

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜ

KLÂSİK JEOPOLİTİĞİN SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNE ETKİLERİ

(Stratejik ve Jeopolitik Analiz)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman:
Yrd. Doç. Dr. İlker AKTÜKÜN

Hazırlayan:
Suat GÜN
2.501.872.267

İSTANBUL -2006

ÖZ

Araştırma 7 bölüm halinde düzenlenmiştir. Birinci bölümde politikadan, başlayarak dış politika ve uluslararası politikanın oluşum süreçleri analiz edilmiş ulusal gücü oluşturan faktörler, ulusal hedefler değerlendirilmiş politik ve askerî strateji üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde jeopolitiğin doğuşu, dayanakları, boyutları analiz edilmiş, jeopolitiğe tesir eden diğer bilimler coğrafya, tarih, devletler hukuku, milliyetçilik cereyanları ve kendi kaderini tayin hakkı meselesi üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölümde jeopolitiğin coğrafi temeli üzerinde durulmuş bir ülkenin topraklarını meydana getiren alanın; arazi, şekil, sınır, mevki, denize göre durumu ve iklim gibi faktörler çerçevesinde değeri ve önemi araştırılmıştır.

Dördüncü bölümde jeopolitiğin iktisadî temelleri üzerinde durulmuş ulaştırma durumu, yeraltı kaynakları, sanayi kapasitesi tarımsal ve bilimsel teknolojik gücün önemi araştırılmış, özellikle enerji meselesinin gittikçe artan önem kazanması sebebiyle enerji ile ilgili konular biraz daha teferruatlı olarak ele alınmıştır.

Beşinci bölümde jeopolitiğe temel teşkil etmesi sebebiyle stratejik düşüncenin 15. yy'dan başlayarak gelişimi ve stratejik düşüncenin oluşumu süreci değerlendirilmiş, Soğuk Savaş dönemine etki eden jeopolitik görüşler gözden geçirilmiş bu teorilerin Soğuk Savaş dönemi uygulamaları anlatılmıştır.

Altıncı bölümde kuvvetler bölgesinin (pivot bölge) ortaya çıkışı, çeşitli açılardan değerlendirilerek Soğuk Savaş dönemine etkileri araştırılmıştır.

Yedinci bölümde jeopolitiğin Soğuk Savaş dönemindeki uygulaması örneklerle anlatılarak soğuk savaş döneminde yaşanan Amerikan ve Sovyet stratejik düşüncesindeki gelişme aşama aşama araştırılmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının bir kuvvet ve ideolojik alan boşluğu yarattığı sonucuna varılmıştır.

ABSTRACT

This investigation has been arranged as 7 chapters. At the first chapter duration of formation have been analyzed starting from; foreign politics, international politics also the factors that from the national force, national targets have been utilized and focused on the military strategy.

At the second chapter the birth of geopolitics, dimensions have been analyzed and the sciences which effects the geopolitics; geography, history, law of governments, nationalism happens and the justice of pointing out your own fate have been studied. At the third chapter a country which established on the geographic foundation of geopolitics have been examined in the frame of land, shape, frontier, position and the state according to sea.

At the fourth chapter the economical foundation of geopolitics have been studied also the communication state, underground sources, industrial capacity, technological and agricultural force have been researched. Specially the energy matter have been investigated with details because of its importance.

At the fifth chapter the formation of development of strategically idea starting from 15 century have been examined. The geopolitics ideas which effected the Cold War term have been studied and practice of the Cold War term of these theories have been explained.

At the sixth chapter the appearance of power region has studied according to the effects to Cold War term.

At the seventh chapter the Cold War term has been explained with examples. The effects of Cold War to the American and Soviet strategically thought have been studied step by step. Also it has been attained that the power and ideological domain cavity caused the dissolve of Union of Soviet Socialist Republic.

ÖNSÖZ

Günümüz dünyasında olan biteni anlamak için uluslararası sisteme etki eden faktörlerin siyasî düşüncelerin ve güç analizlerinin bilinmesi gereklidir.

Jeopolitik güç analizi yolu ile coğrafi faktörleri mukayese ederek siyasî coğrafyayı anlamlandırmaktadır, uluslararası sisteme etki eden faktörleri, aktörlerin amaçlarını ve hedeflerini araştırmakta geleceğe yönelik tahminler yapmaktadır.

Hedef yoksa elde mevcut kaynakların bir anlamı da yoktur. Bu durumda tedbirlilik ve tedbirsizlik, varlık veya yokluk aynı işleve sahip olmakta bir anlam ifade etmemektedir. Siz zaten rüzgâra kapılmış gidiyorsunuz. Akıbetinizin ve sonunuzun ne olacağına başkaları karar vermektedir. Neyin, ne anlama geldiği noktasında somut bir fikriniz yoksa hadiseleri, tehditleri ve fırsatları değerlendirmede teredüte düşmek, çelişkili analizler yapmak durumunda kalırsınız. Hadiseleri doğru yorumlamak, ibret almak, bir tarih hafızasına sahip olmak, doğru karar vermek işin liderlik tarafını teşkil eder. Başkalarına tabi olmak, oyun kuramamak, buhran anında bildiklerini unutmak işin acıklı yönünü teşkil eder.

Jeopolitik hadiseleri anlamamızda ve anlamlandırmamızda düşünce metodolojisi ve argüman sağlayarak maddi sonuçlara ulaşmamızda rasyonel bir tutuma yol açmaktadır.

İÇİNDEKİLER

ÖZ	I
ABSTRACT.....	II
ÖNSÖZ	III
İÇİNDEKİLER	IV
TABLOLAR LİSTESİ	IX
HARİTALAR LİSTESİ	XI
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XII
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

1. ULUSLARARASI POLİTİKA.....	3
1.1. POLİTİKA	4
1.2. DIŞ POLİTİKA	5
1.3. ULUSAL POLİTİKANIN OLUŞUMU	7
1.4. ULUSAL GÜÇ	8
1.5. ULUSAL HEDEF	11
1.6. ULUSAL STRATEJİ	12
1.6.1.Politik Strateji	13
1.6.2.Askerî Strateji	14

2. BÖLÜM

2. JEOPOLİTİK	17
2.1. JEOPOLİTİĞİN TANIMI	17
2.2. JEOPOLİTİĞİN DOĞUŞU.....	19
2.3.JEOPOLİTİĞİN UYGULANMASI	30
2.4. JEOPOLİTİĞİN DAYANAKLARI	30
2.5. JEOPOLİTİĞİN METODU	31
2.6.JEOPOLİTİĞİN BOYUTLARI	32
2.6.1.Tarihsel Boyutu	32
2.6.2. Coğrafya Boyutu	33

2.6.3. Kuvvet Boyutu	34
2.6.4. Zaman Boyutu	34
2.7. JEOPOLİTİĞİN DİĞER BİLİMLERLE İLİŞKİSİ	36
2.7.1. Jeopolitik ve Coğrafya	36
2.7.2. Jeopolitik ve Tarih	37
2.7.3. Jeopolitik ve Devletler Hukuku	38
2.8. JEOPOLİTİK VE ULUSÇULUK	42
2.9. 2. DÜNYA SAVAŞI SONRASI SELF-DETERMİNASYON HAKKI VE SORUNLARI	47

3. BÖLÜM

3. JEOPOLİTİĞİN COĞRAFİ TEMELİ	56
3.1. MEKÂN	56
3.1.1. Arazi	57
3.1.2. Şekil	63
3.1.3. Sınır ve Özellikleri	63
3.1.4. Coğrafi Mevkii	64
3.1.5. Denize Göre Mevkii	67
3.1.5.1. Ada Devleti	68
3.1.5.2. Kıta Devleti	70
3.1.5.3. Kenar Devletleri	70
3.1.5.4. Kıta İçi Devletler	71
3.1.6. İKLİM	72

4. BÖLÜM

4. JEOPOLİTİK VE İKTİSADİ KAYNAKLAR	74
4.1. ULAŞTIRMA DURUMU	74
4.2. YERALTI KAYNAKLARI	76
4.2.1. Demir	78
4.2.2. Petrol	79
4.2.3. Kömür	88

4.2.4. Doğal Gaz	88
4.2.5. Krom ve Alüminyum (Boksit)	90
4.2.6. Uranyum-Toryum	90
4.2.7. Kaynakların Politik Önemi	92
4.3.SANAYİ KAPASİTESİ	94
4.3.1. Metalürji Sanayi (Metal Sanayi)	108
4.3.2. Makine Sanayî ve Endüstriyel Makine Sanayî	108
4.3.3. Elektronik Sanayî	109
4.3.4. Petro- kimya ve Kimya Sanayî	109
4.3.5. İlaç ve Sağlık Sanayî	110
4.3.6. Kâğıt ve Bilgi Aktarım Sanayî	110
4.3. TARIMSAL DURUM	110
4.4. BİLİMSEL VE TEKNOLOJİK GÜCÜN JEOPOLİTİĞE ETKİSİ	120

5. BÖLÜM

5. JEOPOLİTİK KURAMLAR	126
5.1. JEOPOLİTİK ÖNCESİ STRATEJİK DÜŞÜNCENİN GELİŞİMİ	126
5.1.1. Klâsik Stratejik Düşünce	126
5.1.1.1. Machiavaelli	126
5.1.1.2. Louvyou de Vauban	128
5.1.1.3. Büyük Frederick.....	130
5.1.1.4. Kont De Guibert.....	133
5.1.1.5. Von Bülow	137
5.1.1.6. A.Henri Jomini.....	138
5.1.1.7. Karl Von Clausewiz	141
5.1.1.8. Adam Smith	145
5.1.1.9. Alexander Hamilton	150
5.1.1.10. Frederick List	153
5.1.1.11. Moltke	159
5.1.1.12.Kont Alfred Schlieffen.....	163
5.1.1.13. Ardant Du Picq.....	165

5.1.1.14. Ferdinand Fosch.....	170
5.1.1.15. Mareşal Bugeud	175
5.1.1.16. Lyautey.....	177
5.1.1.17. Hans Delbruck.....	180
5.1.1.18. Churchill, Lloyd George, Clemenceau	184
5.1.1.19. Erich Ludendorf ve Topyekün Savaş Konsepti	193
5.1.1.20. Marks-Engels	198
5.1.1.21. Lenin, Troçki, Stalin	202
5.1.1.22. Liddel Hart	212
5.1.1.23. Karl Haushoffer.....	216
5.1.1.24. Hitler	223
5.1.2. II. Dünya Savaşında İngiliz Savunma Doktrini	228
5.1.3. II. Dünya Savaşında Fransız Savunma Doktrini	230
5.2. JEOPOLİTİK KURAMLAR	233
5.2.1. Mackinder	234
5.2.2. James Fairgriev	242
5.3. KENAR KUŞAK TEORİSİ (RİMLAND)	242
5.4. HAVA SAVAŞ TEORİLERİ.....	244
5.4.1. Giulio Douhet.....	245
5.4.2. William Mitchell	246
5.4.3. Alexander Severesky	247
5.5. HAVA HÂKİMİYETİ TEORİSİ	248
5.5.1. Harry Schacklin.....	248
5.5.2. Runner	249
5.6.DENİZ HÂKİMİYETİ TEORİSİ	251
5.7.JEOPOLİTİK TEORİLERİN SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ SONUNA KADAR UYGULANMASI.....	256

6. BÖLÜM

6. KUVVETLER BÖLGESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	263
6.1. PİVOT BÖLGE	263
6.1.1.. Tarihi Açısından Pivot Bölge	265
6.1.2.. Kaynaklar Açısından	270
6.1.3. Sanayi Açısından	270
6.1.4.. Nüfus ve Güç Merkezi Bakımından	272
6.1.5.. Ulusların Yeryüzündeki Dağılışı	274
6.1.6.. Deniz Hâkimiyeti Açısından Pivot Bölgeler	275
6.1.7.. Deniz Hâkimiyeti İçin Pivot Sahalar	276
6.1.8. Kara Hâkimiyeti Açısından Pivot Bölgeler	277

7. BÖLÜM

7. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE BLOKLARIN STRATEJİK YAKLAŞIMLARI	281
7.1. AMERİKAN ASKERİ STRATEJİSİ	281
7.2. SOVYET ASKERİ STRATEJİSİ	293
7.3. YUMUŞAMA SÜRECİNDE JEOPOLİTİĞİN UYGULANMASI	300
SONUÇ	309
KAYNAKLAR	312

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Arazi Büyüklüğü ile Bağımsızlık Arasındaki Bağlantı	60
Tablo 2: Ülkelerin Arazi Büyüklükleri	62
Tablo 3: Dünya Demir Üretimi	79
Tablo 4: Global Enerji Talebinin Dağılımı	81
Tablo 5: Dünya Ham Petrol Rezervi	81
Tablo 6: Kaynaklara Göre Dünya Enerji Üretimi Tahminleri	82
Tablo 7: Ortadoğu ve Kuzey Afrika Bölgesi ve Dünya Petrol Rezervi	83
Tablo 8: Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ülkelerinin Üretim Kapasitesi Projeksiyonları	84
Tablo 9: Dünya Petrol Ticareti İhracatçı ve İthalatçı Bölgeler (2001 Milyon Varil/Gün)	84
Tablo 10: Dünya Petrol Ticareti İhracatçı ve İthalatçı Bölgeler 2025 (Milyon Varil/Gün)	85
Tablo 11: İşlenmiş Petrol Ürünleri Ticareti Milyon Varil/Gün (2030)	85
Tablo 12: Dünya Petrol Talebi Projeksiyonları (1990–2025)	86
Tablo 13: Dünya Petrol Üretim Projeksiyonları 1990–2025	86
Tablo 14: Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ülkelerinin Üretim Kapasitesi Projeksiyonları 1990–2025	87
Tablo 15: Dünya Petrol Ticareti İthalatçı ve İhracatçı Bölgeler 2001 (Milyon Varil/Gün)	87
Tablo 16: Kuzey Afrika ve Dünya Doğalgaz Rezervi ve Üretimi	89
Tablo 17: Dünya Enerji Üretimi (Milyon ton kömür eşdeğeri)	91
Tablo 18: Dünya’da Nükleer Santrallerin Dağılımı	98
Tablo 19: Birincil Enerji Tüketimi ve Kaynakları 1971–2030 (milyon ton Petrol eşiti)	100
Tablo 20: Birincil Enerji Kaynakları Üretimi	100
Tablo 21: Türkiye’nin Genel Enerji Tüketim	101
Tablo 22: Türkiye’de Nihai Enerji Tüketiminin Kaynaklara Göre Dağılımı	102
Tablo 23: Türkiye’de Genel ve Nihai Enerji Tüketiminin Sektörlere Göre Dağılımı (bin tep)	102

Tablo 24: Türkiye'nin Enerji, Talep -Üretim, İthalat- İhracatının gelişimi (bin tep)	103
Tablo 25:Türkiye'de Elektrik Enerjisi Kurulu Güç, Üretim ve Tüketiminin Gelişimi TEİAŞ-TEDAŞ İstatistikleri.)	103
Tablo 26:Türkiye'de Elektrik Enerjisi Sektörel Talebi	104
Tablo 27:Türkiye'nin Birincil Enerji Kaynakları Üretim Hedefi	104
Tablo 28: Türkiye'nin Genel Enerji Talep Projeksiyonları.	105
Tablo 29: Türkiye'de Nihai Enerji Tüketimin Kaynaklara Göre Dağılımı	106
Tablo 30: Türkiye'nin Genel ve Nihai Enerji Tüketiminin Sektörlere Göre Dağılımı (bin tep)	107
Tablo 31: Türkiye'nin Enerji Kaynakları İthalatı	107
Tablo 32: Türkiye'nin Enerji Talep, Üretim ve İthalatının Gelişimi	108
Tablo 33: Çeşitli İstatistiklere Göre Bazı Ülkelerde İstihdam Dağılımı	112
Tablo 34: Türkiye'de Çeşitli Yıllarda Faal Nüfusun Sektörlere Dağılımı	112
Tablo 35: Türkiye'de Sektörlerin Milli Gelirdeki Payı ve İstihdamın Sektörel Dağılımının Görünümü	113
Tablo 36: 1960'dan Bu Güne Dünya Nüfusunun Gelişimi (milyon kişi)	117
Tablo 37: Dünya Tahıl Üretiminin Gelişimi	117
Tablo 38: Türkiye'de Hayvansal Üretimin Durumu	118
Tablo 39: Dünya Pamuk Üretimi Gelişimi	119
Tablo 40: Dünyada Başlıca Pamuk Üreticisi ve Tüketicileri 2003 Yılı(bin ton)	119
Tablo 41: Kuzey Afrika ve Ortadoğu Ülkelerinde Nüfus Projeksiyonları (Milyon kişi)	124
Tablo 42: 2050'ye Kadar Dünyanın Gidişatı	124

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1: Karl Haushoffer'e Göre PAN Bölgeleri	218
Harita 2: Karl Haushoffer'e Göre Merkez Bölge	220
Harita 3: Mackinder'e Göre Heartland.	241
Harita 4: Pivot Bölgenin Bugünkü Durumu	241
Harita 5: Spykman'ın Kenar Kuşak Bölgesinin Görünümü	244
Harita 6: Deniz Hâkimiyeti Açısından Dünyanın Önemli Geçit ve Üs Noktaları	255
Harita 7: Deniz Hâkimiyeti Açısından Pivot Bölgeler	256
Harita 8: İlk Çağda Pivot Bölge (Romalılar)	267
Harita 9: İlkçağ'da Ortaasya	267
Harita 10: Ortaçağ'da Pivot Bölge (İslam Devletleri)	268
Harita 11: Ortaçağ'da Pivot Bölge (Moğollar)	269
Harita 12: Ortaçağ'da Pivot Bölge (Osmanlılar)	269
Harita 13: Sanayi Açısından Pivot Bölgeler	271
Harita 14:Nüfus Açısından Yoğun Bölgeler	273
Harita 15: Dünya'da Nüfus Yoğunluğu	274
Harita 16: Deniz Hâkimiyeti Açısından Pivot Bölge ve Noktalar	276
Harita 17: Mackinder'in Merkez Bölgesinin Görünümü	278
Harita 18: Günümüzde Pivot Bölge	280
Harita 19: Soğuk Savaş Döneminde Sovyetler Birliği'nin Görünüşü	292
Harita 20: Pivot Bölge Mukayese Haritası	308

KISALTMALAR LİSTESİ

AB:	:Avrupa Birliği
AR-GE	: Araştırma Geliştirme
COMECON	: Ekonomik Yardımlaşma ve İşbirliği Teşkilâtı
ICBM	: Kıtalar arası Balistik Fûze
MIRV	: Kıtalar arası Çok Başlıklı Roket
NATO	: Kuzey Atlantik İttifakı.
NPT	: Nûkleer Silâhların Sınırlandırılması Antlaşması
SDİ	: Uzay Savunma Sistemleri
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
VARŞOVA PAKTI	: Doğu blokunun SSCB etrafında NATO'ya karşı kurduğu pakt

GİRİŞ

Tarih birçok devletin kuruluşuna ve yıkılışına şahitlik eder. Devletlerin bir kısmı insan ömrünü aşan, yüzlerce kuşağı ifade eden hayat sürerken, bazıları da yıldızların bir anlık parlaması ve sönmesi gibi kısa bir ömre sahip olmuşlardır.

Tarih boyunca devletlerin bir kısmı kurucusunun ismi ile kaim bir ömür sürerken, bazıları da hanedanlar boyu devam etmiştir. Devletlerin büyüme ve ilerlemeleri çoğu kere çekici bir ideolojiye, kurucu liderlerin azmine ve teşkilâtçılığına, çağın şartlarına uygun iktisadî düzen kurmalarına, iktisadî ve sosyal adalet kurallarını genelleşmiş bir şekilde uygulamalarına, kuşaklar boyu takip edilen hedeflere bağlı kalmalarına ve azimlerini yitirmemelerine dayanmıştır.

Tarihte bazı çıkışlar var ki; izahı güç problemleri beraberinde taşır. Meselâ Moğolların ileri bir askerî teşkilâtlanma modeliyle etrafta mevcut kendinden daha uygar uluslara hâkim olması normal bir düşünce ile izah edilemez.

Batı Avrupa'nın devşirme Haçlı Ordularının medenî olarak daha üst seviyeyi ifade eden İslâm coğrafyasına saldırması yer yer üstünlük kurması ilerilik-gerilik, güçlülük-güçsüzlük gibi faktörlerle izah edilemez. Tarih çok yönlü vektörlerin kuvvet ortaylarının kesiştiği ve harmanlandığı faaliyet alanıdır. Kimini kimi def eder, kimileri de beklenmedik roller alır, kimi zaman zayıflar dengeyi alt üst eden tarafa oynayarak son anda her şeyi düz çizgide ilerlemekten alıkoyar ve beklenenin ötesinde şeyler olur. Tarih sürekli uyanık olmayı gerektiren dalgınlığa gelmeyi asla affetmeyen bir alan olarak da bilinmektedir.

Dünü yaşamaya devam etmek, geçmişe takılıp kalmak, ideolojik faktörlerin realite karşısındaki konumunu abartmak, yanlış tarih algısıyla refleks göstermek, kurucu misyon ve hedefleri kaybetmek çoğu kere iç çözümlenin temellerini oluşturmuştur. Büyümenin temelleri bu durumun tersine işlemeyle izah edilmektedir. Bütün bunlar tarih felsefesiyle ilgili alanlardır. İnsanın yer yüzünde ilk ortaya çıktığı andan itibaren etrafındaki şartları değiştirme, işleme ve kontrol altına

alma çabaları tarihin temel dinamiği olmuştur. Karşılıklı rekabet güç yaratma yarışı her ulusa eldeki mevcut araçlarla mukabele imkânı vermiştir. Tabiatta her canlı yaşadığı muhitin ve kendi organik yapısının bir fonksiyonudur.¹ Jeopolitik, uluslararası ve insanlar arası rekabetin coğrafi ve maddesel temellerini araştıran ve anlamlandıran bir disiplin olarak bundan sonraki süreçte insanlığı daha fazla etkileyebileceği öngörülmektedir.

¹ “Her ağacın kurdu kendindedir” atasözünde olduğu gibi.

1. BÖLÜM

I. ULUSLARARASI POLİTİKA

İnsan, toplum halinde yaşayan bir varlıktır. Toplum halinde yaşamak için bireyler arasında kültürel bağ ve organizasyon olması gereklidir. Bu nedenle her toplumun kendine ait bir organizasyon modeli (teşkilâtı) vardır. En üst seviyedeki organizasyonun maddî modeline devlet, fertleri birbirine bağlayan organize eden manevî kuvvete de kültür denir.

Toplumun olduğu yerde bireyleri bağlayıcı değerler vardır. Bu değerlerin çıkışı toplumla birlikte olmuştur. Bu değerler toplumun ortak kültürüdür. Politikayı bağımsız bir birim olarak uygulayabilen en büyük organize kültür ve değer yargılarına haiz topluluğa ulus denir. Günümüzde uluslararası ilişkiler büyük ölçüde devletlerarası ilişkiler olarak tanımlanmaktadır.

Toplumun belli bir hukukî veya ahlâki statü ile organize hale gelmesine devlet diyoruz. Devletin oluşabilmesi için homojen bir milletin veya topluluğun olması şart değildir. Devleti meydana getiren toplumlar arasında kültür benzerliği (homojenliği) yoksa biz bu toplumlara birlik adını veriyoruz. Belli bir amaç ve ideoloji ile karma topluluklarda ortak devlet kurabilmektedir. Devleti meydana getiren unsurlar arasında homojen bir benzerlik varsa buna etnik temelli ulus devlet adını veriyoruz.

Sonuç olarak devlet bir ülkede yaşayan toplumun üstün bir otoriteye bağlı olarak teşkilâtlanıp politik ve hukukî kişilik kazanması olgusudur.

Devlet dört temel öğeden kuruludur. ²

Devletin sosyal temeli →	(İnsan, halk)	}	Demokratik hukuk
Devletin hukukî temeli →	(Hukukî düzen)		Aristokratik
Devletin otorite gücü →	(İktidar, egemenlik)		Sosyalist Hukuk
Belli bir mekân →	(Coğrafya)		Liberal Hukuk (Kapitalist hukuk)

1.1. POLİTİKA

Uluslararası toplumda devletlerin birbirlerine ve uluslararası kuruluşlara karşı karşılıklı ilişkilerde uyguladığı davranış biçimlerine politika denir.³ Uluslararası politika, değişik düşüncelere ideolojilere ve çıkarlara dayanan karmaşık mücadeleler alanıdır ve çıkar birliği ve çıkar zıtlaşması politikasının özüdür. Bu olgu zaman ve yere bağlı değildir. Thucyides, “Devletler arasında olsun, fertler arasında olsun en emin bağ çıkarların birliğidir” diyor. Ekonomik ve politik entegrasyonlar insanlığı daha fazla ortak çıkar birliğine doğru götürmektedir. Güvenlik, ekonomi, teknoloji ve ideoloji alanlarında meydana gelen her değişiklik veya yenilik dünyanın her tarafındaki toplumların geleceğini etkilemektedir. Bu nedenle politik ilişkilerle ilgilenmek şahsi bir eğilim konusundan çıkmış bilimin konusu haline gelmiştir. Politikacıların aldıkları kararlar entelektüel kapasitesi ne olursa olsun herkesi etkilemektedir. Hızlı teknolojik değişimler uluslararası problemlerin gitgide daha karmaşık yapı kazanmasına neden olmakta ve olayların niteliğinin anlaşılmasını da güçleştirmektedir.

Uygarlıklar, büyük medeniyetler, insanların daima daha çok şeyler elde etmek arzusundan ve iradesinden doğar ilerleme ve gelişme isteği çatışmasının zeminini hazırlar. İnsanların farklı istikametlerdeki amaç, arzu ve iradeleri yer yer

² Tarık Zafere Tunaya, **Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku**, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1980, s.55-83.

³ Kemal Girgin, **Çağdaş Politika ve Diplomasi El Kitabı**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayını, Ankara, 1975, s.402.

çatışarak uluslararası sorunların çıkmasına neden olmaktadır. Bu nedenle ilerleme ve amaç zıtlığı çatışmanın kaynağıdır denebilir. Çatışma bazen bütünleşmelere bazen de ayrışmalara neden olmaktadır. Çatışmalarda zayıf toplumların kuvvetli olanlara sığınma eğilimi taşıdıkları görülmektedir. Kuvvetli etrafında halkalanma, dış baskılara karşı direnme, bloklaşma ve ittifakların oluşmasına neden olmaktadır.

1.2. DIŞ POLİTİKA

Bir ulusun yabancılarla olan ilişkilerinin azamî derecede ulusal çıkar sağlayacak şekilde düzenlenmesi ve yürütülmesi faaliyetidir. Diğer bir deyimle; içinde bulunan imkânları ve şartları en çok yarar sağlayacak şekilde kullanma sanatıdır. **Lord Salisbury, milletler arasında uzun ömürlü olan biricik beraberlik bağlantısı, çelişik çıkarların mevcut olmayışına bağlıdır diyor.**

Devletlerin, uluslararası organizasyonlar, transnasyonal grupların uluslararası politikada önemli rol oynayabilmeleri ortak çıkarları devam ettirme yetenekleriyle orantılıdır. Politikanın olduğu yerde anlaşmazlıklar vardır. Bu anlaşmazlıklar, çoğu kere ulusların tarih boyunca takip ettikleri arazi ve nüfus ve üstünlük kazanma, hammadde kaynaklarına, pazarlara sahip olmak ve uluslararası ortamda politik kuvvetini artırmaya yönelik amaçlardan kaynaklanabilir.

İktisadî kaynakların azalması, nüfusun (ihtiyaçların) artması, teknolojik gelişmelere bağlı olarak ihtiyaçların çeşitlenmesi ve çatışması politik düşünceler üzerine daimi olarak baskı yapacağı bundan dolayı uluslararası rekabet ve mücadelenin sınırsız devam edeceği söylenebilir.

Ulusların diğerine karşı uyguladığı birçok ilişki, siyasal bir karaktere sahip olmayabilir. Birçok faaliyetler vardır ki güç ve kuvvet elde etme düşüncesine dayanmaz, onların kuvvet ve iktidarını etkileyemez.⁴ Devletler hukukunun gelişmesi ve etkinlik kazanması ile uluslararası politik rekabetin sınırlandırılacağı düşünülse de uluslararası politika asıl gücünü devlet gücü kavramından alır. Güç politik amaçları

⁴ James Mongenthau, **Uluslararası Politika**, Cilt 1, Ankara, 1970, s.31.

gerçekleştirmede zorlama kabiliyetidir. Gucün sertliğe başvurulmadan kullanılmasına barış içinde rekabet veya diplomasi denmektedir.

Özet olarak;tespit edilen hedeflere ve bu hedefleri elde etmek için kararlaştırılan hareket tarzları ve tutuma ulusal politika denir.

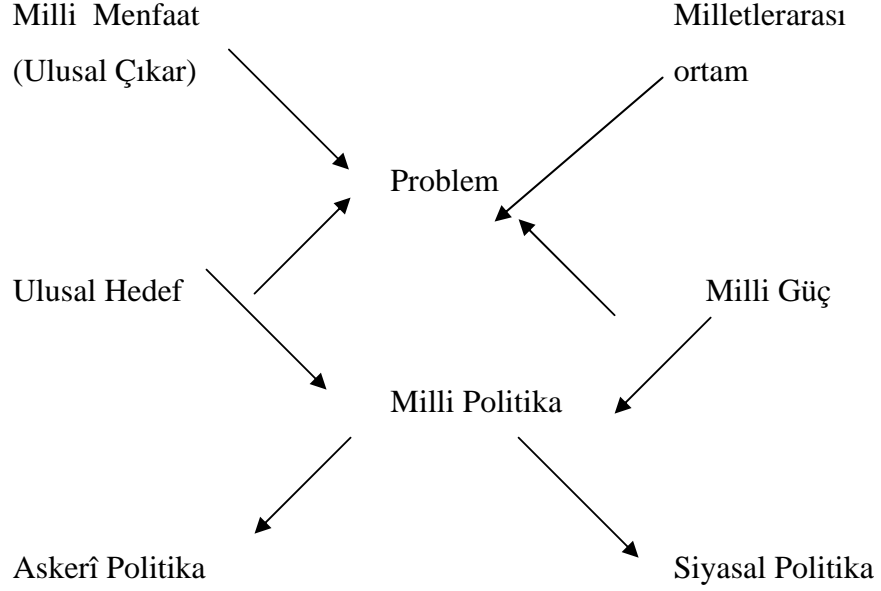
Dış politikada, devlet çıkarları dört ana başlık altında toplanabilir.⁵

- a. Ayrı bir varlık olan devletin, ülkenin ve milletin güvenliğini korumak,**
- b. Milletler arasında devletin gücünü, prestijini ve etkinliğini artırmak ve korumak,**
- c. Halkın ekonomik ve sosyal refahını artırmak, yaymak ve genişletmek,**
- d. Devletin ideolojik ve kültürel değerlerini veya sistemini yaymak ve korumak olabilir.**

Bu dört unsur; bekayı, çıkar mücadelelerine cevap vermeyi, iktisadı kalkınmayı (veya büyüme) sağlayarak büyümeyi, rejimi ve sistemi korumayı içerir. Devletlerin farklı gayelerdeki çatışma noktaları uluslararası rekabeti oluşturur.

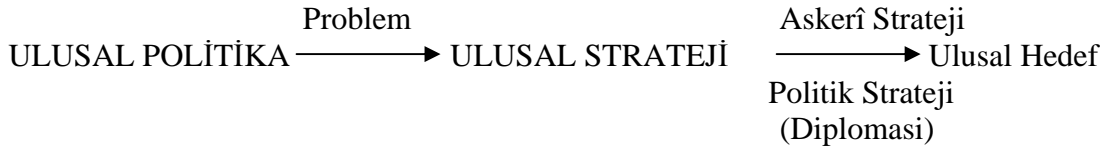
⁵ Suat Bilge, **Milletlerarası Politika**, s.23.

1.3. ULUSAL POLİTİKANIN OLUŞUMU⁶

Uluslararasıda problem ya da ulusal çıkarların baskısı sonucunda veya uluslararası ortamın yarattığı değişen ortama içinde oluşur. Problem ulusal menfaatleri değişik biçimlerde harekete geçirir. Bu arada ulusal gücün hangi araçlarla kullanılması için ulusal durum muhakemesi yapılır. Ve ulusal politika tespit edilir. Ulusal politikaya problem kadar, ulusal çıkar ve ulusal hedefler etkili olarak tesir eder. Ulusal politika ulusal hedefi ele geçirmek veya korumak üzere harekete geçer.

Yukarıdaki şema şöyle formüle edilebilir.

Ulusal hedeflerin ele geçirilmesinde askerî ve politik hareket yönleri beraberce düşünülür. Ulusal hedefe yöneltilir. Biz buna ulusal strateji diyoruz.

⁶ K.K.K. Dergisi, sayı: 23,s.5.

Ulusal politika milli hedefi ele geçirme yollarını araştırır. Ulusların güçlerini yönelttikleri çok sayıda ulusal hedefler olabilir. Önemi az olandan en mühimlere kadar birbirine bağılı ve ilgili hedefler sırası saptanabilir.

Milli hedeflere politik öncelik tanırken en önemli etkenlerden birisi de, **“kuvvet tasarrufu ve kuvvet yeterliliği kavramıdır.”** Milli hedeflerin gerçekleştirilmesinde;“Ulusal gücün başarma yeteneği ve uluslararası ortamın durumu , rekabet edilen ülke (veya ülkelerin) gücü, uluslararası ortamın müsaadesi (uluslararası kamuoyunun kabulü) siyasî liderliğin dirayeti, ulusal mutabakat (konsensüs) ve ulusal birlik önemli rol oynar.

1.4. ULUSAL GÜÇ

Ulusal güç bir ulusun diğer uluslara tesir edebilme ve onların etkilerine dayanma kabiliyetidir.⁷Günümüzde uluslararası mücadele sabit bir ahlâk ve hukuka dayanmayan bir düzen içinde sürmektedir. Herkesin kendini haklı gördüğü normatif bir ahlâk anlayışı egemendir. Dolayısıyla gücün kullanımında sistematik bir kural yoktur.

Güç beş başlık altında etüt edilmiştir;⁸

1).Potansiyel Güç: Bir memleketin işlenmemiş,“işlendiği takdirde” kazanacağı güçtür.

2). Fizikî Güç: Memleketin o günkü hali hazır gücünü ifade eder.

3). Yararlanılabilir güç, ulusal gücün belli amaca göre uluslararası ortamda kullanabileceği güçtür. (müsaade edilen güç).(yada hemen kullanabileceği hazır güç)

4).Tükenen Güç: Kullanıldıkça veya yerine başka bir alternatif bulunmadıkça azalan milli güç faktörlerini ifade eder.

⁷ Muzaffer Erendil,“Milli Stratejinin Dayanağı: Milli Güç”,**Stratejik Etütler Bülteni**, Gen. Kur ATESE Başkanlığı yayını, sayı:65, 1979,s.22–26.

⁸ Tümgeneral Carlos De Meira Mattos,“Güç Kavramının Oluşumu ve Değerlendirilmesi”,Çev Mehmet Erdoğan, **Stratejik Etütler Bülteni**, sayı: 61,1977,s.95-100.

5. Nispi Güç: Uluslararası ortamda güç mukayeseleri mutlak değil nispidir, zaman; güç değişikliklerine bağlı temel faktördür.

Sprdu't'a göre ulusal güç şu elemanlardan meydana gelmiştir. Milli güç+insan gücü+tabii örtü+yiyecek hammadde+afet ve maharetler+teşkilât+ahlâk ve politik davranışlar+dış tesir ve durumlara mukavemet.⁹

Hower, kuvvet bir mahsulüdür. Hiçbir zaman yekûn değildir diyor.¹⁰ Ulusal gücün şu faktörlere dayandığını söylemektedir.¹¹

A. Coğrafi Durum

1. Toprağın genişliği
2. Nüfus sayısı ve yoğunluğu

B. Politik Faktör

1. Organizasyon yeteneği
2. Kültür seviyesi
3. Sınır özellikleri ve komşu ülkelerin tutumları
4. İktisat politikasının ve zihniyetinin esnekliği

C. Psikolojik Faktör

1. Dirençkenlik
2. İtibak kabiliyeti ve yaratıcı zekâ

D. Ekonomik Faktörler

1. Toprak verimi
2. Hammadde kaynaklarının zenginliği
3. Sanayi üretim kapasitesi
4. Teknoloji seviyesi
5. Ticaret hacmi ve finansman kaynakları

⁹ K.K.K. Dergisi, sayı: 27, s.12.

¹⁰ K.K.K. Dergisi, sayı: 63, s.17.

¹¹ Muzaffer Erendil, "Milli Gücün Somut Ögesi, Askerî Güç", **Stratejik Etütler Bülteni**, Gen Kur ATESE Başkanlığı yayını, sayı:68,1979,s.30-35.

Hans J. Margenthau'da devletin gücünü şu faktörlere bağlamaktadır.¹²

1. Coğrafya
2. Tabii kaynaklar
3. Sanayi kapasitesi
4. Askerî hazırlık derecesi
5. Nüfus
6. Milli seciye
7. Halkın morali
8. Diplomasi kalitesi

Ulusal gücü meydana getiren unsurlar:

Ulusal güç: **Siyasal güç+ekonomik güç+askerî güç+sosyal güç+fizikî güç psikolojik güç olmak üzere 6 temel faktör olarak sayılabilir.** Bu faktörler nihai olarak ikiye indirgenebilir.¹³

Ulusal güç: **Doğal (maddî) faktörler + Psikolojik (manevî) faktörler olmak üzere,** aslında; maddî ve manevî faktörler olarak iki kısımdan meydana gelir. Doğal faktörler ülkenin kaynak ve kapasite olarak kendi kendine yeterli olmasını ifade eder. Uluslararası ticaret, iş bölümü, teknoloji yaratıcı kabiliyet, ARGE, doğal kaynakların etkinliğini artırarak ulusal maddî gücü artırır. Sistemsiz, hedefsiz ve acele çözüm üreten günübürlük programlar ulusal güçte artış ve sıklet merkezi meydana getirmez.

Maddî gelişme ile birlikte, insan faktörünün maharetleri, donanımı ve manevî değeri birlikte eşzamanlı geliştirilirse ulusal gücün büyümesi geometrik hızla artan bir sürece dönüşebilir.

¹² J. Morgenthau, **Uluslararası Politika**, (Çev. Baskın Oran), Türk Siyasî İlimler Derneği Yayını, cilt 1, Ankara, 1970, s.128-133.

¹³ Osman Aras, "Çağdaş Stratejinin Boyutları", **Stratejik Etütler Bülteni**, Gen. Kur. ATESE Başkanlığı yayını, sayı:58,1976,s.68.

1.5. ULUSAL HEDEF

Herhangi bir ülkenin nesiller boyu takip ettiği ve elde edilmesi için üzerinde ısrarla durduğu fikir, düşünce, kanaat ve emellerdir. Milli hedeflerin daima psikolojik, askerî, ekonomik ve siyasal yönü vardır.

Dünya’da milli hedefleri ve gayeleri birbirinin aynı olan iki ulus olamaz. Milli hedefler arasındaki ihtilaflar karşılıklı bloklaşmaya neden olur. Amaçları birbirine benzeyen ülkeler ittifaka, benzemeyenler rekabet ederek ihtilafa düşer.¹⁴ Machievelli 16’ncı yüzyılda **“ihtiraslarının sonu olmayacaktır.”** “İnsanlar bir hedeften diğerine koşarlar. Önce kendi güvenliklerini sağlamaya çalışırlar ve kendilerini güvenlik içinde görenler başkalarına tecavüzden çekinmezler¹⁵ diyor. Bu görüş aşırı kötü niyetli ve hegemon bir yaklaşım olmakta, uluslararası rekabette her şeyin güçle çözüleceğini kabul etmektedir. Aynı şekilde iyi niyetle her şeyin mümkün olacağını bütün sorunların çözüleceğini sanmakta hatalıdır.

“Dünya uluslarının hepsi güçlenme isteği içinde bulunurken bu milletlerden birinin güç elde etmek istediğinden vazgeçmesi, güç mücadelesini başkalarına bırakması faydasızdır ve o ulusun kendi canına kast etmesi demektir.”¹⁶

Politika, uluslararası politika, güç ve iktidar mücadelesidir. Devlet adamları olsun, sıradan adamlar olsun her zaman için hürriyet, güvenlik, esenlik ve zenginlik ve bizzat güç ve iktidar sahibi olmak isterler.

Devletlerin teknolojik seviyesine iktisadî yapısına milli gücüne göre milli güvenlik ve milli hedef anlayışları da başkadır. “Büyük devletlere göre sınırları ötesinde meydana gelen bir kriz kendi güvenliğini tehdit eder. Küba krizi, 1967 Çekoslovakya krizi, Körfez krizi gibi olaylar büyük devletlerin güvenlik anlayışının çok geniş ve çok yönlü olduğunu ispatlamıştır. Bu düşünceler devlet güvenliğinin

¹⁴ Morgenthau, s.**Uluslararası Politika**, cilt 1, s.238.

¹⁵ **A.g.e**, s.46.

¹⁶ **A.ge**, s.38.

aşırı yorumudur. Genç ülkelerin ulusal hedefleri genellikle iktisadî, siyasî ve kültürel varlığını korumak gibi dar bir alana yönelmiştir.”

Öte yandan milli hedef belirli bir askerî ve politik strateji ile ele geçirilmesi ve korunması mümkün olacak şekilde plânlanmalıdır. Aksi takdirde hayalden ve başarısız olmaktan öteye geçemez. Hedefin ele geçirilmesinde milli güç faktörleri iyi hesaplanmazsa, hedefi ele geçirmek mümkün olmadığı gibi ulusal güvenlikte tehlikeye düşer. (Dimyat ‘a pirince giderken evdeki bulgurdan olmak misali.)

Ulusal hedefler tespit edilirken çok büyük bir hedef tespit edilebilir. Hedefin büyük seçilmesi başarılamayacağı anlamına gelmez; hedef ne kadar büyük olursa olsun zaman dilimi içinde parça parça stratejiye yüklenerek başarılabilir.

Ulusal hedef, ulusun milli birliğini ve bütünlüğünü artırabildiği gibi milli hedefin verdiği bağlılık kolektif çalışmayı ve ulusal bütünlüğü de pekiştirebilir. Ulusal hedef, elde edilmeleri halinde ulusal güvenlik ve refah sağlayan maksat ve ülküler toplamıdır. Ulusal hedefler halkın, zihninde basit mitlerle algılanabilmeli ulusal gururu ve hazzı tatmin eden, meşrulaştırılan ve meşru kabul edilen amaçlar olmalıdır. Ulusal hedefler dış dünya tarafından genel bir mukavemetle karşılanmamalıdır.

1.6. ULUSAL STRATEJİ

Ulusal strateji çeşitli ulusal hedeflerin elde edilmesinde çeşitli politik araçların veya cebir ve şiddetin kullanılma biçimidir. Saptanmış hedef, politik strateji ve askerî strateji gibi iki araç tarafından elde edilir.¹⁷ Cebir ve şiddet askerî stratejinin vasıtasıdır. Strateji kuvvetlerin kullanılması sanattır. Askerî strateji direkt zorlama yoludur. Askerî strateji politik stratejinin bir parçasıdır. Siyasal stratejinin amaçlarını ele geçirmesine dayanak teşkil eder. Askerî, siyasî ve iktisadî strateji bunlar birbirlerine sıkı sıkıya bağlıdır.

¹⁷ Melvin J Sanford, ”Temel Strateji Esasları”, Çev. Hasip Tulumbacıoğlu, **Stratejik Etütler Dairesi Bülteni**, Gen Kur ATESE Başkanlığı yayını no:33,1972,s.1-5.

Politika; stratejiye yön veren bir üst hareket tarzıdır.¹⁸

Jeopolitik ⇒ Jeopolitik Etüt ⇒ Ulusal Hedef ⇒ Ulusal Güç ve kullanılması
Askerî Strateji ⇒ Taktik (Uygulanması)
Ulusal politika ⇒ Ulusal strateji {
Siyasal Strateji ⇒ Diplomasi (“ “)

1.6.1. Politik Strateji

Politika, gücün barış sürecinde kullanılıp kullanılmaması da dahil olmak üzere bütün araçların hedeflerin elde edilmesinde kullanılması sanatıdır. Bazen hedefleri ele geçirmek için güç tatbik edebilir. Milli strateji, stratejik gücünü (yani yaptırım gücünü) kullanırken kendi gücünü ve kıymetini bilmelidir. Başaramayacağı işe girişmemelidir. Zafiyet yaratan güç faktörlerinin düzeltilmesi, kuvvetlendirilmesi ve öteki güç faktörlerinin geliştirilmesi gereklidir. Bu nedenle yapılacak yatırımların milli gücün her unsuru için sağlayacağı avantaj hesap edilmelidir. (Bu yüzden iç siyaset ile dış siyaset ayrılmaz bir bütündür.)

Ulusal hedefler tespit edilirken; gücün, nispi ve zamana bağlı bir değer olduğu bilinmeli sık sık ulusal güç tahminleri yapılmalıdır, buna dayalı olarak geleceğe dönük tahminler ve hedefler tayin edilmeli, milli gücü meydana getiren her unsurun güce olan katkısı iyice hesaplanmalı ve ulusal hedeflere varmak için etkinliğini tespit edilmelidir. Yapılacak yatırımların her milli güç unsuru üzerine etkisi, bir gücün diğer güç üzerindeki olumsuz ve olumlu yönleri araştırılmalıdır. (Askerî harcamalar “güç”, “ekonomi” birbirine ters etki yaparlar.) Başarılmış olsa dahi masrafına değmeyen hiçbir hedef değerli değildir.

Politik strateji, ekonomik, sosyal, psikolojik(ideolojik) araçlarla gerçekleştirilir. Politik stratejiler pasivizm, nötralizm, bloklaşma ve izolasyon gibi aksiyonlar kullanılarak uygulanır.

¹⁸ Suat İlhan, **Jeopolitikten Taktiğe**, İstanbul, Harp Akademileri Yayını, s.20.

1.6.2. Askerî Strateji

Askerî strateji hedefe kuvvetini doğrudan doğruya tatbik eder. Dolambaçlı yollara sapmadan direkt netice verir. Ancak kapasitesi ulusal güce dayanır. Ayrıca askerî güç politik stratejinin gerçekleşmesinde dayanak rolü oynar. Aynı zamanda askerî strateji, hedefi en emin vasıtalarla ele geçirme yoludur. Ancak en tahripkâr yoldur. Büyük kapasitedeki askerî güç ulusal hedeflerin ele geçirilmesinde tehdit ve caydırma yoluyla da politik stratejiye eşsiz avantajlar sağlar.¹⁹ Yani askerî güç ve askerî strateji barış zamanında da istikrar ve denge değişikliğinin en güvenilir aracıdır. Diğer bir deyimle strateji kuvvetlerin tatbik noktasının seçimi veya kesin sonuç yerinde kuvvetli olmak ve kullanmak sanatı olarak tanımlansa bile, barış zamanındada sıklet merkezi oluşturmaya uygun bir araçtır.²⁰

Günümüzde askerî stratejinin şöyle tanımları yapılmaktadır. Meselâ askerî harekâtın başarıya ulaşacağı şekilde plânlanması gibi;

Eski Yunanca'da ordu yönetimi anlamına gelen stratejinin, tanımını Klavzeviç, harp hedefini elde etmek için muharebeleri bir araç olarak kullanmak sanatı olarak tarif etmiştir.

Moltke;stratejiyi, bir komutanın emrine verilen imkânların ön görülen hedefin ele geçirilmesini sağlayacak biçimde, muharebe alanında kullanması şeklinde tarif etmiştir. Tarih boyunca birçok devlet adamı hedefe ulaşmak açısından muharebeyi en emin ve en hızlı vasıta olarak görmüştür. Ancak koşullar uygun olmadığı veya kaybedildiği takdirde amaçların tamamen terk edilmesine de neden olmuştur.

Askerî üstünlük sağlamak bakımından **“düşmanın düzenini bozacak ani cephe değişiklikleri,” kuvvetini birbirinden ayıracak manevralar, ikmal**

¹⁹ David C. Jones, "Stratejik Sorunlar", Çev. E. Tuğgeneral Mehmet ATAÇERİ, **Stratejik Etütler Bülteni**, Gen Kur ATESE Başkanlığı yayını, sayı:65,1979,s.36-45.

²⁰ Artur F Lykke, J, "Askerî Stratejiyi Anlamak", Çev. Yaşar Karagöz, **Harp Akademileri Bülteni**, no:159,1988,s.14.

sistemini tehlikeye sokacak sarkma hareketleri, onu üslerinden uzaklaştıracak ve yayacak metotlar askerî stratejinin araştırma konuları arasında yer almıştır.²¹

Askerî strateji zaman ve mekân gibi pasif, kuvvet ve araçlar gibi aktif ve zor araçlarını kullanma sanatıdır. Sonuç olarak askerî strateji genel stratejinin hedeflerine politik strateji ile birlikte emin bir ulaşma vasıtasıdır. Askerî stratejinin vasıtaları birlikler yeni taktiktir. Bu nedenle askerî strateji ile taktik arasında önemli bir ilişki vardır.

Askerî stratejinin hatalarını taktik başarılar gidebilir. Strateji nihai olarak taktik alanda uygulanacağından taktik başarısızlığı en kudretli en iyi askerî strateji dahi gideremez. Askerî ve politik strateji milli stratejinin vasıtalarıdır.²² Ulusal hedefin ele geçirilmesi için birlikte kullanılmaktadır.

Milli strateji, ulusal hedeflerin ele geçirilmesinde uygulanan milli tutumdur. Zorlama araçları tasarruflu ve en çok yarar sağlayacak bir biçimde kullanıldığında savaşa varmadan da ulusal hedeflerin ele geçirilmesini sağlayabildiği görülmektedir.²³

II. Dünya Savaşı'nda taarruz stratejisinin galip geldiği görülmüştür. Stratejik bombardıman, deniz gücü, sanayi kapasitesi yıpratma ve imha stratejisini desteklemiştir. Hava gücünün çok önemli olduğu anlaşılmıştır. Bütün askerî endüstriyel üretimi hava gücüne tahsis etmenin mümkün olmadığı anlaşılmış, kara ve deniz gücünün de vazgeçilmez olduğu görülmüştür.

Gücünü yıpranma derecesine kadar harcayan bir devletin, kendi politikasını ve geleceğini iflasa sürüklemiş olduğu görüldü. Güç dengesinin bozulması daima savaşların çıkışını hızlandırmıştır. Liddell Hart'a göre "savaşta kendi kendini yitirmek suretiyle ortadan kalkan devlet sayısı; herhangi bir yabancı istilâsı sonucu

²¹ Liddal Hart, **Strateji**, Çev. Cemal Enginsoy, Ankara, Gen. Kur. Basımevi, 1973, s.358.

²² Arthur F.Lykke,"Askerî Stratejinin Geliştirilmesinde Yöntem araştırmaları",Çev. Yaşar Karagöz, **Harp Akademileri Bülteni**, no:159,1988,s.121-125.

²³ Necdet Öztoran,"Askerî Strateji",**Kara Kuvvetleri Dergisi**, Sayı:78,1986,s.1-22.

bu duruma düşenlerden daha çoktur. 19'ncü yüzyılda İngiltere'nin elindeki kuvvetle bir büyük devlet olarak büyümesi arasında ölçülü dengeyi sürdürmüştür. Daha sonra bu dengeyi kaybetmiş ve gücünü yitirmiştir.

2. BÖLÜM

2. JEOPOLİTİK

Tabii bilimler; insanın kâinatı anlama ve ihtiyaçlarını karşılamak için, doğayı, doğal çevreyi araştırarak, yasalarını bulmaya çalışır ve yararlanma yollarını gösterirler. Genç bir bilim olan jeopolitik politikanın amaçlarına ulaşması için onun üzerine etkisi olan, temel etkenleri bulmaya çalışır. Jeopolitiğin temel dayanağı mekân ve onun meydana getirdiği alandır. Araştırmalarına coğrafi temeli dayanak yapan jeopolitik; coğrafi unsurların devlet politikalarına etkisini ortaya çıkaran bilim olarak tanımlanmıştır.

Olaylara yön verebilmek için toplumları ve doğayı yöneten yasaları bilmek gerekir. Bu yasaların işleyişi bizim istek ve arzularımıza göre olmadığından bu yasalara karşı çıkmak doğaya karşı direnmek anlamına geldiği için peşinen yenilgiyi göze almak demektir. Bu nedenle uluslararası politikanın esaslarını ve politik dünyanın değişmez yasalarını saptamak ona göre hareket etmek ona göre tedbirler üretmek gereklidir. Uluslararası sisteme tesir eden yasalar nelerdir? Bunları saptamak gereklidir. Uluslararası sisteme tesir eden kanunları kötülemek veya yüceltmekle bir şey kazanılmaz rasyonel tutumu tespit etmek için devletlerin dış politikalarını belirleyen temel etkenlerin araştırılması gereklidir.

2.1. JEOPOLİTİĞİN TANIMI

Jeopolitik coğrafyayı devlet açısından araştıran bir bilimdir. Jeopolitiğin tanımlarından anlaşılacağı üzere devletlerin kuruluşu, işleyişi ve yasaları üzerine coğrafi unsurlar ve çevre etki etmektedir. Jeopolitikçiler bu hususta şunları söylemişlerdir.

Amerikan Jeopolitikçisi **Speykman**,²⁴

²⁴ Suat İlhan, **Jeopolitikten Taktiğe**, t.y. s.11.

Jeopolitik bir memleketin güvenlik politikasının coğrafi olaylara göre plânlamasıdır²⁵.

Bu tarif iki noktaya işaret etmektedir. Devlet politikasının coğrafi etkenlerin tesirinde kaldığı ve bu olaylara dayanması gerektiği, ayrıca güvenlik amacına yönelik olarak kullanılabileceği ortaya çıkmaktadır.

Büyük devletlerin güvenliklerinin sınırlarının ötesinden geçtiği düşünülürse jeopolitiğin coğrafi olaylardan yararlanılarak yayılma politikasının bir aracı olarak plânlaması biçiminde anlayabiliriz. Bizce tanımın eksik tarafı şudur; tarihi olay ve yaşam şartlarının ekonomik ihtiyaçların gözden uzak tutulmasıdır.

Kjelln: Coğrafi organizma veya çevre içinde fenomen olarak devletin araştırılmasına jeopolitik denir, diyor.

Kjelln devleti organizmaya benzettiği için coğrafi alanı da onun bir organı olarak görmektedir. Gerçekte coğrafyasız devlet olmaz her coğrafya aynı güçte devlet yaratamaz farklı coğrafyalar insan ihtiyaçlarını eşit ölçüde gideremez Ayrıca. coğrafya devlet ve ideolojinin gelişmesi için yeterli bir faktör değildir.

Eugenuz Romer; Coğrafi alan devletin gelişmesini tayin edemez diyerek, coğrafi unsurların etkisini inkâr etmektedir. **Padeliford** Jeopolitik tatbiki siyasî coğrafyadır diyerek jeopolitiği aktive etmiştir.

Pearcy; Coğrafi mevkii ve sair özelliklerin bir memleketin politikasını yarattığını söylemektedir.

Kseffer: Bir devletin sosyal, politik, ekonomik stratejik ve coğrafi unsur ve güçlerinin dış politikasının saptanmakta kullanılmasıdır, diyor.

²⁵ Atilla Erkan, Strateji Üzerine”,**Deniz Kuvvetleri Dergisi**, sayı:268,1978,s.17-21.

Napolyon devletlerin politikaları coğrafyalarındadır diyor.

Wright; coğrafi muhiti dünya politikasında kullanma sanatıdır diyor.

Prof. Ruchiman: Coğrafi düşüncelerin siyasî gelişmelere uygulanmasıdır, demiştir.

Kur. Alb Sürenkök; Dünya stratejisinin dayanaklarının gelişme ve yön noktalarının aydınlatılmasıdır.

Jeopolitik: Doğa, toplum ve devletlerarasındaki ilişkilerin, coğrafya referans olmak üzere daha bilimsel biçimde araştırılması ve pratik amaç olarak siyasete, coğrafyaya dayanan direktifler vermeye çalışan bir bilimdir.

Bu tariflerden **Karl Haushoffer**'in tarifi, klâsik jeopolitiğin ve klâsik anlayışın en kapsamlı tarifidir.

Jeopolitik: Doğal şartların ve tarihi gelişmelerin etkisi altında değişen siyasal yaşam şeklinin üzerinde yaşadığı yer ile ilişkilerini inceleyen bilimdir.

Bu tanım coğrafi olaylara tarihi bir perspektif içerisinde bakmakla hem coğrafi, hem tarihi bir determinizme girmektedir. Olaylar coğrafya üzerinde ve zaman içerisinde gerçekleşir. Politik olayların fizikî deneylerini yapmak mümkün olmadığından politik normlara hâkim olan yasaların bulunabilmesi için; insan psikolojisine etkili olan özelliklerin, doğanın ve yaşama şartlarının belli bir perspektif içerisinde ele alınıp ortak bakış açısı ile incelenip politik değerlerin bulunması gereklidir. Karl Haushoffer'in ifadesi bu bakımdan en kapsayıcı tariftir.

Sonuç olarak bir tanım yaparsak, jeopolitik; coğrafi unsurları tarih içinde inceleme ile geleceğe ait tahmin yapmak ve bu unsurları politikaya yön vermek amacıyla kullanmak, üzere beşeri iktisadî ve siyasal coğrafyadan istifade edilmesidir.

2.2 Jeopolitiğin Doğuşu

Dünya haritasına göz atıldığında, Dünya'nın çeşitli yerlerinde kurulmuş olan devletlerin çeşitli güç ve büyüklükte olduğu, büyük devletlerin genellikle iklim,

kaynak ve nüfus imkânlarının elverişli olduğu yerlerde kurulduğu görülür. Büyük Sahra'da şimdiye kadar güçlü bir süper devlet kurulmuş değildir. Gerekli şartların hiç olmasa bir kısmına sahip olmadan rasgele coğrafi alanlarda büyük bir devlet kurmak mümkün değildir. Bu nedenle coğrafi olaylarla güç, kuvvet ve politika arasında bir ilişki vardır²⁶.

Jeopolitik, coğrafya ile politika arasındaki ilişkiyi araştırmaktadır. İlk çağlardan beri insan coğrafya ilişkisini "ekoloji bilimi" etüt etmektedir. Meselâ, Eski Yunanlılarda **Heredot** (tarihçi) toplum ile coğrafya arasındaki ilişkileri incelemiş devletin arazisi ile olan ilişkilerini ve organizasyon biçimini coğrafi nedenlerle anlatmıştır.

Tarihçi ve coğrafyacı **Strablo** bir devletin kültür ve politik faaliyetleri ile üzerinde yaşadığı arazi arasındaki ilişkileri açıklamaya çalışmıştır.

Sezar, coğrafi unsurların istilâları engelleyici niteliğe haiz olduğunu görmüş, coğrafi unsurların ülkelerin genişlemelerine etkisiyle ilgili bir eser yazmıştır.

Napolyon ve **İskender'i** coğrafi ve iklime dayanan etkenler durdurmuştur. 17'nci asırda **Richello** doğal sınırlar tezini ortaya atarak politika ile coğrafyayı birbirine bağlayan anlayışın temsilcisi olmuştur.

Fransız düşünürü **Monteskiyo** hükümet şekillerini toprağın kısırlılık ve bereketlilik nitelikleriyle açıklamaya çalışmıştır. Beşerî, siyasî değişmeler ve faaliyetlerle ilgilenmiş bölgelerin ikliminin, insanların karakterine tesir ettiğini belirtmiş, birbiriyle ticaret yapan ülkelerden birinin diğerine bağımlı olacağını söylemiştir.

Herdel, insanlar ve toplumlar arasında farklılaşmayı yaratan iklimdir. Zencilerle yaşadığı yörenin iklimi arasında ahenk vardır. Kuzey Asya halkı göçebe

²⁶Melvin J.Sanford,"Temel Strateji Esasları",**Stratejik Etütler Dairesi Bülteni**, sayı:33,1972,s.1-5.

ve yarı yabanî bir halde yaşamaya mahkûmdur. Avrupa toprağı medeniyet için yaratılmıştır, diyordu.

Buckle, doğanın psikolojik etkenleri yönlendirici niteliğı olduğunu iddia ederek coğrafi materyalizmi savunmuştur.

18'nci asırda yetişen bilim adamlarından bir kısmı siyasî coğrafya konusunda fizikî bir determinizmi savunmuşlardır.

İngiliz tarihçisi Buckle ilerlemenin ilk koşulu zenginliktir diyor. Zenginlik, doğal kaynakların yeterliliğine bağlıdır. Toprağın verimliliğı, iklimin ılıman ve yaşamaya elverişli olması gibi faktörlere dayanır. Norveç, İspanya-Portekiz ve İsviçre'nin geç ilerlemesi çevrenin çalışmaya elverişsiz olmasından ileri gelmektedir ve servetin artması çevrenin etkisi ile olur. Sıcak memleketler halkı, az yer ve yiyeceğini kolayca bulur. Soğuk memleketler için iş böyle değildir. Onun için bütün eski uygarlıklar sıcak memleketlerde kurulmuştur. Zengin tabiatlar hayal gücünü, çalıştırır ve yanlış itikatları doğurur. Kısır tabiatlar fikir hareketlerini geliştirir. Doğanın insan hayal ve hafızasına ezici etkisi vardır, diyor.

İbni Haldun, meşhur Mukaddimesi'nde toplumların kaderini çizen etkenlerden birinin coğrafya olduğunu söylüyor ve şöyle diyor. Göçebe doğduğu toprağı bağlanmaz²⁷. Çünkü çöl kısırdır. Göçebeye her ülke vatandır. Dolayısıyla, göçebe toprağı ve doğaya bağlanmaz, birbirlerine bağlanarak toplumsal dayanışmayı arttırlar. Bu nedenle birbirlerine bağlılıkları fazladır. Yerleşik halktan daha fazla dürüst, yiğit ve dayanıklıdır. Ayrıca iklimin insan üzerine etkisini şöyle anlatıyor. "İklim ve gıda, toplumlara değişmez, vasıflar kazandırır. " Soğuk ülkelerin halkı zekâca daha geridir. Sanatların ve imarın gelişmesi daha geç olur. Konutlar daha ilkelidir, iklimi ılıman olan ülkelerde zanaatlar daha çabuk gelişir. Büyük devletler büyük imparatorluklar böyle yerlerde kurulur. Servet birikimi daha fazla olur. Bilim

²⁷ İbni Haldun, **Mukaddime**, Çev: Zakir Kadiri Ugan, C.I,II, III, MEB Yayınları, İstanbul, 481, İstanbul, 1990

ve bilgi çabuk gelişir. Sıcak iklimlerde ise halk daha gevşektir. Ayrıca çölde insan tehlikeli bir doğanın ortasında varlığını devam ettirebilmek için diğerlerine dayanmak zorunda kalması milli birliği arttırır.

Bu bilim adamları aynı coğrafî koşulların aynı neden ve sonuçları doğuracağını iddia etmişlerdir. Günümüzde bu tarz görüşü savunan siyasî coğrafya inceleyicilerine “modern anlamda jeopolitikçi denmemekte, **coğrafî materyalist**” veya **coğrafî** deterministler adı verilmektedir.

18’nci asırda yetişmiş olan **Emanuel Kant**, siyasî coğrafyanın dolayısıyla jeopolitiğin babası denebilir. Kant, coğrafya hem doğanın özeti hem temelidir, diyor. Coğrafya tarifi içerisine siyasî coğrafyayı da sokuyordu. Kant, çağdaşları olan **Frederik List**, **Karl Ritter** ve **Niechte’yi** de etkilemiştir.

Frederik List, coğrafî temelden hareketle ekonomik sorunlar üzerinde durmuş milli iktisat teorisini kurmuştur. Bu devrin bilim adamları politik, sosyal ve ekonomik organizasyonların temelinde coğrafî unsurları aramışlardır.

İlk defa siyasî coğrafya ile politika arasında bir ilgi olduğunu siyasî coğrafyanın emelleri için kullanılması gerektiğini **Retzell** ortaya atmıştır.

Retzell, insan duygusuyla faaliyette bulunduğu müddetçe doğa ve onun yasalarının etkisi altındadır. Duygular fizikî çevre etkisiyle oluşur. O halde coğrafya ile politika arasınca zorunlu bir bağ vardır.²⁸

Retzell, siyasî coğrafyaya ait bilgilerle fizikî coğrafyaya ait bilgilerin yan yana yürütülmesinin coğrafyayı cansız bıraktığı kanaatindedir. Siyasî coğrafyanın

²⁸ Doç. Dr. Erol Tümertekin, **Beşeri ve İktisadî Coğrafyaya Giriş** İstanbul Üniversitesi Ed. Fak. Yayını No. 975, İstanbul, 1962, s.125-126.

anlamlandırılması ve hatta sonra ÷lku verilmesi, onun için toprak ile devlet arasındaki ilişkilerin karşılıklı açıklanması gereklidir, diyor.

Retzell, devlet boş ve havada kurulmamıştır. Devletle mekân arasındaki bir ilişki vardır. Devlet bir mekânda kurulur. Ayrıca, devletle mekân arasındaki ilişkiden söz ederek bireylerde ve topluluklarda bir mekân duygusu (Lebensraum) mevcut olduğu grlr²⁹. Retzell, uluslarda mekân duygusunu devamlılık arz eden bir içgüdü olarak görüyor ve birlik ifade eden bir mekân parçalanmış olsa o mekân fikri yahut duygusu asırlarca yaşar ve günün birinde siyasî bir fikir olarak yine hayata kavuşabilir, diyor.

Retzell'e göre mekân tek başına bir kuvvet kudrettir. Tarih ile toprak birbirine bağlıdır. Eğer bir millet asırlardan beri aynı toprak üzerinde devletini devam ettirmeyi başarmış ise tarih o millete değişmeyen öyle bir esas vermiştir ki aynı toprak olmadan o milletin devamını düşünmek imkânsızdır.

Retzell **“Milletlerde mekân duygusunun kışkırtıcı karakterini ileri sürmekte, bu duygu emredirse siyasî hudutlar aşılabilir, keza (bu düşünce Hitler tarafından hayat sahası şeklinde anlaşılmış ve uygulamaya sokulmuştur.) deniz duygusu da mekân duygusunun aynısıdır”** diyor ve ona göre sınırlar değişen bir asimilasyon alanıdır ve dinamiktir. Büyüyen devlet genişlemelidir.³⁰

Retzell, ülkelerin diğer canlılar gibi büyüyüp, gelişip yok olduğunu ileri sürmüş, devletlerin gelişmesini altı ilkeye bağlamıştır.

1. Bir devletin ülkesi, kültürü ile büyür.
2. Bir devletin bayrağının başka bir devletin ülkesinde dalgalanması o devletin ticari, misyoner faaliyetlerinin ve fikirlerinin diğer devletin ülkesine yayılmasından sonra olur.

²⁹ Yılmaz Tezkan-Murat Taşar, **Dünden Bugüne Jeopolitik**, lke Kitapları, No.3, Ankara,2002, s.35-45.

³⁰ **A.g.e.**

3. Devletler daha küçük devletlerin ilhakı ile büyür.
4. Devletler büyümeleri esnasında politik ve ekonomik bakımlardan değerli olan arazi parçalarını kontrolleri altına alırlar.
5. Ülke ilhakı ile bir devlet diğerine geçer.
6. Sınırlar devletin büyüklüğünü, kudretini ve yaşama biçimini aksettirir.³¹

Retzell'e göre karacı devletler denizci devletlere göre daha büyük kaynaklara sahiptir. Bundan dolayı mücadeleyi karacı devletler kazanacaktır. Retzell yeryüzünün yalnız bir devlete yetecek büyüklükte olduğunu iddia etmiştir.

Retzell'in bu görüşleri Fransa'da tepkiler uyandırdı. Bilhassa Alsas Loren bölgesi için yapılan yoğun mücadele yüzünden Almanya'da yapılan çalışmalar Fransa'da kuşku ve tedirginlikle karşılandı.

Vida da La Blache³², Ratzell'in "şimdi yaşamın bütün yönlerinde olduğu gibi tarihin bütün safhalarında kendisini gösteren toprağın bu kudretli etkisinde esrarengiz bir şey vardır ki ruhu endişeye sevk eder, çünkü insanın görünür olan özgürlüğü sanki yok olmuş gibidir. Hâlbuki toprakta her türlü tutsaklığın kaynağını görüyoruz. Daima aynı yerde bulunduğu insanların geçici heveslerine ve keyiflerine karşı toprak kımıldayan bir destek gibidir. İnsanlar bu durumu unuttukları vakit o kendi kudretini hissettirir ve devletin bütün hayatının köklerini toprakta olduğunu pek ciddi olarak gösterir. Başka bir eserinde "İnsanın yaratıcı kudreti azdır, insan bir şey yaratmaktansa taklit eder. Bir kültür unsurunu bir yerde görürsek diğer yerlerde biraz şekil değiştirmiş olarak görmemiz mümkündür" şeklindeki görüşü eleştiriyor ve insan ham coğrafyaya etki eder hem de etkisinde kalır. Ayrıca doğal sınırlar örf ve adetlerin inanç ve geleneklerin ayrıldıkları duvardır. Toprak üzerindeki insan kümelerinin özel yaşama tarzları ve hayat

³¹ A.g.e, s.43.

³² Jacques Bellettnı,"Gezegenimizin Gizli Dengelerini Anlamak İçin Jeopolitik",Çev: YABE Tercüme Bürosu, **Harp Akademileri Bülteni**, sayı:145,1985,s.147-158.

şekilleri vardır. Çevrelerini kendi hayat şekillerine ve felsefelerine göre uygarlaştırıp biçimlendirirler.

Blach; büyük ölçüde doğa karşısında insana özgürlük tanıyor, coğrafi alan determinizmine doğrudan doğruya muhalefet ediyordu. Retzell'den etkilenen diğer bir jeopolitikçi ise **Kjellen'dir**. Retzell devleti organik bir varlığa benzetmiştir. Ama organik varlıktır dememiştir. Bilhassa organik varlık dememeye titizlik göstermiştir. İsveçli bir bilim adamı olan Kjellen doğrudan doğruya devletin biyolojik bir varlık olduğunu savunmuştur.

Kjellen, 1915'te "Şimdiki Büyük Devletler" adıyla yayınladığı eserinde "**Büyük devletlerin tarihi icaplardan meydana geldiğini**" ileri sürüyor ve artık zamanınızda eski sistemin yani kapalı bir sistemin yürüyemeyeceği, bir devletin çabalarında başarı sağlanabilmesi için diğer devletlerin yardımına muhtaç olduğu ve onlarla işbirliği yapması gerektiğini söylüyor, kamuoyunun devletin gelişmesine yardımını zorunlu buluyordu³³.

Büyük devletlerin sürekli büyüyeceği küçük devletlerin sürekli küçüleceği şeklindeki tezi red ediyordu. Böylece ülkelerin gelişmelerinin bütün dünya siyasetiyle ilgili olduğu fikrini savunuyordu.

Kjellen "Staten son Lifsform" adlı eserinde devletin tarihi ve kültürel gerçekler içinde gayet geniş kök salmış, organik olarak gelişmiş bir varlık olduğunu ve organik bakımdan tek bir bireyden farklı olmadığını ileri sürmüştür. Devlet canlı bir varlıktır. Devletle mekân arasındaki ilişkinin ortaya çıkarılması gereklidir. Daha da ileri giderek devletin bütün organik uzuvlarıyla olan ilgisinin ortaya konması gerektiğini söylüyordu.³⁴

³³ Süha Göney, "Siyasî Coğrafyada Başlıca Görüşler", cilt 2, İÜ yayını no: 2539, İstanbul, 1979, s.16-18.

³⁴ Yılmaz Tezkan, a.g.e, 43.

Kjellen devletin biyolojik yapısını araştırmak ve onu değerlendirmek için bazı metotları öneriyordu. Ulusal gücün değerlendirilmesi için birçok faktörlerin gözden geçirilmesi gerektiğini söylüyordu. Bunlar;

1. Ülke gücü, yani devletin coğrafi durumu, dünya haritasında işgal ettiği konum (coğrafi faktörler).

2.Etnolojik yapı, devleti teşkil eden toplumun hangi ulus ve kültür topluluğuna dahil olduğu (etnolojik faktörler).

3.Toplumun malî ve iktisadî durumu (ekonomik faktörler.)

4.Bizzat devlet, yani devletin şekli anayasası ve yasaları (kratopolitik).

Bir devlet bu yönlerden araştırılacak olursa gerçek kuvveti ortaya çıkar. Bunlardan başka bir ulusun kendine biçtiği rolü, dünya kamuoyunda siyasal faktörlerin etkisi, hatta devlet adamının yetenek ve kuvveti, üzerinde araştırma yapılması gereken faktörlerdir. Fakat araştırmalara ve ilmi metotlara rağmen bazı durumlarda biliminde sınırına varılmış olunur. Bundan sonra pratik devlet sanatı başlar. Hiçbir liderlik kendini objektif görüş, eleştiri ve etütlerden uzak tutamaz. Bundan dolayı devletlerin zayıf ve kuvvetli tarafları çeşitli alanlarda ortaya çıkar.

Kjellen devletlerin en önemli niteliğinin güç olduğuna inanıyordu. Güç hukuktan daha önemlidir. Çünkü hukuk ancak güçle korunabilir diyordu.

Kjellen devleti 5'e ayırarak incelemiştir:

1.Geopolitik (Coğrafya ve devlet)

2.Demopolitik (Nüfus ve devlet)

3.Dekopolitik (Ekopolitik) (iktisadî kaynaklar ve devlet.)

4.Sosipolitik (Sosyopolitik) (sosyal yapı ve devlet).

5.Kratopolitik (Devletin yönetim yapısı).

Kjellen dünya üzerine birkaç büyük devletin meydana geleceğini önceden görmüştü. Ayrıca denizci devletlerinin deniz hâkimiyetinden sonra karacı devlet olacaklarını ileri sürmüştür³⁵.

³⁵ Doç. Dr. Erol Tümertekin, **Beşeri ve İktisadî Coğrafyaya Giriş**, s.124-135.

Kjellen devletlerin büyümelerini ittifaklar yolu ile olacağını söylemiş ve son olarak da, tarih devletlerin büyümek topraklarını genişletmek coğrafi bakımdan yeterlilik ve bütünlük sağlamak için yaptıkları mücadeleler bütünüdür, diyor ve bütün devletlerin amacının otarşik yeterlilik sağlamaya yönelik olduğunu iddia ediyordu.

Fransa'da Blache takiben iki jeopolitikçi yetişti. **Jeon Brunhes ve Jac Angal.**

Jan Angal'a göre devlet, halkın kolektif bilincinin çabasına yön veren kültürel ve ulusal varlıktır. Bu jeopolitikçiler devletle halkı bütünleştirerek yayılmanın meşru olmayacağını söylemişler ulusal bir varlık olan devletin savaş kazanma aracı olarak kullanılmayacağını ifade ederek savunmacı bir jeopolitik tez geliştirmişlerdir.

1915 de **Fairgrete** geniş alan ve homojen nüfusu nedeni ile işgali güç fakat merkez bölgesine yakınlığı sebebiyle Çin'in dünya hâkimiyetine ulaşmasını mümkün görüyordu.

Polonyalı bir jeopolitikçi olan **Etjel Percy** coğrafi mevki ve özelliklerin siyasî hareketi hızlandırdığını söylüyor³⁶. Polonya'nın istilâ yolları üzerinde bulunması nedeniyle tarih boyunca işgal ve haksızlıklara uğradığını değerlendiriyordu. Percy tarihin devlet olarak kalabilmesi için Polonya halkına verdiği bir kavşak noktasının koruması gerektiğine inanıyor ve Almanya'nın dünya gücü olabilmesi için ya batıya ya da doğuya doğru genişlemesi gerektiğini ispat etmeye çalışıyordu. Nitekim Hitler aynı amaca ulaşmak için hem doğuya hem de batıya doğru genişlemek istemiştir. Zaten Hitler fikrini şöyle ifade etmektedir.

“Bu dünya üzerinde yalnız yeterli bir alan genişliği bir millete var olma imkânı sağlayabilir. Devlet sınırları insanlar tarafından yapılmış olup insanlar tarafından değiştirilebilirler. Almanya bir dünya devleti olacak veya

³⁶ A.g.e, s.131.

hiç olmayacak. Bu dünya üzerinde en kutsi hakkın bir insanın ekip biçmek istediği toprağa sahip olması ve en mukaddes kurbanında insanların bu topraklar için döktükleri kan olduğu hiçbir zaman unutulmamalıdır.”³⁷

Polonya’da yetişen diğer bir jeopolitikçi, **Eguez Rommer**, Retzell’in muhalifidir. Coğrafi muhitin tek başına gelişmeyi yönlendiremeyeceği yalnız insanlara aralarında seçmesi için bazı olanaklar vereceğini söylüyordu. Rommer coğrafi determinizmi ret ederken, coğrafyanın devlet ve insan üzerine olan etkisini de inkâr etmemiştir. Böylece çağdaş jeopolitik yavaş yavaş bilimsel bir disiplin anlayışı içerisine girmeye başlamıştır.

Genel olarak jeopolitikçiler devleti canlı ve yaşamı olan bir varlık olarak tanırlar, onun gelişmesinde coğrafi faktörler ve tarihin etkileri bulunduğunu ve onun canlı bir bünye, bir uzuv olduğunu kabul ederler. **R. Hanning**, 1931’de yazdığı Geopolitik adlı eserinde, Eflatun’un Devlet (Site) adlı eserine temas ederek o zamanlar dahi jeopolitik düşüncelerin bulunduğunu söylemektedir. Eflatun şöyle diyor; “Toprak arazi bir zamanlar halkın geçinmesine kâfi geliyordu, fakat şimdi gelmemektedir, demek şimdi komşularımızdan toprak almalıyız.”

Obst “Geopolitiğin Temel Taşı” adlı eserinde jeopolitik siyasî ilişkilere ve siyasî hayattaki çalışmalara materyal ve literatür hazırlar. Siyasî hayata yol gösterir ve bu sebeple siyasal sanatı öğreten bir bilgidir. Aynı zamanda siyaset sanatının zarurî gördüğü bilgiyi ve siyasetin yerinde ve sağlam ölçüde kullanılmasını sağlar ve buna ait metotları gösterir. Bu bilim, ancak öğrenmekle yapılabilecek bir bilgi alanıdır.

Ayrıca, **Ottomaul**, dünyanın siyasî durumu adlı eserinde dünyayı beş kültür mntikasına ayırıyor ve şöyle sıralıyordu:

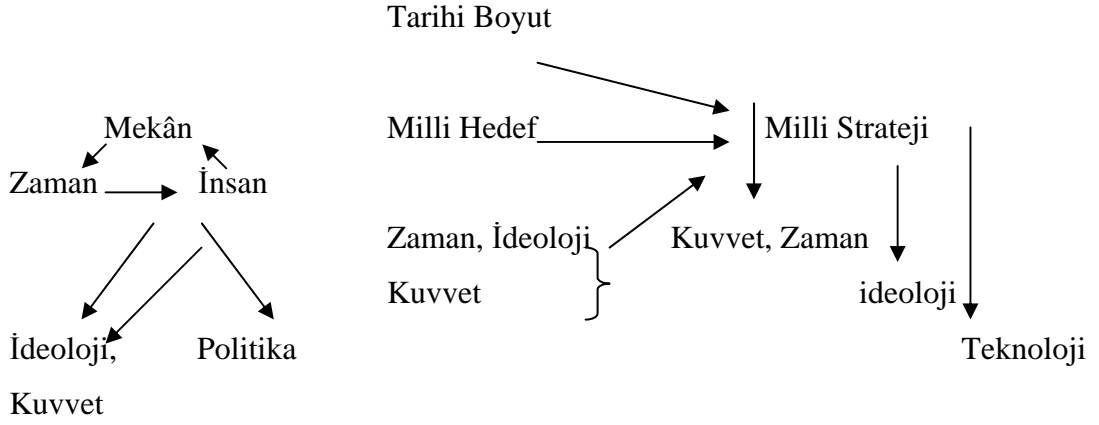
³⁷ Adolf Hitler, **Kavgam**, Toker Yayınları, İstanbul, 1987, s.437.

1. Avrupa kültür merkezi
2. Avrupa'dan karaları takip ederek dünyaya yayılan kültür mıntıkası buna yazar, Continental adını vermektedir.
3. Deniz yoluyla ayrılan kültür mıntıkası. Buna Pasifik kolu adını verir. (Karalarda gelişen kültür mıntıkası olarak Rusya'yı, denizlerden gelişen kültür mıntıkası olarak ABD'yi kabul eder.)
4. Japonya'dan başlayarak uzak ve yakın doğu topraklarını kapsayan eski kültür merkezlerinin bulunduğu bölgeler.
5. Beşinci mıntika ise Afrika'dır.

Ottomaul, vaktiyle bu kültür bölgeleri arasındaki araçların yetersizliği yüzünden tanışma, yaklaşma olanakları mevcut olmadığından korkunç mücadeleler olmuştur. Bugün iletişim ve ulaşım araçlarının gelişmesi bölgeler arası yaklaşmayı kolaylaştırmıştır. Şayet bölgeler arasında kültür dengelerini bozacak bir gelişme yaşanır ise bu bölgelerin eskiden olduğu gibi yeniden mücadeleye girmeleri gerektiğini söylemiştir.

Jeopolitik tarihi incelenirse eski jeopolitikçilerin bilimsel bilgilerden ziyade ampirik test edilmemiş bir takım yorum ve görüşleri savundukları, hadiseleri anlamaya ve dünya tarihine etki eden faktörleri izah etmeye çalıştıkları görülür. İleride bahsedileceği gibi Karl Haushoffer, Mahan, Mackinder, Speykman, Sacklin gibi çağdaş jeopolitikçiler, daha rasyonel tezler ileri sürmüşlerdir. Ancak bunlardan bazılarının savunduğu dünya hâkimiyetine ulaşmak için ileri sürdükleri tezler gerçekleşmemiştir. Bazıları sonuç üzerine tesir edecek araçları orantılı bir şekilde değerlendirmedikleri için gerçekleşmemiştir. Belki de savundukları fikirleri uygulayacak bir siyasî ve askeri makam bulunamamışta olabilir.

2.3. JEOPOLİTİĞİN UYGULANMASI

2.4. JEPOLİTİĞİN DAYANAKLARI

Mahiyetini değiştirmeyen

Unsurlar

1. Zaman
2. Mekân

Mahiyetini değiştiren unsurlar

1. İnsan (Nüfus) (Beşeri unsur)
2. Hedef
3. Kuvvet
4. Teknoloji
5. İdeoloji

Jeopolitiğin araçları mahiyetini değiştiren unsurlar ve değiştirmeyen unsurlar olarak ikiye ayrılmaktadır.³⁸ Mahiyetini değiştirmeyen unsurlar içerisinde sayacağımız zaman ve mekânda aslında mahiyetini, fizikî olarak değiştirmektedir. Buna rağmen biz zaman ve mekânı mahiyetini değiştirmeyen unsurlar olarak kabul edeceğiz. Beşerî güçler devamlı bir nitelik ve nicelik değişikliği içerisinde. Coğrafi mevkii sabit kalırken, topoğrafya sürekli değişmektedir. Bazen

³⁸ Osman Aras, "Çağdaş Stratejinin Boyutları", *Stratejik Etütler Bülteni*, Gen. Kur. ATESE Bşk.lığı yayını, sayı:58 1976, s.66-69.

topoğrafyadaki değişiklikler coğrafi mevkiye görülmedik stratejik önem kazandırmaktadır (meselâ Süveyş ve Panama kanalının açılması gibi).

2.5. JEOPOLİTİĞİN METODU

Jeopolitik dar anlamda coğrafi ve diğer unsurların politika ile ilişkisini araştırır. Politikanın hedefi nedir? Hedef nasıl saptanır? Art arda politik faaliyetler nasıl cereyan eder? Coğrafi faktörlerin politikaya etkisi nedir? Teknolojinin coğrafyaya kazandırdığı güç nedir? Politika değişik koşullarda hedefine nasıl ulaşır? Bu hedefler nelerdir? Coğrafya, mekân, zaman, teknoloji birer hedef midir? Bu suallere verilecek cevaplar jeopolitiğe yeni anlamlar kazandırmaktadır. Klâsik anlamda politika ile mekân arasındaki ilişki şöyle ifade edilebilir.

Milli Hedef → Zaman → Politika → Zaman → Milli Hedef

Politika, kuvvet ve ideolojinin etkisiyle harekete geçerek en geniş gaye olarak coğrafi hedefe yönelir. Bazen politikanın hedefi savunmacıda olabilir.

M1= Mekân M2 = Yeni Mekân

P1 = Politika P2 = Yeni Politika....

T1 = t_n = Değişen zaman

Aktif politika (yayılmacı politika)

P1 Jeopolitik, M1 Jeopolitik, P2 Jeopolitik, M2 İlahır P3 M3 Pn

t₁

t₂

t₃

Değişen politika P1 → P 2 → Pn

Pasif politika (statikocu politika)

P₁ Jeopolitik, M1 Jeopolitik , P2 Jeopolitik, M1

t₁

t₂

t₃

2.6.JEOPOLİTİĞİN BOYUTLARI

2.6.1. Tarihsel Boyutu

Jeopolitiğin tarihsel boyutu, politika, diplomasi, askerî strateji ve taktikten oluşur.³⁹

Ulusların milli karakter ve bünyevî özelliklerinin farklı nitelikler göstermesi uzun vadede bir milletin politik ve askerî harekât biçimleri arasında benzerlik bulunması tarihi boyutu meydana getirir. Politik ve ahlâkî normlar uzun tarihi devreler içinde badireler ve zaferlerle yoğrularak oluşur. Meselâ Yunan politikasının yaygaracılığı, ordusunun zalimliği, Alman politikasının kendi prensiplerine sadakati, aceleciliği, çıkarıcılığı ve uzak yakın çıkarlarını iyi değerlendirmesi ordusunun sevk ve idaredeki taktik ve stratejik üstünlüğü asırlardan beri devam ederken, İngiliz politikasının kaypaklığı, kurnazlığı ve el altından dostlarına da zarar verici muhtevası kuvvetli bir ordunun bulundurulmaması (anti-militarist tutum) yüzyıllardan beri değişmeyen bir özellik gösterir.

Gene tarih boyunca süper devlet olma niteliğini kazanan devletler “Dünya’nın her köşesinde etkili kontrol sağlayabilen ve güç kullanabilenler olmuştur. “**İdeolojik kalıplar**” bir ulusun yapısında önceden mevcut olan özelliklere yeni bir biçim vermek suretiyle onların politik normlarına katkıda bulunur.

Meselâ Ruslar da mevcut olan Dünya’yi idare etme ve Dünya hâkimiyeti fikri Marksist ideoloji ile yeni bir yorumla kavuşmuştur.

³⁹ Çağdaş Stratejinin Yeni Boyutları, Gen. Kur.ATESE Bşk.lığı yayını,Ankara,1980,s.19-26.

Brahmanizm ve Hindu dinleri Hint ulusunun ruh yapısında pasivizm meydana getirmiş, Hinduların yarım adalarına sıkışıp kalmasına ve orijinal Hint kültürünün kapalı çevre içinde tekâmül etmesine neden olmuştur. Mahatma Gandhi'nin İngilizlerle mücadele yöntemi de Hinduların pasivizmini esas alan “saygahatra”ya dayanmıştır. (Pasif direniş, çalışmamak, karışmamak).

2.6.2. Coğrafya Boyutu

Coğrafya; halkın yaşama ve bütünleşmesinin gerçekleştirdiği maddî yapıyı yani kaideyi meydana getirir.⁴⁰

Dünya tarihi boyunca kıtalardan uzak yolların dışında bulunan coğrafi bölgeler etkili politik rol oynamamışlardır.

Dar sahalara sıkışmış ve kuvvetli komşularla çevrilmiş uluslar bütün tarihleri boyunca nefes almanın mücadelesini yapmışlardır. Almanların Frederik'ten Hitler'e kadar değişmeyen eğilimi yeterli coğrafya ve doğal kaynak ve güvenilir sınırlar sorunu olmuştur.

Milletimizin son 10 asırdan beri geniş coğrafyalar üzerinde yerleşmesi sorunu dağılmaya sebep olmuş birbiriyle irtibatını koparmış geniş bir alana dağılması, gücünün azalmasına da neden olmuştur.

“Her yerde güçlü olan, her yerde zayıf olur” stratejik normu İngilizlerin 2'nci Dünya Harbinden sonra hızla zayıflamasına ve bütün sömürgelerini kaybetmesine neden olmuştur.

⁴⁰ A.g.e,s.26-29.

2.6.3. Kuvvet Boyutu

Devletin ekonomik, sanayi ve zirai güç kaynakları ile birlikte hedefleri, hedefleri ele geçirerek insan gücünün birliği, zorluklara dayanma yeteneği (sebat) ekonomik kaynaklarla orantılı güç ve potansiyel gücün elde edebileceği büyüklükteki hedeflere ulaşmadaki azmi, teknolojik ve bilimsel konulardaki öncülük kabiliyeti, kuvvet boyutunu meydana getirir.⁴¹

2.6.4.Zaman Boyutu

İnsanların içinde yaşadıkları süreye zaman denir. Zaman ikiye ayrılır.

1). **Gerçek Zaman** :(Reel zaman), gün, ay, yıl, asır olarak nitelenen fiziğe göre hız ile “rölativ” olan sistem hareketlerinin başlangıcı ve bulunuşunu, şeklini içerisinde bulunduran bir boyuttur. Herkes tarafından eşit süreler veya aralıklar olarak kabul edilen bir boyuttur.

2). **Rölativ Zaman**: Aynı cins hareketlerin yapılarılarının birbirine oranına veya kıyaslanmasına rölativ zaman adı verilir.

Politika bir mekân ve zaman içinde cereyan eder. Politikanın zamanı olumlu veya olumsuz kullandığı mekân üzerinde cereyan eden olaylar sıralı ve verimli bir şekilde başarmasına gereksiz ve yeniden dönüş sağlayabilecek hareketleri yapıp yapmamasına, zamanında isabetli kararlar almasına bağlıdır. Teknoloji zamana uzunluk ve fırsat üstünlüğü şansı kazandırmaktadır⁴².

Meselâ buna askerî strateji alanından bir örnek vermek icap ederse, strateji alanında şunu söyleyebiliriz; Yıldırım ve Timur orduları Kızılırmak boyunda

⁴¹ A.g.e, s.30.

⁴² A.g.e, s.30.

⁴³ Gustav Daniker, "Askerî Sevk ve İdarede Saha, Kuvvet ve Zaman,"KKK. Lığı yayını, İstanbul,1954,s.9.

üstünlük kazanmak ve kritik arazi bölgesine daha önce varmak için yarışırken Yıldırım, Timur ordusunu yakaladığı zaman taarruz etmesi gerekirken, etmiyor. Bundan sonra geçen 2 gün aleyhine geçiyor, bir daha o fırsatı bulamadığından yenilmesine neden oluyor.

Hareket peş peşe cereyan eden belirli süreleri ihtiva eden bağımlı ve bağımsız “değişken” olaylardan müteşekkildir.

Karar ve eylemlerdeki dengesizlik ve kararsızlık, bağımlı ve bağımsız hareketlerde zaman kaybına neden olur.

Her hareket gayeye yönelik olan ve olmayan unsurlardan meydana gelir. En iyi hareket tarzı rakibi ne yolda hareket ederse etsin bizim istediğimiz yöne götüren, tuzağa düşüren ve teslim zorlayan hareket tarzıdır. Yanlış hareket ve zaman kaybı ekonomide ve ileri teknoloji kullanımında daha büyük zararlara sebebiyet verir.

Jeopolitik zaman kaybını iki başlık altında etüt eder.

1. Giderilmesi mümkün olmayan zaman kaybı
2. Giderilmesi mümkün olan zaman kaybı.

Giderilmesi mümkün olmayan zaman kaybı yalnız zaman kaybına neden olmakla kalmaz bu arada olayların niteliği değişerek daha önce yapılmış bütün çabaları boşa çıkartabilir. Bu nedenle jeopolitik zamana büyük değer vermektedir. Olay; zaman ve insanın kaynaşması ile oluşur. Zamansız olay yoktur. Dolayısıyla her üretim, her yönetim ve malzeme zaman sarfını gerektirir. Olaylar zaman içerisinde cereyan eder ve kaynak sarfına sebep olur. Bütün hareket ve eylemler yararlı sonuç vermez. Bu nedenle giderilebilir ve giderilemez olmak üzere iki tür zaman kaybı meydana gelir.

Konunun ulus hayatında düşünülmesi halinde kaybın, kaçırılan fırsatların ve kararlardaki isabetsizliklerin bütün milletin yaşamını ve geleceğini derinden

etkileyeceği görülür. Bu nedenle atak, dikkatli ve cesur kararlar almak bilgiye dayalı yönetim gereği, liderlik ihtiyacı ortaya çıkmaktadır.

2.7.JEOPOLİTİĞİN DİĞER BİLİMLERLE İLİŞKİSİ

“Eğer Hindistan çöküp gitseydi Latin Amerika elimizden çıksaydı, Orta Doğu ülkeleri Doğu bloğuna geçseydi ne balistik silâhlar ne sunî peyker, ne atom denizatlıları, ne uçaklar selametimiz bakımından bir şey yapabilirdi.”**S.F.Kennedy**

2.7.1. Jeopolitik ve Coğrafya

Günümüzde birçok coğrafya yazarı jeopolitiğin bilim olmadığını, siyasî coğrafyanın bir kolu olduğu görüşündedirler.

Karl Haushoffer ‘Bugünkü Dünya Siyaseti ‘ adlı eserinde siyasî coğrafya ile jeopolitik arasındaki farkı şu şekilde belirtmiştir. Siyasî coğrafya arz üzerinde toprakların hangi devlet ve millete ait olduklarını ve bunların hudutlarını hangi antlaşmalarla tespit ve düzeltmeler yapılmış olduğunu, nüfus ve iktisadî coğrafyanın yardımı ile ürüne ait istatistikteki bütün mevcudu bilir ve gösterir. Fakat, istatistik bir ülkenin, bir devletin veya bütün ülkelerin bütün varlığını ve tüm gücünü göstermeye yeterli değildir. Mevcut istatistikler bunlar geçmiş yasalardır, ileriye, geleceğe ait bilgi vermezler. Fakat jeopolitik devleti canlı bir varlık olarak tanımladığından, yalnız siyasî coğrafya ile yetinmez birçok bilimlerden faydalanır, devletin ülküsünü inceler, kültür ve uygarlıklarını araştırır ve dünya siyasetinin gidişini izler, devletin iç ve dış ilişkilerini öğretir kısaca istatistiğe değil aynı zamanda dinamiğe dayanır. “Siyasî coğrafya devleti arazi yönünden görür hâlbuki jeopolitik araziye devlet yönünden bakar. “

Jeopolitik araziye kuvvet yönünden ve devlet açısından değerlendirir. Coğrafyanın ifade ettiği bilgileri kıymetlendirir ve bilinçlendirir. Politikaya yararı yönünden olayı ele alır. Jeopolitik, politik ilişkileri, yerel, bölgesel ve evrensel olarak devletler açısından inceler. Jeopolitik dinamik, siyasî coğrafya statiktir.

2.7.2. Jeopolitik v e Tarih

Tarihi hak tarihi suç ve iddiaları esasen propaganda amaçlı kullanılsa da elde edilmeleri politik ve askerî gücünün koordineli şekilde kullanılmasıyla mümkündür. Genel olarak tarihî hak iddiaları veya birtakım iddialar büyük devletlerin desteğiyle küçük devletler tarafından kuvvet dengelerinin değiştiği ve yakın komşulara ve civar devletlere karşı onların zaafa düştüğü dönemlerde gündeme getirilmektedir. Bu nedenle kuvvetli devletlere karşı tarihi hak iddialarını ileri sürmek güçtür. Çünkü kuvvet tehditi bu tür iddialara karşı caydırıcı rol oynamaktadır. Bazen kuvvetli olmak mesnetsiz iddialara meşruiyet ve haklılık kazandırmaktadır. Kendinde kitle imha silâhı varken başka devletlerin yapamayacağını söylemek ahlâken tutarsız ve gayri meşru bir tutumdur. Bu tür baskılara direnme veya karşı koyacak gücünüz yoksa haklı iken haksız duruma düşebilirsiniz. Günümüzde büyük devletler güce dayalı hegemon tutumla başka ulusların kitle imha silâhı yapamayacaklarını söylemekte ve istediği gibi baskı uygulayabilmektedir

Bugün kuvvetli olmak mesnetsiz iddialara bile meşruiyet ve haklılık kazandırmaktadır. Devlet yaşamı geçmişten geleceğe doğru bir bağ içinde birbirini izleyerek devam eder. Siyasî mücadeleye geçmişte etkisi olan nedenler bu gün netice veya sebep olarak etkili olmaktadır. Bir politik stratejiyi uygulamak bugünün koşulları içinde mümkün olmayabilir, ama belli şartların gerçekleşmesiyle uygulamak mümkün olabilir veya yeni olanaklar ortaya çıkabilir, bazen de gerçekleşmesi tamamen imkânsız hale gelebilir.

Tarihçi Ranke “Siyaset ile Tarihin Birbirine Yakınlığı” adlı eserinde devletin hayatını ve canlılığını şöyle anlatıyor. Eğer hata etmiyorsam, devlet hayatında öyle bir devam vardır ki biz bu devamı genellikle insan nesline atfederiz. Hâlbuki insanlar fanidir. Bir devir diğerini izler, hâlbuki devletler çok uzun ömüre sahiptirler” diyor.

Jeopolitikçiler devletlerin idare şekilleri değişse dahi siyasetlerinin değişmeden aynen devam ettiklerini söylemişlerdir.

Tarihçi Abdülkadir İnan, tarih coğrafî şartlara sıkı sıkıya bağlıdır, diyor. Prof. İnan'a göre politika (vakalar, yani tarih) coğrafya tarafından oluşturulmaktadır. Mackinder'in Merkez Bölgesi Teorisi coğrafî (kalpgâh) ve tarihi bir yaklaşımla ortaya atılmıştır. Tek başına bu durum bile jeopolitiğin özünde tarihin önemli bir tesire sahip olduğu fikrini kuvvetlendirmektedir.

Bir devlet adamı kuvvetli bir tarih kültürüne ve tarih felsefesine sahip olmalıdır. Milletlerarası problemlere tarihî perspektiften bakmasını bilmelidir. Bir çok büyük devlet adamının ileri görüşlü oluşu bu noktaya dayanmaktadır.

Bu günün uluslararası yarışımında tarihi hak iddia etmek, böylece milletler arası ortamda ihtilâf ve problemler yaratmak kullanılan politik stratejiler arasındadır.

Öte yandan geçmişteki büyük tarihî hatıralar şu anda sahip olunmayan coğrafyalarda cereyan etmiş olabilir. Bu durum toplumda özlem şeklinde yeni isteklere sebep olarak politik bilinç üstünde bir baskı oluşturabilir.

2.7.3. Jeopolitik ve Devletler Hukuku

Hukukçular toplumun görüldüğü her yerde bir hukuk düzeni olduğunu belirtmektedirler. Uluslararası toplum nihayetinde bir insan topluluğu olduğuna göre bunların birbirleriyle ilişkilerini düzenleyen hukuk kuralları vardır. Uluslararası ilişkileri düzenleyen kurallara devletler hukuku adını veriyoruz. Hukuk kurallarının işleyebilmesi için cezai müeyyidelerinin olması gereklidir. Cezai müeyyide ise ancak kuvvetle ve bu kuvveti adaletle kullanan tek otorite ile mümkündür.

Kore buhranında Birleşmiş Milletler (BM) sorunun kuvvet kullanılarak çözümüne karar verdikten sonra BM üyeleri arasında ortak birlik teşkil edildi ve

Kore'ye gönderildi. Bu olay bazen ülkeler tarafından mutabakata varılan sorunların çözümüne BM'nin hukukî ve icra gücünün olabileceğini göstermiştir. İsrail'in defalarca BM hukukunu ihlâl etmesi sadece protesto kararlarıyla geçirilmiştir. İsrail'in hiçbir gerekçe göstermeden soyut tehdit endişesi ile Irak'ın nükleer santralını bombalamasının hiçbir hukukî haklılığı olmamasına rağmen BM'nin bu olaya karşı tutumu Kore olayındaki gibi olması gerekirken böyle olmamıştır.

Prof. Oppenheim'e göre “güç dengesi hukukun varlığı için vazgeçilmez bir ön şarttır.⁴⁴” Devletler hukukunun çeşitli çıkarlar açısından yorumlanması ve cezai bir organın olmaması uluslararası problemlerin adil çözümlere ulaşmasını engelleyen etkenler arasındadır.

“Zaten bu hukukun devletler üstü değil de uluslararası olmasının nedeni de budur. Dünyada kuvvetler dengesi değişince devletlerin hak ve sorumlulukları değişmektedir. Dolayısıyla yeniden yükümlülükleri tayin eden yeni güçlere üstünlük tanıyan bir düzen gelir.”

Devletler hukuku konusunda ileri sürülen diğer fikirler ise şudur; uluslararası hukuk, **“ihtiyaç ve karşılıklı rızaya dayanır.** Yani herkes saygı gösterdiği kurallara hiçbir zorlama olmaksızın uyar denmektedir. Bu görüşü savunanlara göre;“Devletler hukuku ulusların çelişik çıkarlarına çıkış yolu gösterebilmek için çeşitli yorumlara göre değerlendirilebilecek değişik menfaatlere haklılık sağlayacak şekilde ve herkesin saygı ve uyum göstereceği ortak değerlere göre yorumlanabilecek biçimde oluşturulmuştur. Meselâ Helsinki sonuç belgesinde Doğu ve Batılılar, birlikte şu ilkeleri kabul etmişlerdir.

- **Egemenlikte eşitlik ve egemenlik haklarına saygı,**
- **Kuvvet tehdidinden ve kullanılmasından kaçınmak,**
- **Sınırların ihlâl edilmemesi,**

⁴⁴ Prof. Dr. Edip Çelik, **Milletlerarası Hukuk**, Filiz Kitapevi, İstanbul, 1985, s.10-50.

- Devletlerin toprak bütünlüğüne saygı,
- Sorunların barış yoluyla halli
- İçişlerinde karışmama.
- Halkların eşitliği ve kendi kaderini tayin hakkı.
- Uluslararası işbirliği,
- Uluslararası sorunları hakkaniyet ve dürüstlük kuralına göre halletmek.

Helsinki’de kabul edilen bu belgenin imzacıları arasında SSCB ve Türkiye’de vardı. Bu belgenin yalnız 1’nci maddesini ele alırsak Soğuk Savaş dönemindeki SSCB, Türkiye’nin hükümlerlik haklarına riayet etmemiştir. Karakas’ta düzenlenen Deniz Hukuku Konferansında kabul edilen karasularından öteye uzanan 200 millik ekonomik bölge hakkımız Karadeniz’de SSCB tarafından uzun süre kabul edilmemiştir. Gene aynı devlet iç işlerine karışmama ilkesini 1956-1968 yıllarında iki kez ihlâl etmiş ve en son Afganistan’a 1979’da müdahale ederek bu ilkeyi çiğnemiştir. SSCB’nin Doğu ve Batı Almanya’nın birleşme sorununa bakış açısı uzun süre uluslararası sorumlulukları dürüstlük kuralına göre işletmemiştir. Aynı devletin 1990’lara kadar içeride uyguladığı oligarşik oto kontrol metodu halkların eşitliği ve kendi kaderini tayin hakkına fırsat verecek nitelikte olmamıştır.

ABD’nin CIA vasıtasıyla gelişmekte olan ülkelerin rejimlerini değiştirmesi çabaları da aynı biçimdeki hukuk ihlalleridir. Amerikalıların Irak’a saldırısı kuzu kurt hikâyesindeki gibi olmuş gerekçesi suyumu bulandırıyor sundan öteye gidememiştir.

Bazıları ise devletler hukuku diye bir şeyi tanımazlar. Bunlara göre ise **“Uluslararası hukuk yargı sistemine bağlı değildir. Hâlbuki yargıda “mecburiyet ve zorunlu kabul”** bütün hukuk sistemlerinin özüdür. Hakemlik mahkemeleri oturmuşluk ve karşılıklı güvenilirlik nitelikleriyle varlıklarını sürdürmektedir. Ancak hakeme başvurmak karşılıklı kabul ile olduğundan bu yol çok işlerlik kazanmamıştır.

“Dolayısıyla yargının fonksiyonlarını yerine getirecek bazı organların eksikliği nedeniyle uluslararası hukuk belli bir hukuk şekli değildir⁴⁵.”

Prof. Brierly,

“Uluslararası hukukun hakkın gerçekleşmesini sağlayacak merkezi **organlara sahip olmasını milletlerin bağımsızlık haklarının dokunulmazlığına bağlıyor, hukuku uygulayacak kuvvet ve araçlardan yoksun olması milletlerarası hukukun olmadığına bir işaret değildir.** “**“Bu hukuk kendi haklarını etkili bir şekilde savunmayan milletler için yetersiz kabul edilebilir”** diyor.

O halde dış politika hukuku yorumlayış biçimi farklı olan “**devlet gücü**” kavramına dayanır.

Nitekim SSCB komşularıyla imzaladığı antlaşmalarda saldırgan bir başka devletin topraklarını savaş ilân etmeden bile istilâ edendir, diyor. Fakat Brejnev doktrini ile Sosyalizmi korumak bahanesiyle dilediği her ülkeye müdahale hakkını kendinde görüyordu. Böylece uluslararası hukuk uzun bir süre keyfi bir biçimde yorumlanmıştı. Buna rağmen uluslararası ortamda dünya kamuoyunun etkinliğini ve devletler hukukunun varlığını inkâr edemeyiz. Birçok devlet emperyalist ve rasist bir politika takip etmesine rağmen kendisini haklı göstermek mecburiyetinde kalıyorsa, uluslararası ortamda bazı uyulması gereken kurallar olduğunu kabul etmek zorunda kalıyorlar demektir.

Belli bir arazisi ya da devleti olmamasına rağmen Filistin Kurtuluş Örgütünün Filistin’in temsilcisi olarak tanınması BM’de üye bulundurması devletler hukukunun varlığına bir işarettir.

1936 yılında İtalya’nın Milletler Cemiyeti misakını ihlâl ederek Habeşistan’ı işgal etmesi uluslararası ortamda güç duruma düşmesine neden olmuştur.

⁴⁵ V.Toprak, “**Milletlerarası Politika**”, 1971, s.147-155.

Jeopolitik devletler hukukunu dikkate alınması gereken zayıf bir hukuk alanı olarak değerlendirmektedir. Politikanın büyük ölçüde güç dengesine dayandığına inanmakta, gücün hukukun en önemli fonksiyonu olduğunu kabul etmektedir.

2.8.JEOPOLİTİK VE ULUSÇULUK

Uluslar çevre ve irsiyetin (kökensele geçmişin) meydana getirdiği varlıklardır. Bu irsiyet insanların düşüncesine muhteva veren milli mirastır. **Mazzini**'ye göre, Tanrı yeryüzündeki insanları birbirinden farklı gruplara ayırmış ve böylece çeşitli ulusların tohumlarını ekmiştir⁴⁶.

Şansölye Adenaour "Almanya'nın bölünmesi anormaldir. İnsanın ve Tanrı'nın kanunlarına ve doğaya aykırıdır." demiştir. Onun anlayışına göre Almanlar tek bir millettir. İnsanların sadakat duygularının kuvvetle bağlı olduğu, aralarındaki şahsî çıkar ve fikir ayrılığı ne olursa olsun; uğrunda her türlü fedakârlığı yaptıkları sosyal varlığa ulus adını veriyoruz.

İsraili devlet adamlarından **Abba Eban** 4 Ekim 1959'da Birleşmiş Milletler Genel Kurul'unda millete bağlılığı şöyle ifade etmiştir.

"Kaide şudur, İsrail sınırlarından girecek kadın ve erkekler, hayatlarının en büyük gayesini İsrail bayrağına bağlılıkta, İsrail'in bağımsızlığına saygı göstermekte ve onu uzak yakın bütün tehlikelere karşı savunma azminden olan insanlar olmalıdır⁴⁷.

⁴⁶ Toprak, a.g.e, s.57-107.

⁴⁷ Rubert Emerson, **Sömürgelerin Uluslaşması**, (Çev. Türkiye ATAÖV) Türk Siyasî İlimler Dergisi Yayını, Ankara, 1965, s.98.

İlk ve Orta çağlarda devletler din ve krallık müessesesi yoluyla meşruluk kazanıyordu. Şimdi ise devlet bir milleti veya birlikte yaşama azmindeki etnisiteyi temsil ve ifade ediyorsa ancak meşru sayılıyor. Din, kültür ve tarih birliği, sınırları aşan, halklar arası yakınlık duygusu doğuran unsurlardır.

Bu gün milliyetçiliğin objektif ve bilimsel nedenini açıklamak mümkün değildir. Aşk, kin, nefret sevgi gibi duyguların muhtevasını ve nedenini tespit etmek nasıl ki mümkün değilse, milliyetçiliği de akılcı usullerle incelemek mümkün değildir. O bir mahsulüdür. Kendilerini bir topluluğa bağlı hissedenden insanların meydana getirdiği bir mahsuldür. Nicelik değil niteliktir.

Ulusların ortaya çıkışında kavimlerin veya küçük etnik grupların bir devlet çatısı altında yaşamaları kaynaşmalarını sağlamıştır. İktisadî ve sosyal manadaki kaynaşma yeni ulusları inşa etmiştir⁴⁸. Fakat etnik gruplar arasında dil ve kültür alanında yakınlık yok ise kaynaşma güçleşmekte ve bütünleşme gerçekleşmemektedir. O halde dilin ve kültürün milliyet oluşumu, üzerindeki etkisi gözden kaçırılmamalıdır. Bugün insanlık dili milliyetçiliğin nişanesi olarak kabul ediliyor.

İki ayrı dilin konuşulduğu yerlerde insanlar arasında iletişim kurmak güçleştiği için resmî kurumlar (radyo, televizyon okullar, edebiyat, sanat ve çevreleri) çeşitli dilleri kullanmak mecburiyetinde kalacaklarından dolayı birlik kurmak güçleşecektir. Bu nedenle dil birliğine kavuşma isteği dünyanın her yerinde acil istek olarak görülmektedir. Dilin milliyetin bir nişanesi olma özeliği dünyadaki bütün milliyetçi hareketlerin üzerinde durduğu ana kültür sorunlarından biridir. Bu nedenle yabancı kokusu kokan terim ve cümlelerin sökülüp atılması milliyetçiliğin vazgeçilmez unsuru haline gelmiştir.

Stalin “Müşterek dil olmadan bir milli topluluk düşünülmez. Aynı anda birçok dil konuşan bir millet yoktur.” demiştir. Bir Sovyet Afrika uzmanı da gene

⁴⁸ A.g.e, s.91.

bu konuda insanların aynı dili konuşmadıkça anlayamayacaklarını ve tek bir millet meydana getiremeyeceklerini söylemiştir.

Stalin, 1925’de“Hindistan’ın tek bir bütün olduğu söyleniyorsa da Hindistan’ın ihtilâlcı bir çalkantı anında kendi dili ve kendi farklı kültürü olan o zamana kadar işitilmemiş milliyetlerin sahneye çıkacaklarına inandığını söylüyordu.

Milliyetçiliğin oluşmasına dil kadar kültür ve dinde tesir etmiştir. Uzun süre bir ve beraber yaşayan topluluklar orijinal bir doğal çevre ve orijinal bir hayat felsefesi yaratırlar. Bu orjinallikte kendi aralarında birlik, başka topluluklarda da farklılık duygusunu yaratırlar.

Arap-Yahudi ilişkileri üzerine araştırma yapan **W.K. Hannock** “Milli duyguların iktisadî hesaplarda daima galebe çalan bir güç olduğu tartışma kabul etmez bir gerçektir” demiştir.

Genellikle uluslararasıdaki çatışmaların kaynağının büyük ölçüde iktisadî olduğu şüphesi doğrudur, ancak dünyada uluslararası gruplaşmaları esasen iktisadî nedenlerin dışındaki unsurlar yönlendirmektedir.

Bu sebeple, **Furnivall**, sadece para bağı ile bir arada duran ekonomik kuvvetlerin hâkim olduğu bir toplumun ne ortak bir toplumsal amacı ne de ekonomik kazancı frenleyen moral sınırları vardır,⁴⁹ demiştir.

Ulusalcı hareketler sömürgelerde olduğu gibi ister batılılara tepki olarak doğmuş olsun isterse uzun bir tarihî süreç içerisinde şekillenmiş olsun, nedeni belirlenemeyen bir olgudur.

Milliyetçilik, bireylerin kendi milliyetlerine karşı duyduğu karşılıksız sevgiye dayanır, olgunlaşır. Bu sebeple aynı sevginin diğer insan topluluklarını da kapsadığı düşünülürse onlarında kendi milletlerine karşı duydukları sevgi anormal

⁴⁹ **A.g.e.**, s.180.

karşılanıp, kin gütme ve çatışma yoluna gidilirse dünya barışı önemli bir sorun haline gelir. Bu nedenle her milliyetçi hareket, başka ulusların milliyetçiliğine hoşgörü ile bakmayı onlarında birbirlerini sevmesinin haklı bir tutum olduğunu öğrenmelidir. Milliyetçilik narsis (kendi kendine tapınma) manada anlaşılırsa önemli problemleri de beraberinde getirir. Birincisi başkalarını hakir görme biçiminden başlayarak tahakkümü (baskıyı, eziyeti) haklı görmeye kadar olan sapma, ikincisi başkalarının hukukunu gasp etmeye kadar varan acımasızlık. Kendi yükselmesinin diğer ulusların aşağılanmasında gören merhametsizlik, hatta ve hatta uluslararası rekabeti çatışma sanan bir süreç içinde onların yoksulluğuna karşı vahşi bir duygusuzluğa bürünebilir. Milliyetçilik anlayışı saldırgan ve emperyalist esaslar üzerine inşa edilmiş milletlere karşı mücadele etmek milli tutumdan sapma olmadığı gibi uluslararası demokrasiye katkıda bulunduğu için haklıdır.

Milliyetçilik uluslararası ortamda uluslararası ilerleme ve yarışa canlılık getirdiği, toplumların ilerlemesini hızlandırdığı, bireyleri kendi toplumu içinde daha mutlu hale getirerek iç ve dış barışa katkıda bulunduğu için vazgeçilmez bir iman ve aksiyondur.

Milliyetçiliğin çıkışı bir baskıya, bir haksızlığa karşı reaksiyoner bir biçimde olduğu gibi herhangi bir etkene dayanmadan da uzun tarih sürecinde şekillendirilmiş olabilir.

Genel olarak sömürgelerde ve yeni keşfedilen kıtalardaki milliyetçilik reaksiyoner ve eklektik öze dayanmakta ancak bazı köklü ulusların milliyetçiliği tarihin uzun badireli sınavlarından geçerek bugünkü şeklini almıştır. Milliyetçilik özü itibariyle ister aksiyoner, isterse reaksiyoner olsun, üstünlük bilincine dayanır. Ben duygusu yerine biz duygusunu yerleştirir. Hor ve hakir görülmeye tahammülsüzlüğü ifade eder, uluslararası rekabette kimseden geride kalmamayı hedef alır. Bu nedenle, zayıflık ve sömürülme milli onur üzerinde onulmaz yaralar açar.

Hakir görölmek insan doğasının en çok tahammülsüzleştiği ve isyankârlaştiğı ana karakter özelliklerinden bir tanesidir⁵⁰.

Bu nedenle Filipinli politikacılardan biri **“Yabancı yönetimi altında cennete gitmektense kendi hükümetimizin yönetiminde cehenneme gitmeyi tercih ederim”** diyor. Gana Altın kıyısı devlet adamlarından Nkrumah **“Tehlikeler içinde kendi kendimizi yönetmeyi huzur içinde köleliğe tercih ederiz”** demek suretiyle bağımsızlık meselesinin psikolojik esaslara dayandığını ifşa ediyordu. İnsanlar sömürölmekten hoşlanmaz, fakat dayanabilirler. Asıl tahammül edemedikleri aşağı görölmektedir. Sömürge geçmişı olan bir devletin politikacısı şunu söylüyor: **Kendimizi aldatmayalım sömürgelerdeki huzursuzluğun özü ekonomik değildir. Sömürge dünyasında en esaslı gerçek fakirlik değil duygudur.**

Etnisite, milliyetçilik, alt kimlik gibi kavramlar bağımsızlık, bağımlılık gibi uluslararası sorunlar bakımından temel parametredir. Milliyetçiliğin jeopolitiği ilgilendiren başlıca üç yönü bulunmaktadır.

1. Self determinasyon, (kendi kaderini tayin hakkı)
2. Milliyet duygusunun istismarı veya kötüye kullanılması.
3. Pan cereyanları yoluyla irredentist yayılma amaçları gütmeye.

Uluslararası sorunların teşekkülünde ulusların birbirlerine karşı niyetleri büyük rol oynar. Uluslar birbirlerini zayıflatmak için etkin azınlıkları kışkırtabilirler, bir başka büyük devlet aleyhine pan-hareketlerini destekleyebilir, dil din ayrılıklarını körükleyebilirler, ayrılıkçı hareketleri kışkırtabilirler. Hatta zayıf bir ülke mevcut şartlar altında başaramayacağı emperyalist bir politika güderek büyük bir devlete karşı çatışmayı teşvik edilebilir.

⁵⁰ A.g.e, s.7.

1 ve 2'nci Dünya Savaşı büyük devletlerin kendi arasındaki ekonomik güç paylaşımında nüfuz alanlarını genişletmek, birbirlerinin sömürgelerine hâkim olmak amacıyla yapılmıştır. Her iki harpte sömürgecilerin zayıflamalarına neden oldu, Galiplerde en az yenikler kadar zararlı çıktı. Bu durum uyanan sömürge milletlerinin bağımsızlık, çabalarını hızlandırdı.

İlk defa 1'nci Cihan Savaşı sonunda ortaya atılan milletlerin kendi kaderini tayin hakkının (Self Determination) verilmesi isteği 2'nci Cihan Savaşı sonunda sömürgeciliği hızlı bir şekilde tasfiyeye sürükledi.

2.9.II. DÜNYA SAVAŞI SONRASI SELF-DETERMİNASYON HAKKI VE SORUNLARI

19. yüzyılda kişinin, doğal hakları kavramına ulusların doğal hakları eklendiği bu hakların kendi kendini yönetme ve kendi kendini biçimlendirme şeklinde ortaya çıktığını görüyoruz. Bu nedenle Nkrumah **kendi kendimizi yönetmenin tehlikesini köleliğin huzuruna (zenginliğine) tercih ederiz**, diyerek sömürgeciliğe karşı çıkıyordu. 1'nci Cihan Savaşı sonunda milletlerin doğal hakkı olarak kabul edilen; kendi geleceğini tayin hakkı ABD Başkanı Wilson'un 14 maddelik barış plânında yer alıyordu. Bu prensibin ilanından sonra sömürgecilik hızlı bir tasfiyeye uğradı. Ancak bu defa insanlık önemli problemlerle karşılaştı. Bir defa en aşırı tanımıyla kendi geleceğini tayin etme, bir grubun canı istediği zaman, bağlı olduğu devletten ayrılarak kendi devletini kurması şeklinde anlaşılmaya başladı. Bu ilkenin uygulanacağı halk nasıl tanımlanacaktı? Ulusların kendi kaderini tayin hakkına bir şekil verilecekse bu durum belirlenmelidir. Bu ilkenin uygulanacağı halk ne kadar kesinlikle tanımlanır ise hak daha belirli olacak ve kurumsallaşacaktır⁵¹.

Bu ilke belirli bir toprak üzerinde yaşayan hangi büyüklükte çoğunluğa uygulanacaktır? Azınlığı meydana getiren halkların ne çeşit hakları olacaktır?

⁵¹ Toprak, a.g.e, s.96-107.

Çoğunluk bu gün şu veya bu yönde bir karar verirse, bu çoğunluk ya da onun bir parçası yarın başka bir yönde karar verebilir mi? Her başkaldıran, her bağımsızlık isteğiyle harekete geçen topluluk iradesini ilân ederek ana bünyeden ayrılma hakkı varsa; her ülke, her şehir, her köy, her çiftlik, her aile kendini bağımsız ilan edebilir mi? Self-Determination hakkının birinci problemi budur. Çünkü dünyada 100 nüfuslu, birkaç Km²'lik bağımsız devletler bulunduğu gibi devlet olma formasyonunun bütün özelliklerinin üzerinde taşıyan fakat bağımsız olmayan uluslarda vardır.

BM'nin 1953'de kabul ettiği insan hakları bildirisinde bu hak şöyle ifade edilmektedir:

“Bütün halklar ve bütün milletler kendi geleceklerini tayin etme, yani siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel statülerini serbestçe kararlaştırma hakkına sahiptirler” gene aynı bildiri de “Yabancıların başka bir halkın geleceğine hâkim oldukları yerde esaret vardır denmektedir. “Venezuela'nın BM'deki temsilcisi “Bir halkın kendi kendini yönetme isteğini göstermesi onun buna hazır olduğuna yeterli bir ispat olarak kabul edilmelidir” diyordu. Ana bünyeden ayrılmak isteyen her halka kurulu düzenden kopma hakkının verilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Self-Determination hakkı bazıları tarafından aşırı yorumlandığı gibi bu hakka devletleri parçalayıcı özellik göstermesi nedeniyle uluslararası anarşiye sebep olacağı nedeniyle karşıda çıkmıştır.

“Dil ya da din bakımından ayrılıklara ya da nüfusun herhangi bir bölüntüsüne istedikleri bu yoldadır diye, mensubu oldukları toplumdan ayrılma hakkı tanımak devletler içinde düzen ve istikrarı bozmak ve uluslararası yaşamda anarşi yolunu açmak olur. Bu toprak ve siyasal bütünlüğü olan devlet fikri ile bağdaşmayan bir teklif olur.

Fakat uluslararası ortamda self determination hakkını elde etmek bir ölçüde halkın irade gücüne bağlıdır⁵².

Topluluklar istediklerini ancak yeterince gürültü koparırlarsa elde edebiliyorlar, böyle yapmadıklarında ellerine hiçbir şey geçmiyor.⁵³

Bu konuda, yeni ulusların bağımsızlıklarını kopartarak alabilme mevzusunda Abraham Lincoln şöyle diyor; **“Nerede olursa olsun, herhangi bir toplum istediği ve gerekli güçte olduğu takdirde ayaklanınca ve mevcut hükümeti devirme ve kendi haklarını daha iyi şekilde koruyabilecek yeni bir hükümet kurma hakkına sahiptir.”**

1956’da **Eisenhower-Eden** bildirisinde “Halkın istediğini elde etme ve bağımsızlığını koruma yeteneğinde olduğu yerlerde ve bütün ülkelerin kendi kendini yönetme ve bağımsızlık amacına “hizmet edilir” deniyordu.

Self-Determination hakkından çıkan sonuç şudur. Bir ulus bağımsızlığını söke söke alacak güce eriştiği zaman bu hak verilir. Yoksa bu hak bir iyi niyet gösterisi olarak veya insanlığa hizmet olsun diye verilmez. Dolayısıyla bu prensip, hakkını almaya muktedir, olanın, hakkını aldıktan sonra kabulünden başka bir şey değildir. Yani, self determination hakkı bu hakkını kopara kopara alan halkın hakkının kabulünden başka bir şey değildir. Self-determinasyon hakkına karşı yapılan itirazlar 4 başlık altında toplanmaktadır:

1. Subjektif itirazlar.
2. Kendi kaderini tayin hakkının çıkartacağı meseleler açısından yapılan itirazlar.
3. İdeoloji ve bakış açısı sorunu.
4. Sömürgecilerin çıkardığı problemler.

⁵² Rupert Emerson, **a.g.e**, s.292.

⁵³ **A.g.e**, s.294.

Sir W. Jennings diyor ki;“Derinliğine incelenmediği takdirde mantığa uygun bir şeymiş gibi görünen bırak halk karar versin bırak halk yapsın” mantığı gerçekte ise halkın kim olduğuna karar veren bir kimse bulununcaya kadar gülünç bir şeydir. “Bir Amerikan başkanının böyle açık bir şekili (somut bir biçimi) olmayan prensibi ortaya atmasını da gülünç buluyor.

2’nci gruba dahil itirazlar ise şöyle özetlenebilir: Halkın bilerek ve mantıkî bir seçme yapabilmesi ve seçmeyi yaptıktan sonra bağımsızlığını koruyabilmesi için kendi kendini idare edecek yetenekte ve olgun olması, teşkilâtlanması ve siyasî tecrübeye sahip olması gereklidir.

Aynı yerde birden ziyade halk olduğu takdirde çoğunluk birine hürriyet vermek, ötekine bir baskı gibi gelmez mi? Bağımsızlık isteğinde bulunan halkın miktarı ve büyüklüğü ne olacaktır? Canı isteyen her fert ve aşiret dahil olduğu topluluktan ayrılacak mı?

Zayıf bir topluluk milletlerarası alanda yükümlülüklerini yerine getiremediği takdirde buna bağımsızlık verilebilir mi?

Devlet idaresi yeterli sayıda, yetenekli idareci ve yetişmiş insanı gerektirir; aynı zamanda politik organizasyona ve kurumlaşmaya dayanır. Bağımsızlık en ileri ve onu korumaya muktedir toplulukların hakkıdır. Her topluluk büyüklüğüne ve niteliğine bakılmaksızın devlet olma hakkına sahip midir? Bağımsızlığı kabul gören her topluluk bağımsızlığını devam ettirecek kaynaklara sahip mi? Ve bunlar üzerindeki egemenlik hakkı ne olacaktır?

Ulusların kendi geleceklerini tayin hakkına doğal zenginliklerin ve kaynakların üstündeki sürekli egemenlik hakları da dahildir. Hiçbir zaman bir ulus başka devletlerin herhangi bir hak iddiasıyla kendi varlığını sağlayan araçlardan yoksun bırakılamaz denerek bir ulusun oturduğu yerdeki kaynaklara otomatikman sahip olmasının egemenlik hakkının bir parçası olduğu görüşü kabul edilmiştir.

Bu tartışmalarda karşılaşılan diğer bir sorunda karma toplumların durumu ne olacaktır? Sualidir.

Tek bir ulustan meydana gelmiş bir topluluk için milliyetçilik büyük ölçüde birleştirici bir kuvvettir. Fakat karma bir toplumdaki milliyetçilik çatışmacı bir kuvvettir, toplumsal yapıyı pekleştirmez, sarsar. **Erest Barker**, toplumsal grupları otokratik devlet birleştirir, çok uluslu demokratik devlet ise parçalar, diyor. O halde, karma topluluklar için nasıl bir çözüm getirilecek, Self-determinationun karma topluluklar için kabulü demek bu devletlerin açıkça parçalanmasını teşvik etmek olduğuna göre; bu durum uluslararası buhranı arttırmayacak mıdır? Zaten genel olarak karma topluluklar bünyesi icabı hâkim bir topluluğun baskısına dayanan beynelmilel otokratik yönetimlerdir.⁵⁴

Ulusların kendi kaderini tayin ilkesine karşı ile sürülen ideolojik bakış açılı eleştiriler, sömürgecilik problemini yanıltıcı bir gözlükle gösterdiği için çözümünü daha güç sorunlar ortaya çıkartmaktadır.

Self-determination konusunda meselâ, Sovyet görüşüne göre, ulusların kendi kaderini tayin hakkı, “onların yabancı milli topluluklardan devlet olarak ayrılması anlaşılmalı ve bundan bağımsız milli bir devletin kurulması manası çıkarılmalıdır, 1915’de ezilen ulusların kendi kaderini tayin hakkını, siyasî bağımsızlığını yani devlet olarak ayrılma hürriyeti istiyoruz, hatta Lenin daha ileri giderek (1916) “**insan ister istemez şu neticeye çıkartmaktan kaçınamaz, bir yeri ilhak etmek milletlerin kendi geleceklerini tayin hakkının ihlâli devlet sınırlarının ilgili milletin iradesine karşı bir tespittir.** İlhaklara karşı olmak kendi geleceğini tayin hakkı lehinde bulunmaktır.”Şayet bu ilhak Sosyalizm ve Sovyetler Birliği’nin yararlarına ise (zaten sosyalizmin çıkarları ile Sovyetler Birliği’nin çıkarları özdeşleştirilmiştir.) Kendi mukadderatlarını, ihlâl dahi olsa haklıdır. Nitekim 1917’de Lenin; ihtilâli, diğer etnik kesimlerinde desteklemesi için şöyle diyordu:

⁵⁴ **A.g.e**, s.327.

Rusya'nın devlet sınırları içinde bulunan bütün milletlere serbestçe ayrılıp bir devletle bir federal devlet halinde mi yaşamak istediğini serbest bir oylama ile karşılaştırılması hakkını tanımaktadır.⁵⁵ İhtilâl gerçekleşikten sonra Türkistan'ı zapt eden **General Fürunze**, pamuk ve petrol yolunu açtığını söylüyordu. “Kendi mukadderatını tayin hakkı feodal kapitalist ve emperyalist devletleri hedef aldıkça tanımakla kalmayıp sonuna kadar destekliyoruz.” “Fakat bu ilke kapitalistlerin elinde bir mesele olarak proletarya ihtilâline karşı kullanılan silâh durumuna gelince buna karşı farklı davranmalıyız.”

Lenin, “Hiçbir Marksist, sosyalizmin prensiplerinden hiç ayrılmadan sosyalizmin çıkarlarının ulusların kendi kaderlerini tayin hakkının çıkarlarından daha üstün olduğunu inkâr edemez. Lenin'in bu sözü açıkça sosyalizmin çıkarlarıyla Sovyetler Birliği'nin menfaatlerinin aynılaştırılmasından başka bir şey değildir. Sovyetler Birliği için kendi kaderini tayin hakkı Sosyalist yönetime kavuştuktan sonra ulusların Sovyet politikasına tabi olma derecesini gösterir. Şayet bir ulus tamamen Sovyet güdümü altında ise tam bağımsızdır. Şayet Sovyetler Birliğine karşı ise dolayısıyla sosyalizme de karşıdır ve emperyalisttir. Ya da emperyalistlerin güdümündedir. Bağımsız değildir.

Sovyetler Birliği'nin batılı komşularıyla olan ilişkilerinde amacı onları yutmak ya da etkisi altına almaktır. Self-determination hakkını ideolojik muhteva ile yorumlama sebebiyle bağımsız birer topluluk olan Kore, Almanya ve Vietnam parçalanmıştır. Afganistan işgal edilmiş, işgal sebebi olarak ideolojik nedenler gösterilmiştir. Gerçek sebepler gizlenmiştir. **Sömürgeci devletler için kendi kaderini tayin hakkı imparatorluklarının parçalanması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla kurulu düzeni sarstığı için kötüdür.**

Self-determination hakkı; geçmişte yeterli yönetme gücünü göstermiş bütün uluslara tanınması gereken bir hak olarak düşünülüyorken sömürgeciler işlerine gelen biçimde uygulamışlardır.

⁵⁵ A.g.e, s.283-316.

Self determination hakkı tanınırken sömürgecilerin çıkarttığı problemler ise, şunlardır; uluslararası sınırlar çizilirken etnik gruplar, parçalara bölünmüş, yeni problem alanları yaratılmış geleceğin milliyet sorunları görmemezlikten gelinmiştir, yeni problem alanları yaratılmıştır. Bazı sömürgeciler ise kurdukları sömürge biçimi itibariyle etnik farklılıkları esas aldıklarından yerli halkın tek bir topluluk olarak birleşmesi güçleştirilmiştir.

Meselâ, Arap birliğine mani olmak için Ürdün devleti kurulmuş, Kerkük petrollerini sömürebilmek için Türkmenlerin oturduğu Musul petrol bölgesi Türkiye'ye verilmemiş hatta Self-determination hakkının birinci prensibi olan serbest seçim (plebist) dahi kabul edilmemiştir. Kendisi için tehlike olacağı gerekçesiyle 2'nci Cihan Savaşı'ndan sonra Fransa iki Almanya'nın birleşmesine karşı çıkmıştır. Keza, Okinawa adasının Japonya'ya devri Amerikan menfaatlerine ters düşeceği için halkın tercihine önem verilmemiştir.

Özelikle Self-determination İngilizler tarafından “Böl-Yönet” prensibi olarak uygulanmıştır. Halkın gerçekten bağımsızlığa istekli olup olmadığını saptamak için serbest oylama yapılması, Self-determination hakkının ayrılmaz bir parçası haline gelmiş, böyle olduğu söylenmiş fakat bu hakkın sömürgeci ve parçalayıcı maksatlar içinde kullanıldığı da görülmüştür.

2'nci Cihan Savaşı'ndan önce SSCB'yi Baltık devletlerine baskı yapmak suretiyle meclislerden Rusya'ya katılma kararlarını çıkarttırmıştır.

Esasen bir halk yeterli bir güce erişti mi prensipteki hakkı zorla kendisi almaktadır. Zayıfladığı, takdirde hiç kimse bu bir bağımsız ulus idi dememektedir.

Sömürgecilerin çekilmek zorunda kaldıkları yerlerde ise serbest seçim (plebisit) yaptırarak çekilmeleri ise bu ülkede demokrasiyi biz geliştirdik, demokrasiyi de getirdik, onun içinde oylama yapıyoruz halkın tercihlerine saygı

gösterdiğimiz için gidiyoruz kovuldukları için gidiyorlar demesinler diye seçim mekanizması bir araç olarak kullanılmaktadır.

Çoğu yerde sömürgeciler seçim yolu ile iktidara işbirlikçi yönetimleri taşıyarak halkı bağımsızlık yönünde yanılığa da uğratmışlardır. Bağımsızlığını kazanan uluslar bunu bileklerinin hakkı ile söke söke almışlardır. Kendi kaderini tayin ilkesi ise zaten var olan bir şeyin ikinci defa kabulü anlamına gelmiştir.

Bazen uluslararası ortamda çıkarların en karmaşık olduğu yerlerde büyük devletler aralarındaki çıkar çatışmalarını belli bir statüye bağlamak için (bir diğerinin kontrol alanını sınırlamak için) Self-determination hakkını savunuyor gözükmüşlerdir.

Günümüzde Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucunda milliyetler meselesinin ne kadar önemli olduğunu bir kez daha ortaya çıkarmıştır.

Soğuk Savaş bittikten sonra ABD'nin etnisite ve halklar üzerindeki baskısı uluslararası topluma uymak, dünyaya entegre olmak şeklinde formüle edilmiştir.

Her şey Batı'nın kendi bakış açısına göre yorumlandığı için çıkarlarına denk düşen topluluk vardır. Ters gelen topluluklar yoktur şeklinde formüle edilmektedir.

Meselâ, Doğu Timor bölünmelidir. İki ayrı dinden halk vardır. Kıbrıs birleşmelidir. İki ayrı dinden halk olmasına rağmen Kıbrıs bütündür. Filistin de ayrı iki halk olmasına rağmen Filistinli Araplar devlet kurmaya ehil değildir. Irak'ta Türkmenler var olmalarına rağmen yeterli büyüklükte etnik grup değildir. Şîfler Arap olmasına rağmen Irak'ın ayrışma sürecinde farklı bir gruptur. Sünnî ve Şîf Araplar ayrılmalıdır.

Görüldüğü gibi etnik toplulukların konumu tamamen subjektif ölçütlere göre ele alınmaktadır.

Dört ayrı milletten meydana gelen İsviçre tek devlet tek millettir. Yüzden fazla etnik grubun birleşmesinden meydana gelen A.B.D. İngiliz asıllı bir millettir. Boşnaklar ayrı din ve soydan gelseler bile ayrı devlet kurmaya ehil değillerdir. Tibet ve Doğu Türkistan büyük tarihi derinliklerine ve Çin toplumundan farklı geçmişlerine rağmen ayrı bir devlet kurma hakkına sahip değildir. Görüldüğü gibi kendi kaderini tayin hakkı hiçbir prensibe dayanmayan bir mantıkla ve her devletin çıkarına uygun gelen bir şekil ile savunulmaktadır.

3. BÖLÜM

3. JEPOLOLİĞİN COĞRAFİ TEMELİ

3.1. MEKÂN

Bir ulusun gücünü oluşturan faktörler içerisinde devamlılık karakteri taşıyan özelliği ile mekân önemli yer işgal eder. Türkiye Cumhuriyeti, Anadolu'da kurulmuştur. Mekânın bu özelliği milli güç üzerine istikrarlı etkide bulunan tek öğedir. İngiltere asırlardan beri adasında yaşar, Germenler Orta Avrupa'da otururlar.

Devletlerin farklı mekânlarda kurulmalarının politikalarına önemli etkisi vardır. Sovyetler Birliği ile ortak sınırları olmayan bir Türkiye olsaydı ABD ile Sovyetler Birliği ortak sınırlara sahip olsalardı, Fransa ile Sovyetler Birliği komşu olsaydı İngiltere karacı bir devlet olsaydı politikaları da farklı olurdu. Nitekim SSCB dağıldıktan sonra Türk-Rus sınırı ortadan kalkmış, Türkiye ile Rusya'nın Kafkasya politikası kökten değişime uğramıştır.

Aynı şekilde Manş Denizi adlı incecik bir deniz hattı ile Avrupa'dan ayrılan İngiltere'nin bu mevki Sezar'ın, II. Phelip'in Napolyon'un ve Hitler'in adaya fazla göz dikmemelerine sebep olmuştur.⁵⁶

Devletlerin gerek politikalarının gerekse kurumlarının çevre ile ilişkisi vardır. Devlet politikayı belirli mekân üzerinde yapar. O mekânla az çok kaynaşır ve onun üzerinde kurumlaşır. Politik çabalar bir dayanak noktasına istinat eder ki buna mekân adı verilir. Devlet kuvvet ve otoriteye dayanan siyasî bir kurumdur. Bütün kuvvetlerin dayanak noktası ve çalışma alanı mekânıdır. Mekân politikanın yapıldığı yerdir.⁵⁷

⁵⁶ J. Morgenthau, **Uluslararası Politika**, s.142.

⁵⁷ Raymond L.Garthoff, "Nükleer Çağda Sovyet Stratejisi", Çev: Metin Kıratlı, Ankara,1966,s.7.

Mekân aynı zamanda, devletin egemenlik haklarının geçerli olduğu siyasî bir birliktir.

Aynı genel stratejik politika içinde çaba gösteren devlet ve devlet gruplarının bulunduğu çevre insanların yaşayabileceği iktisadî ve ekonomik potansiyel oranında değer kazanır.

İnsanların yaşaması için faydası az olan (veya faydalı kaynakları ihtiva etmeyen) sahaya, jeopolitik az değer verir.

Güç ve devlet, mekânla insanın kaynaşmasından meydana gelmiştir.

felsefe)
Devlet = Mekân+İnsan

```
graph LR; A[Devlet = Mekân+İnsan] --> B[Fikir (İdea) (düşünce, hedef, milli)]; A --> C[Teşkilât (organizasyon, kurumlar)];
```

Mekân bizzat devletin organıdır. Devletlerin genel hedefi; gücünü artırmak otorite ve çalışma alanlarını genişletmek, halkın varlığını korumak refah ve güvenliğe hizmet etmektir dolayısıyla mekân, uluslararası rekabetin iç nedenini içerisinde taşır. Tarihin akışı içinde birçok faktörlerin önemi değişmiştir, mekân o günden bu güne az çok önemini koruyabilmiştir.

Mekânın dayandığı önemli faktörlerden biri arazidir.

3.1.1. Arazi

Devletlerin politik bölünmelerinin ana unsuru arazidir.(Politik bölünmeye dil, din ulusçuluk, ideoloji gibi faktörlerde etki eder.) Arazi aynı zamanda kuvvetin dayanak noktasıdır. Arazi belirli bir fizikî şekil ve iklimle kendini ifade eder. Yaşamaya elverişlilik, yeraltı ve yerüstü zenginlikleriyle kendini gösterir.⁵⁸

⁵⁸ Göney, a.g.e, s.103-118.

Araziler ile üzerinde yaşayan ulus arasındaki bağılığa vatanî bağılık adı verilir. Bundan dolayı arazi milletler için namus kavramıdır. Birinci derecede kutsî bağılıktır. Ulusla arazi arasındaki bağ ancak silâhla ve cebren çözülebilir. Bu nedenle savaşların en önemli sebeplerinden biri de arazi uğrunda yapılan savaşlardır.

Arazinin fizikî yapısı politika üzerine de etkilidir. Yüksek Himalaya dağlarıyla çevrilmiş olan Hint yarım adası Hindistan'ı yüzyıllar boyu işgallere ve kültürel karışmaya karşı korumuştur. Aynı zamanda Hinduların kuzeye ve güneye taşmasına mani olmuştur. Dağların ayırma özelliğinden dolayı Hindistan kendisini çevreleyen ulusların istilâsına uğramış ama kendisi kıtasında kalmıştır. İtalya içinde aynı şey söylenebilir. İtalya'nın kuzeyden işgal edilmesi kolay, fakat İtalya'nın kuzey'e genişlemesi güç olduğu için daha çok işgale uğramıştır.

İspanya'nın sarp ve yüksek Pirene dağlarıyla Avrupa'da ayrılmış olması Avrupa'daki fikrî, teknik ve bilimsel gelişmelerin ülkeye girişteki etkisini azaltmıştır.

Dağlık arazi;

- Ulaştırılmayı güçleştirmesi,
- Bölgeler arası iletişim ve değişimi zorlaştırması ile kendini gösterir.

Ayrıca ekonomik olarak.;

- Maden kaynaklarının genellikle buralarda olması
- Ve önemli sanayi tesislerinin kurulmasını engellemesiyle özellik kazanır.

Dağlık arazi, askerî açıdan düz ve geniş arazinin sağlayamayacağı direnme yeteneği ve savunma kolaylığına imkân verir. Nükleer silâhların etkilerini azaltır.

Arazinin ovalık olması değişimi ve işbirliğini kolaylaştırır. Kültürel ve bilimsel gelişme hızlanır. Tarıma elverişliliği ile büyük ölçüde nüfus topluluklarını besler.

Mekânın düz arazilerden oluşması savunmayı güçleştirir. Yabancı istilâları kolaylaştırır. Büyük bir devlet olmasına rağmen gerek Napolyon'un gerek Alman ordularının Rus topraklarını büyük ölçüde işgal edebilmesinin nedeni arazinin ilerlemeyi kolaylaştırmasıdır. Rus genişlemesinin; Balkanlarda ve Romanya'da daha hızlı, Kafkaslarda daha ağır yürümesinin sebebi şüphesiz ki arazinin yapısıyla ilgili olduğu düşünülmelidir.

Arazinin fizikî yapısı sabit gözüktürse de her geçen gün değişmektedir. Dağların nehirlerin sabit olduğu sanılsa da gerek doğa kuvvetleri gerekse insan eliyle süratle değişir. Sulama maksadıyla nehir ve kanalların yataklarının değiştirilmesi, doğal örtünün kullanılması yapay baraj ve göllerin yapılması, yolların ve köprülerin işletilmesi doğayı ve iklimi insan eliyle değiştirmektedir. Arazi değişen ve gelişen sürekli bir dinamizm gösterir. Arazinin ikinci en önemli özelliği ise büyüklüğüdür. Arazinin büyüklüğü milli güç üzerine mühim tesirler meydana getiren etkenlerdendir. Arazinin büyüklüğü ekonomik yeterlilik açısından önemlidir. Almanlar son iki yüzyıldan beri yeterli araziye ve kaynaklara sahip olmak için çaba sarf etmektedirler. Savunma açısından, arazinin büyüklüğü, Rusya topraklarını işgal eden istilâcı devlet için bir kazanç değil, bir yük haline getirmektedir. İstilâ, yayılıp genişledikçe istilâcı Rusya'yı yutup hazmedeceğine, sonsuz arazi istilâcını yutmaktadır. Gerek Napolyon gerekse Hitler istilâları hedefine bu nedenle ulaşamamıştır.

Büyük araziye sahip devletlerin elindeki kaynakları güç haline dönüştürebilmesi ulaşım ve mal değişim kapasitesini geliştirmesine bağlıdır. Büyük arazilere sahip ülkelerde farklı iklimler görülür. Bu durum çok çeşitli yiyecek ve hammadde kaynaklarının üretilmesine, her türlü ziraat ürününün yetişmesini sağlayabilir, bu imkânların güç haline dönüştürülmesi devleti meydana getiren bireylerin eğitim derecesine, toplumun sosyal yapısına, çalışkanlığına ve teşkilâtçılığına ve iyi yönetilmesine bağlıdır.

Genellikle büyük sahaya sahip olan ülkeler bağımsızlıklarını daha kolay korurlar. **Huntington** tarafından 1938 yılında yapılan araştırmalarda arazi büyüklüğünün bağımsızlıkla orantılı olduğunu tespit etmiştir.

Tablo 1: Arazi Büyüklüğü ile Bağımsızlık Arasındaki Bağlantı:

0	-10000	mil2	% 12	bağımsız
10000	-100000	mil2	% 27	bağımsız
100.000	- 400.000	mil2	%43	bağımsız
400000	+.....	mil2	% 56	bağımsız

Olduğu görülmüştür.⁵⁹

Bağımsızlık kavramı tek boyutlu düşünülemez, istiklâl kavramı sadece siyasi bağımsızlık olmadığına göre, küçük araziye sahip olan ülkeler varlıklarını zengin ve büyük ulusların desteği ile sürdürülüyorlarsa politikalarını kendi ulusal çıkarları doğrultusunda uygulayacakları veya koruyacakları şüphelidir. Nitekim sınırlı birkaç devletin dışında birçok devlet kendi kendine yeterli değildir. Özellikle yeterlilik kapasitesinin harp gücü ve dayanma kabiliyeti üzerinde mühim etkisi vardır.

Her bakımdan kendi kendine yeterli bir ulus dış yardım almadan uzun süreli bir savaşı yürütebilir. Dış etkilere karşı direnebilir. Arazinin büyüklüğü bağımsızlığı koruma ve güç fonksiyonu dışında, savaşta ve barışta insan ve malzeme kaynaklarının korunmasına ulusun kendi kendine yetmesi, kendine güvenerek birlik beraberliğini koruyarak ayakta kalmasına tesir ederek bağımsızlık üzerinde etkili olur.

⁵⁹ Erol Tümertekin, **Beşeri ve İktisadi Coğrafyaya Giriş**, s.146.

Özellikle nükleer silâhların bulunmasıyla birlikte kitlesel tahripten kurtulabilmek için dağılma önem kazanmıştır. Küçük araziye sahip ülkelerin nükleer silâhlara karşı korunmada ciddi zayıflık gösterecekleri tahmin edilmektedir.

Zaten yukarıda da belirtildiği gibi arazinin büyüklüğü klâsik savunma açısından kolaylık sağlamaktadır. Çünkü büyük araziler derinlikte savunmaya elverişlidir. Askerî harekât açısından kuvvet kaydırmalarını güçleştirir. Lojistik desteği zorlaştırır, bölgeler arası irtibat ve işbirliği zayıflar ancak korunma refleksi açısından çok avantajlıdır.

Küçük sahası olan devletler, genellikle siyasî birliklerini daha çabuk kurarlar. Tek ve ortak kültürün yaygınlaştırılması daha kolay olur. İç işlerinde dinamik olmaları mümkündür. Hâlbuki büyük araziye sahip olan ülkelerin birliklerini sağlamaları, kültür birliğini kurmaları daha güçtür. Sırbistan, Polonya, Slovakya halkı köken itibarıyla Slav asıllıdır, tek bir devlet çatısı altında birleşmeleri geniş bir araziye dağılmaları sebebiyle güçtür. Başlangıçtan itibaren durum üstünlüğü sağlamayı amaçlayan devletler; dağların ve nehirlerin, kendi sınırları içerisinde kalmasında ısrar etmektedir. Ayrıca sınırın saptanmasında, etnik nedenler mi? Yoksa doğal hudutlar mı, dikkate alınacak bunu belirleyen etken durum üstünlüğü elde etme ya da güvenlik düşünceleridir.

Sınırları aşılması güç dağlara ya da geçilmesi zor doğal engellere dayanan iki komşu ülke arasında kültürel ve ekonomik değişim güçleşir. Sınırları geçirgen olan ülkeler ve toplumlar arasında ticarî ve kültürel değişim kolay olur. Toplumsal değişim hızlanır.

Geçirgen sınırlardan yeni teknolojiler, fikir hareketleri ve ideolojiler daha çabuk girer. Geçirgenlik ulusal karakter üzerinde de bazı fonksiyonlar oluşturur. Gerçi günümüzde geçilmez sınır yoktur. Bugün sınırların geçirgenlik fonksiyonu daha az önem taşımaktadır.

En doğal hudut, deniz sınırıdır. Devletler genellikle nihaî sınırlarının deniz olmasını arzu eder. Denizler devletleri ayırdığı gibi aynı zamanda birleştirir. Sınırlar devletlerin faaliyetlerini ayırdığı gibi aynı zamanda onları içeride birleştirir. Ayrıca, sınırlar tespit edilirken, devletler, coğrafi bütünlüğe sahip olmayı isterler. Meselâ Anadolu'da birden fazla devlet kurulsaydı coğrafi bütünlük bozulur. Balkanlarda birden ziyade devletin kurulmuş olması coğrafi bütünlüğü bozmuştur. Keza, Arap yarım adasında birden fazla Arap devletinin kurulmuş olması coğrafi bütünlüğü bölmüştür. İber Yarımadasının coğrafi bütünlüğe ulaşması için yarımadanın İspanya yada Portekiz'den birinin elini olması gereklidir. Bazı coğrafyalar tek devletin faaliyetine imkân sağlarken başka başka yapıdaki coğrafyalar birçok devletin barınmasına ve yaşamasına imkân verir. Dünyanın her tarafı için geçerli bir model yoktur.

Arazi büyüklüğü kendi kendine yeterlilik açısından önemli olduğu için yüz ölçümü 1 milyon km kareden fazla olan ülkelerin sıralaması şöyledir;

Tablo: 2: Ülkelerin Arazi Büyüklükleri

ÜLKE	ALAN GENİŞLİĞİ (Km ²)
Rusya	17.075.000
Kanada	9.976.140
Çin	9.596.960
ABD	9.363.120
Brezilya	8.511.970
Avustralya	7.686.850
Hindistan	3.280.480
Arjantin	2.776.890
Sudan	2.505.810
Cezayir	2.381.740
Zaire	2.345.410
Suudi Arabistan	2.149.690
Meksika	2.022.060
Endonezya	1.904.350
Libya	1.759.540
İran	1.648.000
Moğolistan	1.565.000
Peru	1.285.220
Çad	1.284.000
Nijer	1.267.000
Angola	1.246.700
Mali	1.240.000
Etiyopya	1.221.900

Kolombiya	1.138.910
Güney Afrika	1.221.040
Bolivya	1.098.580
Moritanya	1.030.000
Mısır	1.001.450

Kaynak: Kamil Günel, **Coğrafyanın Siyasal Gücü**, İstanbul, Çantay Kitapevi, 2. Baskı, 1997, s.67.

3.1.2. Şekil

Şekil, herhangi bir ülkenin sınırlarının çizdiği biçimdir. Şekil, dikdörtgen ince, uzun, dairevi, kare biçiminde olabilir. Şeklin kuvvetler bölgesine göre ve hasım ülkelere göre yönü arazinin değerini arttırabilir ya da azaltabilir.

Dairesel ve kareye yakın şekle sahip olan ülkelerin savunması kolay iç ulaşım ve değişimi daha elverişlidir. Muhtemelen tek merkez gelişir ve merkeze bağlılık artar. Fransa, Almanya böyle durumdadır. Boyu eninden fazla olan ülkelerde birden çok merkezin gelişmesi daha muhtemeldir, bir uçtan öteki uca ulaşım zorlaşır, ülkenin kısa kenar istikametinde savunulması zor olur. Şili, Arjantin, bu şekil ülkelerdendir. Keza, Sovyetler Birliği'nin güneyden kuzeye savunma imkânı, doğu batı yönüne göre daha zayıftır.

Ayrıca devletlerinin kuvvetler bölgesine olan yönü ve sınır uzunluğu dış politikaya etki eder. Kuvvetler bölgesine sıçramak için üs vazifesi görür. Bu yüzden Rusya yüzyıllardan beri Anadolu'yu emniyet alanı içinde görmüş sıcak denizlere ulaşmak istemiştir.

3.1.3. Sınır ve Sınır Özellikleri

Siyasî birlikleri devletleri birbirinden ayıran hatlara sınır denir. Diğer bir tanıma göre devletlerin egemenlik haklarının geçerli olduğu arazileri birbirinden ayıran, taraflarca kabul görmüş hatlara sınır denir. Sınırlar, geometrik bir hat şeklinde saptanabildiği gibi göl, step, orman, nehir gibi doğal engellere

dayandırılarak çizilebilir. Sınırlar bazen bir paralel veya meridyen hattına dayandığı gibi bazen de dil, din ve milliyet farklarına bağlı olarak ta tespit edilebilir.

Sınırların doğal engellere dayanması emniyet sağlar, bu nedenle güvenlik endişeleri yüzünden bir çok ulus sınırlarının engebeli araziden geçmesini arzu etmektedir. Sınırlar saptanırken dağların en yüksek yerinden mi eteklerinden mi, geçecek, sular diğer ülkenin mi sınırları içinde kalacak, bir akarsuyun geometrik ortasından mı geçecek, akarsuların en derin noktalarının birleştiği talveg hattından mı geçecek, hep ihtilâf konusu olmuştur. Her devlet sınırını kendi çıkarına uygun bir hattan geçmesini istemektedir. Bazen sınırlar o coğrafyada oturan halklara sorulmadan cetvelle çizilmiş hatlar olduğu için emperyalist bölüşümü yansıtmaktadır. Türk-Suriye, Suriye-Irak, Irak-Suriye, Ürdün-S. Arabistan sınırları böyle çizilmiştir. Bazen de sınırlar bir milletin itilip ötelenmesiyle elde edilmiş zoraki kabul alanlarıdır. Türk-Irak sınırı Türkiye'ye zorla kabul ettirilmiştir.

3.1.4. Coğrafi Mevkii

Bir devletin dünya üzerinde bulunduğu yere denir. Tarihin başlangıcından beri her çevre dünya üzerinde aynı astronomik mevkisini muhafaza etmiştir. O çevrenin değerini artıran yani onun önemini sağlayan etkenlerden biride coğrafyadır.⁶⁰

Coğrafi mevkiinin değerini artıran faktörler; toplum ve uygarlıkların ilerlemesi sonucu doğacak kuvvet bölgelerine, ulaştırma ve ticaret yollarına, hammadde kaynaklarına uzaklık yakınlık ve bu bölgeleri kontrol etme ve etkileyebilme kabiliyetine bağlıdır.

Dün Avrupa'yı Asya'ya bağlayan yollar üzerinde bulunan Anadolu yine aynı yerdir ama bu yolların yer değiştirmesi ile birlikte bu yöndeki önemini

⁶⁰ Göney ,a.g.e,s.56-63.

kaybetmiştir. İlk çağlarda fazlaca önemi olmayan Süveyş bölgesi bu gün petrol ulaştırmasının geçtiği, Akdeniz'i Avrupa'ya bağlayan en kısa yol olması nedeniyle değer kazanmıştır.

Geçmişte iç deniz olan Akdeniz yeni kıtaların keşfi ve deniz aşırı memleketlerle ilişkilerin artması sebebiyle Süveyş Kanalı ve Cebelitarık Boğazlarına önem kazandırmıştır. Bundan iki asır önce önemi az olan Küba ve Antiller ABD'nin gelişmesi sonucu değer kazanmıştır. Anadolu'nun kuzeyinde Rusya gibi dünya politikası takip eden kuvvetli devlet olmayıp zayıf ülkelerden oluşan devletler olsaydı soğuk savaş döneminde Türkiye'nin Batı açısından önemi daha az olacaktı. Buradan anlaşılan coğrafi mevkii kuvvetler gölgesine göre değer kazanmaktadır.

Geçtiğimiz yüzyılda zenginliği ile Doğu ve Batı dünyasının gözlerini kamaştıran Hindistan'a ulaşmak yüzyıllarca batılıları meşgul eden yegâne amaç olmuştur. Günümüzde Hindistan'ın zayıflaması bu amacın önemini azaltmıştır. Hindistan tekrar kuvvetlendiğinde gene aynı canlanma görülecektir. Keza Seylan adasının önem kazanması Hindistan'ın gelişmesine bağlıdır. Kutup bölgesinin son elli yılda değerinin artması iki süper devleti birleştiren en kısa yol olması ve bu yolun günümüz araçlarıyla aşılabilmesi sebebiyle olmuştur. Coğrafi mevkii değişen kuvvetler bölgesine uyum yeteneğini ifade etmektedir. Meselâ, Çin ve Hindistan'ın tekrar gelişmeye başlaması Ortadoğu ve onun kaynaklarının önemini daha da artırmıştır. Kuvvetin bulunduğu mevkii ve onu kontrol edebilen mevkii ve güç daima değer kazanmıştır. Bu özellikler dikkate alınarak coğrafi mevkie dayanan üç prensip tespit edilebilir.

1. Kıtaları ve devletleri birbirine bağlayan ana ulaştırma yolları üzerinde bulunan devletler çıkar çatışmalarının merkezi olur, gelecek savaşta harp sahası olup yabancı devletlerin emellerini üzerine çekerler. Şayet kendi kendine yeterli bir durumda değilse o zaman bir bloğa girmek zorundadır. Polonya, Rusya ve Almanya gibi iki kuvvetli devleti birbirine bağlayan yolların üzerinde olması sebebiyle hem I'nci Cihan Harbine, hem II. Cihan Harbine kendi isteği olmadan girmiştir. Osmanlı

Devleti'nin 1'nci Cihan harbine girmesinin nedenlerinden biride budur. Yani Rusya ile Avrupa'yı birbirine bağlayan yolların üzerinde bulunmasıdır.

2. Çıkarları zıt olan devletler plânlarını yaparken birden fazla cephede savaşacaklarını düşünmelidir. Osmanlı Devleti Balkan Savaşı'nda böyle düşmanlarla çarpıştı. Almanya'nın 1 ve 2. Dünya Savaşı'nda Fransa, İngiltere ve Rusya ile çıkarları zıttır plânları bu zıtlığa göre yapılmıştır.

İsrail'in Lübnan, Suriye, Ürdün ve Mısır ile coğrafi irtibatı vardır ve hepsinin ortak düşmanıdır. Plânlarını birden çok cephede savaşacağına göre yapmak zorundadır.

3. Küçük devletler kendi istekleri dışında büyük devletlerin ulusal çıkarları doğrultusunda hareket etmek zorundadır. (Bir bloğa katılmak veya harbe katılmak) Nitekim 1'nci ve 2'nci Cihan savaşlarında Belçika ve Hollanda'da harbe girmek zorunda kalmıştır. Kore, Japonya'nın ilk hedefi olmuştur. Haksız olmasına rağmen birçok devlet Irak'ta ABD ile birlikte hareket etmiş, işbirliği yapmıştır.

Ada devletleri kendilerini emniyete almak için karşılarında bulunan kıtanın en yakın kıyısına hâkim olmak ister, ya da küçük devletlerin kurulmasını arzu eder. Çünkü kıta devleti genişler ve buralara hâkim olursa adaya sıçrama noktasını ele geçirmiş olur. Onun için ada devleti kendi adasına yakın yerlerde küçük devletçiklerin kurulmasını veya kıyının kendine ait olmasını ister.

Kuvvetler bölgesi bahsinde anlatıldığı gibi kuvvetler bölgesi kuzey yarım küresinin 40°-60° paralelleri arasında oluşmuştur. Hemen hemen tarih boyunca kuvvetler bölgesi(Pivot bölge) aynı konumda kalmıştır. Kuvvetler bölgesinin merkezi noktasında ve en hassas yerinde olması ayrıca zıt kuvvetlerin çatıştığı yerin güneyinde bulunması Anadolu'ya değişmez bir coğrafi önem kazandırmıştır. Bu önem giderek daha fazla artmıştır.

3.1.5. Denize Göre Mevkii

Devletlerin denize göre mevkii milli hedeflerin saptanmasına etki ettiği gibi toplumların genel gelişme istikametleri üzerinde tesir eder. Sınırları denizlere dayanan ülkeler elverişli liman ve körfezlere sahip olmak için gelişmek, kıtasını güvene almak için kıtasına sığırma yapabilecek mevkilerdeki adalara sahip olmak isterler.⁶¹

Hiç kıyısı olmayan ülkeler denize ulaşmak için devamlı çaba içinde bulunurlar. 15-18'nci yüzyıllar arası Rusya, Baltık Denizine ve Karadeniz'e çıkmak için yüzlerce savaşı göze almıştır. Genel olarak denebilir ki milli çıkarları durdurucu yönü ile deniz tarih boyunca sabit bir görev ifade etmiştir.

Denizler daima en ucuz ulaştırma yolu olarak değerini muhafaza etmektedir. (tonaj büyüklüğüne karşılık, taşıma ucuzluğu) Hava ulaştırmasının gelişmesi deniz ulaştırmasının önemini azaltmış, fakat onun yerini almamıştır. Eskiden denizler sadece ulaştırma kolaylıkları ve ortak sınırlara sahip olmayan ülkeleri birleştirici özelliği ile önemini arttırıyordu, son zamanlarda denizaltı kaynaklarının da işletilebilme olanaklarının gelişmesi üzerine denizler gittikçe artan önem kazanmıştır.

Beslenme problemi ve çözüm çareleri insanlığı yeniden denizlere yöneltmiş, hızlı nüfus artışı sebebiyle artan ihtiyaçları karşılamak için denizlerden istifade etmenin ve deniz ürünlerinden yararlanmanın önemi artmıştır.

Devletlerin denize göre mevkii dört biçimde ortaya çıkmaktadır.

1. Ada Devleti
2. Kıta Devleti

⁶¹ A.g.e, s.63-69.

3. Kenar Devleti
4. Kıta İçi Devlet

3.1.5.1. Ada Devleti

Deniz en iyi ve en emin bir sınırdır. Bundan dolayı ada devletleri sınır anlaşmazlığı diye bir şey bilmezler adasını çeviren denize hâkim olan devlet kimseden korkmadan rahatça gelişir. Adaların halkı kıtalardan gelen göçmenlerden oluşur. Deniz aşır yeni bir toprağa yerleşmeyi ise ancak cesur, korkusuz ve becerikli insanlar başarabilir. Bu insanlar adada yerleşip bir ulus teşkil ettikten ve adanın siyasal birliğini kurduktan sonra adanın karşısına gelen toprakları elde etmek isterler. Bunu da başarinca bütün denizlere hâkim olmak ve bir dünya devleti kurmak yolunu tutarlar. Bu isteklerini elde etmek için, kuvvetli bir deniz kuvvetine ve bu kuvveti destekleyecek hava kuvvetine ihtiyaç duyarlar. Deniz, ada devleti için en emin engeldir. Bu bakımdan denizden gelecek tecavüzlere karşı devleti korumak için büyük bir kara kuvveti bulundurmaya ihtiyaç duymazlar. Büyük bir kara kuvvetinin çekirdeğini teşkil etmek üzere küçük bir kara kuvvetini barış zamanında elde hazır tutarlar. Geniş ve mükemmel ekonomilerine dayanarak bu küçük çekirdek orduyu kısa zamanda büyütme imkânına sahiptir. Ancak bir ulusun yerleşmesine yetecek kadar büyük olan bir ada, ada olmak itibarıyla, bir büyük devletin yurdu olmaya uygun gelmez. Büyük devletlerin kurulmasını sağlayacak kadar kıtadan uzak olmalıdır. Meselâ, Avustralya gibi büyük denizlerin ortasında ve kıtalardan uzak bulunan bir ada, büyük devlet yurdu olmaya elverişli değildir. Fakat ulaştırma araçlarının gelişmesi dünyayı küçültmektedir. Dolayısıyla bu sakınca Avustralya için önümüzdeki yüzyılda ortadan kalkabilir. Şu anda İngiltere ve Japon adaları büyük devletlerin kurulmasına son derece elverişlidir.

Buna karşı Formaza, Seylan, Madagaskar, Küba, Sumatra ve İrlanda vs. adaları ise bu hususta tali rol oynamışlar ve çoğu zaman yabancıların idaresi altında kalmışlardır. Ada devletinin dikkat etmesi gereken hususlar şunlardır:

a). Kıtanın adaya en yakın olan noktası ada devletinin en can alacak noktasıdır. Çünkü burası kıtaların büyük devletleri için bir atlama noktası teşkil etmektedir. Bundan dolayı ada devletleri adalarına yakın olan kıt'a kıyılarının büyük devletlerin ellerine geçmesine engel olmuşlar, buraları kendileri ele geçiremezse karşı sahilde küçük devletlerin kurulmasına dikkat etmişlerdir. Belçika böyle bir düşüncenin ürünüdür. Bunun için Japonlar her şeyden önce Kore'yi ele geçirmek istemişlerdir.

b). Ada devletleri, kıtalardaki büyük devletleri, kıyılardan uzak tutmaya çalışırlar. Bir zamanlar Avrupa'nın en kudretli devleti olan İspanya'dan Portekiz'in ayrılması Vuere'nin denize döküldüğü yerde bir bağımsız Hollanda devletinin kurulması için, İngiltere elinden geleni yapmaktan çekinmemiştir.

c). Kıtada, hiçbir devletin diğerinden kuvvetli olmaması da ada devletinin izlediği politikanın ana hatlarından birini teşkil etmektedir. Çünkü kıtaya hâkim olan kuvvetli bir devlet adaya yakın olan tehlikeli kıyıları ele geçirebilir, buradan da adaya sıçrayabilir. Bunun için ada devletlerinin siyaseti, denge siyasetidir. İngiltere bütün tarih boyunca daha zayıf, kıta devletleriyle birleşerek en kuvvetli kıta devletine karşı savaşmıştır. Bu yüzden İngiltere'nin tarih boyunca sürekli dostları olmamıştır.

d). Ada devleti ekonomik gücünü korumak ve sınırlı olan hammadde akışını sağlamak için denizler ötesinde kolay ele geçirilebilen toprakları ele geçirmeye çalışır. Adaya yakın kıtadaki devletlerin kuvveti buna elvermiyorsa daha uzak toprakları ele geçirmek daha kolaydır. Bu yolla ele geçirilen toprakları kolayca kaybetmemek için bu topraklarla giden deniz yolları üzerinde bütün adacıkları önemli limanları, stratejik burunları, boğazlar ve kanalları yavaş yavaş hâkimiyeti altına alırlar. Sonra bu noktalardan savunması nispeten zayıf olan kıtaların içlerine doğru sarkarlar. İngiltere bu işi başarmış, Japonya ise Amerika'nın kuvveti karşısında başarısızlığı uğramıştır. Ada devletleri durumu dolayısıyla aynı zamanda deniz ve hava ulaştırma merkezi olmak, olaylara göre kuvveti kullanacağı yönü

seçmekte serbest hareket etmek şansına sahip olması sebebiyle sık sık hakem rolü oynama imkânına sahiptir.

3.1.5.2. Kıta Devleti

Nüfus fazlalığı ve yer darlığı yüzünden denizler ötesinde siyasî çabalarda bulunmaya mecbur olan devletlerin aksine, kıta devletlerinin uçsuz bucaksız toprakları vardır. Bu devletlerin siyasal görevi bu geniş topraklarda tam anlamıyla hâkim olmak ve burada devlet düzenini kurmaktır. Bu görev ancak kuvvetli bir kara ordusu ve bunu destekleyen hava kuvvetlerinin yardımı ile olur. Kıta devletlerinin ilk görevi uzun mesafeleri yenmek ve kesin sınırları elde etmektedir. Siyasî bakımdan kara devletlerinin arzuları sınırsızdır, ancak deniz onu sınırlayabilir. ABD bu arzu ile Atlantik Okyanusuna varınca durmuştur. Rusya ise, Kuzey Buz denizi ile Hint Okyanusu ve Pasifik arasında muazzam toprakları ele geçirmeye çalışmıştır. ABD, Çin, Rusya gibi devletlerin sahip oldukları topraklar onlara, kapalı bir iktisadî hayatı sürmek için gereken hammadde ve kaynakları verecek yeterliliktedir. Kaynak ve imkânlar bakımından komşular ile mücadeleye ihtiyaç duymadan kendi kendilerine yeterli durumdadırlar. Bu nedenle kıta devleti için iç politika önem kazanmaktadır. ABD'nin inziva politikası bu bağlamda öngörülmüştür.

3.1.5.3. Kenar Devletleri

Kenar devleti, bir taraftan kara sınırları ile bulunduğu kıtaya diğer taraftan açık denize karşı geniş kıyıları olması nedeniyle (kıta dışı) deniz aşırı çabalarda bulunmak olanağına sahiptir. Bunun sonucu olarak, kenar devletinin politikası kıtaya hâkimiyet ile deniz aşırı sömürgeler elde etmek düşüncelerinin birleşmesinden meydana gelir. Dağ ve deniz arzu edilmeyen etkilere karşı iyi bir engeldir. Avrupa kenar devletlerinin fizikî coğrafyası komşularla karışmadan başlı başına ayrı ulusların teşekkül etmesine elverişlidir. Kenar devletlerinin sınırlarının önemli bir kısmını deniz teşkil ettiği için, bu devletlerin komşuları azdır. Bu bakımdan çok kere kıta devleti aleyhine birleşip, kuvvetli bir blok teşkil edemezler. Kenar devletlerinin bir yanı yüksek dağlar, bir yanı denize dayalı olduğunda bunlar ülke olarak birer

doğal set halindedirler. Buna karşılık kıtanın içinden gelecek akınlara karşı kendilerini kolayca savunabilirler.

Kenar devletlerinin kıtadaki durumlarını korumak için kuvvetli bir kara ordusuna ihtiyaç duyarlar aynı zamanda deniz aşırı sömürge ve kolonilerinin deniz sınırlarını korumak için büyük bir deniz kuvvetine ihtiyaç gösterirler. Bu iki işi birden başaramayan devletler, sömürge ve kolonilerini mümkün olduğu kadar anavatana yakın yerlerde kurmaya çalışırlar, bundan ötürü kenar devletleri anavatandan dar boğazlar veya kolayca aşılabilir denizlerle ayrılmış karşı kıyıları bilhassa tercih ederler. İspanya'nın hâlâ karşı Afrika kıyısında ufak bir payı vardır. Fransa, Cezayir ve Tunus'u, İtalya ise Libya'yı işgal etmiştir. Tarih boyunca karşı sahillerin birbiriyle ilgisi devam etmiştir.

Her ne kadar bu devletler şimdi bu ülkeleri boşaltmışlarsa da iktisadî bağları devam ettirmeye çalışmaktadırlar. Günümüzde koloni kavramının yerini küresel ekseninde hayatî iktisadî ve ticarî çıkarlarını korunması kavramı ve stratejik menfaatler için elde bulundurulması gereken alanlar terimi almıştır.

3.1.5.4. Kıta İçi Devletler

Kıta içi devletlerin her yanı kara ile çevrilmiştir, denize açılrsa bile kolayca kapatılan iç denizlere sahiptir. Kıta içi devleti ne kenar devleti gibi deniz aşırı çabalarda bulunabilir ne de kıta devleti gibi büyük topraklara sahiptir.

Kıta içinde bulduklarından komşuları çoktur. Uluslararası çıkar merkezi durumundadırlar. Böyle devletler kuvvetlenince dünya dengesi üzerinde ciddi tesirler meydana getirirler. Moğolistan tarihte bunu yapmıştır. Avusturya, Çekoslovakya, İç Moğolistan, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri kıta içi devletleri olarak sayılabilir.

Sonuç olarak bütün tarih boyunca denize yönelen uluslar refah ve kudret sahibi olmuşlardır. Deniz iktisadî yaşamın temel unsuru haline gelmiştir.

Zamanımızda denizaltı kaynaklarının işletilmesi denize artan bir önem kazandırmıştır. Deniz sınırları, kıta sahanlığı gibi yeni sorunları ortaya çıkarmıştır. Denize sahip olmayan ülkeler başkalarının ciğeriyle solunum yapan varlıklara benzetilebilir.

Kalabalık nüfus ve iktisadî bölgelerin çevresinde veya merkezindeki yollar üzerinde bulunan devletler kültürel ve iktisadî değişime aracılık ettiklerinden dolayı gelişme ve ilerlemeleri daha kolaydır.

3.1.6. İKLİM

Belli bir arazinin iklimini belirleyen en önemli faktör onun coğrafî mevkidir. Denize yakınlık iklimin genel olarak yumuşak ve nemli olmasını sağlar. Baltık denizi kıyısı ile Akdeniz'in sıcaklık farkı coğrafî mevkiden ileri gelir. Bölgenin denizlere olan mesafesi (rakımı), yüksekliği, ormanlık olması veya göllerle kaplı olması aynı koşullardaki coğrafî mevkilere göre iklimi ılımanlaştırır veya sertleştirir.

62

Diğer taraftan fizikî şartlar iklimin yeknesak karakter göstermesini sağlar. Genel olarak dağlar nemleri ve rüzgârları kesen set vazifesi gördüklerinden kıtanın iç kesimlerine girdikçe kuraklaşmasını sağlarlar. Dolayısıyla genel olarak sahilden itibaren başlayan yeşillik, iç kesimlere doğru gittikçe sıklığı azalan ormanlar ve otlaklara oradan da çöllere doğru uzanır.

İklim, mekânın yaşamaya elverişliliğinin en önemli unsurudur. Nüfusun dünya üzerindeki dağılımını etkiler, göç hareketlerine tesir eder. Ziraat, ulaştırma, sosyal yaşam ve kültürel ilerleme ancak yaşamaya kolaylık gösteren iklim bölgelerinden gelişebilir.

⁶² A.g.e,126-140.

Yağışın fazla olduğu yerler genellikle sık ormanlarla kaplıdır. Ormanlar ulaştırmayı güçleştirdiklerinden kaynakları genellikle işletilmemiştir, sık sık sellerin olması, nehirlerin taşması doğayı kontrol altına alabilecek tesislerin yapılmasını gerektirir. Bu nedenle yağışlı iklimlerin olduğu bölgelerde ileri teknolojiler kullanılması gereklidir.

Yağışı az olan ya da hiç olmayan yerlerde genel olarak ısı yükselir. Arazi çöllerle ya da kayalarla kaplıdır. Buralarda da ulaşım güçtür. Kaynakları genel olarak işlenmemiştir. Buraların işletilmeye açılması için ileri teknoloji ve endüstri gereklidir. Sovyetler Birliği'nde, Sibirya, ABD'de Alaska, Grönland ve İskandinav ülkelerinin buzul kesimleri böyle bir iklime sahiptir.

Genel olarak yumuşak iklim insanı dinamik tutar. Çalışmaya ve yaşamaya en elverişli yerler buralar olması sebebiyle kesif nüfusa sahiptir. Buraların halkı çalışkan ve enerjiktir. Sıcak iklim kuşağında yaşayan insanlar atıl, miskin ve yavaş olurlar. Ayrıca iklim bitki ve hayvan çeşidine de etki eder. Bu sebepten iklim yaşama araçlarının çeşitliliği üzerine tesir ederek avantaj veya dezavantaj sağlayabilir.

Yaşama araçları insan zihniyeti üzerinde önemli etkiler meydana getirir. Dolayısıyla politikaya manevî yönü ile etki eder. Bu gün için insan her türlü iklim koşullarında yaşayabilecek araçlara sahiptir fakat bizzat iklimi kontrol edecek ve iklimi değiştirecek araçlara sahip değildir. Dolayısıyla iklime uymak onun etkisi altında yaşamak mecburiyetindedir. Elverişli yaşama şartları sağlaması nedeniyle büyük medeniyetler genel olarak orta iklim kuşağında kurulmuştur. Hali hazır kuvvetler bölgesi de orta iklim kuşağındadır. Bugünkü bilim ve teknoloji iklimi kontrol edemediğinden iklim insan çabası üzerine kontrolsüz etki göstermeye devam etmektedir. Teknoloji ve bilimin ilerlemesiyle dünyadaki bütün elverişsiz alanların yaşamaya elverişli yerler haline gelmesi kuvvetler bölgesinin orta iklim kuşağından diğer bölgelere kaymasını sağlayabilir.

4. BÖLÜM

4. JEOPOLİTİK VE İKTİSADİ KAYNAKLAR

Ekonomik güç jeopolitiğin temel dayanağı olan güç faktörünün oluşmasında temel etkindir. Ekonomik güç diğer milli güç unsurlarına katkısı ve insan hayatını doğrudan etkilemesi sebebiyle maddi temeli oluşturur. Ekonomik gücü etkileyen çeşitli faktörler bulunmaktadır. İktisat politikası tercihler politikasıdır. Ekonomik gücün güç oluşturması veya balon yaparak büyümesi öteki ulusal güç faktörlerini değişik biçimlerde etkiler. İktisadî kaynakların güç oluşturması ülkede yaşayan insanların kabiliyetine, eğitim derecesine, yeteneklerine, yeraltı ve yer üstü kaynakları işleme yeteneğine dayanmaktadır. Bunu başarabilmek eğitim sisteminin yapısına, yönetimin kabiliyetine, dış dünyanın şartlarına bağlıdır.⁶³.

4.1. ULAŞTIRMA DURUMU

İnsanlar ve devletlerarasındaki ulaşım genel olarak araç ve yollara dayanmaktadır. Ulaştırma araçlarının gelişmesi, hızlarının artması, yeryüzünün yoğun bir yol şebekesiyle örülmesi mesafe kavramının önemini azaltmıştır. Dünya “ulaştırmanın gelişmesiyle küçülmüştür.” Üretim belirsiz ve uzak pazarlara yönelik olarak artmış, tüketim nereden geldiği belli olmayan üretim alanlarına ve mallarına dayanmıştır. Orta Doğu'nun ürettiği petrol Avrupa'da Venezuela'nın petrolü ABD'de Cezayir'in demiri Avrupa'da Brezilya'nın kahvesi, kauçuğu dünyanın her yerinde tüketilmektedir. Ulaştırmanın gelişmesiyle yeraltı ve yerüstü zenginliklerinin evrensel bir biçimde kullanılması mümkün olmuştur. Bundan dolayı bir memleketin varlığını sürdürmesi zenginleşmesi ülke koşullarına uygun olarak kuracağı ulaşım ağına sahip olmasına ve sınırları içinde ve ötesinde başlayan yolları koruma yeteneğine bağlı olmaktadır.

⁶³ Muzaffer Erendil, "Milli Gücün Ana Ögesi: Ekonomik Güç", **Stratejik Etütler Bülteni**, Gen. Kur. ATESE. Bşk.lığı yayını, no:66,1979,s.60-66.

Kara ve deniz ulaştırma hatlarını genel olarak boğaz, kanal ve dağları kontrol eder. Bunun için ülkeler arasında yolları kontrol eden stratejik noktalar için yoğun bir rekabet vardır.

Batılılar, Hindistan'a ulaşmak için asırlarca doğuya seferler düzenlenmişler, Selçuklu ve Osmanlı Türkleriyle savaşmışlardır. Hindistan'a ulaşmak için o kadar büyük hayaller kurdular ki Amerika'ya yaklaşan öncü denizciler ilk gördükleri adaya Hint adaları adını verdiler. (Karayip Denizindeki adalara).

Süveyş Kanalını kontrol etmek için İngiltere ve Fransa bir asır rekabet etmiştir. Anadolu'dan geçen doğal ipek yolunun önemini kaybetmesiyle birlikte Osmanlı Devleti fakirleşmeye başlamıştır. Üç asır boyunca Rusya boğazların kontrolünü ele geçirebilmek için Türkiye ile mücadele etmiştir.

Soğuk Savaş döneminde boğazlardan Türk gemilerinden çok Sovyet gemileri geçmekte idi. Rusya için günümüzde Türk boğazları vazgeçilmez bir değer taşıdığı gibi Romanya Bulgaristan ve Ukrayna içinde büyük önem taşımaktadır. Boğazların kapalılık rejimi Romanya, Bulgaristan ve Ukrayna'yı kıta içi devlet haline getirir.

Kanal ve boğazların ulaştırma bakımından büyük değer ifade etmesi sebebiyle birçok ülke transit geçişlerden ücret almaktadır. Bu nedenle adalar, geçitler, boğazlar ve kanallar stratejik değere ve ticari öneme sahiptir. Bu kaynaklar iyi kullanılırsa çabuk gelişmek mümkündür. İran doğal gazını batıya ulaştırabilmek için boru hattını Türkiye veya BDT'den(Bağımsız Devletler Topluluğu) geçirilmesi konusunda tereddüde düşmüş, Irak petrolünü en ucuz araçlarla nakledebilmek Akdeniz'e aktarmak üzere çeşitli ülkelerden geçen boru hatları döşemiştir. Tarih boyunca mübadele hatlarının ve ulaştırma yollarının geçtiği ülkeler daima kazançlı çıkmıştır.

Ulaştırma kapasitesini iyi kullanan ülkeler barış dönemlerinde endüstrisini iyi işletebilecek, savaş dönemlerinde de ordusunun lojistik desteğini kolaylıkla sağlayacaktır. Seferi durumda ulaştırma yollarının korunması hammadde ve pazar

alanlarına giden yolların elde tutulması vazgeçilmez bir önem taşır. Şayet, İngiltere 2'nci Dünya Savaşı'nda sömürgeleriyle ve ABD ile olan irtibatını kaybetmiş olsaydı, savaşı kazanabileceği kuşkulu olacaktı.

4.2. YERALTI KAYNAKLARI

Yeraltı kavramı, birincisi kaynakları, ikincisi nükleer koruma olanakları bakımından değer kazanır.

Çağımızda nükleer harp konsepti geçerlilik kazanmıştır. Geleceğin savaşlarında büyük tahrip gücü olan kimyevi, biyoloji ve nükleer silâhların kullanılacağı tahmin edilmektedir. Bu silâhların isabet yeteneklerinin artmış olması büyük ölçüde kitle yıkımına yol açacağından bu silâhları karşı koruma önlemlerinin alınması gereklidir.

Büyük ölçüde kitle yıkımından kurtulmak, ülke sanayinin ve yurda dağılmış tesislerin yok olmasına imkân vermemek için yeraltı sığınaklarının yapılması gereklidir. Savaş zamanında endüstri üretiminin durmadan devam edebilmesi için fabrikaların yeraltında ve dağların altına ya da doğal korunma imkânları sağlayan bölgelerde yayılması ve yurda dağıtılması gereklidir. Kuruluşların barış ve savaş koşullarında ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde organize edilmesi, fizikî güvenliklerinin sağlanması ulusal gücün artırılmasına katkıda bulunmaktadır. Kurulacak sığınaklar kitle halinde insan kaybını önleyecek, ordu harekâta bulunurken ulusal ekonomisinin işlemlerini temin edecek keza ordunun lojistik desteği aksamadan yürüyecektir.

Mekân üzerinde yaşayan insan topluluklarının ileri uygarlık yaratmalarına etki eden faktörlerden biri de onların organizasyon yeteneğidir. Üzerinde yaşanan arazinin sağladığı en büyük zenginlik ise onun kaynaklarıdır. Belli bir coğrafya üzerinde yaşayan toplumun genellikle gelişme yönünü mekân üzerindeki kaynaklar ve doğa tayin eder. Bir ölçüde doğa topluma kendi damgasını vurur. Petrol olan yer petrol, kil olan yerde çömlekçilik, ot olan yerde hayvancılık gelişir. Fakat diğer

bazı alanlarda bölgenin gelişmesi tamamen sosyal (üzerinde yaşayan insanların teşkilâtçılık ve çalışkanlık özellikleri) çabanın etkisi ile olmuştur. Cömert bir coğrafyada yaşayan, yetenekli insan topluluğu doğal çevreyi kültür çevresine çevirir. Ona değer ve önem kazandırarak; güç, kudret ve zenginlik yaratır. Bezende insanlar pasif kalarak bir şey yapamazlar. Bu durum çoğu kere kötü yönetimin bir fonksiyonu olarak ortaya çıkmaktadır.

ABD’de Teksas petrol bölgesi, göller bölgesi demir, Appalacha Dağları kömür madeni üretimiyle öne çıkmıştır.

Rusya’nın en önemli maden kaynakları Sibirya’dadır. Kömür, demir, krom, bakır, altın, gümüş, manganez, antimon, plâtin, vanadyum, elmas, doğalgaz, petrol bakımından çok zengin kaynaklar mevcuttur.

Hindistan’daki demir ve kömür yatakları zenginliği ABD ve Rusya’ya yakındır. Bu durum Hindistan’ın büyük devlet olması yolunda büyük avantajlar sağlamaktadır. Çin’in en zengin kömür yatakları Doğu Türkistan’dadır. Türkiye dünya bor rezervinin % 70’ne, toryum rezervlerinin de % 80’ine sahiptir. Japonya petrol, yün, pamuk gibi ürünlerde tamamen dışarı bağımlıdır. Buğdayın % 95’ini kereste ve hububatın % 70’ni, bakır ve alüminyumun % 90’ını dışarıdan ithal etmektedir. Japonya yılda 300 milyon ton ham petrolü de tamamen dışardan almaktadır.

Yeraltı kaynaklarının nispi değeri her çağın sanayi ve teknolojik ihtiyaçlarına göre değişmektedir. Meselâ 1936’da kömür % 40, petrol % 20, demir % 15, bakır, kurşun, manganez, sülfür % 4, çinko, alüminyum, nikel % 2 öneme haizdi. Günümüzde sıralama petrol, uranyum, kömür, demir şeklinde değişmiştir.

Kaynaklar iki başlık altında değerlendirilmektedir:

- 1.Yeraltı kaynakları
- 2.Yerüstü kaynakları

Sanayi ve insan ihtiyaçlarının giderilmesi için zorunlu olan madenlere stratejik maddeler adı verilir. Bu kaynakların az olması ya da hiç olmaması stratejik zayıflık meydana getirir. Demir, petrol, kömür, uranyum, manganez, kurşun, nikel, kobalt, krom, bakır, gümüş, altın, plâtin, kalay, çinko, alüminyum gibi kaynaklar stratejik hammaddeler olarak sayılabilir. Bu kaynaklar içerisinde, Demir, Petrol, Kömür (kok-linyit) Uranyum, Krom, Alüminyum, Grafit, Nikel, Kobalt en fazla öneme sahiptir. Hatta günümüzde kaynağın kuvvet ifade edebilme gücüne dayanılarak bazı jeopolitik teoriler ileri sürülmüştür. Yaşamın devamlılığı için bazı kaynaklar vazgeçilemeyecek değer taşır. Bilhassa bu kaynaklardan ilk dördüne sahip olmayan ülkeler hammadde bakımından dışa bağımlıdır. ⁶⁴Sanayileri zayıflık gösterir. Ulusal çıkarlarını uzun süre dengeli bir şekilde koruyamazlar. Alman ve Japonlar yeterli hammadde kaynaklarına sahip olmak için uzun süre savaşmışlar coğrafyalarından taşmaya teşebbüs etmişlerdir. Yeraltı kaynakları endüstrileşme ile birlikte değer kazanmaktadır. Bir maddenin değerini belirleyen ölçü endüstri ve askerî ihtiyaçlar için ifade ettiği önemdir. 19'ncü yüzyılda sanayinin en önemli ihtiyacı olan kömür ve demir gibi hammaddelerin stratejik önemi azalmakla birlikte motorlu araçların çoğalması başka kullanım alanları için ihtiyaç duyulması sebebiyle petrol büyük değer kazanmıştır. Uranyum bilimsel gelişme olmadan önce herhangi bir değere sahip değilken nükleer alanda kullanılması ile bu madde büyük değer kazanmıştır.

4.2.1. Demir

Uygarlık, ateş ve demirin icadı ile başlamıştır. Demiri en evvel işleyen uygarlıklar komşularına karşı üstünlük sağlamışlardır. Kızılderililer demiri işlemeyi bilmedikleri için beyaz adama karşı savaşta mağlûp olmuştur. Bu gün demirsiz modern bir hayat düşünmek imkânsızdır. Sert, katı ve dayanıklı olması nedeniyle ilk çağlardan beri el aletlerinden başlayarak motor yapımına kadar her alanda kullanıla gelmiştir. Yeterli demir yatakları olmayan bir ekonominin uzun süreli barış ve savaş ihtiyaçlarını karşılayamaz. Çevreye bakıldığında demir-çelik, inşaat, motor,

⁶⁴ **Türkiye'de Sanayi Sektörü ve Sanayi Sektörü ile Entegrasyonu**,(Konferans notları),Harp Akademileri Basımevi, İstanbul,1987.

elektronik, metalürji, ulaştırma ve daha yüzlerce sanayi alanında, kullanılmaktadır. Demirsiz insan yaşamı düşünülemez. Bu nedenle yeterli demir yataklarına sahip olmak ve bunu işlemek milli güç için stratejik avantajdır.

Tablo 3: Dünya Demir Üretimi

Yıllar	1983 yılı		1995 yılı	
	Milyon Ton	Yüzde %	Yüzde %	Milyon Ton
SSCB (Eski)	244,1	32.0	24.7	133.6
Brezilya	94.5	12.4	18.5	100.34
Avustralya	82.7	10.8	13.7	74.266
Çin	68.9	9.0	-	-
Hindistan	40.4	5.3	6.9	37.397
ABD	34.4	4.5	6.3	19.335
Kanada	33.0	4.3	3.6	-
Güney Afrika	27.2	3.6	-	-
Fransa	19.4	2.5	-	-
Liberya	17.7	2.3	-	-
İsveç	16.1	2.1	-	-
11 ülke toplamı	678.4	88.8		-
Dünya toplamı	786	100	100	541.3

Kaynak: Maspero “**Dünyada Neler Oluyor? 1983**, Alternatif Yayıncılık, İstanbul, 1984, s.521.
DİE **Türkiye İstatistik Yıllığı**,1996,s.672.

2005’de Dünya demir-çelik üretimi 1057 milyon tondur. Bunun 192,9 milyon tonunu AB ülkeleri üretmiştir. Dünya’da en büyük çelik tüketici ülkeler sırasıyla Çin;272,5,Japonya 112,7,ABD 98,9,Rusya 65,6,Güney Kore 47,5,Türkiye 20,5 milyon tondur.

Kaynak: Cumhuriyet Gazetesi,“**Erdemir’in Alıcısı Arcelor-Mittal Olursa**” Türkel Minibaş,3 Temmuz 2006.

4.2.2. Petrol

Önceki yüzyılda yaşayan Fransız devlet adamı **Clemenceau** petrolü şöyle değerlendirmiştir:“**Askerlerimizin bir damla kanı, bir damla petrole eşdeğerdır.**” Mekanik araçları harekete geçirebilmek için enerjiye ihtiyaç vardır. Bugün modern

makine uygarlığı enerji üzerine kurulmuştur. Enerjisiz insan yaşamı düşünülemez. Hidrojen ve nükleer enerjinin daha etkin bir şekilde ihtiyaçlarımızın karşılanmasında (basit araçlarla) kullanılması keşfedilinceye kadar veya uzaydaki mevcut enerji kaynaklarından yararlanmayı sağlayan ileri teknolojiler kullanılıncaya kadar petrol önemini koruyacaktır. Petrolün sanayide kullanılması makine uygarlığına olağanüstü hız kazandırmıştır. Makine uygarlığının gelişmesini önleyecek en büyük tehlike artan enerji ihtiyacına cevap verecek kaynakların tükenmesi ve özellikle tükenen petrolün yerini alacak bir enerji kaynağı bulmak sorunudur. Petrolün kullanıldığı alanlar gözden geçirildiğinde insanlığın vazgeçemeyeceği bir hammadde olduğu görülür. Kullanım alanlarını şöyle sıralayabiliriz.

1. Ulaştırmanın (karayolu, demiryolu uçak ve gemilerin) ana yakıtıdır.
2. Isıtmada kullanılır. (Bina ve diğer tesislerin)
3. Kimyanın ana maddesidir. (Plastik, DDT, antifiriz, alkol, polyester, kauçuk, boyalar, deterjan, solvent, naylon ipliği, orlon, gliserin, foto filmleri, matbaa mürekkebi, suni cam, bilimum zehirler, patlayıcı maddeler, (eterler, vs.)
4. Makine yağları
5. Gübre sanayi

Petrolde 3000 çeşit ürün elde edilmektedir. Pazarlama sorunu olmadan, kolayca paraya çevrilebilmektedir. Petrol enerjisi kısa sürede başka enerjilere dönüşebilmekte az yer işgal etmekte üretimi kolay olmaktadır. Kömüre göre çevreyi % 50 daha az kirletir. Ayrıca petrolden elde edilen doğal gaz evlerde ve termik santrallerde yakıt olarak kullanılabilir.

BM raporlarına göre dünyadaki hali hazır petrol rezervleri 2400 yılına kadar yetebilecektir. (tespit edilmiş ve edilecek rezervleriyle). Dünya petrol rezervlerinin önemli bir kısmının Ortadoğu'da yer alması ve Türkiye'nin bu ülkelere komşu olması stratejik önemini artırmaktadır. Şu şartlar altında petROLSÜZ bir dünya düşünmek uygarlığın durması anlamına gelir. Petrolün uygarlığın devamı için çok önemli kullanılmayan alanları olması ve şu anda bilinen en önemli enerji kaynağını meydana getirmesi nedeniyle stratejik hammadde. Petrolün sanayi ve ulaştırma

için kilit önemi vardır. Petrol kaynaklarına yeteri ölçüde sahip olmamak stratejik zafiyet meydana getirmektedir.

Tablo 4: Global Enerji Talebinin Dağılımı (%)

Bölgeler	1997	2020
OECD	54	44
Geçiş Ekonomileri	12	11
Çin	11	14
Gelişmekte Olan Ülkeler (G.O. Ü)	23	31

Kaynak: İTO, “Dünyada Çok Taraflı Denge ve Türkiye İçin Yakın Gelecek”
Dr.Can Fuat Gürlesel, M.Faruk Demir; İstanbul, İTO yayınları, yayın no: 2002–20,
2002,s.94.

Tablo 5: Dünya Ham Petrol Rezervlerinin Payı

Bölgeler	Pay (%)
OPEC Ortadoğu	53
OPEC Diğer	10
OECD	8
Orta Asya	18
Çin	3
Diğer Asya	1
Latin Amerika	5
Afrika ve Ortadoğu (OPEC Üyesi Olmayan)	2

Kaynak: A.g.e, s.96.

Tablolardan anlaşılacağı üzere (buna doğalgazda dâhildir) dünya enerji rezervlerinin % 85’i Ortadoğu, Ortaasya ve K. Afrika bölgesindedir.

Tablo 6: Kaynaklara Göre Dünya Enerji Üretimi Tahminleri

	1960	%	1980	%	2000	%	2020	%
Kaynak	10. ⁹ TEB	%	10.9 TEB	%	10.9 TEB	%	10.9 TEB	%
Kömür	1.250	36	1.830	24	2.930	26	4.650	30
Petrol	1.170	33	3.100	41	3.415	31	3.175	21
Doğalgaz	0.411	12	1.301	17	1.885	17	2.570	17
Hidrolik	0.171	5	0.383	5	0.650	6	1.050	7
Nükleer	-	-	0.156	2	0.845	8	1.730	11
Ticari Olmayan	0.490	14	0.768	10	1.095	10	1.140	8
Yeni Enerji	-	-	-	-	0,285	2	0,845	6
Toplam	3.500	100	7.538	100	11.105	100	15.115	100

10.⁹ TEB: Milyar ton eşdeğeri petrol.

Kaynak: TASAM; **Enerji Üretimi ve Çevresel Etkileri**, Stratejik Rapor, No.16, İstanbul, 2006. s.7.

Yukarıdaki her iki tablonun mukayesesinden şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Dünya enerji üretimi 1960'da 2020'ye kadar her 15 yılda bir kat artmaktadır. Enerji üretiminde kömür petrol gibi fosil esaslı kaynakların üretimdeki payı % 70'den % 50'ye gerilerken hidrolik nükleer ve yeni enerji kaynaklarının (hidrojen, biyomas gibi) payı artmaktadır.

Gene bu tabloların analizinden ortaya çıkan sonuç şudur; en çok enerji tüketen ülkeler büyük ülkelerdir. Az enerji tüketen ülkeler küçüktür. Türkiye dünya enerji kaynaklarının merkezinde yer almakta, çıkar tartışmalarının odağında bulunmaktadır.

Tablo 7: Ortadoğu ve Kuzey Afrika Bölgesi ve Dünya Petrol Rezervi

ÜLKELER	REZERVLER			REZERV PAYI %	ÜRETİM PAYI %	ÜRETİM MİLYON VARİL/GÜN
	1982	1992	2002			
BAYREYN	-	-	-	-	-	-
İRAN	55.3	92.9	89.7	8.6	5.0	3.8
IRAK	41.0	100.0	112.5	10.7	3.2	2.4
KUVEYT	67.2	96.5	96.5	9.2	2.4	1.8
UMMAN	2.7	4.5	5.5	0.5	1.3	0.9
KATAR	3.4	3.7	15.2	1.5	1.2	0.8
S .ARABİSTAN	165.3	260.3	261.8	25.0	11.2	8.5
SURİYE	1.5	1.7	2.5	0.2	0.8	0.6
B.A.E.	32.4	98.1	97.8	9.3	3.3	2.5
YEMEN	---	4.0	4.0	0.4	0.6	0.5
DİĞER	0.2	0.1	0.1	0.05	0.1	0.1
ORTADOĞU	369.0	661.8	685.6	65.4	29.1	21.9
CEZAYİR	9.4	9.2	9.2	0.9	2.0	1.5
MISIR	3.3	6.2	3.7	0.4	1.0	0.8
LİBYA	21.5	22.8	29.5	2.8	1.8	1.4
TUNUS	1.9	1.7	0.3	0.05	0.1	0.0
MENA	405.1	701.7	728.3	69.5	34.0	25.6
RUSYA	--	48.5	60.0	5.7	10.7	7.0
ABD	35.1	32.1	30.4	2.9	9.9	7.7
AVRUPA/ASYA	88.8	26.5	35.5	3.6	11.3	8.6
ASYA PASİFİK	39.2	44.6	38.7	3.7	10.7	8.1
DÜNYA	676.6	1006.7	1047.7	100.0	100.0	75.8

Kaynak: İTO., Ortadoğu'da Güvenlik Nereye Kadar, Can Fuat Gürlesel, Prof. Dr. Kerem Aklın, İstanbul, İTO yayımları, yayın no:2004-54,s.44

Tablo 8: Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ülkelerinin Üretim Kapasitesi Projeksiyonları 1990–2025 (Milyon Varil/Gün).

ÜLKELER	1990	2001	2005	2010	2015	2020	2025
Libya	1.5	1.7	1.7	2.0	2.2	2.6	2.9
Cezayir	1.3	1.4	1.7	2.0	2.1	2.4	2.8
S. Arabistan	8.6	9.4	11.1	13.6	15.7	19.5	23.8
Irak	2.2	2.6	2.8	3.3	3.9	4.5	5.1
İran	3.2	3.8	3.9	4.2	4.5	4.7	4.9
Kuveyt	1.7	2.5	2.8	3.3	3.9	4.5	5.1
B.A.E.	2.5	2.5	2.9	3.4	4.0	4.8	5.4
Katar	0.5	0.9	0.6	0.6	0.7	0.8	0.8
Diğer	1.4	1.8	2.0	2.2	2.4	2.5	2.7
Mena	22.9	27.5	29.9	34.9	39.7	46.4	53.6
Dünya	69.4	79.2	84.2	93.9	103.3	113.5	124.5
Mena/Dünya %	33.0	34.7	35.5	37.1	38.4	40.9	43.1

Kaynak: Age, s.48.

Tablo 9: Dünya Petrol Ticareti İhracatçı ve İthalatçı Bölgeler (2001 Milyon varil/gün)

İHRACATÇILAR	İHRACATÇILAR						
	KUZEY AMERİKA	BATI AVRUPA	ASYA	PASİFİK	ÇİN	DIĞER	TOPLAM
OPEC	5.4	5.9	4.5	3.2	0.7	2.5	22.2
ORTADOĞU	2.6	3.2	4.1	2.7	0.7	1.5	14.8
K.AFRİKA	0.3	2.0	0.0	0.0	0.0	0.1	2.4
B.AFRİKA	0.9	0.5	0.0	0.1	0.0	0.1	1.6
G.AMERİKA	1.6	0.2	0.0	0.1	0.0	0.8	2.7
ASYA	0.1	0.0	0.4	0.2	0.0	0.0	0.7
OPEC DIŞI	5.3	7.8	1.0	2.4	0.4	3.4	20.2
KUZEY DENİZİ	0.6	4.7	0.0	0.0	0.0	0.0	5.3
KARAYİP LER	1.8	0.2	0.0	0.3	0.0	2.2	4.6
RUSYA/O. ASYA	0.0	1.6	0.0	0.2	0.0	0.1	2.0
DIĞER	2.9	1.3	1.0	1.9	0÷4	1.1	8.5

TOPLAM	10.7	13.7	5.4	5.6	1.1	5.9	42.4
--------	------	------	-----	-----	-----	-----	------

Kaynak: Age, s.49.

Tablo 10: Dünya Petrol Ticareti İhracatçı ve İthalatçı Bölgeler 2025
(MilyonVaril/ Gün).

İHRACATÇILAR	İTHALATÇILAR						
	KUZEY AMERİKA	BATI AVRUPA	ASYA	PASİFİK	ÇİN	DiĞER	TOPLAM
OPEC	11.8	8.7	6.7	13.6	5.9	6.0	52.7
Ortadoğu	6.7	4.5	6.0	9.4	5.2	5.0	35.8
K.Afrika	0.4	2.9	0.0	0.6	0.2	0.6	4.8
B.Afrika	1.2	1.0	0.3	1.8	0.3	0.1	4.7
G.Amerika	4.3	0.3	0.1	0.3	0.0	0.3	5.4
Asya	0.1	0.0	0.2	1.5	0.2	0.1	2.1
OPEC Dışı	16.6	11.5	1.4	5.5	2.2	5.2	42.2
Kuzey Denizi	0.7	3.4	0.0	0.1	0.0	0.2	4.3
Karayipler	2.5	0.4	0.1	0.5	0.0	1.0	4.4
Rusya/O.Asya	0.8	4.9	0.8	4.4	0.4	2.5	13.7
Diğer	12.6	2.8	0.5	0.5	1.8	1.5	19.6
Toplam	28.4	20.2	8.1	19.1	7.8	11.2	94.7

Kaynak: A.g.e, s.50.

Tablo 11: İşlenmiş Petrol Ürünleri Ticareti (Milyon Varil/Gün)(2030)

BÖLGELER	RAFİNE KAP.	NET İHRACAT	NET İTHALAT
DiĞER ASYA	25	-	3.0
ÇİN	10	-	2.0
K.AMERİKA	25	-	7.0
L.AMERİKA	9	0.2	-
AVRUPA	17	-	0.2
RUSYA	12	3.0	-
K.AFRİKA	7	2.0	-
ORTADOĞU	15	7.0	-

Kaynak: Age, s.51.

1990–2025 Tablo 12: Dünya Petrol Talebi Projeksiyonları

(milyon varil/gün)

BÖLGELER	1990	2001	2005	2010	2015	2020	2025
DÜNYA	66.1	76.9	81.1	89.9	98.8	108.2	118.8
L.AMERİKA	3.7	5.2	5.4	6.0	6.7	7.5	8.5
AFRİKA	2.1	2.5	2.5	2.7	2.9	3.2	3.5
ÇİN	2.3	4.8	5.0	5.5	6.5	7.7	8.9
GELİŞ. ASYA	7.6	14.5	16.1	18.7	22.0	25.9	29.8
D.AVRUPA	1.6	1.4	1.5	1.7	2.0	2.2	2.5
RUSYA/O.ASYA	8.4	3.8	4.5	5.1	5.3	5.7	6.2
JAPONYA/ AVUSTRALYA	6.0	6.5	6.7	7.1	7.5	7.8	8.3
B.AVRUPA	12.5	13.5	14.1	14.4	14.6	14.8	15.3
K.AMERİKA	20.4	23.8	24.8	27.9	30.7	33.1	35.7

Kaynak: Age, s.46.**Tablo 13: Dünya Petrol Üretim Projeksiyonları 1990-2025**

(Milyon varil/gün)

BÖLGELER	1990	2001	2005	2010	2015	2020	2025
Dünya	66.7	77.0	80.6	89.3	98.4	107.8	118.3
ABD	9.7	9.0	9.0	9.2	9.0	9.4	9.4
Kanada	2.0	2.8	3.1	3.4	3.6	3.8	4.1
Meksika	3.0	3.6	3.8	4.2	4.5	4.6	4.8
Batı Avrupa	4.6	6.9	6.6	6.5	6.0	5.6	5.1
Diğer Sanayileşmiş	0.8	0.9	0.9	1.0	1.0	0.9	0.9
Rusya/Orta Asya	11.4	8.8	9.7	11.6	13.3	14.4	15.9
Doğu Avrupa	0.3	0.2	0.3	0.3	0.3	0.4	0.4
Çin	2.8	3.3	3.5	3.6	3.5	3.5	3.4
Orta ve G. Amerika	2.4	3.8	4.3	4.7	5.7	6.2	6.7
Pasifik	1.7	2.5	2.5	2.6	2.8	2.7	2.6
Diğer Opec Dışı	3.5	4.8	5.3	6.1	7.3	8.1	9.4
Diğer OPEC	8.3	9.8	9.9	11.3	12.2	13.6	15.1
Körfez Ülkeleri	16.2	20.6	21.7	24.8	29.2	34.6	40.05

Kaynak: Age, s.47

TABLO 14:Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ülkelerinin Üretim Kapasitesi Projeksiyonları 1990–2025

(milyon varil gün)

BÖLGELER	1990	2001	2005	2010	2015	2020	2025
Libya	1.5	1.7	1.7	2.0	2.2	2.6	2.9
Cezayir	1.3	1.4	1.7	2.0	2.1	2.4	2.8
S.Arabistan	8.6	9.4	11.1	13.6	15.7	19.5	23.8
Irak	2.2	2.6	2.8	3.3	3.9	4.5	5.1
İran	3.2	3.8	3.9	4.2	4.5	4.7	4.9
Kuveyt	1.7	2.5	2.8	3.3	3.9	4.5	5.1
B.A.E.	2.5	2.5	2.9	3.4	4.0	4.8	5.4
Katar	0.5	0.9	0.6	0.6	0.7	0.8	0.8
Diğer	1.4	1.8	2.0	2.2	2.4	2.5	2.7
Mena	22.9	27.5	29.9	34.9	39.9	46.4	53.6
Dünya	69.4	79.2	84.2	93.9	103.3	113.5	124.5
Mena/Dünya %	33.0	34.7	35.5	37.1	38.4	40.9	43.1

Kaynak: Age, s.48.

Tablo 15: Dünya Petrol Ticareti İthalatçı ve İhracatçı Bölgeler 2001
(Milyon Varil/Gün)

İHRACATÇILAR	İTHALATÇILAR						
	KUZEY AMERİKA	BATI AVRUPA	ASYA	PASİFİK	ÇİN	DiĞER	TOPLAM
OPEC	5.4	5.9	4.5	3.2	0.7	2.5	22.2
Ortadoğu	2.6	3.2	4.1	2.7	0.7	1.5	14.8
K.Afrika	0.3	2.0	0.0	0.0	0.0	0.1	2.4
B.Afrika	0.9	0.5	0.0	0.1	0.0	0.1	1.6
G.Amerika	1.6	0.2	0.0	0.1	0.0	0.8	2.7
Asya	0.1	0.0	0.4	0.2	0.0	0.0	0.7
OPEC Dış1	5.3	7.8	1.0	2.4	0.4	3.4	20.2
Kuzey Denizi	0.6	4.7	0.0	0.0	0.0	0.0	5.3
Karayipler	1.8	0.2	0.0	0.3	0.0	2.2	4.6
Rusya/O.Asya	0.0	1.6	0.0	0.2	0.0	0.1	0.2
Diğer	2.9	1.3	1.0	1.9	0.4	1.1	8.5
Toplam	10.7	13.7	5.4	5.6	1.1	5.9	42.4

Kaynak: Age, s.49.

Tablo 7' den Tablo 15'e kadar olan göstergeler şunu ifade etmektedir. Bulduğumuz coğrafya enerji jeopolitiğinin merkezidir. Bölgede demografik canlılık çok yüksektir. Batının ve yükselen doğunun bölgemize bağımlılığı vazgeçilmez biçimde artmaktadır. Bölgemiz önümüzdeki dönemde çatışmaların ve stratejik hedeflerin merkezinde yer alacaktır.

4.2.3. Kömür

Kömür, petrolün kullanıldığı birçok alanda kullanılabilirdiği gibi yapay petrolün yapımına da elverişlidir. Çelik işletmeciliğinde, sanayinin, birçok alanlarında termik santraller de ısıtıcısı olarak kullanılır. Üç cins kömür vardır.

- a. Kök kömürü
- b. Linyit
- c. Turbo (düşük evsafli linyit)

Kök kömürü yüksek ısı değeri taşır sonra linyit gelir, sonra turbo, ısı değerindeki farktan dolayı bu üç kömür cinsi en rantabl olarak şu alanlarda kullanılır. Genellikle kök (birinci kalite çelik üretiminde, linyit (ikinci kalite) ısıtmada, turbo (ya da üçüncü cins) termik santrallerde kullanılır. Ayrıca taş kömüründen çeşitli ilaçlar, boyalar, sentetik lifler ve doğal gaz elde edilir. Bu bakımdan stratejik bir hammaddedir.

Fas kömür kaynakları bakımından dünyada birincidir. Rusya Federasyonu, Ukrayna ve Çin'de (Doğu Türkistan'da) zengin kömür yatakları mevcuttur.

4.2.4. Doğal Gaz

Yeraltında serbest veya petrol içinde erimiş olarak bulunmaktadır.

1. Rafineriye ihtiyaç göstermemesi,
2. Kolay ve randımanlı yanması.

b). Kül ve kurum bırakmaması nedeniyle değerli bir madendir. Çevreyi de nispeten az kirletir.

Çelik ve metalürji, seramik, cam, çimento, petro kimya, gübre sanayinde ve şehirlerin ısıtılmasında yakıt olarak kullanılabilir. Kullanılma alanı her geçen gün genişleyen bu madende stratejik bir hammaddedir. Rusya Federasyonu, İran, Orta Asya ve Kuzey Afrika ülkelerinde zengin yataklar mevcuttur.

Tablo 16: Kuzey Afrika ve Dünya Doğalgaz Rezervi ve Üretimi

Ülkeler	Rezervler 2000 trilyon m ³	Rezerv içinde Payı %	Dünya Üretiminde Pay %
Bahreyn	3.3	0.1	0.4
İran	812.3	14.6	2.7
Irak	109.8	2.0	0.3
Kuveyt	52.7	1.0	0.6
Umman	29.3	0.5	0.4
Katar	208.5	9.2	1.2
S. Arabistan	224.7	4.1	2.2
Suriye	8.5	0.2	0.2
B.A.E.	212.1	3.9	1.8
Yemen	16.9	0.3	--
Diğer	1.6	--	0.1
Ortadoğu	1975.7	36.0	9.3
Cezayir	159.7	2.9	3.2
Mısır	58.5	1.1	0.9
Libya	46.4	0.8	0.2
Mena	2244.3	40.8	12.7
Rusya	1680.0	30.5	22.0
ABD	183.5	3.3	21.7
Avrupa	111.0	2.0	8.3
Diğer	1282.7	23.4	35.3
Dünya	5501.5	100.0	100.0

Kaynak: Age, s.53.

4.2.5. Krom ve Alüminyum (Boksit)

Kromun demirle veya diğer madenlerle olan alaşımları sağlamlığını artırması silâh endüstrisi ve diğer sanayi dallarında kullanılması nedeniyle değerli bir madendir. Dünya krom rezervlerinde sıralama şöyledir. Güney Afrika, Zimbabve, Rusya Federasyonu, Arnavutluk, Türkiye.

Alüminyum bakır yerine her alanda kullanılmaktadır. Son zamanlarda alüminyumun çeşitli alaşımları geniş kullanma alanları bulmuştur. Kapı, pencere yapımından direk ve keresteye kadar birçok alanda kullanılmaktadır.

1985 verilerine göre 4 önemli madenin en zengin olduğu ülkeler sıralaması şöyledir:

Antimon: Bolivya, Güney Afrika, Meksika, Çin, Rusya.

Altın : Güney Afrika, Rusya, ABD.

Manganez: Güney Afrika, Rusya, Avustralya, Gabon, Brezilya.

Plâtin: Güney Afrika, Rusya, ABD, Çin, Finlandiya.

4.2.6. Uranyum-Toryum

1936 yılına kadar hiçbir kullanılma alanı olmayan uranyum kimyagerlerin araştırma yaptığı esrarengiz bir madde idi. 1940'tan sonra yapılan araştırmalar sonunda yüksek enerji intişar (yayma) yeteneğinin saptanması önemini artırmıştır. Petrolün hızla tükendiği petrolün yerini alacak enerji kaynaklarına ihtiyacın arttığı bir dönemde uranyumun nükleer enerji olarak kullanılmaya başlanmasından sonra gerek bu kaynaklara bolca sahip olan Avustralya, Güney Afrika, Kanada, Brezilya, ABD, Namibya, Fransa, Nijer. Çekoslovakya, Rusya Federasyonu, ABD'nin güç sıralamasında stratejik değeri artmış, bu kaynakları işletmek nükleer silâh kulübüne girmek milli güç için büyük itibar kaynağı olmuştur. Halen ABD, Çin, Rusya, Fransa, Hindistan, İngiltere, Pakistan, K.Kore ve İsrail'in bu silâhlara sahip olduğu bilinmektedir.

Nükleer enerjinin temel hammaddesi olması ve petrolün yerini alacak enerji kaynağı olarak görülmesi uranyumun stratejik önemini artırmaktadır. Uranyum diğer nükleer elementlerin elde edilmesinde de kullanılmaktadır. Bu nedenle çok önemli stratejik hammaddedir.

Kömür, petrol, doğal gaz, uranyum, toryum gibi madenlerden direkt enerji elde edilebildiği gibi ikincil enerji üretiminde de kullanılmaktadır.

Dünyada en önemli uranyum üreticisi ülkeler Kanada, Nijer, Rusya, Kazakistan, Avustralya, Fransız, Namibya, G.Afrika, Çin, Gabon, Macaristan, Hindistan, Almanya, İspanya, Arjantin, Romanya, Moğolistan'dır. Gelişmiş ülkeler dünya toplam enerji üretiminin büyük bir kısmını ellerinde tutmaktadırlar. Dünya enerji üretiminin büyük bir kısmını sadece ABD tek başına üretmektedir.

Tablo 17: Ülkelere Göre Dünya Enerji Üretimi (Milyon ton kömür Eşdeğeri)

	1982	1984	2000	2020
ABD	1996	2054		
Çin	636.0	767.7		
Kanada	274.5	310.5		
Polonya	171	173		
S. Arabistan	490	352		
Venezuela	174	168.7		
Avustralya	154	145		
Almanya	163	152		
İngiltere	311	282		
İran	158.5	172		
SSCB	2013.5	2131.5		
Dünya Toplamı	8.936	9300	11,105	15,115

Kaynak: DİE; Türkiye İstatistik Cep Yıllığı, Ankara, 1988, s.290.

Not: Bir Kg petrol enerjisi 2 Kg kok kömürüne,4 Kg linyit'e eşdeğerdir.

1950'den beri dünya nüfusu iki kattan biraz fazla artarken enerji talebi ise 6 kattan fazla artmıştır.2004 yılı içinde dünya birincil enerji tüketimi 10,2 milyar ton

petrol enerjisi eşdeğeri (PEE) kadardır. Bunun %37' si petrolden %27'si, kömürden %24'ü doğal gazdan,%6'sı hidro güçten,%6'sı nükleer güçten karşılanmıştır.⁶⁵

Türkiye'nin uzun vadeli enerji politikasına bakıldığında;kaynakları çeşitlendirme, yerli kaynaklara dayandırma, ucuz ve kolay tedarik edilebilir kaynakları kullanma, yerli sanayiye koruma, enerji güvenliği, enerji üretim ve kullanımını tabana yayma gibi makro hedeflere kısmen dayandığı, kısa vadeli dar boğazları aşma güdüsüyle hareket edildiği görülmektedir. Meselâ önümüzdeki dönemde Türkiye'nin taşkömürü, petrol ve doğalgaz talebi hızla artacaktır. Bunların hiç biri yerli kaynaklardan karşılanmayacaktır. İşin ilginç yanı ithal edilen bu üç ürün elektrik üretiminde kullanılmakta çok pahalı elektrik elde edilmektedir. Hâlbuki enerji üretiminde taşkömürü linyitle ikame edilebilir. Elektrik üretimi, hidrolik, rüzgâr, güneş ve jeotermal kapasiteden tam manasıyla istifade edilerek kısmen karşılanabilir. Türkiye'nin ikincil enerji üretiminde nükleer kapasiteye önem ve ağırlık vererek elektrik üretim maliyetlerini düşürebilir ve yerli kaynaklara dayanabilir. Ayrıca hidrojen enerjisine geçiş yaparak enerjiyi çevre ile uyumlu kullanmakta dünya çapında öncü rolü oynayabiliriz. Enerji tedarikinin ülke bazında çeşitlendirilmesi, depolanması, yerli kaynaklardan azami derecede istifade edilmesi elde mevcut kaynaklarla uyumlu enerji politikalarının geliştirilmesi gereklidir. Enerji ile ilgili arz-talep, kaynak-sektör tabloları incelendiğinde enerji politikasının kendi kendine yeterliliği temel alan ucuz, güvenilir, idame gücünü gözetir, geleceğin ihtiyaçlarını karşılar, tedarikte tıkanıklığa uğramaz bir mantık taşıması gerektiği fakat bu hedeflerden çok uzak olduğu görülmektedir.

4.2.7. Kaynakların Politik Önemi

Kaynaklar ekonomik ve endüstriyel gücün can damarıdır. 2'nci Dünya Savaşı'nda Alman denizatlıları İngiltere'nin sömürgeleriyle bağlantısını kesecek tehlikeli çalışmalarda bulunması nedeniyle; İngiliz sanayi, hammadde ihtiyacı bakımından kritik günler yaşamıştır. Gene aynı savaşta Amerikan yardımının etkili

⁶⁵ Atilla Sandıklı ve Hasret Dikici Bilgin,"Türkiye'de Enerji ve Kalkınma Sempozyumu,"Tasam Yayınları, İstanbul,2006,s.48.

olarak İngiltere'ye akması Atlantik'te deniz üstünlüğünün sağlanmasından sonra olmuştur. Bu savaşta İngiltere'ye hammadde akımının 2 ay tamamen durdurulması halinde savaşın sonucunun başka türlü olacağı da belirtilmiştir.

Günümüzde de Batı Avrupa'nın körfez petrolüne bağımlılığı hassasiyetini artırmaktadır. Meselâ 1979'da Basra Körfezinden gelen petrol, kıtanın petrol tüketiminin % 59'unu teşkil ediyordu, onların ithalatlarının üçte ikisi demektir. Fransa için o sene tüketiminin % 77'sini ithalatının dörtte üçünü teşkil ediyordu. Bu rakamlar Japonya içinde aynıdır. ABD'nin durumu başkadır. Körfez onun ithalatının % 25'ini tüketiminin % 12'sini sağlamaktadır.

Günümüzde Avrupa devletleri yıllık ham petrol ihtiyaçlarının % 70'inden fazlasını yani tam 600 milyon ton petrolü Basra körfezinden ithal etmektedir. Basra körfezinden ABD 230 milyon ton, Japonya 240 milyon ton petrol ithal ediyor.

Alternatif kaynaklar bulununcaya veya köklü önlemler alınuncaya kadar Batı, Japonya ve Çin'in Körfez petrolüne bağımlılığı devam etmektedir. Bu hassasiyet yalnız Körfez bölgesinin yabancı güçler tarafından işgali varsayımına dayanmaktadır. Meselâ "Basra körfezindeki birçok ülkelere bir gün, petrolün daha az üretilmesini isteyen yönetici ve ekibin işbaşına gelme olasılığı dahi onları ürkütmektedir. Körfez petrolü dünya petrol rezervlerinin % 65'ini meydana getirmektedir.

Irak'a karşı yapılan operasyon bu düşüncenin ürünüdür. Batı'nın bu hassasiyeti ve körfez bölgesine bağımlılığı nedeniyle bölgenin savunmasını da kapsayacak şekilde güvenlik doktrini geliştirilmesine ihtiyaç duyulmuştur.

Carter Doktrininde "Bölgedeki ülkelere biri bölge dışındaki bir ülkenin saldırısına veya tehdidine uğrarsa kuvvete başvurulacağı açıkça belirtilmiştir."

Batının amacı kuyuların faaliyetinin sürdürülmesidir. Amerikan senaryolarına göre sabotajlarla, saldırılarla kuyuların çalışmasını durdurmak, batıyı boğmak anlamına gelmektedir. Tesisleri sürekli korumak saldırmaktan çok güçtür.

Günümüzde Batı için yalnız Körfez bölgesinin savunmasını düşünmek yetmemektedir. Körfezden batıya petrol ulaşımının devam ettirilmesi ve yolların güvenliğinin sağlanması da büyük önem taşımaktadır.

Ortadoğu petrolünü taşımak için kullanılan petrol filosu dünya petrol filosunun yaklaşık % 56'sını teşkil eder.

4.3. SANAYİ KAPASİTESİ

Kaynaklarını güvenlik ve refah için gerekli mamul maddeye dönüştürme kabiliyeti olarak, ifade edilen endüstri, ülkelerin en önemli gelişme göstergesi durumundadır.

Uluslararası güç değerlendirilmesinde yer alabilmek için sanayileşmek gereklidir. Sovyetler Birliği 1930'a kadar çok büyük sosyal fedakârlıklardan ve kıyımlardan sonra uluslararası ortamdaki etkinliğini artırmıştır.

İngiltere üzerinde güneşin batmadığı dünyanın en büyük devletiyken aynı zamanda en büyük sanayi ülkesiydi. Osmanlı Devleti en haşmetli dönemlerini çağdaşlarına göre sanayi ve teknolojideki üstünlüğü ile yaşamıştır. Nitekim o dönemin mimari eserlerine baktığımız zaman bu üstünlük tespit edilebilmektedir. Aynı zamanda bu eserler o dönemin maharet ve sanatının ne seviyede olduğunu yansıtmaktadır. Bu nedenle bir devletin gücü ve büyüklüğü kaynaklarına hükmetme ve toplam maharetinin bir ifadesidir.

1870'den sonra başlayan Alman kalkınması 20'nci yüzyılın başında Almanya'yı birinci sınıf sanayi ülkesi haline getirmiş ve bundan sonra Fransız,

Alman rekabeti daha keskinleşmiştir. Aslında 1 ve 2'nci Dünya Savaşları Ortadoğu ve sömürge alanlarındaki bu rekabetin ürünüdür.

Uluslararası yarışa sanayileşmeden katılmak, başarıya ulaşmak bağımsızlığı korumak mümkün değildir. Artan nüfusu beslemek sanayileşmekle mümkündür, kitlelerin arzuladığı refah özlemi sanayileşmekle gerçekleştirilebilir. Nitekim sanayileşmemiş bir büyük devlet gösterilebilir mi? Çin, Hindistan, Avustralya, Kanada örnek gösterilerek bu iddiaya itiraz edilebilir. Aslında bu ülkeler potansiyel olarak büyük devlet sayılmakla birlikte güç ögesi sanayileşmediklerini için tam anlamıyla gerçekleşmemiştir. Bu ülkeler kendi kaynaklarını tam olarak işleyecek güce erişemediklerinden 1'nci sınıf Dünya devleti olarak tanımlanmamıştır. (2050'ye kadar sanayileşmelerini tamamlamaları halinde bu ülkelerde büyük devlet sayılacaktır.) Bazı ülkeler her türlü endüstri ürününü yapacak tekniğe ve teknik bilgiye sahiptir, fakat sanayilerini ülke çapında yaygınlaştıramadıklarından büyük devlet olarak kabul edilmemektedir.

Refah devletine ulaşmak için fert başına milli gelirin 20-30 bin dolar arası olması gerektiği ortaya çıkmıştır. Önümüzdeki dönemde ileri sanayi ülkelerinin sanayi ötesi çağa sıçrayacağı bilgi ötesi topluma geçecekleri belirtilmektedir.

İleri sanayi ülkeleriyle olan mesafenin kapatılması onlara yetişilmesi yorucu bir çabayı gerektirmektedir. Kalkınmakta olan ülkelerin problemleri, sanayileşmenin yükünün bütün toplum kesimlerinin fedakârlığına sunmak, toplumun bütün kesimlerini ezmeden bu işi gerçekleştirmektir. Sanayileşme zihniyetinin ideolojik tercihler içersinde yozlaşmasına engel olmak, sosyal adalet ve refahı yaygınlaştırarak emin adımlarla ilerlemek az gelişmiş ülkelerin hedefi olmaktadır. Bu nedenle gerçek zenginlik mevcut kaynakların etkili ve kârlı kullanılması, eğitim ve verimliliğin artırılarak gelişmenin istikrarlı hale getirilmesidir.

Uzun sürede sanayileşme çabalarını ve ekonomiyi tıkayacak tedbirlerin önceden alınması gereklidir. Teknoloji seçilirken sanayileşme sürecinin ileride alacağı biçim göz önünde tutulmalıdır. Kuşkusuz sanayileşmek her arzu edilen yere

her tesisin kurulması, her yere rast gele makinenin yerleştirilmesi değildir. Sanayileşmeyi değer olarak ifade eden **“endüstri kuruluşlarının kalitesi ve üretim kapasitesi, çalışan işçi sınıfının bilgi ve yeteneği, mühendislerin maharetleri, bilim adamlarının buluculuğu, idari organizasyonun verimliliği”**⁶⁶ Milli gücü belirleyen temel faktörler haline gelmiştir.

Eğitim sisteminin belli bir plândan yoksun olarak rast gele insan yetiştirilmesi yüz binleri üniversite kapılarına yığılması, işsiz binlerce mühendis, bilim adamı yetiştirilmesi, güç olarak kabul edilemez, teknik bilginin yaygınlaştırılması olarak düşünülemez.

İkinci Dünya Savaşı göstermiştir ki en çok bilim adamına hangi ülke sahip olursa zaferde onun olacaktır. Bugün ABD Fransa'nın bütçesi kadar parayı bilimsel araştırmalara ayırmaktadır.

Bilimsel araştırmalar ve ileri teknoloji ileri seviyede bilim adamlarına ve uzman personele ihtiyaç gösterdiğinden güç unsurunun doğması yeterli yetenekte 1'nci sınıf bilim adamlarının sayısına bağlıdır.

Bilim adamlarının sayı ve kalitesini yükseltmek sanayi ve ekonominin durumuna göre sayısını ayarlamak, çileli fedakârlıklarla ekonomiyi kalkındırmak güç bir iştir. Sanayileşmiş ülkeler kontrol alanlarının ellerinden çıkmaması ve ucuz hammadde sağladıkları fakir ülkelerin sanayileşmesini engelleme yolunda çabaları da ayrı bir engel teşkil etmektedir. Kitlevî üretime geçmiş bu ekonomiler, birkaç döviz bulabilmek ümidi ile hammaddelerini ve tarım ürünlerini yok pahasına satan fakir ülkelerin endüstrisini ucuz üretimi ile adeta silmek hıncı ile çalışırken, korku duydukları husus fakir ülkelerin sanayileşmesi ve kendileriyle rekabet edecek güce erişmesidir. Bunun için saptırılmış yüzlerce kalkınma modeli, yüzlerce ideolojik kökenli sömürü ekonomisi yaratmayı amaçlayan iktisat teorileri ortaya atılmıştır. **“Siz tarımınızı geliştiriniz, batıdaki sanayileşme ziraatın önemini artıracaktır.**

⁶⁶ J. Morgenthau, **Uluslararası Politika**, s.151.

Kalkınmayı tarıma dayalı olarak yapın” gibi öneriler yapılmıştır. Batı ülkelerindeki standartları esas olan tüketim anlayışı ve yaşayış biçiminin fakir ülkelerde de rağbet göstermesi bu ülkelerde zaten az olan sermaye birikimini eritmesi bir handikaptır. Böylece zengin ülkelere muhtaç birer sömürge ekonomisi olarak kalma tehlikesi doğmaktadır. Bu durumdan kurtulmak, gelişme ekonomisi yönünde her türlü çabayı sarf etmek tasarruf etmek ve bu tasarrufları sanayileşme yönünde değerlendirmekle mümkündür. Sanayileşmek, toplumun refah düzeyini daha yüksek bir noktaya çıkarttığı topluma güven duygusu kazandırdığı için zorunludur.

Ulusal varlığın korunması ve devam ettirilmesi sanayileşmeyle mümkündür. Kendi irademize ve inisiyatifimize bağlı olarak dünya barışının korunması sanayileşmeyle mümkündür. **Diplomatik ve askerî prestij aslında bilimsel ve teknolojik seviyenin bir ürünüdür.** Bütün bu nedenlerden ötürü sanayileşme varlık yokluk savaşı olarak kabul edilmelidir.

Günümüzde sanayi şu ünitelerden meydana gelmektedir.

1). Maden üretim sanayi: Sanayileşmeye inanmış devlet ve toplumlar madenlerinin yabancılar tarafından işletilmesine veya onlara işlenmeden satılmasına razı olamazlar. Artan tüketimi karşılayabilmek için büyük ölçüde maden üretimi yapmak gerekir. Büyük bir yerli sanayi üretimi memleket içi kaynaklara dayalı maden üretimi ile gerçekleşir.

Rantabl olarak işletilmek üzere, demir, kömür, uranyum, bakır, petrol, alüminyum, boksit vs. gibi yeraltı kaynaklarının ileri teknoloji ile çıkartılması sanayi üretimini hızlandırmaktadır. ABD ve Rusya demir ve kömür kaynaklarını büyük ölçüde işleyerek süper devlet olmuşlardır. Hindistan'nın Bihar ve Orisasa eyaletindeki demir yatakları 2,7 milyar ton civarındadır. Hindistan ve Çin mevcut maden kaynaklarını kullandığı oranda büyük güç haline geleceklerdir.

2). Grup: Enerji üretim sanayidir. Enerji bir ekonominin can damarıdır. Sanayi üretiminde kullanılması insanların ısınma, aydınlanma, iletişim gibi ihtiyaçlarının karşılanması nedeniyle enerji eşsiz bir öneme sahiptir. Yeterli enerji ile endüstri koordineli bir biçimde kurulmadığı, takdirde birçok tesisler çalışmamak ve atıl durumda kalmak zorunda kalır. Memleket ve ülke şartlarına uygun enerji üretim sanayi kurulmalıdır. Enerji üretim sanayi içerisine petrol, doğalgaz, kömür, nükleer enerji, hidrolik enerji vs. girmektedir. Bunların yerli kaynaklara dayanması ekonominin kendi kendine yeterliliği ve istikrarı açısından çok önemlidir.

Nükleer Füzyon'un ortaya çıkışından sonra elektrik üretiminde nükleer enerjinin kullanılması artan enerji ihtiyacının karşılanmasında önemli avantaj sağlamıştır.

1996 yılında dünyada 437 nükleer santral bulunmaktadır. Bunların ülkelere dağılımı şöyledir.

Tablo 18: Dünyada Nükleer Santrallerin Dağılımı (1996)

ABD	109	Almanya	20
Fransa	56	Ukrayna	16
Japonya	51	İsveç	12
İngiltere	35	G.Kore	11
Rusya	20	Hindistan	10

Kaynak: Nejat Tarakçı, **Devlet Adamlığı Bilimi, Jeopolitik ve Jeostrateji**, İstanbul, Çantay Kitapevi, 2003, s.229-230.

Bazı ülkelerin enerji üretimi içindeki nükleer enerjinin payı şöyledir:

Fransa % 76, İngiltere, Almanya, Japonya, İsveç, Bulgaristan, Slovakya, Güney Kore, İspanya, İsviçre % 25, ABD % 22,5'dir.Önümüzdeki dönemde Uranyum (toryum) stoklarını tutan ve bunu enerjiye çeviren ülkeler kuvvet çarpanında yükselecek, olmayanlarda nispi güç olarak geride kalacaktır.

Az gelişmiş ülkelerde faaliyet gösteren çoğu çevreci örgüt bu ülkeleri geri bıraktırma misyonunu temsilen faaliyette bulunarak geri kalmışlığı pekiştirmeye çalışmaktadır.

3). Türkiye'nin Enerji Meselesi

Türkiye hidrolik kaynaklarını tam olarak kullanmamaktadır. Taşkömürü, petrol ve doğalgaz ithalatı bakımından dışarıya tam bağıldır. İthal edilen enerjinin büyük bir yekûnu olan taşkömürü, petrol ve doğalgaz elektrik üretiminde kullanılmaktadır. Tablo19-20-21den de anlaşılacağı üzere 1990'dan 2002'ye yaklaşık 10 yılda Türkiye'nin enerji ithalatı yaklaşık 2 kat artmıştır. Yerli kaynaklara yönelim çok düşük kalmıştır.

Aşağıdaki tablolardan da anlaşılacağı üzere Türkiye'nin yeni enerji kaynaklarına yönelimi ve kendi kendine yeterliliği tatmin edici düzeyde değildir. Gelecekte Türkiye'nin petrol ve doğalgaz üretmeyeceği ve bunları tamamen dışarıdan ithal edeceği, yerli kaynağı olan nükleer enerjide daha fazla atılım yapması gerekirken bu çabaların yetersiz kalacağı jeotermal kaynaklar ve güneş enerjisi kullanımında daha yaygın teşviklerin yapılması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Türkiye'nin mevcut enerji politikası yerli kaynaklara dayanan yeterliliği esas alan bir politika olmayıp ithalata dayalı dengesizliklere karşı hassas, ithal enerji temelli politikalardır.

Türkiye yerli linyit, hidrolik kaynaklarını tam kapasiteyle kullanmak koşuluyla nükleer enerji, hidrojen enerjisi kullanımında makas değiştirmesi gerektiği görülmektedir. Ayrıca petrol ve doğalgaz aramalarına hız verilmesi, sentetik yolla linyit ve biyolojik kaynaklardan petrol üretimi gibi sanayilere geçiş yapması gereği ortaya çıkmaktadır.

Tablo 19: Türkiye’de Birincil Enerji Tüketimi ve Kaynakları 1971–2030 (milyon ton Petrol eşdeğeri)

KAYNAKLAR	1971	2000	2010	2020	2030
TOPLAM	4999	9179	11132	13167	15267
YENİLENEBİLİR KAYNAKLAR	73	233	336	457	618
HİDROELEKTRİK	104	228	274	327	366
NÜKLEER	29	674	753	719	703
KÖMÜR	1449	2355	2702	3128	3606
DOĞALGAZ	895	2085	2794	3531	4203
PETROL	2450	3604	4272	5003	5769

Kaynak: İTO, **Ortadoğu’da Güvenlik Nereye Kadar?** A.g.e, s.45.

Tablo 20: Türkiye’de Birincil Enerji Kaynakları Üretimi

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Taşkömürü (bin ton)	2.513	2.156	1.990	2.392	2.494	2.319	2.059	1.946
Linyit (bin ton)	57.387	62.204	65.019	60854	59.572	51.660	46.168	43.709
Asfaltit	29	23	29	22	31	5	336	722
Petrol (bin ton)	3.457	3.224	2.940	2.749	2.551	2.420	2.375	2.276
Doğalgaz (milyon m3)	253	565	731	639	312	378	561	708
Hidrolik (GWh)	39.816	42.229	34.678	30.879	24.010	33.684	35.330	46.084
Jeotermal Elektrik (GWh)	83	85	81	76	90	105	89	93
Jeotermal Isı (bin tep)	531	582	618	648	687	730	784	811
Güneş (bin tep)	179	210	236	262	287	318	350	375
Rüzgar (GWh)	-	6	21	33	62	48	61	58
Odun (bin ton)	18.374	18.374	17.642	16.938	16.263	15.614	14.991	14.393
Hayvan ve bitki artıkları (bin ton)	6.575	6.396	6.184	5.981	5.790	5.609	5.439	5278
Toplam (bin tep)	28.209	29.324	27.659	26.047	24.576	24.259	23.783	24.332

Kaynak: TASAM, **Türkiye’nin Enerji Üretim ve Çevresel Etkileri**, İstanbul, Stratejik Rapor, No. 14, 2006, s.12.

Tablo 21: Türkiye'nin Genel Enerji Tüketimi

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Taşkömürü (bin ton)	12.537	13.146	11.362	15.525	11.176	18.830	17.535	18.904
Linyit (bin ton)	59.474	64.504	64.049	64.384	61.010	52.039	46.051	44.823
Petrol (bin ton)	29.176	29.022	28.862	31.072	29.661	29.776	30.669	31.729
Doğalgaz (milyon m3)	10.072	10.648	12.902	15.086	16.339	17.694	21.374	22.446
Hidrolik (GWh)	39.816	42.229	34.678	30.879	24.010	33.684	35.330	46.084
Jeotermal Elektrik (GWh)	83	85	81	76	90	105	89	93
Jeotermal ısı (bin tep)	531	582	618	648	687	730	784	811
Güneş enerjisi (bin tep)	179	210	236	262	287	318	350	375
Rüzgâr enerjisi (GWh)	-	6	21	33	62	48	61	58
Odun (bin ton)	18.374	18.374	17.642	16.938	16.263	15.614	14.991	14.393
Hayvan ve bitki artıkları (bin ton)	6.575	6.396	6.184	5.981	5.790	5.609	5.439	5.278
Elektrik ithalatı (GWh)	2.492	3.299	2.330	3.791	4.579	3.588	1.158	464
Elektrik ihracatı (gwh)	-271	-298	-285	-437	-433	-435	-588	-1144
Toplam (bin tep)	73.779	74.709	74.275	80.500	75.402	78.331	83.826	87.818

Kaynak: A.g.e, s.13.

Tablo 22: Türkiye'nin Nihai Enerji Tüketiminin Kaynaklara Göre Dağılımı

	1990	1991	1995	1998	1999	2000	2001	2002
Taşkömürü (bin ton)	2.747	3.254	3.040	6.752	5.491	9.165	5.267	8.193
Linyit (bin ton)	15.739	16.320	12.420	12.221	10.105	11.904	8.104	9.387
Asfaltit (bin ton)	285	137	66	22	28	18	30	5
Petrol (bin ton)	19.380	19.248	24.193	24.236	23.781	25.544	24.341	24.241
Doğal gaz (milyon ton)	862	1.337	3.335	5.163	5.233	5.592	5.807	6.904
Elektrik (GWh)	45.670	47.827	65.724	85.586	89.345	96.140	95.445	101.150
Jeotermal ısı (bin tep)	364	365	437	582	618	648	687	730
Güneş enerjisi (bin t2ep)	28	41	143	210	236	262	287	318
Odun (bin ton)	17.870	17.970	18.374	18.374	17.642	16.938	16.263	15.614
Hayvan ve bitki artıkları (bin ton)	8.030	7.918	6.765	6.396	6.184	5.981	5.790	5.609
İkincil Kömür (bin ton)	3.644	3.839	4.158	4.891	4.879	5.111	4.538	4.910
Toplam (bin ton)	41.611	42.579	49.976	56.692	55.006	60.490	55.083	58.772
Artış %	-	2,3	4,1	4,3	-3,0	10,0	-8,9	6,7

Kaynak: A.g.e, s.14.

Tablo 23: Türkiye'de Genel ve Nihai Enerji Tüketiminin Sektörlere Göre Dağılımı (bin tep)

	1990	1991	1995	1998	1999	2000	2001	2002
Sanayi	14.543	15.181	17.372	21.555	19.873	23.635	20.547	24.465
Konut ve Hizmetler	15.358	15.915	17.596	19.278	18.978	19.860	17.935	18.184
Ulaştırma	8.723	8.304	11.066	10.760	11.350	12.007	12.000	11.320
Tarım	1.956	1.976	2.556	2.827	2.923	3.073	2.964	3.026
Enerji dışı	1.031	1.203	1.386	2.272	1.881	1.915	1.638	1.777
Nihai enerji tüketimi	41.611	42.579	49.976	56.692	55.006	60.490	55.083	58.772
Çevrim sektörü	11.377	11.698	13.703	18.017	19.269	20.760	20.869	19.632
Genel enerji tüketimi	52.987	54.278	63.679	74.709	74.275	81.251	75.952	78.403

Kaynak: A.g.e, s.14.

Tablo 24: Türkiye’de Enerji, Talep- Üretim, İthalat- İhracatının Gelişimi (bin tep)

	1990	1991	1995	1998	1999	2000	2001	2002
Talep	52.987	54.278	63.679	74.709	74.275	81.251	75.952	78.40
Üretim	25.478	25.501	26.179	29.324	27.659	26.855	25.173	24.56
İthalat	30.936	29.597	39.779	48.632	49.406	56.280	52.702	58.33
İhracat	2.104	2.808	1.947	2.398	2.791	1.584	2.620	3.162
İhrakiye	355	264	464	627	587	467	624	1.233
Net ithalat	28.477	26.525	37.368	45.607	46.028	54.229	49.458	53.94
Artış %		-6,9	8,9	6,9	0,9	17,8	-8,8	8,9
TYÜKO (%)	48,1	47,0	42,0	39,3	37,2	33,1	33,1	31,3

Kaynak: A.g.e, s.16.

Tablo 25: Türkiye’de Elektrik Enerjisi Kurulu Güç, Üretim ve Tüketiminin Gelişimi (TEİAŞ-TED. AŞ İstatistikleri.)

	1990	1991	1995	1998	1999	2000	2001	2002
Kurulu güç (MW)	16.318	17.209	20.954	23.354	26.119	27.264	28.332	31.846
Üretim (GWh)	57.543	60.246	86.247	111.022	116.440	124.922	122.725	129.400
İthalat (GWh)	176	759	-	3.299	2.330	3.791	4,579	3.558
İhracat (GWh)	907	506	696	298	285	437	433	435
Brüt arz (GWh)	56.812	60.499	85.551	114.023	118.485	128.276	126.871	132.553
Artış (%)	-	9,0	8,5	8,1	8,5	8,3	-1,1	4,5
Net tüketim (GWh)	46.820	49.283	67.394	87.705	91.202	98.296	97.070	102.800
Artış %	-	5,3	7,6	9,2	7,9	7,8	-1,2	5,9
Kişi başına net tüketim (KWh)	834	861	1.092	1.346	1.376	1.458	1.416	1.476
Kişi başına net tüketim (KWh)	1.012	1.057	1.386	1.750	1.787	1.903	1.851	1.903

Kaynak: A.g.e, s.16.

Tablo 26:Türkiye’de Elektrik Enerjisinin Sektörel Talebi

	2000	2005	2010	2015
Sanayi/İnşaat mad.	54.384	86.933	143.925	295.161
Tarım	2.421	3.276	4.428	7.069
Ev/Hizmetler	43.430	69.616	99.326	175.790
Ulaştırma	1.012	1.779	2.663	5.442
Net talep	101.247	161.604	250.342	483.462
Brüt talep	127.240	196.610	294.530	555.690
Fert başına enerji talebi (KWh)	1.948	2.816	3.974	6.794

Kaynak: A.g.e, s.19.

Tablo 27: Türkiye’nin Birincil Enerji Kaynakları ve Üretim Hedefleri

	2005	2010	2015	2020	2025	2030
Taşkömürü (bin ton)	4.777	4.777	4.777	4.777	7.550	10.324
Linyit (bin ton)	99.588	145.209	155.215	192.247	197.900	198.220
Asfaltit (bin ton)	100	100	100	100	100	100
Petrol (bin ton)	1.725	1.071	724	465	257	166
Doğalgaz (milyon m3)	207	186	160	157	106	113
Nükleer enerji (GWh)	---	---	14.020	28.000	42.080	56.040
Hidrolik (GWh)	35.940	62.080	94.360	116.300	116.300	116.300
Jeotermal elektrik (GWh)	90	90	90	90	90	90
Jeotermal ısı (bin tep)	2,039	2,542	3.352	4.656	6.756	10.139
Güneş enerjisi (bin tep)	375	602	800	1.119	1.498	1.931
Rüzgar enerjisi (GWh)	50	5.220	7.730	13.320	20.310	27.290
Odun (bin tep)	13.819	11.275	10.250	10.250	10.250	10.250
Hayvan ve bitki artıkları (bin ton)	5.127	4.493	4.026	3.696	3.465	2.296
Toplam (bin tep)	31.709	40.865	49.568	61.256	69.351	78.259

Artış %	-	5,2	3,9	4,3	2,5	2,4
---------	---	-----	-----	-----	-----	-----

Kaynak: A.g.e, s.19.

Tablo 28: Türkiye’de Genel Enerji Talep Projeksiyonları

	2005	2010	2015	2020	2025	2030
Taşkömürü (bin ton)	16.754	27.024	67.482	128.415	194.425	278.670
Linyit (bin ton)	99.588	145.206	155.215	192.247	197.900	198.220
Asfalit (bin ton)	100	100	100	100	100	100
Petrol (bin ton)	42.323	49.294	58.097	69.152	82.676	98.302
Doğalgaz (milyon m3)	39.597	57.695	71.186	87.863	115.370	151.198
Nükleer enerji (GWh)	---	---	14.020	28.000	42.080	56.040
Hidrolik (GWh)	35.940	62.080	94.360	116.300	116.300	116.300
Jeotermal Elektrik (GWh)	90	90	90	90	90	90
Jeotermal ısı (bin tep)	3.039	2.542	3.352	4.656	6.756	10.139
Güneş enerjisi (bin tep)	375	602	800	1.119	1.498	1.931
Rüzgar enerjisi (GWh)	50	5.520	7.730	13.320	20.310	27.290
Odun (bin tep)	13.819	11.275	10.250	10.250	10.250	10.250
Hayvan ve bitki artıkları (bin ton)	5.127	4.493	4.026	3.696	3.465	2.926
Net elektrik ithali (GWh)	3.430	---	---	---	---	---
Toplam (bin tep)	115.158	153.868	207.980	282.194	365.676	496.818
Artış %		6,0	6,2	6,3	5,3	5,1
Kişi başına tüketim (kgpe)	1.628	2.076	2.662	3.445	4.282	5.287

Kaynak: A.g.e, s.20.

Tablo 29: Türkiye'nin Nihai Enerji Tüketimin Kaynaklara Göre Dağılımı

	2005	2010	2015	2020	2025	2030
Taşkömürü (bin ton)	5.234	14.908	40.417	75.171	113.791	162.257
Linyit (bin ton)	10.348	11.482	11.589	12.858	13.060	12.834
Asfalt (bin ton)	100	100	100	100	100	100
Petrol (bin ton)	34.881	42.422	50.472	60.590	72.917	87.054
İkincil kömür (bin ton)	3.592	4.253	5.999	8.462	11.729	13.491
Doğalgaz milyon m3)	19.152	27.750	30.790	32.648	34.700	37.095
Elektrik (GWh)	159.032	241.951	344.847	491.215	666.122	882.534
Jeotermal Isı (bin tep)	2.039	2.542	3.352	4.656	6.756	10.139
Güneş Enerjisi (bin tep)	375	602	800	1.119	1.498	1.931
Odun (bin ton)	13.819	11.275	10.250	10.250	10.250	10.250
Hayvan ve bitki artıkları (bin ton)	5.127	4.493	4.026	3.696	3.465	2.926
Nihai enerji tüketimi (bin tep)	84.027	113.350	150.746	200.401	258.476	328.430
Artış %	-	6,2	5,9	5,9	5,2	4,9

Kaynak: A.g.e, s.21.

Tablo 30: Türkiye'nin Genel ve Nihai Enerji Tüketiminin Sektörlere Göre Dağılımı (Bin Tep)

	2005	2010	2015	2020	2025	2030
Sanayi	32.727	48.668	72.496	105.656	147.299	197.691
Konut ve hizmetler	26.052	33.369	41.156	50.759	58.825	69.201
Ulaştırma	18.666	23.709	28.365	33.935	40.845	48.479
Tarım	4.427	5.156	5.946	6.857	7.705	8.514
Enerji dışı	2.155	2.448	2.783	3.194	3.803	4.545
Nihai enerji tüketimi	84.027	113.350	150.746	200.401	258.476	328.430
Çevrim sektörü	31.132	40.518	57.234	81.794	107.199	141.389
Genel enerji tüketimi	115.158	153.868	207.980	282.194	365.676	469.818

Kaynak: A.g.e, s.21.

Tablo 31: Türkiye'nin Enerji Kaynakları İthalatının Gelişimi

	2005	2010	2015	2020	2025	2030
Petrol (bin ton)	40.159	48.223	57.365	68.687	82.413	98.136
Doğalgaz (milyon m3)	39.390	57.509	71.026	87.706	115.264	151.085
Taşkömürü (bin ton)	11.977	22.247	62.705	123.638	186.877	268.346
Elektrik (net) GWh	3.430	---	---	---	---	---
Toplam (bin tep)	83.450	113.003	158.412	220.979	296.324	391.559
Artış (%)	-	6,3	7,0	6,9	6,0	5,7

Kaynak: A.g.e, s.22.

Tablo 32:Türkiye'nin, Enerji Talep Üretim ve İthalatın Gelişimi (bin tep)

	2005	2010	2015	2020	2025	2030
Talep	115.159	153.868	207.980	282.195	365.675	469.818
Üretim	31.709	40.865	49.568	61.216	69.351	78.259
Net İthalat	83.450	113.003	158.412	220.979	296.324	391.559
TYÜKO (%)	28	27	24	22	19	17

Kaynak: A.g.e, s.22.

4.4.1. Metalürji Sanayi (Metal Sanayi)

Günlük hayatta kullanılan aletler ve endüstri büyük ölçüde alaşımlar ve onların meydana getirdiği orijinal özellikteki yeni karışımlarını esas alan yapım mallarına dayanmaktadır. Alaşımların karışımı meydana getiren metallerin dışında apayrı ve çeşitli endüstri dallarının ihtiyacını gideren çeşitli özellikler gösteren metallerin üretilmesi (ısıya, suya, gaza dayanıklılık, yumuşaklık, esneklik vs. gibi özellikler) önemini artırmaktadır. Demir, krom, manganez gibi maddelerin alaşımları veya çeşitli karışımları üreten ve materyal karışımlarını yapan sanayi dalları çok hızlı bir ilerleme göstermektedir. Bor, krom, manganez, vanadyum, platin, elmas, nobiyum, tantal, paladyum, radyum, osminyum, iridyum gibi ürünler metalürji sanayinin önemli hammaddeleridir.

4.3.2. Makine Sanayi ve Endüstriyel Makine Sanayi

Makine yapım sanayi önemli ölçüde döviz tasarrufu sağlayarak ulusal paranın konvertibilitesini artırmaktadır. Makine ve motor sanayi emeğin verimliliğini artırmaktadır. Günümüzde sanayileşme büyük ölçüde makine ve motor yapmak olarak kabul edilmektedir. Çünkü ulaştırma, dokuma, tarım aletleri, inşaat makineleri baskı taşıma makineleri, nükleer gemi makineleri bu grup sanayinin ürünleridir. Savunma sanayi büyük ölçüde makine üretim sanayine tekabül etmektedir.

4.3.3. Elektronik Sanayî

Telgrafın, telefonun bulunması, elektriğin keşfi elektroniğin keşfi, elektroniği 150 yıllık bir sürede uzay ile bağlantı kuracak mesafeye ulaştırmıştır. Transistorün bulunuşu elektroniğe baş döndürücü bir hız kazandırmıştır.

Elektroniğin radyo, televizyon, radar, bilgisayarlar, kompütlere uygulanması işletmecilikten eğitime, istatistikteki çalışmalardan balıkçılığa kadar geniş bir uygulama alanı yaratmıştır.

Füzelerin güdümleri, haberleşme ve meteoroloji araçları başta olmak üzere yapay peyklerin sevk ve idaresi tamamen elektroniğe dayanmaktadır. Lazerin elektroniğe uygulanmasından sonra ilaç sanayinden, bilimsel ve tıbbî alanlara, nano teknolojilere, uzay araştırmalarını da içine alan geniş bir uygulama alanı doğmuştur. Günlük yaşamda kullandığımız bilgisayarlar her işte yardımcımız olmuştur. Bu nedenle asrımıza elektronik çağı denilmektedir.

4.3.4. Petro Kimya ve Kimya Sanayî

Petrol ürünlerinin işlenmesi ile film, iplik, ilaç, plâstik boya, naylon, patlayıcı madde, doğal gaz, ziraî mücadele ilaçları, kauçuklar, deterjanlar ve sentetik gübreler elde edilir.

Bilhassa organik maddelerin polimerizasyonu sonucu elde edilen yeni ürünler, gazlar, çeşitli malzemeler, ilâçlar bugün bütün gözleri petro-kimya sanayi ile kimya sanayi üzerine yöneltmiştir. Yapay nişastanın kimyasal yolla yapımı düşünülmektedir. Gerçekleştirildiğinde dünyada milyonlarca dönümlük buğday ve pirinç üretim alanlarına gerek kalmayacaktır. Gıda sanayi ve diğer sanayi dalları kimya sanayîi beraberce çalışmaktadır.

4.3.5. İlaç ve Sağlık Sanayi

Tıbbi araştırmalarla birlikte insan ömrünü ve yaşam kalitesini artıracak çeşitli önlemlerin alınması, hastalık ve mikroplara karşı insan ve bitki bünyelerinin korunması emeğin verimliliği üzerine önemli katkılar sağlamaktadır. Yapay organ yapımı, gen mühendisliği insanlığı biyolojik ve tıbbi devrimin eşitine getirmiştir. Gelecekte büyük değer kazanacağı şimdiden belli olan ilâç ve tıbbî üretim sanayine önem verilmelidir. Günümüzde kullanılan bütün biyolojik savaş maddeleri ve antibiyotikler ilâç sanayinin ürünüdür.

6

4.3.6. Kâğıt ve Bilgi Aktarım Sanayî

Çağımız kültür, teknoloji ve ideoloji çağıdır. Gelişmişliğin bir ölçüsü de fert başına tüketilen kâğıt miktarıdır. Ve kişi başına düşen bilgisayar ve internet erişim sayısıdır. Bu nedenle, maddî kalkınma yanında sosyal kalkınmayı sağlamak, binlerce gazete ve dergiler yanında kitapların basılması için gerekli olan kâğıtları imal etmek çok önemlidir. Günümüzdeki kâğıt bakımından yeryüzünde kendi kendine yeterli 6 devlet bulunmaktadır. 21'nci yüzyıla girerken Türkiye kâğıt sanayinde buna bağlı olarak kitap üretiminde atılım yapmalıdır. Türkiye yıllık 6000-8000 çeşit yayın basımı ile ileri Avrupa ülkeleri arasına giremez. Bunun yanında bilgisayar disketi, bilgi iletişim teknolojileri CD üretimi gibi bilgi çoğaltıcı alanlar büyük önem taşımaktadır, her geçen gün yayımlaşmaktadır. Günümüzde ülkelerin gücü büyük ölçüde bilgi üretim kapasitesine göre belirlenmektedir.

4.4. TARIMSAL DURUM

İnsanı giydiren, doyuran ve dengeli olarak yaşamasını sağlayan zemin topraktır. Dünyadaki üretim çabalarının en yaygın ve acil olanı tarım faaliyetleridir. Günümüzde yeryüzü nüfusunun yarısından fazlasını kır nüfusu teşkil etmektedir. Ziraat büyük ölçüde toprak ve iklime bağlılık göstermektedir. Hâlbuki sanayi insan bilgisine ve kontrolüne dayalı olması nedeniyle sorunlar daha iradidir, ancak buna rağmen zirâi üretim kapasitesindeki artış doğanın kontrolü oranında artar. Arazi ve

iklimin tarıma elverişsiz olması problemi yeni tekniklerle yavaş yavaş giderilmektedir. Tarımda mekanikleşme ve bilimsel çalışma sonucu üretim miktarı artmış aynı miktar ürün daha az alandan daha az emekle elde edilir olmuştur.

Ziraî kapasitenin artması zirai üretimde kullanılan ileri teknolojiye dayanırsa da tarımın küçük üretim ünitelerinde gerçekleştirilmesi verimliliği düşürür, çiftçiyi pazarda kitlevî sanayi üretimi kitlevî tarım üretimi karşısında zayıflatarak rekabet etme kabiliyetini zayıflatır. Bu nedenle gerekli pazar alanları, sağlanmalı, çiftçinin ürünü destekleme alımlarıyla değerlendirilmeli üretim girdileri sağlanmalıdır. Bu yapılmadığı takdirde muhtemelen zirai üretim düşecektir. Zirai ürünlerin pazar bulabilmesi için kalabalık kitlevî tüketim merkezleri gereklidir. Son zamanlarda meydana gelen şehirleşme tarım ürünleri için yeterli tüketim alanları sağlamaktadır. Birçok sanayi dalı (özellikle gıda ve dokuma, bitkisel, yağ gibi), hammaddesini tarım sektöründen sağlar. Ziraî kapasitenin düşüklüğü bu sanayi dallarının çalışmasını olumsuz yönde etkiler.

Ziraat ve sanayi sektörlerinde çalışan toplam nüfus oranları gelişmişlik mukayesesinde önemli olmaktadır. Nüfusun ne kadar küçük oranı tarımda çalışıyorsa bir ekonomi o kadar verimlidir.

Tablo 33: Çeşitli İstatistiklere Göre Bazı Ülkelerde: İstihdamın Sektörel Dağılımı (%)

Yıllar	1981			1992			
	Tarım	Sanayi	Hizmetler	Tarım	Sanayi	Hizmetler	İmalat Sanayîi
ABD	2,2	34,1	63,7	3,1 (1990)	27,9 (1990)	59	-
Fransa	8,0	31,0	53,7	-	-	-	-
İngiltere	1,9	32,1	56,0	-	-	-	-
Türkiye	-	-	-	15	27	55	20
Almanya	-	-	-	2	39	60	26
Japonya	-	-	-	2	42	42	26
Gelişmiş Ülkeler	-	-	-	2	34	64	27
Gelişen Ülkeler	-	-	-	15	34	51	21
Az Gelişmiş Ülkeler	-	-	-	43	16	42	9

Kaynak: International Labour Review, The Worlds Working Population its Industrial Distribution, Vo. 53, No:5. s.508.

- U.N. Handbook of International Trade and Development Statistics, 1991 ve Dünya Bankası World Development Report, 1994.

Tablo 34: Türkiye’de Çeşitli Yıllara Göre Faal Nüfusun Sektörlere Göre Dağılımı : (%)

Yıllar	1927	1945	1962	1972	1976	1981	1985
Tarım	81.6	80.3	77.1	65	59.4	59.1	58.9
Sanayi	6.0	7.3	8.3	11.3	12.6	13.0	15
Hizmetler	12.8	12.3	13.9	22.7	28.0	27.9	25.9

Kaynak: DİE, İstatistik Yıllığı, Ankara, 1988, s.36.

Tablo 35: Türkiye’de Sektörlerin Milli Gelirdeki Payı ve İstihdamın Sektörel Dağılımının Görünümü

Yıllar	Gelirdeki Payı (%)			İstihdamdaki Payı (%)		
	Tarım	Sanayi	Hizmetler	Tarım	Sanayi	Hizmetler
1990	17.3	25.2	56.1	47.8	15.5	36.7
1991	17.2	26	56.1	48.5	15.7	35.9
1992	16.8	26.1	56.0	44.4	16.8	38.9
1993	15.6	27	56.2	45.5	15.8	38.9
1994	16.2	26.8	56.6	45.7	16.3	38
1995	15.4	27.6	55.7	47.6	15.2	37.2
1996	15.1	27.5	56.1	45.8	15.8	38.5
1997	13.7	28.3	55.8	42.4	17.2	40.4
1998	14.4	27.7	55.0	43	16.8	40.3
1999	14.4	21.7	59.8	40.2	17.2	42.7
2000	13.5	22.3	59.2	36.0	17.7	46.3
2001	11.6	24.4	61.4	34.0	18.9	47.0
2002	11.5	24.5	61.1	34.9	18.5	46.6
2003	11.7	24	61.4	33.9	18.2	48

Kaynak: DİE, **Ekonomik Göstergeler**, 2004, Ankara: DİE Yayını, 2005/A ss.13, 215;

DPT, 2001, ss.21-24.

Tarım sektöründe çalışan nüfusun düşmesi zirai üretimi azaltmaz. Milli gelirin daha fazla artmasını sağlayarak faal nüfusun sanayi ve hizmetler sektörüne kaymasını sağlar. Böylece ziraat için elverişli kitlevî tüketim merkezleri oluşur. Tarımsal üretimin gerek miktarı gerekse produktivitesi artırılarak toplam üretim çoğaltılmalıdır. Bu nedenle artan ihtiyacı karşılamak için tarıma elverişli olan ve olmayan (elverişli hale getirilerek) yeni toprakların üretime sokulması, tarımda daha çok sermaye ve teknolojinin kullanılması gerekir. Zirai ünite başına düşen verime dayalı produktiv tarım ve kitlevî ürün miktarını artıracak eksantif üretim yöntemleri önem kazanmıştır.

Geniş arazilerin üretime sokulması daha az emek ve sermayeyi gerektiriyorsa bu tür topraklarda eksantif tarım yapılır. Üretim yapılacak arazi kıtsa ünite başına verimliliği artırmak gerekir. Bunun için gübreleme, sulama, mekanizasyon, tarım

aletleri kullanma, ilâçlama, nesil ıslahı önem kazanır. Bazı bölgelerin iklim icabı senede iki veya üç defa ürün vermeye uygun olması enter kültür ziraatın kullanılmasına olanak sağlar. Böylece dönüm başına üretim miktar ve çeşidi artırılmış olur. Tarımsal işletmelerde verimliliği arttırabilmek için işletme büyüklüğünün çok iyi saptanması gereklidir. Küçük parçalara bölünmüş araziler, verimli ziraati engeller.⁶⁷ Makine ve teknik tarım metotlarının kullanılmasını zorlaştırır. Bu sebepten arazilerin toplulaştırılmasına (konsolidasyon) gidilmelidir. Ülkemizde entansif ziraat yapılmaktadır. Entansif ziraatın başlıca özellikleri şöyle sıralanabilir.⁶⁸

1. Küçük ziraat üretim üniteleri,
2. İlkel tarım aletleri, kol kuvveti ve hayvan kuvvetinin kullanılması,
3. Bu tür ziraatta genel olarak “pirinç ve buğday” temel ürünüdür.
4. Hayvancılığın önemsiz oluşu, yer yer meyve ve sebze ziraatının yapılması. Üretimde yan ürünler pek önemli sayılmaz.

Prodüktif bir ziraatte tarım üretimiyle birlikte hayvancılığın geliştirilmesi mümkündür. Hayvanların ziraat alanları dışında otlaklarda ve ziraat ürünü artıklarıyla beslenmesi sağlandığında israfa meydan vermeden tarımsal kapasiteyi çeşitlendirmek ve arttırmak mümkündür.

Hayvanlar et, süt, yumurta bal gibi temel gıda maddelerini yün, saç, ipek, deri gibi sanayide kullanılan maddeleri üretirler. Bazı bölgelerde de çekim ve yük aracı olarak kullanılır.

Tarım üretimi yetersiz olan ülkeler, özellikle sıcak savaş dönemlerinde beslenme bakımından zayıflık gösterirler. 1’nci ve 2’nci Dünya Savaşı’nda kendi iç üretimi ile gıda maddesi ihtiyacının % 30’unu üreten İngiltere için sömürgeleden

⁶⁷ Tümertekin, *age*, s.161-190

⁶⁸ *Age*, s.215.

gıda maddesi ulaştırılmasının sürdürülmesi hayati önem kazanmıştır. Savaş boyunca yolların açık bulundurulmasına büyük gayret sarf etmiştir.

2'nci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın artan nüfusuna hayat sahası aradığı için savaşı başlattığını söylemiştir. Almanya yiyecek stokları azalmadan harbi kazanmayı amaçlayan yıldırım savaşı doktriniyle kısa zamanda önemli tarım alanlarını ele geçirecek şekilde plânlarını yapmıştır. Almanya savaş esnasında da deniz aşırı ülkelerden gıda maddesi dışalımını sağlayacak yolların açık tutulmasına çalışmış İngiliz ticaret yollarını koruyacak denizaltı savaş tekniklerini kullanmıştır.

Gerek 1'nci gerekse 2'nci Dünya Savaşlarında ABD ve Sovyetler Birliği'nin yiyecek imkânları bakımından kendi kendine yeterli olması bu ülkelere önemli avantaj kazandırmıştır. İstiklâl Savaşı sırasında, milli hükümet için yiyecek problemi düşmandan daha tehlikeli ve önemli olmuştur. Hindistan'ın büyük devlet siyaseti uygulayamamasının en mühim nedenlerinden birisi yeterli yiyecek kaynaklarına ve zirai kapasiteye ulaşamamış olmasıdır. Habeşistan ve Sudan gibi ülkelerin güçsüzlüğü zirai kapasitesinin geri olmasından kaynaklanmaktadır⁶⁹.

Babil'in en güçlü olduğu devirlerde Mezopotamya'da ziraî üretim yapacak şekilde muazzam bir sulama şebekesi kurulmuştu ve mükemmel bir şekilde işliyordu. Gerek Mısır'ın Nil havzasındaki sulama şebekelerinin eskimesi gerekse Babil'in sulama şebekelerinin bozulması iktisadî güçlerinin yıkılmasına sebep olmuştur. M.Ö. 5000 'li yıllardan itibaren Uygur Türkleri Turfan Vadisine Kariz adlı muazzam sulama tünelleri kazmışlardır. O tarihte dünya medeniyetinin merkezinde yer alıyorlardı. Uygur kelimesi uygarlığı keşfeden en ileri, en medenî insan topluluğu anlamına geliyordu.

Osmanlı Devletinin en güçlü olduğu dönemlerdeki sulama şebekesi, zirai üretim düzeni, tarımdaki verimlilik ve bunun askerî kapasite ile bağlantısı

⁶⁹ Ahmet Onur ,”Savaş, Ekonomi, Finansman”,**Stratejik Etütler Bülteni**, Gen. Kur. ATESE Bşk.lığı yayını, sayı:65,1979,s.125–129.

övünülecek bir düzeydeydi. Yiyecek yönünden bir ülkenin kendi kendine yeterli olması siyasal güç ve itibar sağlamaktadır. Milli politikanın istikrarlı, aktif ve milli menfaatleri koruyacak yetenekte olmasına imkân vermektedir.

Yeterli yiyecek üretemeyen ülkeler açlık tehlikesiyle karşı karşıya kalabilecekleri gibi özellikle savaş zamanında dış alımı yapacakları ülkelere kadar olan yolların korunması da gerekmektedir. Yiyecek bakımından dışarıya bağlı olan ülkelerin aktif dış politika izleyebilmesi zorlaşmaktadır. Plevne'de Gazi Osman Paşa, Rus çevirmesinden sonra yiyecek ve lojistik stokları tükendiği ve anavatandan destek alamadığı için teslim olmuştur.

Afganistan'ın işgali nedeniyle ABD'nin Sovyetler Birliğine uyguladığı tarım ürünleri satış yasağını sürdürmesi Sovyet politikasında yumuşama meydana getirmiş müteakiben Afganistan'dan çekilmiştir.

Jeopolitik, tarım ürünleri içinde buğday, pirinç, pamuk gibi maddeleri stratejik ihtiyaç maddesi kabul etmektedir. İkinci derecede ihtiyaç maddesi, şeker elde edilen tarım ürünleri ve yağlı tohumlardır.

Buğday, besleyici ve doyurucu özelliğe sahip olması, protein ihtiva etmesi, tek başına uzun süre yense dahi, insanların hayatta kalmasını sağlaması nedeniyle önemli bir besin maddesidir. Güneydoğu Asya ve Doğu Asya ülkelerinde ise en önemli besin maddesi pirinçtir. 1984 yılında dünya buğday üretimi 521 milyon tondur.1990'da 601.7,1991'de 546,1992'de 544,1993'de 564 milyon ton olmuştur. En büyük buğday üreticileri ABD 70,6 milyon ton, Kanada 21,2 milyon ton, Hindistan 45 milyon tondur, Hindistan'da 1990'da 50,1993'de 56 milyon ton buğday üretilmiştir. Günümüzde Afganistan'ın üretimi 2 milyon tondur hâlbuki 1984'de bu miktar 13 milyon ton, Fransa 32,9 milyon ton, SSCB 76 milyon ton, Avustralya 1986'da 16.8,1983'de 18.2 milyon ton buğday üretmiştir.⁷⁰

⁷⁰ DİE; İstatistik Yıllığı, s.276.

1984’de Dünya pirinç üretimi 470 milyon tondur 1990’da 521,1993’de 527.5 milyon ton pirinç üretilmiştir..Bunun 187 milyon tonunu Çin, Bangladeş 21, Hindistan 11, Endonezya 47.5, Japonya 14 milyon ton üretmiştir. ⁷¹II. Dünya Savaşı’nda İngiltere yiyecek ihtiyacının % 70’ini dışarıdan sağlıyordu. Ablukaya alınması halinde savaşması mümkün değildi. **Gıda bakımından yetersiz olan bir ülke öteki milli güç unsurlarını geliştirmeye çalışması kaynak israfıdır. En evvel en önde gıda güvenliği gelir.**

1960’dan bu güne Dünya nüfusunun ve gıda güvenliğinin gelişimi şöyle olmuştur. ⁷²

Tablo 36: 1960’dan Bu Güne Dünya Nüfusunun Gelişimi (milyon kişi)

1960	1970	1975	1980	1990	2005
3020	3698	4079	4448	5292	6280

Dünya nüfusundaki bu artışa karşılık tahıl üretimi şöyle olmuştur.

Tablo 37: Dünya Tahıl Üretiminin Gelişimi

Tahıl üretimi (milyon ton)	Yıllar		
	1986	1990	1993
Buğday	534	601	564
Arpa	182	178	170,5
Mısır	478	479	477
Pirinç	571	521	527

Kaynak: DİE İstatistik Yıllığı,1996,s.658.667.668.669.

⁷¹ DİE, İstatistik Yıllığı, s.279.

⁷² DİE İstatistik Yıllığı, s.280.

Dünya nüfusu 1980'lerden sonra her on yılda bir yaklaşık 1 milyar arttığı halde toplam tahıl üretimi artmamıştır.1993 verilerine göre dünyada kişi başına tahıl miktarı yıllık 276 Kg olup günlük 750 gr dır .Gıda güvenliği milli güvenliğin en vazgeçilmez yönünü teşkil eder.

Gıda güvenliğinde patates, şeker, et ve balık gibi her toplumda beslenmenin farklı yönünü teşkil eden ürünlerde hayati derecede önemlidir. Şeker, et ve balık üretimindeki artış dünya nüfusundaki genişlemeye paralel arttığı halde tahıl üretimi aynı oranda artmamıştır. Türkiye'de ise tahıl, kırmızı et ve balık üretimi düşmüş beyaz et üretimi nüfus artışına paralel bir miktar artmıştır.

Tablo 38: Türkiye'de Hayvansal Üretim Durumu

Ürün Cinsi	1988	1990	1993	1995
Sığır (bin)	12.562	11.377	11.910	11.789
Koyun (bin)	45.384	40.553	37.541	33.791
Keçi (bin)	12.914	10.977	10.133	9.111
Toplam et üretimi (ton)	459.390	506.995	432.180	415.240
Kümes hayvanı (tavuk) (bin)	58.790	96.679	178.260	126.135
Balık (ton)	580.701	297.123	453.123	557.138
Tatlı su ürünleri (ton)	48.500	37.315	41.575	44.983

Kaynak: DİE, **İstatistik Yılığ**,1986 ve 1996,s.308,310–312.

Pamuk yün, keten gibi ürünler ise insanın korunmasını ve giyinmesini sağlayan temel hammaddedir. Sentetik dokumanın gelişmesi pamuğun önemini azaltmamıştır. Ziraî yeterlilik beslenme ve korunmadaki devamlılığı ifade etmektedir.

TABLO 39: Dünya Pamuk Üretimi Gelişimi

Dönem	Alan (HA)	Verim (Kg/HA)	Üretim (ton)	İthalat (ton)	Tüketim (ton)
1950/1951	28.537	233	6.645	2.724	7.638
1985/1986	32.792	532	17.461	4.763	16.574
1990/1991	33.049	574	18.978	5.220	18.574
1995/1996	36.066	564	20.330	5.806	18.455
2000/2001	31.890	609	19.437	5.747	19.844
2001/2002	33.416	643	21.485	6.159	20.283
2002/2003	30.003	643	19.302	6.573	21.115
2003/2004 (T)	32.618	620	20.217	6.943	21.005
2010/2011(T)	33.643	704	23.675	6.727	23.612

Kaynak:Http://www.dtm.gov.tr/IHR/fuar/pamuk.htm

TABLO 40: Dünyada Başlıca Pamuk Üreticisi ve Tüketicileri 2003 Yılı(bin ton)

Üretim		Tüketim		İhracat		İthalat
Çin	4.870	Çin	6.950	ABD	2.970	Çin
ABD	3.970	Hindistan	2.950	Özbekistan	0.640	Doğu Asya +Avust.
Hindistan	2.850	AB+DA+Türkiye	2.240	Afrika	1.020	AB+DA+Türkiye
Pakistan	1.700	Doğu Asya+Avustralya	1910	Avustralya	0.360	BDT
Özbekistan	0.920	Pakistan	2.100	Yunanistan	0.220	Güney Amerika
Türkiye	0.910	ABD	1.350	Suriye	0.170	
Brezilya	1121	Brezilya	0.760	Çin	0.040	
Diğer	5.010	Diğer	2.910			
Toplam	20.220	Toplam	21.170	Toplam	7.060	

Kaynak:Http://www.dtm.gov.tr/IHR/fuar/pamuk.htm

Ulusal güç değerlendirmelerinde ülkelerin tarımsal yeterlilikleri ölçüsünde ulusal çıkarlarını koruyacakları kabul edilmektedir. Teknoloji, küçük bir arazinin verimini artırsa dahi, zirai üretim artışı olabilmesi için boş arazilerin üretime sokulması gereklidir. Milli güç değerlendirmesi yapılırken, tarım metotları, arazinin

verimliliği, üretim alanlarının genel yüzölçümü içindeki yeri, toprak aşınmasının (erozyon) gelecekteki durumu, tatlı su kaynaklarının yeterliliği, orman alanlarının büyüklüğü sulama sistemindeki gelişme, tarımda çalışan nüfus oranı, tarımda kullanılan teknoloji ayrıca, uzun bir savaşın ihtiyacı olan stokların yapılıp yapılmadığı, önem taşır. Bu sebepten gıda maddeleri barış zamanında stok edilmeli, halkın gereksiniminin üzerinde üretilmeli fazla üretim ihracat veya dış yardım olarak değerlendirilmelidir. Tarım bakımından yeterlilik güvenliğinin güvenliğidir. Gıda yönünden yeterlilik veya yetersizlik milli güç değerlendirmesinde temel zafiyet veya üstünlük faktörüdür. Mutlak anlam taşır. **Gıda bakımından yetersiz daha da kötüsü açlıkla mücadele eden bir ülkenin ulusal güç durumu delik sepet benzetmesiyle tanımlanmakta, asla su tutmamaktadır. Bu durumdaki ülkelerin dayanma ve direnme kabiliyetleri sıfır olarak hesaplanmaktadır.** Son yıllarda Avrupa Birliği ve Gümrük Birliği anlaşmaları Türk tarımını ciddi ölçüde zaafa düşürmüştür. Türkiye'nin milli gücünde ve dirayetinde ciddi bir zayıflama meydana getirebilir.

4.5. BİLİMSEL VE TEKNOLOJİK GÜCÜN JEOPOLİTİĞE ETKİSİ

Uluslar ve uygarlıkların kaderini çoğu kere savaş teknolojisinde meydana gelen değişimler belirlemiştir. Almanya'nın Avrupa'nın önde gelen endüstri ülkesi olarak ortaya çıkışı askerî ve siyasî gücünü arttırmıştır.⁷³

Tekniğin süratle ilerlemesi uluslararası gelişme farkını dolayısıyla güç farkını doğurmuştur. Bu nedenle milletlerarası güç analizlerinin ana nedenlerinden biri teknik düzeydir.

Asya'da uzun süre hâkimiyet kazanan Turanî kavimlerin üstünlük sağlamaları komşularından daha önce demiri kullanmaları, bakır işlemlerini bilmeleri, çeliğe su vermesini, atı ehlileştirilmelerinden müteakiben olmuş böylece kıta çapında sürat ve

⁷³ Fahri Çeliker, "Yeni Askerî Teknolojilerin Uluslararası İlişkilere Etkisi", **Stratejik Etütler Bülteni**, sayı:61,1977,s.52-63.

hareket kazanmışlardır. Komşuları aynı teknikleri öğreninceye kadar uzun süre üstünlüklerini sürdürmüşlerdir.

Ön Asya'da uzun ve etkili uygarlık kurmayı başaran Arap kavimleri de çağdaşlarından kültür ve uygarlık bakımından daha üstün idiler.

Çaldıran'da 1'nci Selim'in İran'ın ordusunu taktik ve lojistik dezavantaja rağmen yenmesi o güne kadar hiçbir orduda görülmeyen kütle halinde, top ve tüfeğin muharebe sahasında kullanılmasıyla gerçekleştirilmiştir. O günün koşullarına göre piyade ve zırhlı piyade ile ele geçirilmesi mümkün olmayan modern mancınık ve kale muharebelerine göre tahkim edilmiş etrafı su hendekleriyle çevrilmiş kat kat örülmüş surlarla çevrilmiş olan İstanbul, topun muharebe alanında kullanılmasıyla ele geçirilmiştir. Feodal beylerin saltanatı topun icadından sonra yıkılmıştır. 1'nci Dünya Savaşı'nın kaderini muharebe alanına yeni giren tanklar belirlemiştir. 2'nci Dünya Savaşı'nda Japonya'nın kayıtsız şartsız teslim olmasına Amerikalıların kullandığı atom bombası neden olmuştur.

Teknik gelişmeler genel olarak şu avantajları sağlamaktadır:

1.Otomasyonu hızlandırarak daha az sayıda personelle daha çok iş yapılabilen, maliyet düşük olmakta, zamandan ve enerjiden kazanç sağlanmaktadır.

2.Özellikle teknolojik üstünlükte, rakip ülkeler yeni teknolojiyi kullanıncaya kadar bir mukabele edilemez ara dönem oluşmaktadır. (Spekülatif üstünlük dönemi)

2'nci Dünya Savaşı'ndan sonra bir süre ABD nükleer silâh tekeli elinde bulundurmuş o dönemde dünyanın tartışmasız en büyük gücü olmuştur.

Günümüzde Çin, potansiyel olarak büyük güç sayıldığı(fakir ülke sayılmaktadır) halde süper devlet sayılmamaktadır. Sanayileştiği takdirde güçlü ve büyük devlet sayılacaktır.2025'e kadar ABD ile rekabet edecek güce erişeceği değerlendirilmektedir.

Sovyetler Birliği potansiyel olarak büyük devlet olmakla beraber güçlü bir devlet sayılması 1930'larda endüstrileştikten sonra olmuştur. Keza SSCB'nin sosyalist sistemi işletmekte tıkanması teknik üstünlüğünü kaybetmesine ve dağılmasına neden olmuştur. Geçmişteki mücadelelere bakılırsa büyük devletlerin aynı zamanda teknolojik üstünlüğe sahip oldukları görülür. Jeopolitiği sadece coğrafi temele dayandırmak kuvvetin çıkış noktası olarak tek başına coğrafi kuvvetleri dikkate almak (coğrafi materyalizmi) onu aslı unsur olarak görmek bizi yanıltacaktır. Hâlbuki coğrafi nitelikler gelişen tekniğin kontrolü altına girmekte zaman zamanda ona bağlı kalmaktadır.

Bilimsel ve teknik araştırmalar insanlığın birçok zorunlu ihtiyacını sentetik yolla elde etme imkânını sağlamıştır. Endüstri, kuruluşlarının kapasitesi, üretim bilgileri, organizasyonun verimliliği ulusal gücü belirleyen ana faktörler haline gelmiştir.

Günümüzde silâhlı kuvvetlerin miktarı, savaşkanlığı ve silâhlarının yeteneği önemli yer işgal etmekle birlikte savaş gücü kavramı uzun süreli harbi yürütecek ve destekleyecek endüstri kapasitesini ifade etmektedir.

Gerek Pearl Harbour baskınındaki, ABD kayıpları gerekse İngilizlerin Almanlar karşısındaki yenilgisi, denizaltı savaşlarındaki başarısızlıklar teknolojik bakımdan geride kalmanın dezavantajları sonucunda olmuştur.

2'nci Dünya Savaşından sonra hava ulaşım araçlarının gelişmesi, füzelerin uzaya gönderilmesi önümüzdeki yüzyıllarda uzayın hammadde kaynağı ve orijinal tekniği ile endüstrisinin temellerini oluşturacağı kabul edilmektedir. Böylece insanlığın kendisini çevreleyen kâinata hâkimiyeti gittikçe artmakta ihtiyaçlarını gidermekte dünya dışındaki evreni kullanabilmektedir.

Diğer yandan teknik gelişmeler birçok zafiyetleri giderme yönünde mesafe almayı da başarmaktadır. Bir ülkede demir, petrol gibi kaynaklar yoksa kimya petrokimya sanayi ve endüstrinin gelişmeyeceği söylenemez. Bilimsel-teknolojik

araştırmalar sonucu bir başka maddenin kimyasal yolla diğerini yerine kullanılması m¼mk¼nd¼r. II'ncisi enerji arzını çeşitlendirmek için petrol, n¼kleer, r¼zg¼r, hidrojen, jeotermal, hidrojen, g¼neř enerjisi gibi alternatifler oluşturulmaktadır. Son zamanlarda yeterli tarım alanı olmadığı için yapay yolla protein elde etmek için yapılan araştırmalarda önemli mesafeler elde edilmiştir. Yapay yolla yapılabilecek et, s¼t, protein gibi besin maddeleri emekten tasarruf sağladığı gibi binlerce d¼n¼m arazinin başka amaçlar için kullanılmasını m¼mk¼n hale getirecektir.

21. y¼zyılda öne çıkacak end¼stri ve bilimsel alanlar şu şekilde sayılmaktadır. Mikro elektronik, bilgisayar yazımı da d¼hil olmak üzere imalat teknolojileri, havacılık ve uzay teknolojileri, telekomünikasyon ve iletişim araçları, takım tezg¼hleri ve robot teknolojileri, bilim ölç¼m _kontrol donatımları, tıp biyoloji, biyoteknoloji, genetik alanlar, organik kimyasal maddeler, nano teknolojiler, ARGE d¼hil temel bilimler, mühendislik ve toplumun matematik temeli hayati derecede önem kazanacaktır. Savunma teknolojileri, uzaydan keşif, uzaydan korunma gibi alanlar savunmaya hayati bir boyut daha kazandıracaktır.

Bulunduğumuz ağda otarşi, ekonomik bakımdan bağımlı kılma, ekonomik ve teknolojik üst¼nl¼k, rekabet gücü (hatta agrassif rekabet) stratejik alanları ve kaynakları elde bulundurmak ya da hasmın yararlanmasına mani olmak, herhangi bir zamanda seçenek ve imk¼n yaratmak bilgiye dayalı liderliği ve bilinçli bir çabayı gerektirerek ulusların geleceğinde yaşamsal önem kazanmıştır.

Önümüzdeki y¼zyılda olacakları bu g¼nden kestirmek güç olmakla birlikte denilebilir ki kaynaklarını güç unsuru olarak değerlendirebilenler her zaman güçlü olacaklar, kaynağı olmayanlar da akıl gücü ve çalışkanlığı kullanarak kaynak yaratacaktır. Kaynağı olup da kullanamayan ¼lke ve halklar zengin kaynakların fakir bekçisi olarak üzerinde oturmaya devam edeceklerdir.

Önümüzdeki d¼nemde etrafımızdaki ¼lkelerin nüfus projeksiyonları tablo 41'de gösterilmiştir. Su kaynaklarının kullanımı ve tarımsal üretim gelecekte hayati rol oynayacaktır

Tablo 41: Kuzey Afrika ve Ortadoğu Ülkelerinde Nüfus Projeksiyonları
(Milyon kişi)

Ülkeler	2003	2015	2025	2050
Cezayir	31.8	38.1	42.4	48.7
Mısır	71.9	90.0	103.2	127.4
Libya	5.6	6.9	7.8	9.3
Fas	30.6	36.5	40.7	47.0
Tunus	9.8	11.1	12.0	12.9
Bahreyn	0.7	0.9	1.0	1.3
Irak	25.2	34.0	41.7	57.9
İsrail	6.4	7.8	8.6	10.9
Ürdün	5.4	7.0	8.1	10.2
Kuveyt	2.5	3.4	3.9	4.9
Lübnan	3.6	4.2	3.9	4.9
Filistin	3.6	5.3	6.9	11.1
Umman	2.8	3.9	4.8	6.8
Katar	0.6	0.7	0.8	0.9
S.Arabistan	24.2	32.7	39.8	54.7
Suriye	17.8	23.0	27.0	34.2
BAE	3.0	3.6	3.9	4.1
Yemen	20.0	30.7	43.2	84.4
İran	68.9	81.4	90.9	105.5
Toplam	334.4	421.2	491.2	636.2

Kaynak: İTO, "Ortadoğu'da Güvenlik Nereye Kadar? A.g.e, s.85.

TABLO 42: 2050'ye Kadar Dünyanın Gidişatı

Ülkeler	2005 Nüfusu (Milyon)	2050 Nüfusu (Milyon)	GSYH (Milyar \$) 2005	GSYH (Trilyon \$) 2050
ABD	296.7	408.7	12.452	36.2
Çin	1.306.5	1.395.2	1.910	29.9
Hindistan	1.086.6	1.531.4	746	20.2
Brezilya	183.7	233.1	789	8.4
Japonya	127.7	109.7	4672	8.0
Endonezya	219.2	293.8	270	6.4
Meksika	105.5	140.2	758	6.3
Rusya	141.4	101.5	772	5.8
Almanya	82.9	79.1	2800	5.5
İngiltere	60.3	66.2	2197	5.1
Fransa	62.4	64.2	2113	4.9
Türkiye	71.7	97.8	353	4.1
Kanada	32.2	39.1	1106	3.5
Güney Kore	48.5	46.4	800	3.5
İtalya	58.0	44.9	1719	3.4
İspanya	41.4	37.3	1125	3.1
Avustralya	20.4	25.6	684	2.2

Kaynak: 13 Mart 2006 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, s.8.

Tablo 41 incelendiğinde etrafımızdaki ülkelerin oldukça kalabalıklaşacakları 2050’de Avrupa Birliği (AB) nüfusunun iki katına çıkacakları görülmektedir. Denizden Mısır, Cezayir, Libya, Tunus ve Fas gibi ülkelerle bağlantımız olması, bu alanın 250 milyon nüfusa çıkacak olması bu ülkelerle ticaret ve işbirliğini geliştirmemizin önemini ortaya koymaktadır. Keza Irak, Suriye, S. Arabistan ve Yemen gibi ülkelerde nüfus patlaması yaşanacağı görülmektedir. Sadece bu 4 ülkenin nüfusu da 2050’de 250 milyona ulaşacaktır. Bu durum Türkiye’nin komşularıyla ilişki ve işbirliğini geliştirmesini, sanayileşmesini tamamlayarak gelişen pazar alanlarından faydalanmasını zorunlu kılmaktadır. Keza İran’ın nüfusu ve tüketim kapasitesi de cazibesini artırmaya devam edecektir.

5. BÖLÜM

5. JEOPOLİTİK KURAMLAR

5.1. JEOPOLİTİK ÖNCESİ STRATEJİK DÜŞÜNCENİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Bugüne uzanan stratejik düşüncenin ve strateji düşünürlerinin yaşadıkları çağda uluslararası sorunlara nasıl yaklaştıkları, ne gibi çözüm önerileri getirdikleri bilinmediği takdirde bugünün meseleleri kolayca anlaşılabilir. Bu nedenle Orta Çağ'dan bu yana uzanan önemli düşünürlerin fikirleri kısaca özetlenmiştir.

5.1.1. KLÂSİK STRATEJİK DÜŞÜNCE

5.1.1.1. MACHIAVELLİ (1469–1527)

Machiavelli⁷⁴ * strateji konularına bir strateji uzmanı olarak yaklaşmamıştır; askerî gücün politikada etkin rolünü gözlemlemiş bir devletin varlığının ve büyüklüğünün devamının; ancak askerî gücün siyasî düzen içinde uygun yeri alması yoluyla sağlanacağını savunmuştur. İyi bir askerî gücün olmadığı yerde iyi yasalar olamaz ve iyi bir askerî kuvvetin olduğu yerde mutlaka iyi kanunlar vardır demiştir. Hükümdar iktidarını korumak için askerî kuvvete dayanmak zorundadır. Machiavelli'ye göre; devletin temeli iyi bir askerî teşkilâttir.⁷⁵

Machiavelli'nin zamanında Avrupa'da ordu sadece savaş çıktığı zaman toplanıyordu, askerî hizmet geçici nitelikteydi. Savaşçılar eşit rütbede olduğu için disiplin tesis edilemiyordu. Avrupa'da toplanan ordular savaşı tamamen kazanç vasıtası olarak gören maceraperest, haydut veya şövalyelerdi. Topun muharebe sahasında kullanılmasından itibaren derebeylerin güvenliği kalmamıştı. Bu durumda

⁷⁴ Edward Mead Earle, **Maker of Modern Strategy**, Felix Gilbert, Princeton University Press, London; 1952, s.3-25.

⁷⁵ Edward Mead Earle, **Modern Strateji'nin Yaratıcıları**, Demirhan Erdem, Çiğdem Erdem, Ankara: Avrasya Bir Vakfı, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2003, s.3.

* Her iki kitaptan da yararlanılmıştır. Sayfa numaraları tutmadığı için her iki kitapta ayrı ayrı kaynak gösterilmiştir.

devletlerin kaderi artık incelikle hazırlanmış antlaşmalar ve diplomatların kurnazlığıyla değil, askerî seferler ve askerîn yumruğuyla tayin ediliyordu.

Machiavelli'ye göre bir ordunun kötü savaşmasının sebebi amaçlarının tamamen parasal olmasından kaynaklanmaktadır.⁷⁶ Askerî; yevmiyenin dışında savaş alanında tutacak, seve seve canlarını feda ettirecek başka şeylerde olmalıdır. Bazen şahsi hırs ve prestij arzusu, ödül ve beceriklilikte itici faktör olmaktadır.

Machiavelli; siyasî sistem ile askerî mekanizmaların köhneliği arasında bir ilişki vardır” diyor.

Machiavelli'ye göre düşman devletin tamamen imha edilmesi savaşın ana hedefi olmalıdır. Gerçek savaş hayatta kalma mücadelesidir. Ülkenin güvenliği bir karara bağlı ise, adalet veya adaletsizlik, insanlık veya zulüm, şeref veya utanç düşünülmemelidir.⁷⁷

Hile ile kazanılacak bir durumda zafere ulaşmak için zor kullanmaya teşebbüs etmek hatalıdır. Galibe şeref getiren zaferin nasıl kazanıldığı değil zaferin kendisidir. Bu nedenle düşmanın cesaretini kırmak için onu aldatacak etkin yöntemler icat edilmeli ve hileden yararlanmalıdır.⁷⁸

Machiavelli'ye göre savaş, yerinde ve zamanında, kaynakların, gücün, zekânın ve cesaretin kullanıldığı sınav yeridir. Para savaşta çok önemli rol oynamaktadır. Ama savaş için her şey para değildir. Malî ve askerî güçler birbirini etkilemektedir. Savaşta başarıyı sağlayan altın değil iyi askerdir. Çünkü altın sayesinde iyi asker bulmak imkânsızdır. Ama iyi askerler sayesinde altın bulmak hiç de imkânsız değildir.

⁷⁶ A.g.e, s.11.

⁷⁷ A.g.e, s.13.

⁷⁸ A.g.e, s.17.

Siyasî gücün temelinde askerî güç bulunur. Paranın askerî güce dönüştürülmesi halinde siyasî güç oluşur. Onun düşüncesine göre savaşma ruhunun eksikliği ve yumuşaklık, kişisel refaha düşkün, mali ve ticari çıkarların egemen olduğu toplumlarda görülür. Kendi kişisel geleceği yerine memleketin yücelmesini üstün tutan ve siyasal inançları için hiçbir şeyi feda etmekten kaçınmayan ve bu uğurda ölümü göze alabilecek bir milletin askerî, yenilmez bir ordu meydana getirebilir. Machiavelli'ye göre kendi kendini yöneten millet ve ordu kendisi için savaşmaya daha hevesli olacaktır. Bu nedenle bağımsızlık, demokrasi ve muvazzaf ordu arasında bir bağ vardır. Bu nedenle askerlik hizmetlerinin genelleştirilmesi ve mecburi askerlik şarttır.

Şayet “bir komutan” muharebeyi kazanıyorsa yapılan diğer bütün hataları ve kusurlarını siler. İyi bir ordunun temelinde iyi bir disiplin yatmaktadır. Disiplin cesareten daha etkilidir. Bir ordu cesareten daha fazla iyi bir düzen ve disipline güvenmelidir.

Teknik gelişmelere rağmen savaşın temel kanunları aynıdır değişmemiştir. Machiavelli;“muharebeyi kazanmak şansa bırakılmamalıdır. Zaferi garantilemek için iyi hazırlanmak lazımdır” diyor. “Askerî kanunlara uygun örgütlenmeler ile şansın etkisini azaltmak ve başarıyı teminat altına almak mümkündür.” Machiavelli savaşın genel amacına hizmet eden askerî ve siyasî örgütlenmeler arasında bir bağ olduğunu söylemektedir. Ayrıca askerlik sanatında somut olmayan, ölçülemeyen unsurların rasyonel ve ölçülebilir unsurlar kadar etkili olduğunu söylemektedir. Clausewitz, Machiavelli için askerî konularda sağlam bir kanaate sahiptir” diyor.

5.1.1.2. LOUUYOÏS DE VAUBAN (1633–1707)

O çağdaki muharebeler çoğu kez ya kuşatma altındaki bir kaleyi kurtarmak ya da bunu engellemek amacıyla yapılıyordu. O devirde genellikle bütün komutanların bilgisi muhasara savaşlarına yönelikti.⁷⁹ Vauban'ın devrinde kuşatma

⁷⁹ Age, s.26-48.

stratejisi öncelik kazanmıştı. Vauban'ın başarısı uygulamalı bilim (mimarlık) ve uygulamalı basit matematikten meydana gelmiştir.

Vauban, ordu mühendisliği adını vereceğimiz güç ve stratejik kapasite analizlerini ilk defa ortaya koyan biridir. Bölge haritaları, suyuolları, su kaynakları ormanlar ve ağaç kesim zamanları hakkında teferruatlı raporlar istemiş ayrıca seferberlik bölgesinin nüfusu, yaş grubu, cinsiyet miktarı, meslek ve rütbeye göre sınıflandırılmış nüfus iktisadî hayatla ilgili bilgiler askere alma usulleri, maaş işlerinin düzeni gibi lojistik faktörlerle ilgili çalışma ve etütler yapmıştır.

Eski savaş usulünde kaleye taarruz eden taraf; asker ve donanımını kaleye yakın bir yere yığıyor, genellikle kaleyi savunanların ateş menzili dışında bir yere, tabii veya suni örtüyü kullanmak suretiyle yığınağını yapıyor. Bu sırada lağımçılar kaleye doğru uzanan derin bir siper kazmaya başlıyorlardı. İlk müstahkem mevkie ulaşınca onu yıkıyor, saldırıya devam ediyorlardı. Vauban'dan önce siper ve tabyalar systemsiz bir şekilde işgal ediliyor, zayıf olduğu sanılan bir noktaya hücum edildiğinde piyadeler çoğu kere öldürücü bir ateşe maruz kalıyorlardı.

Vauban, kaleler sistemini esas alan genel savunma ve kalenin tek başına savunmasını sağlayan paralel müstahkem mevki oluşturma fikrini ortaya atmıştır.

Vauban'a göre tahkim edilmiş bir sınırın amacı şudur: Düşmana karşı, krallığın bütün giriş noktalarını kapamalı ve aynı zamanda düşman topraklarına karşı bir saldırıya imkânı vermelidir. Tahkimat yapılmış kaleler sadece savunma amacıyla değil düşmana karşı, taarruz harekâtında birer üs olarak önem taşımaktadır. Nehir üzerindeki köprübaşlarının kontrolü, haberleşme yollarının kontrolü çok önemlidir. Kale gerektiğinde bir taarruz harekâtı için ikmal üssü, civardaki halk için bir sığınak olabilir. Kaleler haberleşme ve ulaştırma yollarını tuttuğu için önemlidir.

Vauban kanallarla, suyuollarıyla kanalize edilmiş akarsularla kalelerin birleştirileceği savunma ağlarının müdafaada etkili olduğunu söylüyordu.“Eğer düşman saflarımıza bir ordu ile hücum ederse bizim de mevzilerimizi orduyla

savunmamız gerekir” diyordu.

Vauban, Fransa'nın doğuda doğal sınırının Ren nehri olduğunu söylüyordu.⁸⁰ O devirde Strasbourg ve Lüksemburg'u, Prusya'nın alması üzerine şunları yazmıştı: ”Eğer bu şehirleri tekrar geri almazsak, Ren'i sınır yapma fırsatını ebediyen kaybederiz.”

Vauban kalelerden müteşekkil ana savunma cephesini ileriden korumak için küçük birliklerden oluşmuş ileri mevzi kuvveti oluşturulması fikrini de ortaya atmıştır.

Vauban'a göre iyi düzenlenmiş toprak tahkimatlarla korunan küçük bir ordu sayesinde, direkt olarak kaleyi muhasara etme hatasına düşen düşmana engel olmak veya onu daha geniş bir hatta savaşmaya zorlamak mümkündür.

Vauban'ın meslek hayatının sonlarına doğru orduların tahkimata daha az önem vermeye başladığını görüyoruz O'da Guibert gibi düşünmeye başlamıştır: "**Bir ülkenin gerçek savunmasını tahkimat değil ordusu yapar.**" demiştir.⁸¹

5.1.1.3. BÜYÜK FREDERİCK

Büyük Frederick,⁸² 1740'da Prusya'ya kral oldu. Geleneksel (eski) stratejik düşünceden Napolyon dönemine uzanan çizgide yer aldı. Onun zamanında Machiavelli ile başlayan tartışmalarla, savaş ve stratejinin ahlâkî ve amaçlardan soyutlanarak sosyal bir bilim haline gelmesi, iktisadî ve sosyal amaçlarla koordine edilmesi fikri ortaya çıkmıştı⁸³.

Daha önce "**sınırlı olan harbin**" yerini "**sınırsız harp**" fikri almıştı. Geçmişte hanedanlar, krallar veya yönetimler arasında cereyan eden çarpışmalar

⁸⁰ A.g. e, s.44.

⁸¹ A.g.e, s.46.

⁸² Age, **Maker of Modern Strategy**, s.49-74

⁸³ Syed Fazal Ur Rahman, "Modern Stratejinin Mimarları", **KKK Dergisi**, sayı:62,1982,s.102-108.

fikrinin yerini ülkede yaşayan tüm insanları kapsayan topyekûn savaş fikri aldı. Özellikle Avrupa'da subaylık halk çocuklarına kapalı bir alanda veraset yolu ile babadan oğla geçiyordu. Avrupa'nın birçok ülkesinde iktisadî bakımdan en faydasız olanları, toplumun en hakir görülen (ayak takımı) kişileri askere alınıyordu. Her yerde sivil halk askerlerden uzak dururdu. Askerlerin, yağma, çapul ve zor kullanacaklarından korkulurdu. Avrupa'nın birçok umumi yerlerinde "köpekler, uşaklar, sokak kadınları ve erler giremez" şeklinde levhalar bulunuyordu. O çağda ordu yöneticilerinde şöyle bir zihniyet vardı:"Erlere bireysel olarak subayların kontrolü olmadan güvenilmezdi."⁸⁴

O dönem; çağa hâkim zihniyet bugüne nispetle büyük değişiklik gösteriyordu: Fransız ihtilâliyle ortaya çıkan ve bugün hâkim zihniyet haline gelen idare edenler ile edileni kaynaştıran, halkın mesuliyeti ilkesi yerine; eski rejimin iyi hükümeti; uyruklarına faydalanılacak kişiler gözü ile bakan, onları devlet işleriyle karıştırmayan, savaşı sivil halka bulaştırmayan hükümetti. İyi uyruk ise kanunlara uyan, vergilerini ödeyen, kraliyete sadakat gösteren kişidir Buradaki zihniyete göre uyruk vatandaş olmamalı, tebaa olmalıdır. Kendi varlığını ve ulusal varlığı bilmemeli, idari işlerde görev istememeli, savaşta kilit noktalarda bulunmamalıdır.

Vatandaşlar (tebaa) birbiriyle bağdaşmayan insanlar topluluğuydu. İnsanlar güçlü bir yönetim sayesinde birleşebilir ve kuvvet haline gelebilir ancak idareci ve asiller, erlerin geldiği aşağı sınıflarda yani avam tabakada ahlâki nitelikler bulunacağı beklenmiyordu. Aşağı sınıflar cesaret, bağlılık, birlik ruhu, fedakârlık, sadakat ve kendine güven duyguları açısından da yetersiz kabul ediliyordu.

Profesyonel ordu, stratejik konsept gibi kavramlar da yoktu. Ordular küçük çaplı ve azimli liderlerin (kral) bireysel gayretleriyle toplanıyordu. Savaşta kaybedilen birliklerin yerine yenisi konulamıyordu. Ulaşım zorlukları, depolama imkânlarının sınırlı olması sebebiyle, yiyecek ve silâhları korumak sorun teşkil ediyordu. İleri hareket yapan birlikler kısa yürüyüş mesafeleri için (bir-iki gün) bile

⁸⁴ Age, **Modern Stratejinin Yaratıcıları**, s.48.

çok miktarda yiyecek ve mühimmat stoklarını yanında taşıyordu. Yürüyüş kolları hantal ve büyük ağırlığa havi idi. Kazanılan bir zaferden sonra takip harekâtı yapmak bile son derece zor oluyordu. Hatta zaferin nerede başlayıp, nerede bittiği bile belli olmuyordu. O günün batılı askerî düşünürleri, bir devlete, yenilgi kadar zaferinde zarar getirebileceğine inanıyorlardı.

Yani Fransız ihtilâline kadar olan dönemde savaşlar sınırlı imkânlarla, sınırlı hedeflere yönelik olarak sınırlı yapılıyordu. Mevzii harp, harekât harbinin ve imha stratejisinin yerini küçük başarılarla dayalı avantajlar stratejisi almıştı. İşte bu dönemde Prusya Kralı olan Frederick tahtına oturur oturmaz, savaş ilân etmeksizin Silezya'yı işgal etti. Bu harekât Avrupa harp tarihine "**Yıldırım Harbi**" olarak geçti. Bu harekâtın önemi şundan ileri geliyordu: Silezya, Prusya'nın 3 misli genişlikte idi...

Frederick 1746'da yazdığı *Principes Genarau de la Guarre* (Savaşın Genel Prensipleri) adlı eserinde Silezya Savaşı'nda edindiği tecrübeleri anlattı. Daha sonra yayınladığı siyâsî ve askerî vasiyetleriyle görüşlerini sistematik hale getirdi. Büyük Frederick'e göre Prusya krallığı varlığını Prusya ordusuna borçludur. Askerlik bilimi, politika ve ekonomi, devlet idaresi denen bilime ayrılmayacak şekilde bağlıdır.

Frederick; "kuvvetli bir orduya sahip olmak için üretici sınıflar ve ekonomik üretim ile askerî kuvvetler arasında güçlü bir denge kurulmalıdır.⁸⁵Ordunun disiplinli ve kuvvetli olması için katı bir yapılanma ve sınıf yapısı gereklidir. Ülkenin üretim alt yapısının korunması için çalışkan ve yararlı kişiler korunmalı, harp zamanında mecbur kalmadıkça bu kişiler askere alınmamalı, yurt içinden asker toplanmamalıdır. Ordunun yarısı profesyonel askerler, harp esirleri veya yabancı orduları terk edenlerden teşkil edilebilir" diyordu.

Frederick, "kalpleri vatan sevgisi ile çarpan milli kuvvetlerin "değerini çok iyi biliyordu. "**Vatandaşlarımızın meydana getirdiği kuvvetler şeref ve cesaret**

⁸⁵ A.g.e, s.51.

bakımından daha fazla yararlılık gösteriyorlar" diyor.

Frederick o zamanki orduların korkulu rüyası olan "fırar" meselesine de bir takım çözümler ve tedbirler getirmişti. Frederick'e göre bir ordu disiplin üzerine yürür. Frederick: "**Disiplinde en ufak bir gevşeme barbarlığa yol açar**" Disiplinin amacı personeli sarhoşluk, hırsızlık, itaatsizlik gibi davranışlardan uzaklaştırarak ordunun hiyerarşik yapısı içinde bir parça ve varlık haline getirmektir. Burada amaç orduyu tek beyin ve tek bir irade yapmaktır."**Hiç kimse düşünmemeli, herkes uygulamalıdır.**"⁸⁶Düşünme merkezi tek bir merkezdir, bu da kralın beyninde gerçekleşir. Disiplin,"erlerin ve birliklerin kaynaştırılmasını hedef almalıdır." Birlikleri ve subayları tehlikeye sürmekten çekinilmemelidir. Tehlikeye atılmak disipline ve sert otoriteye nispetle daha cazip gelmelidir" diyor.

Frederick, disiplinin tesisi için eğitimin önemini şöyle ifade etmiştir: "**Birlikler disiplinle idare edilebilir hale gelir, eğitimle zafer kazanır.**"⁸⁷ Prusya, eğitim alanlarıyla ün yapmıştır. Frederick, generallerini barışta ve savaşta eğitim yapmaya zorladı.

"Her ordu barışta ve savaşta bir eğitim görmedikçe elimizde işin adını bilen ama nasıl yapılacağını bilmeyen bir insan yığını olur" diyerek eğitim ve disiplinin ayrılmaz bir bütün teşkil ettiğine işaret etmiştir. Frederick; "zafer kazanan birlikler ne emredilmişse onu yapmaya veya yerinde kalmaya mecburdur diyordu. Ölü veya yaralıları yağma etmeyi ölüm cezası ile cezalandırıyordu.

Frederick, süvari birliklerini, takip ve başarıyı genişletme harekâtında ve düşmana son darbeyi vurmada bir güç olarak görüyordu. Gene Frederick, topçu ateşinin düşman hatlarında bir gedik ve geçit açmak üzere kitlevî olarak kullanılması gerektiğini öngörmüştü, piyadenin girme yapabilmesi için cephenin yumuşatılması amacıyla kullanılmasını öngörmüştür. Frederick, "**Yıldırım Harbi**" doktrinini ilk defa ortaya atarken şu fikirden hareket etmiştir: "Uzun bir savaş Prusya kaynaklarını

⁸⁶ A.g.e, s., 53.

⁸⁷ A.g.e, s.53.

tüketir, ordunun disiplinini ve direnme gücünü yok eder. Bu durum nihayetinde savaşın kaybedilmesine sebep olur. Bu nedenle Prusyalı generaller süratli karar vermek ve süratle hareket etmek mecburiyetindedir.”

Frederick, hudutların muhafazası açısından kalelerin tahkimatlandırılmış olması gerektiğini düşünüyor, "kaleler bir hükümdarın eyaletlerini birbirine bağlayan kuvvetli çivilerdir"⁸⁸ diyordu.

Frederick; “ordusunda kuvvetli disiplin kurmasına ve ordusuna iyi eğitim yaptırmasına şansa bağlı faktörleri sıfırlamaya çalışmasına rağmen muharebelerde zafer kazanmak çoğu kere şansa bağlıdır” diyordu. Frederick'te, Napolyon'da olduğu gibi muharebelerin amacının düşmanın muharip gücünü imha etmek veya zaferi kazanan ordunun düşmanı takip ederek imha etmesi gibi bir hedef yoktur.

Frederick'e göre; muharebenin amacı düşmanı hareket ettirmek ve düşmanın mevziini size bırakmaya mecbur etmektir. "**Çok sayıda küçük başarılar elde etmek yavaşça bir hazine meydana getirmektir**"⁸⁹ diyor. Frederick, Prusya ordusunun ana üslerinden uzakta savaştığında daha az başarılı olduğunu da söylemektedir. "Ülke sınırlarından uzakta yapılan bütün savaşların, yakın yerlerde yapılanlara nazaran daha az başarılı olduğunu değerlendiriyorum"

Frederick, hiçbir zaman harekâтта pasif davranmayı öğütlememiş, baskın yapmanın önemi üzerinde ısrarla durmuştur. İnisiyatifi elde bulundurmak için dış hatlarda bulunan düşman ordularının birleşmesine imkân vermeden teker teker imha edilmesine büyük önem vermiştir. Bunu gerçekleştirmek için iç hatlar stratejisini ortaya koymuştur. Frederick savunmanın bile aktif ve meydan okuyan bir savunma olması gerektiğini söylemiş, "**hiçbir inisiyatif göstermeden, bütün savaş boyunca hareketsiz kalan bir komutan bir savunma harbini iyi yönettiğini düşünürse kendini aldatır.**"⁹⁰ Frederick, devlet düzeninin muhafazası açısından saray

⁸⁸ A.g.e, s.56.

⁸⁹ A.g.e, s.57.

⁹⁰ A.g.e, s.57.

entrikalarının yıkıcı etkilerine de işaret etmiştir.

5.1.1.4. KONT DE GUİBERT

1772'de Essai General de Tactique (Taktik Hakkında Genel Deneme) adlı eserinde fikirlerini anlattı. Guibert'in⁹¹ çağında şu gelişmeler olmuştu:

Fransa'da Gribeavval adlı bir mühendis "**müşterek parça prensibini**" bularak silâh sistemlerinde karmaşa ve karışıklığı giderdi. Topçu silâhlarında atış sıhhatini mükemmelleştirerek ve ağırlığını azaltmak suretiyle silâhların hareket kabiliyeti ve kitle halinde kullanılmasında devrim yarattı. Fransa'da (1760'dan itibaren) ordu teşkilâtında daha büyük birlik olan tümen teşkilâtı ortaya çıktı.

Guibert, taktik kelimesini tüm askerî bilimleri kapsayan bir anlamda kullanmıştır. Gene Guibert, vatandaşlardan meydana gelen bir ordu kurulması fikrini ortaya atmıştır.

Guibert, ihtilâl esnasında Savunma Bakanı olan J.Servan'ın vatandaş ve askerlikle ilgili kitabından etkilenerek "askerî, siyasî bir anayasa yapılmasını bütün Fransızlara asiller ve asil olmayanlar, kral ve tebaa, bütün herkese vatandaş unvanının verilmesi gerektiği yönündeki fikrinin etkisinde kalmıştır."

Guibert'e göre; bütün Avrupa hükümetleri birer despotik makinedir. Halklar despotlara gönüllü olarak bağlı değildir. Elinden gelse bütün halklar despotları devirir. Guibert: "hiç kimse onlar için savaşmaz, mevcut halklar kendi kralları elinde esirdir. Efendi değiştirildiğinde halklar için herhangi bir değişiklik olmamakta vergiyi kime ödeyecekleri değişmektedir. Bu nedenle halklar savaşlara karşı ilgisizdir. Avrupa'da ortaya çıkacak ortak bir ruh, halkı bir araya toplarsa güçlü nitelik ve milli bir orduyla istikrarlı bir büyüme plânı ortaya koyarsa komşularımızı

⁹¹ Age, **Maker of Modern Strategy**, s.58-70

dize getirebiliriz” diyordu.

Guibert’de Frederick gibi düşünmekte, ulusun, kendi vatandaşlarından meydana gelen "**vatandaş ordusuna,**" yeni **milli orduya** güvenmelidir demektir. Guibert, sayısal büyüklerin artmasını (top, tüfek, mühimmat, yığınak gibi) önemsemez. Avrupalı birçok ulusun maddî şeylerle ve sayısal şeyleri artırmakla meşgul olmasını boş ve yararsız şeyler olarak görüyor. Yiğitlikten mahrum salt paraya güvenen, orduların savaşamayacağını değerlendiriyordu.

Guibert, lojistik desteğin sadeleştirilerek harbi daha çevik ve kesin hale getirmek gerektiğini düşünmüş, orduların işgal ettikleri ülkelerin kaynaklarıyla yaşaması gereğini öğütlemiştir.(Savaşı savaş desteklemeli, birlikler tutumlu, ihtiyaçları ve eşyaları az olmalı, yokluğa ve zorluklara karşı dayanıklı ve şikayetsiz olmalıdır.)

Guibert; o güne kadar Fransız askerî düşüncesine hâkim olan "**orduların ikmal hatlarını korumak, ağırlıkları tehlikesizce hareket ettirmek**" fikrine de itiraz etmektedir.Bu durum ordunun çevikliğine ve hareket kabiliyetine zarar vermektedir demektir.

Guibert, Vauban'ın savunduğu tahkimli mevkiiler, kaleler ve zincirleme savunma mevziileri kurulması fikrine de karşı çıkmaktadır. Guibert, çevik ve hareketli bir ordunun baskın ve imha yeteneği olduğunu savunmaktadır. Hareket kabiliyetini temin etmek için "yurt içinden ikmal yapmayan, kalelerden kurtulmuş, hareket kabiliyeti serbest, tümenler halinde düzenlenmiş birliklerle manevra kabiliyeti artırılabilir.⁹² Böyle bir ordu eskinin mevzii harbi yerine hareket harbine geçiş sağlayacaktır", diyor.

Guibert, geçmişin demode olmuş mevzii harp fikri yerine hareket harbine değer verilmesini öğütlerken, iyi bir generalin ileriye doğru çevik manevralar

⁹²Age, **Modern Stratejinin Yaratıcıları**, s.62.

yaparak düşmanı sersemletmesi dehşete düşürerek, nefes almasına fırsat vermeden geriye çekilmeye veya imhaya zorlaması gerektiğini söylemiştir.

Esasen Guibert, stratejik düşünce ve fikirlerinde tutarsızdır. Başlangıçta vatandaş ordusunun üstünlüğünü savunurken, Amerika-İngiltere savaşında sivillerin profesyonellere karşı koyamayacağını söyler.⁹³ İngiliz profesyonelleri, Amerikan halk ordusuna yenilince bunun İngilizlerin beceriksizliğinden kaynaklandığını söyler. Başlangıçta ulusal ordu, yıldırım savaşı stratejisine taraftarken daha sonra bu görüşlere karşı çıkmıştır.

5.1.1.5. FREIHERR DIETRICH VON BÜLOW

Bülow'un⁹⁴ 1799'da yayınladığı "**Geist des Neveren** Kriegssystems (Modern Savaş Sistemi Üzerine Bir Düşünce) adlı eserinde modern silâhlar ve askerî sistem dolayısıyla küçük devletler ve beylikler döneminin geçmiş olduğunu, Avrupa'da bir düzine büyük devlet kurulacağını, her devletin doğal bir sınırı olduğunu, devletlerin doğal sınırlarına ulaşmasından sonra politik bir denge ve daimî barış yaratacağını değerlendirmektedir. Bülow; ileri harekât yapılması için lojistik ikmal ve cephaneliklerin başlangıçtan itibaren hudutlarda kurulması gerektiğini, ordunun cephanelikten üç günlük yaya yol mesafesinden fazla uzaklaşmamasını, generalin esas hedefinin taarruz değil kendi ikmal güvenliğini korumak olduğunu söylemiştir.⁹⁵ Taarruzî harekâtına devam eden komutan, dikkatini düşman ordusuna değil, düşmanın ikmal hatlarına karşı yöneltmelidir.

Zaferi kazanan komutan, ikmal hatlarını kaybedebilir, sık sık durarak zafer ortasında harekâta ara vererek anavatan ile bağlantısını kaybetmekten sakınmalıdır. Yenilen düşman birkaç gün içinde toparlanarak yeniden taarruz edebilir. Bülow'a göre savaş sırasında eldeki birliklerden azamî derecede istifade etmek gerekir. Birlikleri, garnizonlara dağıtarak parçalamak, cephe aleyhine güç projeksiyonu

⁹³ A.g.e, s.63.

⁹⁴ Earle, **Maker of Modern Strategy**, s.66-74

⁹⁵ Age, **Modern Stratejinin Yaratıcıları**, s.65.

azalmasına sebep olur. Ordunun tümünü aktif olarak sürekli kullanmak gereklidir. Napolyon'un muharip birlikleri aktif tutmasından söz ederek Ulm'da Mack'ın iyi mevzilenmiş kuvvetli ordusuna karşı tümenleri ustalıkla kullanması, hedefte toplaması stratejinin taktikten daha önemli olduğunu göstermiştir.⁹⁶

Bülöw, devletin başında birleştirici tek bir zekânın olmasında ısrar etmektedir. Stratejinin modern şartları altında politika ile savaşın birbirinden ayrılmayacağını söylemiştir. Savaş ve barışın intibak ettirilmesi için askerlerin dış politikadan, diplomatlarında askerî işlerden anlaması gerekir. Bülöw, Frederick'in katı disipline dayalı, insan haklarını ihlal eden ordu fikrine de karşı çıkmış milli duyguları kamçılaman vatandaşı ordusu ve askerlik sistemini (Fransız usulünü) daha başarılı bulmuştur.

Hükümetin halk yararına çalıştığı, halkın devlet yönetimine katıldığı sistemde sadakat gelişir. Milletin yetki verdiği idare, herşeye mutlak hâkim hükümete göre, insan ve malzeme kaynaklarını toplamaya daha fazla muktedirdir, vatana sadakat ve görev aşkı kralın otoritesinden önce gelir. Bu nedenle kralların savaşı bitmiş halkların savaşları başlamıştır.⁹⁷

5.1.1.6. ANTOİNE HENRİ JOMİNİ

Antoine Jomini;⁹⁸ Mareşal Saxe'nin "**Harp karanlıklarla örtülü bir bilimdir.** Bütün bilimlerin prensipleri var fakat harp biliminde henüz somut bir kural yoktur."⁹⁹ Sözüünün etkisinde kalarak şöyle demiştir:

"Savaşta iyi neticelerin dayandığı temel prensipler her devirde mevcut olmuştur. Bu prensipler değişken değildir. Silâh cinsine, zamana ve yere bağlı değildir.¹⁰⁰ Savaş asla matematiksel bir harekât değildir, zekânın rolü sınırlıdır.

⁹⁶ A.g.e, s.66.

⁹⁷ A.g.e, s.68.

⁹⁸ Age, **Maker of Modern Strategy**, Crane Brinton, Gordon A.Craig ve Felix Gilbert, s.68-74.

⁹⁹ Age, **Modern Stratejinin Yaratıcıları**, s.76.

¹⁰⁰ A.g.e, s.76.

Askerîn eğitimi ve disiplinin büyük ölçüde zekâyâ bağlı olmadığı (kurumsallaşması fikrinde), sadece doğru düşünmek ve doğru karar almakta muharebeyi kazanmak için yeterli değildir. Cesaret ve inisiyatif savaşı kazanmak için en önemli etkidir. "Bir general bir düzine sefere katıldıktan sonra savaşın matematik bir hesap haline sokulmayan, binlerce moral ve fizik faktörünün rol oynadığı büyük bir dram olduğunu bilmelidir."¹⁰¹

Savaşta az sayıda temel prensip vardır. Bunların hemen hemen her uygulandığında başarıya ulaşılmıştır. Bu prensipler büyük tehlikeler karşısında dikkate alınmayabilir.¹⁰²

Jomini'ye göre stratejinin temel prensipleri şunlardır:¹⁰³

- 1- Kendi ulaştırma hatlarımızı tehlikeye atmadan düşmana mümkün olduğu kadar yaklaşmak, ordu kuvvetlerinin büyük kısmını harekât alanının önemli noktalarına art arda yaklaştırmak. Yığınağın kesin üstünlük sağlayacak şekilde uygun yere yapılması gereklidir.
- 2- Kuvvetlerin büyük kısmını düşmana ait kuvvetlerin küçük kısmı ile savaşacak şekilde manevra yaptırmak; manevra üstünlük sağlayacak kuvvetlerle ve belirli yollar izleyerek yapılmalıdır. Düşman ülkesini istilâ edebilmek için kuvvetlerin uygun yerlere getirilmesi şarttır.
- 3- Muharebe esnasında taktik manevralar yaparak kuvvetlerimizin büyük kısmını muharebe alanının kesin sonuç yerinde veya galibiyet için önemli olan düşman hatlarına yakın yerlerde bulundurmaktır.
- 4- Yığınak bölgelerine getirilen kuvvetleri, kesin sonuç yerinde bulundurmamak değil, onları süratle ve birlikte hareket edebilecek şekilde düzenlemek.

Jomini; strateji düşüncesine harekât hatları teorisini sokmuş ve şöyle tarif etmiştir: Bir veya birkaç yolu takip ederek yığınak bölgesine veya düşmana yaklaşan

¹⁰¹ Osman Aras, "Çağdaş Stratejinin Boyutları", **Stratejik Etütler Bülteni**, Gen Kur ATESE Başkanlığı, sayı:58,1976,s.66.

¹⁰² Hulusi Çelikpazu, Korkmaz Tağma "Günümüze Kadar Taktik ve Strateji Anlayışı", Harp Akademileri yayını,1983,s.73-77.

¹⁰³ **A.g.e, Modern Stratejinin Yaratıcıları**, s.77.

bir ordunun görevini ifa ederken kapladığı tüm harekât bölgesidir.

Muharebeyi kazandıran kâğıt üstündeki birlikler değil, faal olan birliklerdir. İç hatlarda, birbirine yakın yığınak yapan bir ordu stratejik bir hareketle düşman kuvvetlerini birer birer ele geçirebilir. Jomini, harekât alanını bir dikdörtgen olarak düşünmekte, dikdörtgenin iki ucunda karşı güçler bulunur demektedir. Ona göre, komutan kendi geri bölgesi dâhil dikdörtgenin üç kenarına hâkim olursa düşman perişan olacak, harekât alanını terk etmek zorunda kalacaktır. Jomini'de harekâtın hedefi, düşman ordusunun imha edilmesinden ziyade düşman topraklarının işgal edilmesine yöneliktir.¹⁰⁴

Jomini'ye göre büyük komutan, büyük bir kişilik, akılla teoriyi birleştirmiş, savaşma kabiliyeti ve birlikleri etkileme yeteneğini kaynaştırmış, savaş prensiplerini bilen bir şahıstır.

Jomini, stratejik inisiyatifi şöyle tanımlamaktadır: "Stratejik inisiyatif; düşman hatlarında birkaç zayıf noktaya odaklanmak yerine en zayıf noktada yoğunlaşmak, düşmanı yenilgiye uğratmak, takip edip imha etmek üzere baskın yapmaktır."¹⁰⁵ Jomini Clausewitz gibi savaşın hedefinin düşman silâhlı kuvvetlerini imha etmek olduğunu söylemektedir. General'in amacı harekât bölgesinde hâkimiyet kurmaktır. Düşman kuvveti yok edilmedikçe böyle bir hâkimiyet başarılamaz. Esasen Jomini'nin hedefi öncelikle düşmanın imha edilmesi değil, hasım toprakların ele geçirilmesidir.

Jomini, üstünlük sağlamak için taarruz stratejisini öngörmüştür. "Bir komutan savunma yapmak durumunda kalması halinde bile taktik akınlara, yanıltma hareketleri karşı saldırılar yaparak klâsik savunmanın dışına çıkmalıdır" demiştir. Durağan savaş, zihnî ve moral durgunluğa yol açar. Kuvvetli bir savunma mevziinde burayı tutmaktan başka bir amaç olmadan beklemek, "**bozuk bir tertip**", "**bozuk bir**

¹⁰⁴ Rahman, **age**, s.102.

¹⁰⁵ Earle, **age**, s.79.

düşüncedir."¹⁰⁶ Demiştir.

Jomini'ye göre sefer esastır. Seferin amacı düşman topraklarının tümünün veya bir kısmının işgal edilmesidir. Jomini, düşmana karşı stratejiyi tarif ederek, strateji, taktik ve lojistik arasındaki farkları açıklamıştır. Jomini'ye göre savaşta moral faktörlerin fazla önemi yoktur. İnançlar ve politik dogmaların birçok yararları varsa da İncil'in bir eyaleti alamayacağını söylemektedir. Jomini istihbaratın savaşta oynadığı önemli rolü de vurgulamıştır.

5.1.1.7. KARL VON CLAUSEWITZ (1780–1831)

Yazdığı On War (Harp Üzerine) adlı askerî ve stratejik eserinde görüşlerini ileri sürmüştür. Klavzeviç,¹⁰⁷ Prusyalılığın ve savaş taraftarlığının en ileri temsilcisi olarak görülmüştür. Klavzeviç'e göre düşman ve arazi, hedefdir. Muharebeler zafer kazanmanın aracıdır¹⁰⁸.Savaşın amacı düşmanın imha edilmesidir, bu amacı elde etmekte stratejinin hedefidir. Klavzeviç savaş ne spordur, ne milletlerarası oyundur. Savaş bir şiddet hareketidir. **Savaşın tabiatında ılımlık ve insan sevgisi yoktur**"¹⁰⁹ demiştir. "On War " (Savaş Üzerine) adlı eserinde; strateji, harbin hedefine ulaşmak için muharebeleri kullanma sanatıdır diyor. Harp hem sosyal hem de siyasal bir olaydır. Sadece askerlerin başaracağı bağımsız bir hadise değildir. Teorik bilgiler ve savaş eğitimi pratik ihtiyaçlar karşısında hareket serbestisine imkân tanınmalıdır. Teori fikirleri eğitmeli ancak onu bağlamamalıdır."Klavzeviç savaşı şöyle tarif etmiştir¹¹⁰:

"Kendi emellerimizi düşmana kabul ettirmeyi amaçlayan şiddet hareketidir."

"Savaş büyük çıkarlar ve hedefler arasındaki çekişmenin kan dökülerek çözülmesidir."

"Fizikî güç savaşın esas vasıtasıdır."

¹⁰⁶ Age, s.80.

¹⁰⁷ Earle, **Maker of Modern Strategy**, H. Rothfels, s.93-113

¹⁰⁸ Osman Aras,"Çağdaş Stratejinin Boyutları",**Stratejik Etütler Bülteni**, Gen Kur ATESE Başkanlığı yayını, sayı: 58,s.66.

¹⁰⁹ Earle, **Modern Stratejinin Yaratıcıları**, s.90.

¹¹⁰ Şükrü Sedef , "Von Clausewitz' den Seçmeler",**Silâhlı Kuvvetler Dergisi**, sayı: 306,1986,s.83–86.

"Savaş felsefesinde itidal prensibi yoktur."¹¹¹

"Düşmanın silâhsızlandırılması ve yenilmesi harbin amacı olmalıdır."

"Savaş, ne tek başına bir harekettir ne de tek bir hareketten oluşur."

"Savaşta faaliyet, karşı koyan bir iradenin tesiri altında yapılır. Denize giren insanın normal hareketleri yapamaması, yürüyememesi gibi birşey. Savaşta da normal hareketleri tek bir çizgide ve doğal bir şekilde yapamazsınız. Klavzeviç, "taktik; muharebede birliklerin kullanılmasına ilişkin teoridir, strateji; savaşın hedefini tayin eden muharebeler zincirinin teorisidir. Muharebenin hedefi düşman kuvvetlerinin imhasıdır. Savaşlar nadiren tek bir ana muharebe ile neticelenmiştir. Bir ordu düşmanın silâha sarılmayacağından veya düşmana yenileceğinden eminse savaştan kaçınır. **Ticarette nakit ödeme ne ise savaşta da silâhla çözüm odur.**¹¹² Kesin sonuca ulaştırması nedeniyle muharebe savaşın ana amacıdır.

"Komutan ve strateji, politik eğilimlerin askerî araç ve zihniyet üzerinde çelişki yaratmaması için politik kararlara bağımlı olmamayı isteyebilir, bu önem verilmesi gereken bir istektir¹¹³.Demokrasiler bile askerî isteklerin politik düşüncelere üstün geldiğini ve geleceğini göstermiştir. Savaş devlet politikasının başka araçlarla devamıdır."**Araçlar, amaçlar göz önüne alınmaksızın asla düşünülemezler.** Politika savaşın doğasına aykırı kararlar vermemelidir. Sadece askerî nitelikte bir plân yoktur. Savaşın sebepleri ne kadar büyük ve kuvvetli ise ilgili milletleri o kadar etkiler. Hiç bir olay onu hazırlayan sosyo-politik şartlardan, gerginliğin yarattığı atmosferden tecrit edilemez."

Amaçlar ve araçlar zamanla değişebilir. Meselâ, başlangıçta düşmanın bozguna uğratılmasını hedefleyen amaç, olayların tesiri ile değişikliğe uğrayabilir. Toprak istilâsı, düşmanın yeniden ordu kurması ve toparlanması imkânını ortadan kaldırdığı için daha tesirli amaç haline gelebilir.

¹¹¹ Earle,**a.g.e**, s.91.

¹¹² **A.g.e**, s.94.

¹¹³ Nejat Eslen,"Carl Von Clausewitz Üzerine",**Harp Akademileri Bülteni**, no:154,1987,s.37-44.

Savaşın hedefi bir sıklet merkezine yönelik olmalıdır. Sıklet merkezi olaylara, şartlara ve düşmanın durumuna göre değişebilir. Bazen düşmanın silâhlı kuvvetleri, bazen başkent, bazen kamuoyu önemli bir sıklet merkezi olabilir. Bu görüş modern psikolojik savaşın temelini oluşturmuştur. Komutanlar, en iyi stratejinin her zaman güçlü bulunmakla olduğunu anlamalıdır. **Strateji kati netice yerinde düşmana üstünlük sağlamaktır.** Zaferi kazanmak için matematik ve topoğrafik faktörlerden çok, taktik önemlidir. Klavzeviç, makine çağının eşiğinde muharebeyi kazanmak için sayıca üstünlüğün kesin değer taşıdığını söylüyordu.

Savaşlar iki tür hedefe matuf olarak yapılmalıdır. Birincisi, düşmanın bozguna uğratılması, ikincisi, daha sonra yapılacak görüşmelerde değiş-tokuş yapmak için elde bir takım kazanımların bulunması hedefi¹¹⁴.

Bu iki tür savaş arasında fark şu şekilde ortaya çıkar; genel savaş-mevzii savaş. Birincisinde son netice önemlidir, ikincisinde hasmın yıpratılması, zaman ve baskı araçlarının kazanılması hedefi rol oynar.

Klavzeviç'e göre mevzii savaş iki şekilde ortaya çıkabilir. Birincisi, politik amaçlar ve gerginlikler olmadığı durumda, ikincisi, askerî vasıtaların düşmanı bozguna uğratacak güçte olmaması halinde.

Klavzeviç, "Harp Üzerine" adlı eserinde taarruzdan çok, savunma üzerinde durmuştur. "**Baskın unsuru stratejiden ziyade taktikte önemlidir**" demiştir. "Savunma, kuvvetli bir düşman karşısında zayıfın karşı koyma gücüdür. Savunan sempati görür, kendi topraklarında, kendi kalelerinde ve kendi halkıyla moral avantajı kullanarak yurdunu korur. Korumak ele geçirmekten kolaydır. Ekmediğin yerde biçersin, savunma bu avantajı verir. Savunma savaşın daha güçlü bir biçimidir. Taarruz olumsuz hedefe sahiptir savaşın daha güçsüz biçimidir ancak mutlak savunma savaşı harbin tabiatına aykırıdır. Savaşlar başarılı geri çekilmeler ve

¹¹⁴ Karl Von Clausewitz," Harp Üzerine 1,2,2A,3",Çev. Mu Yb Ahmet Sezgin, **Silâhlı Kuvvetler Dergisi** Eki, sayı:246.247.248.250,1974.

tahliyelerle kazanılamaz.¹¹⁵ Süratli ve güçlü karşı taarruz savunmanın intikam gücü, şimşek gibi inen kılıcı ve en parlak noktasıdır.

Klavzeviç, “Taarruz bir hedefe ve karara varmaz ise kendi kendini yok eden bir sürece ilerler, amaçlarını kaybeder, hedefini dağıtabilir. Taarruz ilerledikçe maddî ve moral bir takım kazanımlar elde edebilir. **Ancak ilerleyen taarruz yokuş yukarı çıkan at arabası gibidir, durduğu an tekrar kalkamaz. İlerleyen orduya yeni yükler eklenir.** Zaferin doruk noktası iyi tayin edilmelidir. Doruk aşıldıktan sonra inişe geçilir. Komutan güçlü muhakeme kabiliyetiyle denge dışına kaydığını iyi tayin etmelidir” diyor. Klavzeviç, tedbirle-cüret arasındaki farka da işaret etmiştir. Fazla tedbirli olan fırsatları kaybeder, şansını yitirir, cüretkâr hata yaptığıında felâkete sürüklenir. Her şey hayal gücüne bağlıdır. Faydasız iş, yıkıcı masraftır. Uzak mesafelere taarruz eden taraf takatten düşer, savunma yapmak zorunda kalırsa, gücünün avantajını kaybeder. Moral ve psikolojik faktörler aleyhine döner.

Klavzeviç’in iyi bir komutanın sahip olması gereken nitelikleri sayarken; cesaret, istikrarlı karakter, soğukkanlılık ve zekâ gibi niteliklere ağırlık vermesi, Prusya veliahdına mantığa dayanan kahramanca kararlar almasını tavsiye etmesi önemlidir.¹¹⁶

”Savaşta askerlerimizi heyecanlı kişilerden ziyade, soğukkanlı kişilere teslim etmeliyiz” diyor ve şunları söylüyor: “Akıllı olmak, algılama yeteneği fazla olmak önemli değildir. İradesine hâkim olmak, kendini kaybetmeden hislerine hâkim olarak dengeyi korumak çok önemlidir. Fırtınaya tutulmuş bir gemi gibi bir o tarafa bir bu tarafa çarpan heyecanlı kişiler, geminin pusulasının gösterdiği doğru istikamete yolunu döndüremez.”

“Sürtüşmelerin, tereddütlerin, basitliğin ve paniğin üstesinden güçlü kişiler gelebilir. Bir ordunun meziyeti sadece kahramanlık değildir. Önemli olan ordunun ruhudur. Sadece daha kalabalık olmak (kuru kalabalık) hiç önemli değildir” diyor.

¹¹⁵ Early, a.g.e, s.99.

¹¹⁶ A.g.e, s.100.

Klavzeviç sayısal üstünlüğü önemle vurgulamış olmakla birlikte, her şeyin sayısal üstünlükle başarılamayacağını da kabul etmiştir.

“Düşmanın bozguna uğratılması, onların fizikî anlamda öldürülmesi olarak anlaşılmalıdır. Muharebe, düşmanın daha ziyade cesaretinin yok edilmesidir. Bir ordunun veya komutanın ruhu mağlûp edilmediği sürece muharebe asla kazanılmaz. İrade, kararlılık savaş sanatının temelidir. Bütün yolların birleştiği kavşak irade de düğümlenir.” Klavzeviç'in, "**fizikî güçler kılıcın tahta sapı, moral güçler keskin ağızdır**"¹¹⁷ sözü günümüzde daha fazla geçerlilik kazanmıştır demiştir. Harp siyasetin başka vasıtalarla devamıdır sözü Klavzeviç'in stratejiye en önemli katkısıdır. "**Kuvvetlerini kötü kullanan ülkenin siyaseti iflâsa sürüklenir**"¹¹⁸, sözü harbin millet hayatı üzerindeki önemini vurgulaması açısından eşsiz bir tanımlamadır.

5.1.1.8. ADAM SMİTH

Dünya tarihi boyunca ticari, mali, sınaî ve politik gücün askerî güçle yan yana ve karşılıklı ilişki içinde olduğu görülmektedir. Merkantalist dönemde devlet totaliter mantığı sahip olmanın yanında ekonomik ve askerî gücün koordinesinde tekeldir. Günümüzdeki milli ekonomi, refah devleti gibi kavramların o günkü zihniyete hâkim olan savaş potansiyelini geliştirme fikrinin yanında herhangi bir önemi bulunmamaktadır.

Almanların Wehrwirtschaft veya Kriegwirdschaft adını verdikleri savaşa hazır olma veya savaş potansiyelini geliştirme fikri (bizde hazır ol cenge istiyorsan sulhu salah) harp için teşkilâtlanma ve harp halinde bulunma (Avrupa'daki bu fikrin aksümeli **darül harp**=savaş, **darül selam**= barış şeklinde İslâm coğrafyasında görülmektedir.) temel zihniyet şeklinde devletlere hâkim ilke olarak varlığını çağlar boyu sürdürmüştür.

¹¹⁷ A.g.e, s.101.

¹¹⁸ Osman Aras,age,s.66.

Her devirde insanlığa hâkim zihniyetin farklı ideal ve ideolojilerin etkisinde, farklı anlamlarla telâffuz edilse de aynı manaya geldiği dikkat çekicidir. Nazi liderlerinden **Goering**, "**tereyağı değil silâh**" istiyoruz derken, Stalin, "**sütsüz sosyalizm, sosyalizmsiz sütten iyidir.**" diyerek savaş ekonomisinin vazgeçilmezliğini vurgulamıştır. Refaha ve ekonominin sivil alanlara yönlendirilmesine aşırı derecede tutulmuş bir ulus, milli güvenliğe ve askerî güce duyulan ihtiyacı görmemezlikten gelmesi halinde kendisini büyük tehlikelere atabilir. Savaş ekonomisi, güvenlik ekonomisi gibi tehlikelere totalist bir ideolojiye bağlı kalarak savunulması, liberalleri daima rahatsız etmiştir. Devletin aşırı güçlenmesi bireysel refah ve özgürlüklerin gelişmesini engelleyeceği yönündeki liberal tenkitlerin birçoğu, İngiltere'den etrafa yayılmıştır.

Adam Smith,¹¹⁹ hükümetin bireysel özgürlüklere mümkün olduğu kadar az müdahale etmesini tavsiye etmektedir. Ancak Adam Smith bile "**Savunma refahtan daha önemlidir.**"¹²⁰ Diyerek güvenliğin vazgeçilmezliğine işaret etmektedir. Adam Smith'in İngiltere'de görüşlerini savunduğu 1750–1800 arası dönem merkantilizm'den liberalizme geçiş dönemidir.

Merkantilist¹²¹, devlet kuvvet politikasına dayalı bir sistemdir. İç işlerinde merkezi devletin güçlendirilmesini, dış işlerinde başka uluslara karşı gücünün artırılmasını hedefliyordu. Merkantilist devlet koruyucu (dış ticarete), ekonomik alanda kendi kendine yeterliliği hedef alan, yayılmacı askerî bir devlettir. Avrupa'nın merkantilist devletleri, aynı zamanda sömürgecidir. Değerli madenleri stok etmeyi (Osmanlı'da Hazineyi Hümayun'u altınla doldurmak fikri), ithalat ve ihracatı sıkı kontrol altına alarak dışarıya servet akışına mani olmayı hedefliyordu. (Osmanlı'da mal bolluğu olması için tersi bir düşünce egemendir, ihracat kötü, ithalat iyidir.) Gemicilik, balıkçılık ve ziraatı destekleyerek, dışarıda ve denizaşırı bölgelerde sömürge ve koloniler kurarak anavatana meta akışı temin ediliyor. Nüfus artışı teşvik edilirken, ulusun birlik beraberlik içinde olması, dışarıya karşı birliğini koruması

¹¹⁹ Earle, Age, **Maker of Modern Strategy**, s.117-154

¹²⁰ Earle, Age, **Modern Stratejinin Yaratıcıları**, s.106.

¹²¹ Feridun Ergin, "**Uluslararası Politika Stratejileri**" İ.Ü yayını, no:2008, İstanbul, ty, s.13.

mütemadiyen destekleniyordu. Merkantilist zihniyette rakip ulusların zayıflatılması, kolonyal alanların genişletilmesi, zenginliğin hedef olarak gösterilmesi, diğer ülkelerin varlıklarından çalmak (zorla veya ikna ederek) meşru olarak kabul edilmektedir.

Merkantilist doktrinin 15. yy'dan - 18.yy'a kadar olan süreçte Avrupa'nın o günkü önde gelen uluslarında hâkim zihniyet olması, (İspanya, Hollanda, Portekiz, Fransa, İngiltere) aralarında yüzyıllar boyu süren savaflara yol açmıştır. Bu savafları, sonunda İngiltere kazanmıştır. (Waterloo 1815).

Adam Smith'in "The Wealth of Nations" adlı kitabını yayınladığı 1776'dan yaklaşık 15 yıl önce İngiltere Fransa'ya karşı (1756–1763) Yedi Yıl Savafları'nı kazanmış, ticarete, sanayide ve deniz gücünde rakipsiz hale gelmiştir. Merkantilist felsefede yer alan komşularının zayıflatılması prensibinin yararsız veya yanlış olduğu tezi İngiltere rakipsiz kalınca daha iyi anlaşılmıştır."Komşu ülkelerin zenginliği savaşta ve siyasete tehlikeli olabilir. Ancak alışverişte ve ticarete faydalıdır..." fikri egemen olmaya başlamıştır¹²².

Adam Smith, devlet otoritesinin kötüye kullanılmasına, savaş kışkırtıcılığına karşı çıkmış, tüccarların ihtirasının, kral ve yöneticilerin keyfi davranışlarının, muhteris tutumları Avrupa'nın huzuru için zararlı olduğunu söylemiştir. Adam Smith, "Hükümdarların şiddet ve adaletsizlikleri eskiden beri var olan bir kötülüktür demiş, Merkantilizm'in, değerli madenlerin stok edilmesi görüşünü de eleştirmiştir. **"Çalışkan olan ulus zenginliği yaratır. Zengin olan ulus dış saldırıya uğrar"** demiştir.

Adam Smith, altın ve değerli madenlerin savaş kasası olarak faydasını inkâr etmemekle birlikte, orduların, donanım, tüketim maddeleri ve endüstriyel üretimle yürüyeceğini ileri sürüyordu.¹²³ Yedi Yıl Savafları'nın masraflarını İngiltere'nin dış ticaret yolu ile karşılaması çok önemlidir. Smith, **"bir ulusun savaş yeteneğinin**

¹²² C.Erikan,"**Topyekün Harp** " Genel Kurmay Başkanlığı yayınları, İstanbul,1951,s.22.

¹²³Early, **a.g.e**, s.108.

Üretim hacmiyle lleceğine de işaret etmiştir.

Adam Smith, savaş için borçlanmak yerine, peşin vergi toplanmasını savaşın buradan finanse edilmesini savunmuştur. Bunun sebebi şu idi: Vergi toplamak zor olduğu için hükümetler savaş yoluna kolayca başvuramayacaklar.¹²⁴ Adam Smith, ulusal güvenlik için asgar gücün elzem olduğunu savunmuş, devletin ekonomik işlere müdahalesini kabul etmiştir.

“Endüstriyel gelişme, silâh sistemlerindeki tekâmül, ticaret sanay ve askerî kurumlar arasındaki bağı geliştirmektedir. Askerî gücün ekonomik temeller üzerine inşası zorunludur” diyerek bu görüşüne işlerlik kazandırmıştır.

Merkantilizm’in ithalat ve ihracat üzerine getirdiği sınırlamalara İngiltere’de ihtiyaç duyulmuyordu. İngiltere sanayileştikten sonra "Seyri Sefer Kanunları’nı" kaldırarak serbest ticaret dönemine geçti. Bismarck’a göre serbest ticaret İngiltere’nin en kuvvetli silhidir.

Haversham, Lordlar Kamarasında şöyle diyordu: "Filolarımız ve ticaretimiz birbirinden ayrılmaz bir şekilde ilgilidir. Ticaretimizi filolarımız korur, filolarımızı da ticaretimiz besler, ikisi birlikte İngiltere’nin zenginliği, kuvveti, güvenliği ve şamıdır." İlginç olan nokta ise şudur: Liberal felsefenin kurucusu olan Adam Smith İngiltere’nin deniz levazımatı ve silâh endüstrisi açısından kendi kendine yeterli olmasını öngörüyor, dışarıya malzeme satılmasına karşı çıkıyordu. Bu malların dışarıdan alınması yerine yurt içinde veya sömürgelerde üretilmesini öngörüyordu. Smith, askerî güvenliğin gerektirdiği yerli malları koruyan gümrük vergilerine de karşı değildi."İ sanayinin teşviki için yabancı mallara vergi koymak avantajlı olabilir" diyordu.¹²⁵

Adam Smith, ulusal gücün bir ekonomik g olarak ortaya çıkışını ve ekonomik araçların uluslararası rekabette bir zor aracı olarak kullanılmasını da

¹²⁴ A.g.e, s.108.

¹²⁵ A.g.e, s.110.

destekliyordu¹²⁶.

Adam Smith'in, ülkesinin karşı koyulmayacak güç haline geldikten sonra serbest ticareti savunması, ikiyüzlü vatanseverlik olarak görülmüş, şöyle eleştirilmiştir: **"Büyüklüğün zirvesine vardıktan sonra tırmandığı merdivene başkalarının tırmanmasını önlemek için merdiveni devirmek akıllıca bir iştir."**

Adam Smith ve William Pitt'in savunduğu liberal kozmopolit görüşlerin temeli şu fikre istinat etmektedir: Koruyucu vergiler ve deniz ticaretindeki (topyekûn dünya ticaretinde) kısıtlamalarla üretim gücünü başkalarının rekabet edemeyeceği seviyeye getiren uluslar, merdivenleri devirmek, diğer uluslara serbest ticaretin faydalarını vaaz etmek, tövbekâr eda ile korumacılığın yanlışlığını ilân etmek doğru yolu bulduğunu söylemek, başkalarını tuzağa düşürmekde son derece akıllı yoldur.

Adam Smith'in, Francis Bacon'un şu görüşlerinden etkilendiği de görülmektedir: **"Bir milletin kendini savunabilmesi maddî varlıklardan ziyade, halkın ruhuna, altın stoklarından ziyade, politik yapıdaki çelik kararlılığa bağlıdır."** Adam Smith şöyle diyor: **"Her toplumun güvenliği az veya çok halkın yapısındaki askerî ruha bağlıdır. Askerî ruh, tam disiplinli mevcut bir ordu tarafından desteklenmedikçe hiçbir toplumun güvenliği ve savunması yeterli değildir."**¹²⁷

Adam Smith, o günkü şartlarda yeni yeni ortaya çıkan daimî ordu kavramına da karşı çıkmıyordu. Aksine Adam Smith, profesyonel ve daimî ordu kavramına inanıyordu.¹²⁸ (Ne kadar eğitilmiş ve disiplinli olursa olsun milisler profesyonel ordunun yerini tutmaz)

Smith, ordunun özgürlükler üzerinde sınırlayıcı rolü olacağını, hatta tehdit edeceğini kabul ediyor, şunu söylüyordu; "gerekli tedbirler alındığı takdirde ordu, anayasayı ihlal etmek yerine onu destekleyen en önemli kurum haline gelebilir."

¹²⁶ Feridun Ergin, *Age*, s.113-116.

¹²⁷ *A.g.e.*, s.111.

¹²⁸ Erikan, *age*, s.25-27.

Smith, "Ulusal ekonomi içinde iş bölümü, ordu içinde iş bölümü verimliliğini artırır" diyordu.

Adam Smith güvenlik ekonomisinin önemine de işaret etmiştir: "İmparatorluk sistemi içinde sömürgelerin değeri, imparatorluk savunmasına sağladıkları askerî kuvvetler ve sağladıkları gelirle ölçülmelidir"¹²⁹ diyen Adam Smith, İngiltere'den ABD'nin bağımsızlık talebinin ret edilmesini istemiş, şöyle söylemiştir; "Böyle bir şey dünyanın hiçbir yerinde hiçbir milletin şimdiye kadar kabul etmediği ve etmeyeceği bir öneridir." "İdare edilmesi ne kadar güç olursa olsun, geliri masrafından ne kadar az olursa olsun, hiçbir millet sömürgelerinden vazgeçmeye razı olmadı.Bu tür fedakârlıklar çoğunlukla çıkarlar için yararlı olsa da, milletin gururunu her zaman zedelemiştir."¹³⁰ Dedi.

5.1.1.9. ALEXANDER HAMILTON (1757–1804)

"Dış tehlikelere karşı güvenlik içinde olma arzusu ulusal davranışlara yön veren temel etkindir. Gerektiğinde güvenlik uğruna özgürlüklerden bile vazgeçmelidir. İnsanlar daha fazla emniyet içinde olmak için refah ve özgürlükten mahrum kalarak, tehlikeli bir hayatı garantili bir hayata tercih ederler."

Alexander Hamilton'un¹³¹ bu görüşlerini ateşli serbest ticaret yanlısı İngiliz İktisatçı William Graham Sumner şöyle eleştirmiştir: "Bu tezler ABD şartlarına uyarlanmış eski merkantilist sistemden başka bir şey değildir."

Hamilton, Amerikan milliyetçisiydi, ekonomik politikanın milli birlik ve milli güç için bir alet olarak kullanılması gerektiğini savunuyordu. Hamilton'un temel felsefesi şudur: Merkezi ekonomi, ekonominin merkezi idaresi (para, merkez bankası, maliye, borçlanma politikaları dâhil) üretimin içte teşviki ve geliştirilmesi, millet tarafından üretimin içte yapılması ve geliştirilmesi, millet tarafından

¹²⁹ Early, *Age*, s.113.

¹³⁰ *Age*, s.113.

¹³¹ Earle, *Maker of Modern Strategy*, s.117-154.

kontrolüne olan inanç, milli birliğe olan sadakate dayanmaktadır. Herkesin çıkarına olan uluslararası işbölümü her ulusun kendine sahip çıkmasıyla ortak değer haline gelebilir. Hamilton, uluslararası işbölümü ve işbirliğine her şeyi satın hiçbir şeyi satın almayan mantığın engel teşkil edeceğini savunmuştur.

Hamilton, ABD'nin başka devletlerin 'doğru veya yanlış' dış politika telkinlerinden bağımsız bir düşünce geliştirmesini tavsiye etmiştir. Hamilton, ABD'nin; askerî, mühimmat, ikmal maddeleri ve diğer teçhizat açısından kendi kendine yeterli olmasını sağlayacak bağımsız bir üretim politikası oluşturması gerektiğini söylemiştir.¹³²

"Bir ülkenin sadece refahı değil, bağımsızlığı ve güvenliği de çok önemlidir. Dış ticaretimizin geliştirilmesi ve korunması donanmaya bağlıdır. Bunu başarmak için güçlü bir donanmaya ihtiyacımız vardır. Bu imalat sanayimizi ham madde ve pazar açısından desteklemek, demektir." Hamilton, ABD gibi genç bir ülkenin imalat sanayisi çok gelişmiş bir endüstriye sahip olan İngiltere'ye karşı korunması gerektiğini savunuyordu.

Hamilton, Amerikan birliğinin kurulmasını, içte birliğin savunulmasını da ekonomi ve çıkar birliğinin tesisinde görüyordu. "Merkezi ekonomi, yaygın sanayî ve ticaret ülkeyi içte birleştirecek, ortak çıkarlar etrafında birleşen bir milletin toplam gücü her alanda artmış olacaktır."Yaygın ve birleşik ekonomi halkı çıkar birliği ekseninde birleştirecek yabancı entrika ve yıkıcı çalışmalara karşı halkı barış içinde bir arada tutacaktır."

Hamilton iki yüzyıl sonrasına hitap eden bir öngöründe bulunarak, şunları söylemektedir: "**Birliğe sıkı sıkıya sarılarak, çok geçmeden Amerika'dan Avrupa'yı kontrol altına alabiliriz ve dünyanın bu kısmında kuvvet dengesini kendi çıkarımıza göre yönlendirebiliriz.**"

¹³² Earle, **Modern Stratejinin Yaratıcıları**, s.115.

Hamilton, ABD'nin milli ekonomi ve ulusal birliğinin kurulmasında donanmanın hayati önemine şu sözleriyle işaret etmiştir: "Donanma bu büyük gayeye katkıda bulunacağı gibi, politik ve ekonomik birlik de donanmanın büyümesine katkıda bulunacaktır."

Hamilton, ABD'nin Avrupa'dan uzak ve topraklarının çok geniş oluşunun önemini anlamış, bu durumun yabancı kuvvetlerin istilâsını imkânsız olmazsa bile çok zorlaştıracığını görmüş, ABD'nin eski dünyaya müdahalede ihtiyat gücü ve hakem rolü oynayacağını işaretini de vermiştir.

Hamilton, güvenliğin kuvvet olmadan başarılamayacağını söylemiş, barış ve savaşı çıkarlarımız doğrultusunda kullanabilmemiz için güçlü olmamız gereklidir, **güçlü olmak için birlik içinde olmak şarttır**" demiştir.

Hamilton, Avrupalı güçlerin Amerika kıtasında toprakları olduğu sürece, ABD'nin asla emniyet içinde olmayacağını da savunmuştur. Sömürge topraklarının bir Avrupalı güçten diğerine geçmesine de karşı çıkmıştı. **(Yani inziva politikası kıtada içine kapanıp hiçbir şey yapmamak veya hiçbir şeye karışmamak değildir. İnziva döneminde ABD, Avrupa güçlerini Amerika kıtasından çıkartmıştır.)**

Hamilton; "barış zamanında yeterli kuvvet bulundurmalıyız. Aksi takdirde malımızı ve özgürlüğümüzü yabancı istilâcıların merhametine terk ederiz".diyor. Hamilton, ortak gücün iyi kullanılması için devlet aklının tek merkezden yönlendirilmesini de telkin etmiştir.

Hamilton, daimî ordu ve ordunun disiplin içinde olmasını savunmaktadır. Savaş titizlik, dikkat, sebat ve uygulama ile öğrenilecek bir sanat ve bilimdir. O devirde hâkim fikir olan; **"dünya ticaret geliştii takdirde barış kendiliğinden gerçekleşecektir**, ("tüccar sınıf savaş yapmaz" diyorlardı, bugün, demokrasiler savaş yapmaz" diyorlar.) (Montesquieu'da bu fikirdeydi; ticaretin doğal sonucu barışı korumaktır.) düşüncesine de Hamilton itiraz etmiştir. Hamilton'a göre bu düşünce,

sağduyuya ve tarihin bilinen gerçeklerine aykırıdır.

Hamilton **“ticaretin savaflara engel olması bir tarafa yeni savaflara sebep olması daha fazla ihtimal dâhilindedir demiş”** ve şunları söylemiştir:

"Eskinin şan, şeref ihtirasının (tutkusu) yerini, zenginlik, toprak ve sömürge dominyonları oluşturma fikrî almadı mı?" Bu da sömürge savaflarına ve yeni rekabetlere sebep olmadı mı?¹³³

Hamilton'un milli ekonomi fikrini savunduğu dönemde Jefferson 1812'de, “serbest ticaret fikrinin bizi sonsuza kadar yabancı ve dost olmayan (İngiltere'yi kast ediyor) insanlara kul köle ettirecek bir fikir ve hain emellerini gizlemek için bir maske olarak kullandıkları bir araçtır" diyordu.

1816'da Jefferson bütün Amerikalılara çağrıda bulunarak, **"fiyatı ne olursa olsun bir malın yerlisi varken, yabancısını almayın"** diyor, tecrübe gösterdi ki, böyle yapmanın sanayinin rahatımız ve refahımız için olduğu kadar bağımsızlığımız içinde çok önemli olduğunu öğrendik. (Bugün gümrük birliği ve dış ticaret politikamızdaki isabet derecesini kıyaslayabiliriz.)

5.1.1.10. FRIEDRICH LIST (1789–1846)

Friedrich List,¹³⁴ Almanya'da doğdu, fikirlerini Amerika'da uygulamaya koydu. Zollverein'in (gümrük birliği'nin) ateşli savunuculuğunu yaptı. Öncelikle şu gözlemlerde bulunarak; güvenliğin, refahın ve askerî gücün ekonomik temellerini kapsayan fikirleri savundu: "Topraklarının her yanını tek bir üretim, ticaret ve liman kentine dönüştüren, tüm sanayi, bilim ve sanat dallarını, büyük ticaret ve zenginlikleri, deniz ulaşımını ve deniz gücünü bünyesinde toplayarak dünya şehri haline gelen İngiltere'nin gayretleriyle karşılaştırıldığında dünya hâkimiyetine askerî

¹³³ A.g.e, s.120.

¹³⁴ Earle, **Maker of Modern Strategy**, s.117-154.

güçle ulaşmayı amaçlayan gayretlerin ne kadar boş olduğunu görürüz"

Friedrich List, "kuvvet refahın daha önemlidir. Kuvvetin karşısı olan güçsüzlük, sahip olduğumuz her şeyin, sadece refahın değil, aynı zamanda üretim güçlerimizin, uygarlığımızın, özgürlüğümüzün, bağımsızlığımızın, herşeyimizin yitirilmesine ve bizden kuvvetli olanların eline geçmesine sebep olur." diyor. Friedrich List, **"Almanya'nın sorunlarını çözecek anahtar ilkenin milliyetçilik olduğunu kısa sürede anladım"** diyor. Serbest rekabeti şöyle değerlendiriyordu: "İki millet arasındaki serbest rekabetin ancak her ikisi de eşit bir sınaî gelişme içinde ise yararlı olacağını anladım."

List, Almanya'da şehir devletleri arasında uygulanan gümrüklerin kaldırılarak, yabancılara karşı ortak tarife tespit edilmesini, sanayi ve ticaret gelişinceye kadar serbest ticarete taraf olunmamasını tavsiye etmektedir."Gerçek hayat kitabını, içten ve dikkatle inceledim, bu sonuçlara vardım" diyor.

F.List, ABD'nin uçsuz bucaksız işlenmemiş kaynaklarına, ülkeyi baştanbaşa geçen demiryolları ve kanallarına, sınırsız kaynaklarıyla gelecek vaat eden imkânlarına büyük hayranlık duyuyor. Hamilton'un reel politliğini, Jackson'un milliyetçiliğini takdir ediyordu.¹³⁵

Friedrich List, "Bir millet, ortak hükümeti, ortak kanunları, hakları, çıkarları, ortak tarihi, zaferleri, halkların zenginliklerinin ortak savunmasının yanı sıra güvenliği olan bireylerin meydana getirdiği ayrı bir toplumdur. Bu toplum (millet) özgür, bağımsız, tek bir vücut oluşturur; diğer toplumlar karşısında kendi çıkarları doğrultusunda hareket eder ve içte azamî refahı sağlarken, diğer milletlere karşı azamî güvenlik sağlamak amacıyla toplumu meydana getiren bireylerin çıkarlarını düzenlemek için kuvvete sahiptir" diyor."Bir toplumun hedefi sadece varlıkları artırmak (servet ve kâr) değil, kuvveti de artırmaktır" diyor.

¹³⁵ Earle,age, **Modern Stratejinin Yaratıcıları**, s.123.

"Bir ulus yeterli bir kuvvete sahip değilse bir gün bütün kazançlarını,, özgürlüğünü ve bağımsızlığını kaybetmesi mümkündür." Kuvvetle ticaret arasında bir uyum olmalıdır. Bu uyum olmazsa bir millet asla kuvvetli ve varlıklı olamaz. Üretici kuvvet, milli güvenliğin anahtarıdır."¹³⁶

"Milletin kuvvetini ve varlığını artırmak hükümetin sadece hakkı değil, görevidir de... Ticareti deniz gücü ile korumak da hükümetin görevidir. Milletın refah ve özgürlüğü her şeyden önce kendi kuvvetlerine dayanmalıdır." "Savaş ve saldırı tehlikesine karşı tedbirli olmak için sanayi kaçınılmaz bir ihtiyaçtır." "Modern dünyada bir ülkenin ordularını dağıtması, donanmasını imha etmesi ve kalelerini yıkması nasıl bir çılgınlıksa, **bir milletin ekonomik siyasetini serbest ticaretin yıkıcılığına terk etmesi de o derece çılgınlıktır.**¹³⁷" Bir milletin üretim gücü ne kadar büyük olursa dış ilişkilerinde o kadar güçlü ve savaş zamanlarında o kadar özgür olur." "**Bir millet kendisinden önceki nesillerin bıraktıklarını kendine mal etmesini bildiği ve kendi katkılarıyla çoğalttığı nispeten üretken olur.**"

F.List, Almanya için Ren'den Vistül'e, Balkanlar'dan Baltık'a uzanan birleşmiş bir Almanya'yı tasavvur etti. Birleşmiş Almanya'ya; Danimarka, Hollanda, İsviçre, Avusturya ve Belçika'nın dâhil edilmesini savundu. İsviçre'nin alınmasının Almanya'yı ekonomik ve askerî bakımdan gerekli doğal sınırlara kavuşturacağını söyledi. Almanya barışçı yoldan Tuna etrafındaki topraklara, Osmanlı'nın Avrupa topraklarına da sızmalıdır. Buralarda Almanya'nın çıkarına, sağlam güvenlik ve düzen kurulmasında büyük faydalar vardır" dedi.¹³⁸

"Bir milletin, kendisinden daha geride olan milletleri yararlı biçimde etkileyerek, kendi nüfus fazlası için sömürgeler kurarak, yeni milletler ve uygarlıklar yaratması faydalıdır." Bir millet sömürgeler kurmadığı zaman fazla nüfusu başka ülkelere akar. Bu durum uygarlığı ve endüstrisi için büyük kayıptır.

¹³⁶ A.g.e, s.124.

¹³⁷ A.g.e, s.125.

¹³⁸ A.g.e, s.126.

F.List Almanya'dan ABD'ye göçmüş olan Almanların Alman idealizminden ülebet koptuklarına işaret etmekte ve onların orada bir Alman devleti kuracaklarına inanmamaktadır. Almanya için en iyi yol Güneydoğu Avrupa'da, Orta ve Güney Amerika'da kendi sömürgelerini kurmasıdır. List, savunduğu bu görüşlerin, savaşmadan gerçekleşmeyeceğini biliyordu. Gelecekte milli savaşların çıkacağını da tahmin ediyordu. Almanya'nın esas meselesinin İngiltere ile ilgili olduğunu farkındaydı. İngiltere'nin kara Avrupa'sında, kuvvet dengelerindeki değişmeye müsaade etmeyeceğini tahmin ediyordu...

"İngiltere, her denizin anahtarını eline geçirmiş, her millete karşı nöbetçi dikmiştir" diyordu...

"Cebel-i Tarık vasıtasıyla Akdeniz'de, Aden vasıtasıyla Kızıl Deniz'de, Karaçi vasıtasıyla Basra Körfezi'nde hâkimiyet kurmuştur" diyor. Çanakkale Boğazı, Süveyş ve Panama kanallarını eline geçirmeye ihtiyacı vardır" diyerek, öngörüle bulunuyordu.

"İngiltere deniz kuvveti, sömürge ekonomisi ve endüstriyel yetenek itibarıyla önüne geçilmez bir kuvvettir. Hiç bir millet diğer milletlerin yardımını olmaksızın tek başına onunla başa çıkamaz. Denizlerde öteki milletler güç birliğine giderek, İngiltere'ye karşı koymalıdır. (Avrupa bloğu oluşturulmalıdır.) Geçen yüzyılın siyasî tarihi, bize kıtadaki güçlerin birbirlerine karşı aşmış oldukları savaşların İngiltere'nin sanayisini, varlığını, denizciliğini, sömürgelerini ve üstünlüğünü artırmaktan başka bir sonuca hizmet etmediğini gösterir."¹³⁹

F.List'in bir de öngörüsü vardı: "Geleceğe baktığımızda denizlerde İngiltere yerine Amerikan bayrağının dalgalanacağını göreceğiz" diyor ve İngiltere'nin liderliği ABD'ye kaptırması halinde denge kurmak için Avrupa birleşik kuvvetlerinin ortak liderliği arayacağını ve bulacağını değerlendiriyordu. "İngiltere, gelecekteki duruma şimdiden alışmalı. Avrupalı kuvvetlerle şimdiden dostluklar kurmalıdır."

¹³⁹ A.g.e, s.128.

F.List, daha sonra Sir Halford'un ortaya attığı, “İngiliz deniz üstünlüğünün sonsuza kadar sürmeyeceği teorisini önceden keşfetti. F.List'in modern stratejiye yaptığı en büyük katkı demir yollarının askerî güç dengesi üzerindeki etkisini görmesi ve değerlendirmesidir. List'e göre demiryolu ağı Alman milli birliğini pekiştirecek, ulusal bilinci ve varlığı geliştiren önemli bir araçtır. Demiryolları siyasî birliği temin ederek Avrupa'nın ortasında Almanya'nın bir güç olarak ortaya çıkışını garanti edecektir. Demiryolları seferberlik hızı, birliklerin ülkenin iç kısımlarından hudutlara taşınması, yığınak ve iç hat manevraları açısından çok önemlidir.

F.List,1833'de öngördüğü,“demiryolu hatlarının yapılması halinde Almanya'nın taarruzî gücü ve savunma yeteneği on kat artacaktır” demiştir. "Komşu ülkelerin bizden önce bitirdiği demiryolunun her kilometresi hatta her metresi onların bizden daha avantajlı olmasını sağlar.”¹⁴⁰ “Atalarımız yay ve ok yerine tüfek taşıdıklarına göre bizde ilerlememizi süratlendirmek için demiryoluna acil önem vermek zorundayız."F.List'de Amerikan iç savaşında demiryollarının ulaştırmadaki süratte ne derece önem arzettiğini görmüştür.

F.List, iki noktada yanılmıştı. Bu görüşleri şunlardır: Demiryollarının gelişmesi, daha küçük ordulara ihtiyaç oluşturacaktır ve taarruzî savaşın (büyük ve masraflı yığınak) çok pahalı hale gelmesi sebebiyle savaş tehlikesi azalacaktır. F.List, Bağdat demiryolu fikrinin yanında Moskova'dan Çin'e kadar uzanan bir demiryolu yapılmasını da öngörmüştür.¹⁴¹

F.List'e göre Alman sosyal ekonomisi ve ekonomik gücünün belli bir seviyeye ulaşması dahi Alman demiryolu sisteminin yardımı ile mümkündür. F.List, Almanya'nın Balkanları kontrol altına almasını, demiryolu ile merkeze bağlamasını düşünüyor. Bu coğrafyanın Rusya'nın eline geçmemesi için İngiltere ile birlikte hareket edilmesini öngörüordu.

¹⁴⁰ A.g.e, s.130.

¹⁴¹ A.g.e, s.131.

1891'de **Şansölye Caprivi**, "Devlet kendi ikmal kaynaklarına dayanmayan bir durumda ise varlığı tehlikededir. Acil bir durumda, savaşta, artmakta olan nüfusumuzun beslenmesine yetecek miktarda tahılı gözden çıkarmamızın mümkün olmayacağı inancındayım... Bir savaş halinde Almanya'nın başkasının meçhul yardımından ziyade kendi tarımına güvenmesini daha iyi bir siyaset olarak görürüm. Sarsılmaz inancım odur ki, gelecek bir savaşta ordunun ve ülkenin beslenmesi harbin sonucunu etkileyecek bir rol oynayacaktır." diyerek F.List'in açtığı yoldan yürümüştür.

Bismark, F.List'in açtığı yoldan yürüyerek ekonomik görüşlerini şekillendirmiştir. Alman devlet adamlarının komşularının iyi niyetinden ziyade Almanya'nın mevcut gücüne dayanması gerektiği fikri, F.List'in görüşüydü. List, *lebenstraum* (hayat sahası), **Drang nach Osten (Doğuya Doğru Genişleme)** denizlerde ve sömürgelerde yayılma, devamlı kesin sınırlara sahip olma, **Ausland Deutsche (Anavatana Sadakat)** gibi fikirleri ilk defa sarf etmiş; Kıta Avrupasında İngiliz-Amerikan gücüne karşı kıtasal bir blok oluşturma tezinin de savunucusu olmuştur. List'in fikirleri Pangermenizm ve nasyonal sosyalizmin ideolojik çıkışına temel teşkil etmiştir.¹⁴²

Merkantilizmin, devlet gücünü artırmak için savaşarak büyümesi" tezine modern iktisadî araçlar ilave edilerek, uluslararası mücadele daha etkili araçlarla karmaşık hale gelmiştir. Kota, boykot, vesikaya bağlamak, yedek stok, tahsisat, ambargo gibi bir yığın yeni unsurlar, uluslararası savaşa yeni kavramlar olarak girmiştir.

F.List'in iktisadî görüşleri, Nazi stratejistler tarafından çarpıtılarak totaliter ekonomi, totaliter devlet, totaliter savaş teori ve tezleri olarak ortaya çıkmıştır. Naziler ulusal güvenliği totaliter anlamda düşünmüşler insan faaliyetlerinin her alanına el atarak, iktisadî güvenliği milli güvenlik siyasetinin temeli haline getirerek,

¹⁴² A.g.e, s.133.

kontrol edilmeyen hiç bir alan bırakmamışlardır.

Liberal bilinen Adam Smith, milliyetçi siyasetçi Alexander Hamilton ve F.List benzer görüşleri savunarak, askerî gücün ekonomik temellere dayandığını görmüşler, ülkenin ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılayacak ulusal bir ekonomi istemişlerdir.

5.1.1.11. MOLTKE

Prusya 1815'den 1860'a uzanan dönemde hiç bir savaş tecrübesi geçirmemiştir. Sadowa ve Sedan zaferinden sonra ordunun uzun barış zamanından sonra yüksek savaşma kabiliyetine nasıl eriştiği tartışma konusu olmuştur.

Prusya'nın bu güce erişmesinde Büyük Frederick, Napolyon, Scharnhorst ve Gneisenu'nun büyük rolü olduğu söylenmektedir. Frederick'in "kendine güven, dayanıklı tek er yetiştirmeye matuf, muharebelerin ilk önce eğitim alanlarında kazanılacağı" tezi ve askerîn yaşantısının bütün ayrıntılarıyla ilgilenen komutanlık yapısı askerî doktrinin temeli oldu¹⁴³.

Napolyon'un istilâcı olarak meydana getirdiği dış tehdit Prusya Ordusunun modernleşmesine temel teşkil etti. Frederick'in ordusu paralı askerler ve asilzadelerden kurulu, şan, şeref için çarpışan tipik bir hanedan ordusuydu. Bu orduyu sıkı disiplin ve hiyerarşi ayakta tutuyordu. Prusyalı askerî reformcular, Frederick'ten-Bismarck'a uzanan süreçte milli ordu oluşumu ve genel askere alma yöntemleri yoluyla ulusal birliği pekiştirdiler. Daha önceki dönemde uygulanan para ödemesi yoluyla askere gitmemek, yerine başkasını yollamak, atıyla birlikte askere gitmek ve daha az askerlik yapmak gibi yöntemler, orduyu vatandaş ordusu olmaktan çok, fakirlerin askere alındığı, garibanlar ordusu yapıyordu. İş bununla da kalmıyor, emir komuta asillerin elinde bulunuyordu. İşte böyle bir ortamda Scharnhorst ve

¹⁴³ Hulusi Çelikpazu, *age*, s.80-83.

Gneisenau'nun fikirleri, Prusya ordusunun oluşumunda önemli rol oynadı.

İnsanlara savaşı öğretmek ve onları savaşta yönetmek ve uygulamak konusu ana sorundur. Napolyon'dan etkilenen askerî düşünürler, savaş kazanmayı kimi zaman tesadüflerle izah ediyorlardı. Jomini, başarının prensipler koymak olduğunu, rasyonel kararların sevk ve idarede en önemli etken olduğunu söylemişti.

Napolyon; dehanın sezgi gücü olduğunu, komutanın duruma göre karar vermesi gerektiğini söyleyerek, yönetimde akılcılığın yerini irrasyonel faktörlerle izah ediyordu.

Scharnhorst ve Gneisenau, komutanın yaratıcı gücü ve birliklerin morali gibi faktörlere büyük önem veriyorlardı. Scharnhorst, 1806 başlarında Prusya Genelkurmay Başkanlığını örgütlerken; istihbarat, taktik, stratejik hazırlık, topoğrafik inceleme vs. gibi yeni yöntemleri eğitim-öğretim yoluyla askerlere öğretiyordu, barıştan itibaren plân yapılması birliklerin eğitilmesi, harp oyunları ve kurmay manevralarıyla bilginin pekiştirilmesini hedef aldı. Bu düzenlemelerle Genelkurmay savaşa hazırlıklarında esas rol ve sorumluluk verdi. Prusya ordusunun Sadova ve Sedan'a hazırlanması böyle başladı.

Moltke,¹⁴⁴ Clausewitz'in öğrencilerindendir. Scharnhorst ve Gneisenau'nun kurduğu Prusya askerî geleneği ile yetişmiştir. 1835–1839 yılları arasında Osmanlı Ordusunda müşavirlikte bulundu. 1860'lı yıllarda Prusya Ordusunda Genelkurmay Başkanlığına yükseldi. Land Wehr (Milli Muhafız) gücünü artırarak, daimî orduya geçiş sağladı. Prusya Ordusu barış zamanından savaşa düzenine geçiş sağlayacak sistemi iyi düzenlemişti. Ordu seferberliğini süratle tamamlayabiliyordu.

Moltke, demiryollarının seferberlik ve birliklerin süratle muharebe alanlarına ulaştırılmasındaki rolünü görmüş, çok miktarda hattın yapılması için hükümet

¹⁴⁴ Earle, **Maker of Modern Strategy**, Hajo Halborn, s.172-205.

nezdinde girişimde bulunmuştu.¹⁴⁵ Demiryollarındaki gelişme, Moltke'nin, komutanlık zamanında orduların, Napolyon dönemine göre altı misli hızla sefer yerlerine ulaşmasını sağlamıştı. Zaman ve mekân faktörlerinde önemli değişiklik olmuştu. Moltke¹⁴⁶, "seferberlik sırasında karşılaşılan zorluklar askerî birliklerin büyüklüğüne göre artar. Varış noktasına yaklaştıkça yollar daha da azalır. Mevcut yolların sayısı gittikçe azalınca, toplanmış bir ordu artık yürüyüş yapamaz. Sadece bir alandan diğerine hareket ettirilebilir. Yürüyüşü hızla tamamlamak için birlikler bölünmelidir. Bunu düşman karşısında yapmak çok tehlikelidir. Birlikleri ayrı ayrı kollar halinde yürüterek toplamak ve tam zamanında toplamak son derece önemlidir"... Diyordu.

Sadowa'dan sonra fikirlerini şöyle özetledi:"Farklı yönlerden getirilen kuvvetlerin muharebe sahasının değişik bölgelerinde muharebe günü toplanması en iyi yoldur. Eğer birlikler değişik yönlerden hareket ettirilerek düşmanın cephesine ve kanadına ulaşacak şekilde yönlendirilebilirse strateji yapabileceğinin en iyisini başarmış olur."

Savaşta zafer kazanmak sadece hesaplanabilir faktörlere bağlı değildir. Araziye, havaya, yanlış haberlere ve şans denen faktörlere de dayanır. Savaşta büyük başarılar büyük tehlikelere girilmeksizin kazanılamaz.

Moltke, savaşın kontrol edilebilir, faktörler altında ve komutanların aklını kullanarak kazanması gerektiğini değerlendiriyor, bununla birlikte savaşta hesaplâ üstesinde gelinemeyecek birçok faktörün rol oynadığını kabul ediyordu. Moltke'ye göre seferberlik ve sefer alanlarına intikal hesaplanabilir faktörler arasında yer alır. "Orduların ilk toplanması esnasında yapılan bir hata, seferberlik boyunca nadiren düzeltilebilir. Savaş, cesaret ve hesap bileşimi haline gelmiştir. Harekât başladıktan sonra emellerimiz düşmaninki ile karşılaşır. Kararlı ve azimli isek onun amaçlarını sınırlarız. Hiç bir plân düşmanın esas kuvvetleriyle karşılaşmanın ötesini görmez.

¹⁴⁵ A.g.e, s.157.

¹⁴⁶ Philip A Crowl,"Doğru Olarak Cevaplandırılacak Altı Soru, Strateji Üzerine"**Harp Akademileri Bülteni**, Özel sayı: 2,1984,s.1-12.

Muharebe başladıktan sonra, bilinmeyen unsurları tahmin etmek, süratle karar vermek, azimle ve yılmadan mücadele etmek gereklidir.¹⁴⁷

Moltke;“subayların geleceğin plânlarını yapabilmeleri için cesaretle öngörüyü birleştirmeleri gereklidir. Bunun için tarih öğrenmenin büyük yararı vardır” diyordu. Moltke; doğru açıdan bakılması şartıyla stratejinin tarihten alacağı çok ders vardır” demiştir.

"Strateji bilgiden ötedir, bilginin günlük hayata uygulanmasıdır. Strateji, en zor şartların baskısı altında faaliyet sanatıdır.¹⁴⁸ Moltke'ye göre **güçlü olarak uygulandığı takdirde hatalı bir plân bile başarılı olabilir. En mükemmel bir plânı bile harfi harfine uygulamak hatalıdır.** Böyle bir düşünce inisiyatifi öldürür, ast komutanlıkların yaratıcı fikirleri uygulamasında engel teşkil eder. Moltke inisiyatifi daraltan emirler çıkartılmasına da karşı idi. "Emir, komutanın kendi başına yapamayacağı şeyleri kapsamlı onun dışında bir şey bulunmamalıdır."

Hatta Moltke, taktik başarılar için ast komutanların plân dışına çıkarak inisiyatif kullanmalarını bile hoş karşılamıştır. Onun bu konuda düşüncesi şöyle idi: **"Taktik zafer önünde, strateji boyun eğer."**

Moltke'ye göre; ordunun savaş ruhunu felce uğratmak veya ast komutanların seri hareket etmelerini ve tepki göstermelerini kısıtlamak, inisiyatif almalarını engellemek hatalıdır.¹⁴⁹ Moltke'nin stratejisi açık fikirlilik ve yöntem değiştirmekte elâstikiyete dayanmaktadır. Moltke; düşmanı büyük kuvvetlerle ezebilmek için diğer cephelerde mümkün mertebe az kuvvet bulundurmak (veya az dövüşmek) gerektiğini düşünüyordu. Alsace-Lorraine'i aldıktan sonra batıda küçük kuvvetlerle savunma yaparken, doğuda (Ruslara karşı) büyük kuvvetler toplanması gerektiğini söyledi. Schlieffen ise bu plânın tersini (1894'de) kabul etti.

¹⁴⁷ J.E.A.Whitman,"**Tarih Boyunca Strateji ve Tabiye**" Çev: Feridun Ergin, Gen. Kur. Basımevi, Ankara,1945,s.14-17.

¹⁴⁸ **A.g.e.**, s.159.

¹⁴⁹ **A.g.e.**, s.160.

5.1.1.12. KONT ALFRED SCHLIEFFEN (1833–1913)

Schlieffen,¹⁵⁰ 1866'da süvari kolordusunda karargâh subayı iken Sadova Muharebesi'ne katıldı. Genelkurmay karargâhında çalıştı. Schlieffen demiryollarının geliştirilmesi, seyyar ağır topçu sınıfının oluşturulması, ordu demiryolu istihkâmı gibi modern teknolojisinin strateji üzerine etkilerini inceledi. Teknolojinin strateji üzerinde yeni ufuklar açacağına inanıyordu. Teknoloji "herkese eşit ve tarafsızca yararlar sağlarken, dertlerde açmaktadır."¹⁵¹ Diyordu. Modern orduların ateş gücünün artması, Napolyon ve Moltke'nin geliştirdiği hareket stratejisini sınırlandırıyordu. Schlieffen manevra ve hareket kabiliyetinin kaybedilmesini kabullenen subayları eleştiriyor. Savunma mevzilerine cephe taarruzu yapılmasının küçük başarılar getireceğini, "Rus-Japon savaşında görüldü ki (1905) en başarılı cephe taarruzlarının bile küçük birer zafer olduğunu" söylüyordu.¹⁵²

Schlieffen'e göre mevcut toplumsal düzeni sadece imha stratejisi koruyabilir. 1938'de Alman Genelkurmay Başkanı olan General Von Fritsch; "Schlieffen'in ölümünden sonra meydana gelen teknolojik gelişme, onun ortaya koyduğu kuralları geçersiz kılabılır" diyordu.

Schlieffen, Alman askerî üstünlüğünün olduğu yerlerde zaferler kazanmak, başka yerlerde savunmada kalarak stratejik avantaj elde etmek gerektiğini değerlendiriyordu.

Moltke'nin Fransa'ya karşı savunmada kalmak, Ruslara taarruz etmek şeklinde özetlenen görüşünü Schlieffen değiştirmiş, doğuya karşı yapılacak harekât çok zaman alacaktır, uçsuz bucaksız düzlükler Rusların kaçmasını sağlayacak, savaş doğuda sürüncemede kalacak, Alman ordusu batıda da kımıldamadığı için savaş sürüp gidecek Avrupa'da üstünlüğü İngiltere ele geçirecek" demiştir. Schlieffen'in bu plânı Fransa'nın daha güçlü olduğu tezine dayanıyordu. Schlieffen, Alman ordusu

¹⁵⁰ Earle, **Maker of Modern Strategy**, Halborn, s.172-205.

¹⁵¹ Hulusi Çelikpazu, **age**, s.83-84.

¹⁵² Earle, **Modern Stratejinin Yaratıcıları**, s.165.

Paris'e girse bile Fransız ordusu İngiltere'den yardım görerek, daha güneyde savunmaya devam edebilir, demiştir. Schlieffen'in bu plânına rağmen, I. Dünya Savaşı'nda Almanya yıldırım taarruzunu temel alan iki cepheli savaş konseptini uygulamaya koydu.1914'de Alman ordusu Tannenberg'de Rusları mağlûp ederek Schlieffen'in plânına göre hareket etti. Bu zaferin batıda harekâtı tamamlayacağı ümit edildi.

Schlieffen, ateş gücünün artması sebebiyle cephe taarruzunun son derece masraflı ve etkisiz olduğunu söylemiş, mühimmatın etkisinin ve menzilin artması sebebiyle lojistik ulaştırma hatlarının daha hassas hale geldiğini vurgulamamıştır. Schlieffen, "düşmanı iki kanattan çeviren imha muharebesinin başarılmaması halinde bu stratejinin en büyük başarısı olur demiştir.

Schlieffen; "I. Dünya Savaşı'ndaki durumu değerlendirirken; 1870'de biz Fransa'ya karşı sayısal üstünlüğe sahiptik fakat şimdi sayıca daha az kuvvette olduğumuzu bilmeliyiz" diyor. Fransa'ya karşı üstünlük tesis edilebilmesi için ordunun sayıca büyütülmesi gerektiğini söylüyordu.

"Düşman devamlı savunma yapmaya zorlanırsa taarruz etme kabiliyeti kırılabilir. Daha yüksek hareket kabiliyeti her zaman için askerî başarının temel şartlarından biridir. **"Yürüyüş emri taarruz emrinin yerini almıştır." Sayısal zafiyeti olan ordular manevra kabiliyetiyle ve sıkı koordinasyonla stratejik üstünlük elde edebilir"** diyordu.

Aynı dönemde Fransız Genelkurmay Başkanlığı da 1905 Rus-Japon savaşının etkisinde kalarak, taarruz stratejisine ağırlık vermişti. I.Dünya Savaşı esnasında kuvvet dengeleri de değişmişti.

I. Dünya Savaşı'nda, Schlieffen plânının uygulanamaması veya başarılabilmesi, Schlieffen'in stratejik düşüncesinin yetersiz olduğunu göstermez. II. Dünya Savaşı öncesi, Alman Genelkurmay'ındaki stratejistlerinin savunduğu stratejik inisiyatif, hareket kabiliyeti ve çevirme harekâtının önemine olan inanç, Schlieffen'in

görüşlerinin değerini gösteriyordu. 1940'da Alman ordusu Schlieffen'in görüşlerine göre hareket etti ve bu plânı canlandırdı.

I. Dünya Savaşı komutanlarından Kraft Von Dellmensingen'in ortaya koyduğu "**Yarma Taarruzu**" fikri, cephenin bir bölgesinin yoğun şekilde ateş altına alınmasını müteakip girme yapan birliklerin çevirme yapması ile gerçekleşiyordu. II. Dünya Savaşı'nda batıda yarma taarruzu başarıyla kullanılarak Fransa çökertildi. Schlieffen, savaş," politik bir harekâttir. Aynı dil kullanmalarına rağmen aynı mantığa sahiptirler"¹⁵³ demiştir. Schlieffen, savaşın topyekûn bir mücadele olduğunu göremedi. Bunu en iyi Ludendorf gördü ve tanımladı. "Topyekûn savaş, savaş ekonomisi yaratılarak sağlanabilirdi, bütün sınıf ve silâhların ekonomik, politik ve psikolojik araçlar kullanılarak, tek merkeze tevcih edilmesiyle zafer kazanılabılırdi." Schlieffen savaşın topyekûn yönünü sınırlı şekilde kavramıştır.

Schlieffen, Ludendorf ve Moltke; Anibal'ın Kan Muharebelerindeki tek çatışmada düşmanın imha edilmesi stratejik tezine bağlı kalmışlar, ilk muharebeleri kazanmışlar, tıpkı onun gibi son muharebeyi kaybederek mağlûp olmuşlardır.

5.1.1.13. ARDANT DU PİCQ (1831–1880)

18. yy boyunca Fransız ordusunda taktik ve stratejik eğitimi, Jomini ve Napolyon'un fikirleri etkilemiştir. Cezayir Savaşı ve daha sonra yapılan Kırım Savaşı, Fransız ordusunun harp tecrübesini artırmıştır. Prusya'nın-Avusturya ile yaptığı Sadowa muharebesi, Fransa'nın askerî ve teknolojik yetersizliğini açıkça ortaya çıkartmış, Sedan'a kadar uzanan (1870'e) sürede acele ile bir şeyler yapmaya tedbirler alınmaya çalışılmıştır. 1867'de Mareşal Niel Savaş Bakanı oldu. Mecburi askerliği getirerek, birlikleri yeni silâhlarla teçhiz ederek ve güçlü ihtiyat birlikleri kurarak stratejik zafiyeti gidermeye çalışmıştır.

¹⁵³ A.g.e, s.178.

Du Picq,¹⁵⁴ genellikle Savaş Bakanı Niel'in fikirlerinin tersini savunmuştur. Du Picq'in askerî düşünceye katkısı daha çok taktik alanda olmuş şu düşünceleri tartışmıştır:“Düşmana yaklaşımda arazinin etkisi, birliklerin düzeni nasıl oldu? Yürüyüş plânına uygun hareket edilebilirdi mi? Yürüyüş plânında yapılan değişiklik daha sonra düzeltilebildi mi? Düşman ateşi altında yaklaşma nasıl gerçekleştirildi? Ateş ve hücumla hangi mesafede ve hangi düzende geçildi? Ateş nasıl başladı, nasıl devam etti? Kaç kişi saf dışı kaldı? Hücum nasıl başladı, düşman hangi mesafede bozuldu? Bütün bu harekât boyunca bizim ve düşmanın tutumu nasıl oldu, emirlere ne derece uyuldu? Disipline başlangıçtan itibaren uyuldu mu? Birlik komutanları kontrolü hangi noktada kaybettiler? Kontrolü tekrar ne zaman sağladılar?”¹⁵⁵ Bütün bu değerlendirmeler savaşın taktik ve psikolojik yönleri itibarıyla çözümlenmesi gereken önemli ayrıntıdır. Du Picq, fazla cesur olmayan Romalıların nasıl olup da sürekli zaferler kazandığını ve çok cesur milletleri az sayıda askerlerle nasıl yendiklerini araştırdı ve şu sonuçlara vardı:

“Greklerin yüksek cesareti Gallerin vahşi cesareti neden etkili olmadı? Çünkü Romalılar korkunç disiplinle beslenen bir vazife anlayışına sahipti. Her şeyden önce hayale kapılmıyorlardı. İnsanın zayıf taraflarını gördüler ve lejyon adı verilen daimî savaşçı birlikler kurdular.”¹⁵⁶

Mareşal de Saxe, "**Savaşa ilişkin her şeyin başlangıç noktası insan kalbidir.**" demişti. Eskiden ordular karşı karşıya geldiğinde muharebe başlar, teke tek erlerin çarpışması sonucunda diğer tarafın sayısal üstünlüğü elde bulundurması sonucu, sayısal zaafa düşen taraf yenilir ve muharebeden çekilirdi. Muharebe küçük dövüşlerin (teke tek) bir sonucu olarak kabul edilirdi. Bu durumda savaş tek er seviyesinde kazanılan zaferlerin toplamıydı. Hâlbuki Romalılar sayısal zaafa rağmen savaş kazanıyorlardı. Demek ki sonucu sağlayan teke tek yapılan dövüşmelerin toplamı değildir. Muharebede başarı bir moral meselesidir. "**Muharebede iki maddî güçten ziyade iki manevî güç çarpışma halindedir.** Daha kuvvetli olan kazanır.

¹⁵⁴ Earle, *Maker of Modern Strategy*, s.206-233.

¹⁵⁵ Earle, *Modern Stratejinin Yaratıcıları*, s.184.

¹⁵⁶ A.g.e, s.185.

İlerlemeye azmetmiş, morali kuvvetli olan; eşit ve daha az güçle bile zafer kazanabilir. Moral” etki, korku yaratır. Düşman, kararlılığımızı fark etmelidir. Manevralar birer tehdittir. En tehditkâr görünen, kim ise, o kazanır. Sonuca götüren silâhların yarattığı fizikî yıkımlar yıkıntı değildir. Muharebede zayıyata uğrayan taraf yenilgiye mahkûm değildir. Morali bozulan taraf yenilmeye mahkûmdur. Muharebe iki zıt iradenin çarpışması, iki manevî gücün karşılaşmasıdır. Metin duran ordu karşısında; saldıran taraf geriler, güven duygusu maddî unsurlardan üstün tutulursa, başarı için daima etkili rol oynar. Maddî üstünlüğünüze rağmen düşman size yaklaşmaya devam ederse, güveninizi kaybettiğiniz nispette düşmanın morali yükselir. Moraliniz düşmanın tesiri altında kalırsa başa baş bir muharebe yapamazsınız. Kayıplar, karşılıklı çatışmada değil, kaçarken daha fazla verilir. Çoğu kere büyük zayıflar takip harekâtı esnasında verilmiştir. **Romalılar disiplinin korkuya galip olduğunu görmüşler, Lejyonerleri sıkı disipline bağlı olarak teşkilâtlandırmışlardı.** Düşman saldırısı altında düzene ve verilen emirlere bağlı kalmak, zafer kazanmak için yeterli olurdu.

Romalı generaller birliklerin morallerini gayretle değil, şiddetle yükseltirlerdi. Fazla iş ve mahrumiyetle hayatı çekilmez hale sokarlardı. Katı disiplin askerler üzerinde öyle bir gerginlik yaratırdı ki, bu gerginliğin patlama noktasına ulaşması kaçınılmaz olurdu. Birlikler hırsla düşmanın üstüne yönelirlerdi. General Bourbaki bu duruma "**ilerleyerek kaçmak**" adını vermiştir.¹⁵⁷

Moltke, "düşmanı bozmak için ateş gücünün azamî derecede geliştirilmesi gerektiğine inanıyordu. Solferino’da,“Fransız ordusu Avusturya askerîni süngü muharebesiyle mağlûp etmemiş, Avusturya ordusu bozulduktan sonra süngü hücumuna geçmiştir" demişti.

Temas hattı durursa arkadakiler onu iteceğine düşerler, kaçış cephede değil cephe gerisinde başlar. Fizikî baskı teorisi burada yanlıştır. "**Düşmana yaklaştıkça**

¹⁵⁷ A.g.e, s.186.

ona daha az yakın oluruz."

Modern askerî entelektüellerin görevi; ön yargılardan kurtulmuş, askerî azamî enerji ile dövüşmesini sağlayacak taktikler geliştirmesidir. Taktik metotlar zamanla sürekli değişmelidir. Napolyon'un dediği gibi **“taktiğini her 10 yılda bir değiştirmeyen ordu iyi bir ordu değildir.** Disiplin ve güven taktiğin mutlak temelidir. Du Picq bu sorunların üzerinde önemle durmuştur.

Du Picq, düşmanın ne yapacağını öngörmek için subayların yeterli eğitime sahip olması gerektiğini, bundan daha önemlisi, kararlı olunması gerektiğini, her seviyede birlik komutanının kararlı ve azimli olmasının önemli olduğunu, bir komutanın inisiyatifi kendinde toplayarak, komutada güvensizlik ve durgunluk yaratmasının hatalı olduğunu, yeniden inisiyatif ve güven vermek için onlar serbest bırakıldıklarında hemen normal hale dönemeyeceklerini, orduyu birleştiren şeyin en üst makamdan en alt makama kadar disiplin olduğunu vurgulamıştır. Du Picq, **“Romalılar disiplini; şiddet, korku ve cezalandırma üzerine kurmuşlardı. Bugün bu, mümkün değildir”** diyor ve cezalandırmanın yerine kenetlenmeyi ve örgütlenmeyi tavsiye ediyordu.

“Modern savaşta başarı askerî kişiliğine, yiğitliğine ve komutanların istek ve kararlılığına dayanmaktadır. Kararlılık ise psikolojik kaynaşma, arkadaşlık, kuvvetli birlik ve beraberlik ruhu ile geliştirilmelidir. Toplum ruhu bireyselliğin yerini almalı, grup, birlik, millet, dine bağlılık ve zafer aşkı gibi moral motivasyonlar yaratılmalıdır.”¹⁵⁸

“Disiplinsiz sağlam bir teşkilâtı olmayan cesur askerler; daha az cesur, ortak hareket eden, kaynaşmış ve disiplinli bir birlik karşısında daima mağlûp olur. **Ordu devamlı değişen sunî bir topluluk olduğu için (geçici bir süre ile bir araya geldiği) dayanışma ve güven birden bire artırılmaz, birlik ruhu aniden**

¹⁵⁸ A.g.e, s.187.

yaratılamaz” diyordu.

Du Picq'e göre şatafatlı kıyafetler, tüyler, kurdeleler, madalyalar, göz alıcı renkler birlik ruhu yaratmada etkili faktörler değildir. Ordunun temeli "**askerî ruh**"tur. Uzun ve çetin çatışmalara dayanacak, son derece kaynaşmış bir ordu lazımdır.

Napolyon, büyük ordular yerine küçük ve ateş gücü yüksek orduların kurulacağını söylemişti. Gerçi ilerleyen zaman bu görüşü hatalı çıkartmıştı. Fakat sayıca küçük birliklerin o zamandan beri büyük birliklere karşı zafer kazandığı defalarca görülmüştür.

Du Picq, Fransız ordusunun demokratikleşmesine muhalefet etti, "demokratik bir toplum askerî ruha aykırıdır" dedi. Eski bilgilere bağlı, yeni taktik ve stratejik bilgilerden anlamayan komutanların, makamlarını inatla ve ısrarla korumasına da muhalefet etti. Bunu bir tür kapitalist ruhla izah ediyordu; "hayatları ve mevkileri konusunda son derece hasis davranıyorlar" diyordu.

Du Picq'in "askerî ruh yaratmak için aristokratik bir zihniyet yaratmak gereklidir, asiller daha iyi savaşır, demokratik toplumlar iyi savaşamaz" gibi bir takım görüşleri yanlış çıkmıştır.¹⁵⁹

Günümüzde liyakat yükselmenin ve ileri mevkilere gelmenin tek yolu haline gelmiştir. Modern ordular muvazzaf ordunun yanı sıra iyi eğitilmiş ihtiyatları da kullanmaktadır. Du Picq, "**İlerlemeye azmeden, kazanır**", **taarruz her yerde**, her zaman **zafere götürür**" fikrine sıkı sıkıya bağlıydı. "İnsan yüreği savaşın temelidir", "**Kriz anında birliğini koruyan, kaynaşmış bir ordu muharebeyi kazanır.**" sözleri bugün de önemini devam ettirmektedir.

¹⁵⁹ A.g.e, s.189.

1870 felaketinden sonra, Fransa, askerî bilimlerdeki öncülüğünü kaybetti. Daha önce iyi ata binen subay en iyi subay sayılmaktaydı. Sedan yenilgisinden sonra bilgili karargâh subaylarına olan ihtiyacın yanında, subayların teorik ve fiili eğitiminin önemi açıkça ortaya çıktı. **Hiçbir ordu geleneklerinden ve geçmişinden kopamaz.** Fransız ordusu da 1870'den sonra Alman askerî düşüncesini incelemeye aldı ve işe Clausewitz'i okuyarak başladı.

5.1.1.14. FERDİNAND FOCH

Ferdinand Foch,¹⁶⁰ savaşın muharebe alanında öğrenileceği fikrine karşı çıktı. Clausewitz'in etkisinde kaldı. Onun stratejiye getirdiği yenilik, yeni prensipler getirmekten ziyade bazı kavramlar üzerinde durmasıdır. "Bilgi, akıl, maneviyat ve azim onun ortaya koyduğu prensiplerdir. Savaşın belli prensipleri vardır. Fakat bu prensipler değişik durumlarda uygulanır. Hiçbir şey hiçbir zaman tekrar etmez. Sürekli düşünme ve o anın sorunlarına ve duruma uygun çözümler bulmak sanatı, savaş sanatı, budur" dedi.

Foch; "Napolyon plân yapmazdı ordusu yürüyüşe geçtikten sonra duruma göre tedbir alırdı" diyordu. Moltke'nin bile başlangıçtan itibaren bir plân yapmanın imkânsız olduğunu, gördüğünü söylüyordu.

Foch: "Almanların Marn yenilgisinde hatalarını görmemelerinin rolü olduğunu söyledi. Daha önce zafer kazanmış olmaları hatalarını görmede engel oldu" dedi. Foch'un savaş sevk ve idaresindeki fikri; muhakeme, tecrübe ve şartlara uygun çözüm bulmak şeklinde özetlenebilir. Foch'a göre savaş prensipleri şöyle sıralanabilir:¹⁶¹

- 1- Ekonomik güçlülük prensibi
- 2- Hareket özgürlüğü prensibi
- 3- Komuta birliği prensibi

¹⁶⁰ Earle, **Maker of Modern Strategy**, Stefan T. Possany, ve Etienne Montroux, s.206–233.

¹⁶¹ Earle, **Modern Stratejinin Yaratıcıları**, s.194.

4- Güvenlik

Foch, "**bundan böyle hiç bir strateji, taktik zaferler kazanmak için savaşarak hedefine varan stratejiden üstün değildir**" demiş, "savaşta bir mevziyi tutmanın, yeni topraklar ele geçirmek veya elde tutmanın, mevzi, ikmal maddesi ve silâh ele geçirmeyi hedef alan savaşların geride kaldığını, üstün kuvvetlere dayalı olduğu arazinin imkânlarını kullanarak harekâta devam etmenin ve sadece moral güce dayalı olarak başarı beklemenin çocukça bir düşünce olduğunu vurgulamıştır.

“Napolyon, muharebeleri barbarlığa dönüştürmüş, savaş sanatına büyük darbe vurmuştur, kararların tesadüflere bağlı olmasına sebep olmuştur. Bu durum Napolyon'un kendi kehanetlerini bile geçersiz kılmıştır” diyen, Foch'un savunduğu stratejik prensipler şunlardı: "Kuvvetlerde ekonomi prensibi, hareket özgürlüğü prensibi, kuvvetlerin serbest tertiplenmesi prensibi, güvenlik prensibi"

Foch, Napolyon'un stratejide uyguladığı prensiplerin şunlar olduğunu söylemiştir: "Birlikleri idareli kullanmak, büyük kuvvetlerle düşmanın zayıf noktasına taarruz etmek için manevra yapmak, askerleri kontrol altında tutmak, dağınık birliklerin süratle toplanması, düşmanın neresi zayıfsa veya nereyi tahrip etmeyi amaçlıyorsa orayı tesirsiz hale getirmek için birlikleri süratle toplamak, yenilginin bozguna dönüşeceği kritik noktayı tayin etmek, düşünce esnekliği ve sürati ile düşmanı şaşırtmak"

Foch; "**aynı anda iki tavşan avlanmaz, ikisini birden avlamaya kalkarsanız hiç birini yakalayamazsınız**" atasözünü, mevcut kaynaklardan en iyi şekilde yararlanmak ve kuvvetleri en kazançlı şekilde kullanmak olarak değerlendirmiştir.¹⁶² Foch'a göre, pek çok komutan her şeyi kontrol etmeye çalışır ve dikkatini dağıtırsa; bu durum çabada dağınıklığa sebep olarak, zihnini tek bir işe teksif etmekten alı kor, sonunda ne yapacağı noktasında tereddüde düşerek aciz kalır.

¹⁶² A.g.e, s.195.

Foch'a göre güvenlik kavramı şu unsurlardan meydana gelir:

1- Maddî güvenlik: Düşman baskısı ve tehdidinden kurtulmayı mümkün kılan vasıtalar ve araçlardır.

2- Taktik güvenlik: Kendi hareket serbestisini güvenlik altına almak suretiyle, düşman ne yaparsa yapsın güvenlik içinde hareket etmeyi sağlayan tedbirlerdir.

Foch'a göre muharebe bilinmeyen veya tayin edilmeyen ortam ve geleceğe göre hareket etme sanatıdır. Bunun için mümkün olduğu kadar istihbarata başvurmak gereklidir. Foch, bilgi toplamak için birliklerin öncü kuvvetleri çıkartması gerekir” diyor ve öncünün görevlerini şöyle sıralıyordu:¹⁶³

- 1- Bilgi vermek ve esas birlikler muharebeye girinceye kadar keşif yapmak,
- 2- Esas kuvvetlerin toplanmasını örtmek ve onların muharebeye girmesine imkân sağlamak
- 3- Düşmanın hassas-zayıf noktalarını tespit etmek ve düşmanı yerinde tespit etmek,

Foch, baskının önemini vurgularken, baskına uğramamayı öğütlemiş, düşmana baskın yapmayı düşünmemiştir. Foch, her durumda atak davranmayı ve taarruzî düşünmeyi öngörmemiştir. Ona göre bütün gayretler en müsait zamanda yapılacak bir taarruzun plânlaması üzerine yoğunlaştırılmalıdır. Foch, taarruz esnasında top ateşi açmanın önemini de anlamış, süvarilere yol açmak için onların ateşle desteklenmesi gerektiğini de söylemiştir.

Foch, hazırlık ateşi ve ateş üstünlüğünün önemini vurgulamıştır: “En gayretli birlikler bile yoğun ateş karşısında büyük kayıplara uğradığı takdirde başarıya ulaşmak zor olacaktır” demiştir. Düşman ateşinden korunmak için mevzi ve siperlerden yararlanılması veya ateş altındaki bölgelerden süratle geçilmesi ya da

¹⁶³ A.g.e, s.196.

düşmanla temasa geçerek tehlikeden korunmak gerektiğini söylemektedir.

Foch kaybedilmiş muharebe nedir? Sorusuna şu cevabı veriyor: "**Kişinin kaybetmiş olduğuna inandığı bir muharebedir**, fizikken muharebe hiçbir zaman kaybedilemez. Muharebe sadece maneviyatın bozulmasıyla kaybedilir. En zayıf anda bile kişinin yenildiğini kabul etmediği muharebe, kaybedilmiş muharebe değildir" demiştir.

“Teknolojik ve ilmî araçlardaki büyük ilerlemeye rağmen insan kalbini yöneten kanunlar değişmemiştir. Savaş sadece maddî kuvvet üstünlüğü ile kazanılamaz. Muharebe, saflar, sıralar, mevziler ve silâhlarla kazanılmaz. Savaş generallerle kazanılır veya kaybedilir. Savaşta büyük neticeler komutana bağlıdır. Marn Muharebesi'nde düşündüğü plânı uygulama fırsatı bulamayan Foch şöyle demiştir: "**Beni buraya manevra yapmak için çok geç yolladılar. İşler iyi gitmiyor. Mevzilerin sürekli uzaması sinirimi bozuyor. Burada manevra harbi, hat savaşına dönüştü.**" "**Kuvvetlerim sayıca üstün düşman karşısında duramıyor, takviye almazsam mevzileri elde tutamam**" diyen bir generale, **Foch, kızgın bir ifade ile şöyle diyordu: "Öyleyse taarruz et!"**¹⁶⁴ "Foch'a göre kırılmış azimleri yenmenin yolu yaratıcı gücü harekete geçirmek, elektriklenmiş bir ümit yaymaktır.

Marn'da, Ludendorff'un baskısı altında İngiliz ve Belçika birlikleri çekilirken Foch'un 6 kilometre ileri giderek başarı sağlaması, kahramanca inatçılığı ve azmetmesi yüzünden olmuş, hatta müttefiklerine şöyle demiştir: "Siz savaşmak istemiyorsunuz, ben savaşmak istiyorum. Ben her yerde her zaman savaşırım"¹⁶⁵Ludendorff, Marn Muharebeleri'nde taktik taarruz plânlarını çok iyi yapıyor, her defasında baskın yapıyor, mevziî birçok zafer kazanıyordu. Buna rağmen Alman tarafı zaferi kazanamıyordu. Foch, buna şu yorumu getirdi: Taarruz ne kadar mükemmel olursa olsun, nihaî zafer bir tek taarruzun başarısına bağlı

¹⁶⁴ A.g.e, s.200.

¹⁶⁵ A.g.e, 202.

değildir.

Foch, taarruz stratejisini papağan yürüyüşüne benzetmiş, **"Papağan kafesinden dışarı çıkmak için gagasıyla tutunuyor, daha sonra pençelerini kullanıp dışarı çıkıyor."** Birliklerinde benzer bir yöntem kullanmalarını öngörüyordu. Foch, stratejik sonuçların politik yolla elde edilmesine de taraftardır.

"Savaş, kesin sonuca ulaşmak için dövüşmektir. Ben savaşmış olmak için savaşmıyorum. Şayet Almanya'ya kabul ettirmek istediğimiz şartları mütareke ile elde edebiliyorsam, bu benim için yeterlidir. Bu hedefe ulaştıktan sonra kimsenin bir damla kan dökmeye hakkı yoktur."

Foch, Clemenceau'nun müttefiklerle birlikte hazırladığı ve Almanya'ya kabul ettirdiği barış plânını beğenmemiş, plânı başlangıçtan itibaren eleştirmiştir. Zaman Foch'un haklı olduğunu ortaya koymuştur.

Foch'a göre Avrupa'nın güvenliği, için Almanya'nın silâhsızlandırılması, hayali ittifaklar maddî garantiler sağlamaz. "Almanya'yı ilelebet silâhsızlanmaya zorlayamazsınız. Hâlbuki Ren'de köprübaşlarının işgali mühimdir. Ren'in sahibi, çevresinin de sahibidir. Ren'i kontrol etmeyen taraf başlangıçtan itibaren durum üstünlüğünü kaybetmiştir. Seçilen bir kaç nokta işgal edilmelidir. Avrupa'da barışın, bizim zaferimizden sonra yapılan antlaşmalarla kurulan düzenin sürdürülmesi için; Almanya'ya durum üstünlüğü verecek avantaj imkânı verilmemelidir. Almanya'nın yeni devletler üzerinde (Belçika, Hollanda) nüfuz kurduğunu düşünün, yaptığımız çabalar boşa gidecek, o zaman Almanya'ya karşı savaşmak boşunadır. Muharebe başlamadan kaybedilmiş olacak."

Foch'un bu fikirleri kabul edilmemiş, siyasîler dar görüşlü bir barış plânını kabul ederek II. Dünya Savaşı'na varan yolu açmışlardır.

5.1.1.15. MAREŞAL BUGEAUD (1784–1849)

1830'da Fransa'nın Cezayir'e saldırmasıyla başlayan sömürge harekâtı, Fas üzerinden Kongo Nehri ağzına kadar olan Batı Afrika'yı kapsamış, en geniş hudutlarına I. Dünya Savaşı'ndan önce ulaşarak; toplam 8,6 milyon km²'ye ulaşmıştır.

Sömürgecilik konusunda bir düşünce adamının şöyle dediği rivayet olunur; "İngiliz İmparatorluğu'nu para kazanmak isteyen iş adamları, Fransız İmparatorluğunu canı sıkılan, macera arayan sergüzeşt subaylar kurmuştur."¹⁶⁶

Sömürge savaşlarının karakteristiği şudur: Savaşlar genel olarak anavatandan uzak bölgelerde yapılır. Geniş topraklarda sayıca üstün yerli birliklere karşı, araziyi iyi tanıyan, dışarıdan yardım ve ikmal alamayan, eski silâh usul ve ilkel yöntemlerle dövüşen yerli birliklere karşı az sayıda kuvvetle teknik, taktik ve silâh üstünlüğünü elinde bulunduran ve medeniyet bakımından ileride olan batılı kuvvetlerle yerliler arasında cereyan etmiştir. Sömürge savaşlarında hedef, düşmanın imha edilmesi değil, halkın ve toprakların kontrol altına alınmasıdır. Bu yüzden seferlerde mümkün mertebe tahripkâr olmaktan kaçınılır, harekât alanından çok uzaklarda yer alan anavatandan ikmal yapmak çok güç olduğu için ikmal ekonomisinden azamî şekilde istifade edilir. Bir de fethedilen yer mümkün mertebe tahrip edilmez ve korunur ki buranın kaynakları anavatana aktarılabilsin! Burada ana düşünce; düşmanı kesin yenilgiye uğratmak değil, pahalıya mal olmayacak şekilde hâkimiyet altına almak, çeşitli bölücü metotlarla ülke içi, etnik, din, mezhep, kabile vs gibi ayrılık noktalarını kullanarak çatışmaları tahrik etmek; halk ve halk önderlerini başka işler peşinde koştururken ülkenin ekonomik kaynaklarını iyi bir organizasyonla anavatana taşımak hedefine tabi tutulur.

¹⁶⁶ Earle, **Modern Stratejinin Yaratıcıları**, s.205.

1933'de Fas'taki Fransız sömürge kuvvetleri komutanı Hure stratejisinin temelini 1840'da Mareşal Bugeaud'un direktiflerinden aldığını söylemiştir.¹⁶⁷

Fransa, 1830'da Osmanlı'nın Cezayir Valisinin hakaretine uğradığını söyleyerek Fransız Konsolosu'nun öcünü almak maksadıyla Cezayir'e 37 bin asker çıkararak sömürge savaşlarını başlattı. Yerli kabileler iyi savaşçı fakat örgütsüzdü. Ülke toprakları güvensizdi. Kabileler arası iç çatışma ve rekabet vardı. Bunu sömürgeciler daha fazla tahrik ediyorlardı. Fransızlar başlangıçta kıyılarda tutundular, şehirlerin kontrolünü ele geçirdiler. Yerli birlikler sık sık baskınlar düzenleyerek, Fransız konvoylarını imha ediyorlar, memleketin iç kesimlerine hâkim olmalarına imkân vermiyorlardı.

Begeaud, 1840'da Cezayir'e askerî vali olarak atandı. Yerli kabilelerin başarı noktasının araziye tanımak ve hareket üstünlüğü olduğunu anladı. Fransız Cezayir ordusunu yeni baştan örgütledi. Hafif ve basit teçhizattan oluşan çevik birlikler kurdu, yollara hâkim noktalara garnizonlar inşa etti. Bu garnizonlar üs ve depo vazifesi görecekti ve birlikler tıpkı Berberiler gibi çarpışacaktı. Dağlarda mevzilenen yerli birlikleri baskı altına almak için, bir kaç yön ve yoldan hareket eder birlikler kullanarak tahkim edilmiş mevzilerin güvenliğini felce uğrattı.

Piyade birliklerine, her yönden gelen saldırılara karşı koymak için dikdörtgen veya kare şeklinde hareket etmeleri ve savaşmaları emrini verdi. Saldırıları süvari kollarıyla destekleyerek, taktik üstünlük elde etti. Afrika'yı fetih eden Romalı Lejyonların taktiklerini 19. yy.a taşıdı, hasmı içten bölerek zayıflatma taktiğini başarı ile uyguladı ve yerli kuvvetleri birbiriyle çatışmaya zorladı. Bu taktik sömürgecilerin hızla ele geçirilmesini ve uzun süre elde tutulmasını temin etti.

¹⁶⁷ Earle, **Maker of Modern Strategy**, Jean Gottman, s.233-260.

5.1.1.16. LYAUTEY (1854–1934)

1870-71 Sedan yenilgisinden sonra Fransız subaylar sömürgelerde faaliyetlerini artırmışlardı. Sudan, Senegal, Nijerya, Hintçini, Karayipler maceracı Fransız subaylarının faaliyet alanı olmuş, macera arayanlar buralara gitmiştir. Lyautey,¹⁶⁸ 1894'de Çin sınırındaki Fransız sömürge birliklerine gitti. Burada ordunun görevini şöyle düşünüyordu: "Mevcut hayat ve uygarlık şartlarını daha ileriye götürmek, kan dökülmesini önlemek, kültürel ve maddî standartları geliştirerek anavatanın prestijini artırmak."

Lyautey: "Sömürgelerde beklenmedik olaylarla karşılaşmak kuraldır. Her gün yeni bir karar vermek gereklidir. Bunun için asker ve sivil otoriteler arasında yetki anlaşmazlığı yanlıştır, yerine ve görevine göre kişi atanmalıdır" demiştir.

Lyautey, "Sömürgelerde pratik hayatın etkin komutanlığı, sorumluluk almayı en iyi öğreten okuldur. Bu okullarda rütbe, diplomalar, hiyerarşi hiçbir anlam taşımaz. Önemli olan sorunların çözümüdür. Çözüm getireceksek bir sivil subayların yetkisini, subaylara da sivil bir makamın emir komutasını vermek yanlış değildir"¹⁶⁹ demiştir. Lyautey'e göre "**kişiler iyi ise rejimde iyidir**", "sömürge idareciliğinde birinci faktör kişidir (yerine göre kişi Lyautey'in temel prensibidir.)

Lyautey; "sömürge topraklarında düşmana yaklaşırken kol düzeni yerine ilerleyerek işgal düzeninin uygulanması gereklidir" demiş,"silâhlı kuvvetleri kullanırken mümkün mertebe yürüyüş kolu düzeninden kaçın, onun yerine ilerleyerek işgal edin" emrini vermiş. "Askerî işgal, askerî harekâttan ziyade yürüyüş sırasındaki organizasyondur." demiştir.

"İşgal faaliyeti sömürge topraklarına girmekle başlamaz, organizasyon bitirildikten sonra başlar. Yoğun hazırlık yapılmalıdır. Fazla çarpışmaya ve yiğitlik yapmaya gerek yoktur. **İnsanların nefretini kazanacak hareketler direnişi**

¹⁶⁸ Earle, **Maker of Modern Strategy**, s.233-260

¹⁶⁹ Earle, **Modern Stratejinin Yaratıcıları**, s.210.

artırır.” Lyautey, General Duchemin'nin Hintçininde düşmanı imha edeceğine cepheden uzaklaştırmasının(bunlar tekrar cepheye döner gerekçesiyle öldürmek) daha doğru olduğu yönündeki tezini desteklemiştir,“işgal edilen ülkenin korsanlardan temizlenmesi için halkın donatılması, kalkındırılması, pazarların ve tesislerin kurulması, yolların yapılması ülkeye iyi tohumların atılmasına sebep olur, direnişi söndürür” demiştir. Lyautey "sömürgelere yollanan kuvvetlerin komutanı, fetihten sonra ülkenin ilk idarecisi olarak atanmalıdır." demiştir.¹⁷⁰

Sömürgelerde bir yeri tahrip etmek, daha iyisini yapmak için bir başlangıç olmalıdır. Ülkede yaşayanları daima düşünmeliyiz, subaylarımız direnişçi bir çetenin üstüne gittiklerinde, halkın direnci kırıldıktan sonra, ilk iş, oranın onarılmasıdır. Ülkede iç barışın tesis edilmesi, organizasyon, politika ve kuvvetin birlikte kullanılması birlikte gerçekleştirilmelidir.

Sömürgelerde; yönetmenlikler yaparak, genel kuralları ortaya koyarak bunların her durum için geçerli olduğunu söylemek mümkün değildir. İdareciler ve subaylarımız, kendilerine emanet edilmiş vazifeyi sağduyu ve esneklikle yapmalıdır. "Sömürgelerde isyanın bastırılmasında asker askerliğini yapmalı, fakat barış tesis edilir edilmez silâhsız mücadele başlar. Yeniden yapmak, halkı kazanmak gereklidir."

Askerî harekât halkı imha etmiş ve çok korkutmuşsa o ülke fethedilemez ve barış tesis edilemez. Halk ilk şoku atlattıktan sonra tekrar başkaldırır." Fransız ordusu, askerî, eri, öğretmen ve sanatkâr olarak halka faydalı olmalıdır. Lyautey'e göre, sömürge ordusu sürekli çatışma içinde olan bir ordudur. Özerk olmalıdır. Lyautey; **"tek el ateş etmeden, halkı sakın tutarak otoriteyi soğukkanlı bir biçimde kullanmak iyi muhakemeyi ve güçlü kişiliği gerektirir"**¹⁷¹ demiştir.

¹⁷⁰ A.g.e, s.212

¹⁷¹ A.g.e, s.214.

Lyautey, Madagaskar'da birçok yeri, silâhsız yöntemlerle fetih etti. **Çarpışmadan ele geçirmek, "harekât alanına ölüm yerine hayat getirmek"** temel prensipti.

Lyautey “**Afrika'da insan kendini hareket ederek savunur**” diyerek, birliklerin esnek ve çevik olmasını istemiştir. “Fransız tesisleri itici değil, çekici merkezler olmalıdır. Yerliler Fransızların yaptığı güvenliğin kendileri için yararlı olduğunu anlamalıdır” diyordu.

Fas dağlarında başkaldıran direnişçilere karşı, yerli halk kullanılarak saldırılması gereklidir. Hasımın kendi topraklarında, kendi taraftarları arasında otoritesinin yok edilmesi gereklidir.

Lyautey yerli kabileleri bir taraftan kazanmaya çalışıyor, diğer taraftan onu himayesi altına alıyordu. Şu sözü bugün içinde çok önemlidir: Kollar halinde veya kuvvetli darbeler indirerek değil, tüm mahalli unsurları kullanarak kabileler arasındaki ve kabile liderleri arasındaki bölünmelerden ve rekabetten faydalanarak adım adım ilerleyeceğim. Lyautey'in "**silâhsız işgal metodu ile sahra çölünün uçsuz bucaksız bütün alanları fetih edildi.**" sözü önemlidir.

Lyautey Fas'a geldiği zaman ülke halkı sadece Fransızlara karşı değil yasal sultana ve onun hükümetine karşı da ayaklanma halindeydi. Fas'ta Lyautey'in kurduğu Fransız himaye sistemi halk tarafından kuvvetle benimsenmiştir. Başkaldıran kabilelere, Fransız idaresinin ne kadar yararlı olduğu inandırılıyordu. I. Dünya Savaşı'nda Fas'taki 2 tümen Fransa'ya çekilmesine rağmen Lyautey, Fas'ı sınırlı birliklerle işgale ve işgal bölgesini genişletmeye devam etti.¹⁷² Lyautey'in "**tebessüm ve inandırma**" politikası Fas'ın tamamen işgalini sağlamakla kalmadı, Fransa'ya I. Dünya Savaşı boyunca lojistik yardım akışının devam etmesini de sağladı. Lyautey'in prensipleri mahalli şartlara göre geliştirilmişti, Lyautey ekolüne bağlı, General Hure;1932'de fethedilen her mevzi en seri şekilde geri bölgeye

¹⁷² A.g.e, s.217.

bağlanmalıdır, ülke yollarla kontrol altında tutulur” demiştir. General Cartroux **"hedef muhalifleri ortak haline dönüştürmektir"** diyerek Lyautey'in açtığı izden yürümek gerektiğini savunmuştur.

General Cartroux'un stratejiye katkı bakımından söylediği **"Alan faktörü sizden yana ise Sahra'da her zaman geçilecek bir yer bulunabilir"** sözü çok önemlidir. II. Dünya Savaşı'nda tamamen işgale uğrayan Fransa'nın kaderini Cezayir ve Fas'ta kurduğu sömürge yönetimi tayin etmiştir. Fransa'nın yeraltı mukavemeti buralardan hazırlandı. Ödeme yapma gereğine bakılmaksızın her türlü mal ve hizmet sömürgelerden tedarik edildi.

Lyautey'in **"zafere iman etmek, zaferi tayin eder"** sözü stratejik düşünceye önemli bir katkıdır. Lyautey, "kişinin tek yönlü yetişmesi de yanlıştır." demiştir. **"İnsan çok yönlü ve her şeye çözüm getiren kabiliyette olmalıdır" "Zaferi belirleyen, zafere duyulan inançtır." Ruhun zevki eylemdir.,Hazların en büyüğü ve hayatın gerçek sebebi eylemde bulunmaktır¹⁷³**.Lyautey, bizim atasözümüzdeki **"gezen tilki yatan aslandan iyidir."** sözünün takipçisi olmuştur.

5.1.1.17. HANS DELBRÜCK (1848–1925)

Delbrück;¹⁷⁴ "savaş devlet politikasının başka vasıtalarla yürütülmesidir",¹⁷⁵ "strateji esnekliğini kaybettiği anda en parlak taktik başarılar bile siyasî bir felakete yol açabilir"¹⁷⁶ demiştir.

Delbrück askerî tarihi inceleyerek bugüne yönelik dersler çıkartmaya çalışmıştır. Taktik, strateji, devlet ve siyasetin harp tarihi ve tarihle ilişkisi vardır demiştir.

¹⁷³ A.g.e, s.224.

¹⁷⁴ Earle, **Maker of Modern Strategy**, Gordon A.Craig, s.260-283

¹⁷⁵ Earle, **Modern Stratejinin Yaratıcıları**, s.226.

¹⁷⁶ Hulusi Çelikpazu,age,s.84-85.

Delbrück, Avrupa'yı işgal eden Hun ordularının (Atilla'nın) sayısının 700 bin olduğunu kabul etmemiştir. "Moltke 500 bin kişiyi 1870 seferinde büyük zorluklarla sevk ve idare etmiştir" demiştir.

Delbrück'e göre **1000 askerînin kolayca yaptığı bir hareket, 10 bin asker için zor bir görev, 50 bin asker için bir sanat çalışması, 100 bin asker için imkânsız bir iş haline gelir."** Rakamlar doğru olmadıkça geçmiş muharebelerden hiçbir ders alınamaz”

Delbrück, hangi sebeple Romalıların askerî üstünlüğe sahip olduğunu araştırmış; Romalıların başarısının taktiklerinin mükemmelliğinden kaynaklandığı sonucuna varmıştır. "**Romalılar, dünyayı birlikleri düşmanından daha cesur olduğu için değil, disiplinleri sayesinde daha güçlü taktik kuvvetlere sahip oldukları için fetih ettiler."** demiştir.

Delbrück; "**siyasî ve askerî kurumlar arasında yakın ilişki vardır, birinde meydana gelen değişiklik diğer alanı da etkiler**" diyordu. Meselâ Fransız ihtilâlinde sonra ortaya çıkan vatan fikri, "anavatanı savunma fikrine yol açarak askere azim vererek yeni taktiklerin geliştirilmesine yol açmıştır¹⁷⁷" diyen Delbrück'te "**savaşın amacı düşmanı imha etmektir**" diyerek Clausewitz'in etkisinde kalmıştır.

Delbrück'e göre her devir için geçerli tek bir strateji olamaz. Strateji, politika ve devletin gücü ile yakından ilgilidir. Hiç bir strateji kendi kendine yeterli değildir. Stratejik gücü politik faktörlerden soyutlamak, stratejinin başarısını ve devletin güvenliğini tehlikeye sokar.

Delbrück, 1914 başlarında Fransa ve İngiltere'nin durumunu değerlendirirken onların zafiyetlerini isabetli şekilde ele almış fakat gücün nispi olduğunu gözden kaçırmıştır. "Fransa'da **görülen politik istikrarsızlığın onların askerî kurumlarını**

¹⁷⁷ Early, a.g.e, s.235.

da etkilemesi kaçınılmazdır. 43 yılda 42 savaş bakanı değiştirmiş bir ordunun müessir bir teşkilâta sahip olması beklenmemelidir. İngiltere'nin sürekli direniş göstereceğini sanmıyorum. İngiltere küçük ordu geleneğine bağlıdır. Halkı topyekûn askere almak zor olacaktır. **Her halk kendi tarihinin ve kendi geçmişinin çocuğudur. Hiç kimse geçmişinden ve geleneklerinden kaçamaz”** demiştir.

Delbrück, Verdün'e yapılan taarruz başarısız olunca, stratejide bir yenilik yapılması gerektiği kanısına vardı. O günün Almanya'sında teşvik edilen üstünlüğü tartışmasız kabul edilen hücum savaşı taktiği stratejide yenilik yapılmasına engel oluyordu. **Bu taktiğin netice vermezliğini göre göre (daha doğrusu her durumda geçerliliğini) tartışmak mümkün değildi.** Savaş, zaten karşılıklı horoz dövüşüne dönüşmüştü.

Delbrück, 1916 başında batıda savunmada kalarak doğuda taarruz edilmesini tavsiye etmiş, bu fikri dikkate alınmamıştır. (İtalya ve Rusya üzerine) Delbrück Alman stratejisinin hedefi, düşman koalisyonun bozulmasına, İngiltere ve Fransa'nın tecrit edilmesine yöneltilmelidir” demiştir.

Delbrück'ün buradaki amacı şu idi: Rusya'nın çöküşü St. Petersburg'de ihtilâl yol açabilir. İtalya'ya karşı girişilecek harekât ise; İngiltere ve Fransa üzerinde büyük bir moral çöküntüye götüren sebep olur, Fransa'nın Kuzey Afrika ile bağlantısını keser.“Fransız ve İngiliz halkının azmini zayıflatmak için siyasî bir strateji çizilmelidir.”

“Düşmanı savaşmaya teşvik edecek, azmini pekiştirecek her tür strateji yanlıştır. Böyle bir uygulama hem savaşı uzatır, hem de zafer ümidini tehlikeye düşürür. Napolyon'un yenilmesinin tek sebebi düşmanlarının azmini artırmaktan başka bir şey yapmamış olmasıdır.”

Delbrück başlangıçta Belçika'nın istilâsının stratejik bakımdan doğru olduğunu düşünüyor ve “Almanya, küçük devletleri ilhak etmeyeceğini duyurmalıdır”.diyordu. Belçika'nın Almanya'nın elinde kalacağı korkusu

İngiltere'nin asla barış yapmamasına sebep olacaktır. Almanya'nın amacının batıdaki topraklara sahip olmak olmadığını, böyle bir arzuyu taşımadığını, asıl amacının kendi onurunu korumak olduğu söylenmeli, amacımızın diğer milletlerin şerefine ve özgürlüğüne son vermek olmadığını açıkça belirtmelidir.”

Koalisyon güçlerini barış görüşmelerine zorlamak için Almanya'nın amacının dünya hâkimiyeti kurmak olmadığı açıkça ifade edilmelidir.“Savaş, Rusya'nın saldırganlığı yüzünden çıkmıştır. Almanya Avrupa'yı Rus saldırganlığından korumaya çalışmaktadır.”

“Savaş uzadıkça Almanya'nın harbi kazanma şansı ortadan kalkmaktadır. Müzakere arzusu göstermek ve bir an önce barış masasına oturmak Almanya'ya silâhların kazandıramayacağı zaferi kazandıracaktır” demiş. 1917'de ABD'nin savaşa katılması üzerine Almanya'nın kesinlikle harpte yenileceğini ifade etmiştir. Bundan kurtulmak için barış görüşmelerine hız verilmesini savundu. Delbrück, Alman ordusunun dünyanın en iyi ordusu olduğundan hiç bir zaman şüphe etmedi.

“Gerçekle yüzleşmeliyiz; ne zaman harekete geçsek, Almanların dünya hegemonyası kurmaya kalktığı yolunda bir korku ile karşılaşılıyor ve engelleniyoruz” dedi. Bu korku sürdüğü müddetçe bize karşı başlatılan savaş devam edecektir. “Bu korkuyu yok etmek için Almanya'nın, batıdaki toprakları ele geçirmek istemediğini söylemesi gereklidir.”

"Muharebe tek başına sonucu belirleyemez, sonucun belirlenmesine aracı olur", "Askerî çabalar politik programla koordineli yürütülürse başarılı olur. Halbuki ilhak yanlısı gruplar, hem batıda hem doğuda toprak kazancı peşinde koşuyorlardı. Bu guruplar hükümet üzerinde etkili oldular. Almanya'nın batıdaki saldırıları ve hücum taktiği 1918'e kadar devam etti.

1918 Alman taarruzu başladığında Delbrück ümitsizdi.¹⁷⁸ **“Strateji politikadan bağımsız kurumsal bir varlık değildir.** Büyük bir stratejik taarruz, benzeri politik bir taarruzla koordine edilmeli ve onun desteği ile gerçekleştirilmelidir. Askerî ve politik yönlerin koordine edilmemesi halinde taarruz en fazla taktik bir başarıya bağlı kalır” dedi.

Ludendorff'un 1918 taarruzu saman alevi gibi birden parladı ve söndü. Sebebi şu idi: Alman ordusu bir darbe indirecek durumda değildi, sayısal üstünlüğü pek azdı. Düşman ihtiyatları çok kuvvetli idi, ikmal sistemi ve donatım yeterli değildi, motorlu birlikler için yeterli yakıt stoku yoktu. Bu dezavantajlara rağmen bir taarruz yapılmıştı.

Ludendorff ve Hindenburg bir yerde direnişle karşılaştığında harekâtın kolay geliştiği yerlerde darbeler indirmek gerektiği taktiğine göre hareket ediyorlardı. Cephe boyu bir seri koordinasyonsuz, verimsiz tek tek hamleler yapılıyor, hiç bir noktada başarı genişletilemiyordu. Çünkü kuvvetler arası denge artık düşmanın imhasına imkân vermeyecek şekilde bozulmuştu. Delbrück cephenin birden bire çökmesine de şaşırılmıştı. Delbrück muharebelerin ve harp tarihinin dünya tarihi “üzerinde önemli bir ağırlığı olduğunu önemle vurgulamıştır.

“Politika ve strateji koordine edilmelidir kendi kendine yeterli hale gelmeyen veya savaşın politik yönünü dikkate almayan stratejik düşünce tarzı tek başına başarılı olamaz” demiştir.¹⁷⁹

5.1.1.18. CHURCHILL, LLOYD GEORGE, CLEMENCEAU (SİVİL DOKTRİN)

Demokratik devletlerin çok merkezlilik, sorumluluk, örgütlenme yapısı, halkı tatmin etme ihtiyacı idare mekanizmasındaki yetki ve sürenin geçici olması açısından

¹⁷⁸ A.g.e, s.242.

¹⁷⁹ A.g.e, s.244.

totaliter devletlere göre farklı bir yapı meydana getirmektedir. Liberal devletlerde¹⁸⁰ halkın daha çok sivil mesleklere, ticaret ve girişimcilik gibi alanlara yönelmesi askerlik ve strateji lehine olmayan fikirlerin oluşmasında etkili olmaktadır. Demokratik devlette otoriter bir gidişat olmaması için oluşturulmuş olan kuvvetler ayrılığı prensibi her müessesenin yetki ve sorumluluklarının sınırlandırılmış olması savaşın başarıyla yönetilmesini sekteye uğratmaktadır.

Sivillerin askerî harekâta çok büyük hatalar yapması, askerî sorun ve isteklerden kaçmaları savaşın plân ve uygulamasında ciddi tahditler ortaya çıkartmıştır.

Demokratik teoride halk, iktidarı siyasî otoriteyi kullananlara vermiştir, askerî işler dâhil her şey sivillerin kontrolünde (yetki verilenlerin) olmalıdır, aksi takdirde halkın yetki devri ve hâkimiyeti tehlikeye düşer.

Askerî siyaseti sivillerin üstlenmesi, onların ihtiyacı olan kanun, tüzük ve kararname çıkartılması ve lojistik destek programları hazırlanması sorumluluğu almalarına ve askerî harekâta katılarak kontrol etmelerine sebep olmakta, asker-sivil sürtüşmelerine zemin hazırlamaktadır.

Endüstri devriminden sonra ordunun ulaştırılmasında demiryollarının etkinlik kazanması, orduları giydirmek, silâhlendirmek ve ikmal yapmak için desteklemek, ekonomi ve endüstrinin gelişmesinin bir fonksiyonu haline geldi.

20. yüzyılda askerî işler sanayi ve teknolojiye daha fazla bağımlı hale geldi. Engels, Fransız ihtilâlini değerlendirirken şöyle demişti; "Fransız ihtilâli zaferlerini orduya kazandıran kimdir? Generaller değil sivil kuvvettir."

¹⁸⁰ Earle, **Maker of Modern Strategy**, Harvey A.De Weerd, s.233-300

Prof. Guincy Wright savaş tarihini şu devrelere bölmüştü:¹⁸¹

- 1. Ateşli silâhların kullanılması (1450-1648)**
- 2. Profesyonel ordular ve saltanat savaşları devri (1648-1789)**
- 3. Savaşın büyüme devri (1789-1914)**
- 4. Savaşın genelleşmesi (totalleşmesi=topyekûn hale gelmesi) (1914-1942)**

Prof. Wright, üçüncü ve dördüncü devirde; savaşların mekanize hale gelmesi, orduların büyümesi, halkın militarize olması, savaş çabalarının topyekûn ve milli tutum olarak benimsenmesi, askerî harekâtın çok yönlü ve karma kuvvetlerin kullanıldığı yoğunlaşmaya uğraması gibi özellikler saymaktadır. Daha önceki devirlerde askerlerin sevk ve idare ettiği askerî harekâtların yerini, bütün millet kaynaklarının kullanıldığı tüm halkın ve müesseselerin sorumluluğunun gündeme geldiği hareketler almıştır. Sivillerin askerî konulara ilgisizliği, barış halinin sürekli olduğu savaşın mecbur kalındığında başvurulan bir yol olduğuna dair görüşleri, asker-sivil çatışmasına zemin oluşturmaktadır.

Savaş kapasitesi kesinlikle hükümetin niteliğine bağlıdır. Federal yapıda, merkezî teşkilâtı zayıf demokratik ülkeler, kuvvetle teşkilâtlanmış disiplinli (daha az demokratik) devletlere karşı daha zayıf durumda olacaktır. Barış felsefesi, ekonomi ve endüstrinin savaş dışı (arz/talep) fonksiyonlara göre olduğu ekonomilerde devletin harp için teşkilâtlanması daha zor olmaktadır. Prusya geleneğinden etkilenen devletler harp için teşkilâtlanarak genelkurmay teşkilâtını kurmuşlar, demokratik kriterlere daha fazla değer veren Atlantik güçleri, genelkurmay teşkilâtını harp hazırlığı olarak algılamışlar, daha geç tarihlerde kurmuşlardır.

Amerikan İç Savaşı, I. Dünya Savaşı'nın öncüsü rolünü oynamıştır. Bu savaş büyük orduların demiryolları, telgraf, zırhlı araçları, demiryolu, demiryolu topçusu, zırhlı gemiler, balonlar, siperler ve tel engelleriyle modern savaşların öncüsü olmuştur. Kuzeyin sanayi ve teknolojik üstünlüğü karşısında güneyin askerî nitelikleri ve cesareti geçersiz kalmıştır. Bu savaşta ateş gücü karşısında siper

¹⁸¹ Earle, **Modern Stratejinin Yaratıcıları**, s.248.

savunması konsepti geniş şekilde denenmiş, savaşın başlangıcında etkili karar ve plânla sonucu tayin edecek hazırlıklar yapılmadığı takdirde mücadele statik şekle dönüşmekte, iki tarafta bitkin düşmektedir.

I. Dünya Savaşı başladığında birçok askerî lider savaşın birkaç ay içinde biteceğini sanıyordu. Bu görüş Marn Muharebesi'ne kadar devam etmiş, 1915'de siper muharebeleri başlayınca Fransız-Alman cephesi Atlantik'ten İsviçre hudutlarına kadar uzanıyordu. Cephenin kanadı yoktu, harekât harbi imkânsız hale gelmişti. Cephede yarma yapmak için yoğun topçu ateşi gerekiyordu. Bu durum baskın yapılmasını imkânsız hale getiriyordu. Çok zayıata sebep olan cephe taarruzları sonuç vermiyordu. Karşılıklı saldırılar insan ve malzeme kayıplarını artırıyor, harekâtın gerektirdiği ikmal maddesi ve teçhizat ihtiyacı tahminlerin üstüne çıkmıştı. Bu durum askerî liderlerin dışında milli ekonominin etkin şekilde düzenlenmesi ve yeterli ölçüde desteklenmesi için etkili bir sivil yönetimi gerektiriyordu. Sivil yönetimin askerî harekâta katkısı iki yönlü olmakta idi; birincisi malzeme ikmal düzeninin sağlanması için sivil ekonominin tanzim edilmesi, ikincisi; savaşların ittifak veya koalisyon gayretlerinin koordine edilmesi ihtiyacı idi...

Savaşların malzeme ve ikmal maddesi ihtiyacının önemini ilk defa iktisatçı Dr. Walter Rathenau görmüş, orduların taşınması, beslenmesi, bakılması, tedavi edilmesi elverişli malzeme ve mühimmatla desteklenmesi olarak tanımlamış, o, hareket halindeki birliklerin geniş alanlara yayılmış askerlerin kuvvetini, Ren Nehri doğusundaki fabrika bacalarından alması gerektiğini söylemiştir.

1914'de aynı konuyu gündeme getiren iktisatçılardan biri de Arthur Dix'dir. Moltke'ye bir rapor yollayarak genelkurmayı ekonomik olarak destekleyen bir karargâh kurulmasını önerdi. Moltke'nin cevabı ilginçtir; "**Beni ekonomiyle meşgul etmeyin, ben savaşı sevk ve idare etmekle meşgulüm.**"

Dr. Rathenau, Marn yenilgisinden sonra Moltke'nin yerine geçen Falkernhayn'a görüşlerini kısmen kabul ettirdi. 1915 başlarında Kriegs-Rohtstoff-Abteilung adlı savaş destek şubesini kurdu... Bu şube Almanya'nın dört yıl boyunca

kaynak ve kapasite bakımından çok güçlü olan koalisyon güçlerine karşı direnmesinde çok etkili rol oynadı. Alman endüstrisi Dr. Rathenau'nun büyük çabalarına rağmen arzu edilen başarıyı gösteremedi. Ancak gelecek savaşın insan gücü dâhil tüm kaynakların iyi kontrol ve koordine edilmesiyle başarılabacağı anlaşıldı. Goering'in dört yıllık askerî-ekonomik plânı bu görüşlerden ilham alınarak ortaya çıkmıştır.

I. Dünya Savaşı'ndaki koalisyon liderleri David Lloyd George, Winston Churchill, Clemenceau farklı zihniyet, gelenek ve ortamlarda yetişmiş şahsiyetlerdir. Churchill iyi bir hatip ve sorumluluk üstlenmeyi seven bir kişiydi. 1915 Marn Muharebesi'nin siper savaşlarına dönüşmesi üzerine Churchill hadiseyi şöyle değerlendirmişti:

"Muharebeler kan dökerek ve manevra ile kazanılır. Yetenekli generaller kayıp vermektan kaçınarak, manevrayı etkin şekilde kullanırlar, yıpratma muharebeleri askerî tarih ve strateji ile çelişki içindedir. Büyük askerler muharebelerin bu şekilde kazanılmaz hale dönüşmesini kabul edemezler. Manevra savaşları büyük asker ve komutanları yaratmıştır." "Manevra kabiliyetini kullanan komutanların kaybı az olmuştur. Büyük komutanlar; sadece aklı, muhakeme gücünü temsil etmezler. Hayal gücü ve düşmanı kuşkuya (şüpheye) düşürecek şeytani plânları olmalıdır. Zafer kazanılması için kan dökülmesini engelleyen bir mantıkla savaşan komutan ve asker çok şerefli dir. Savaşta insan hayatını değış tokuş haline getirip ölenleri saymaktan ibaret bir anlayış insanlığın gözünde değersiz bir iş tir.

Churchill; "makineli tüfek ve torpidoların hasmı durdurması ve harbi statik hale sokması sebebiyle bunu aşacak çarenin mekanik başka araçlar yaparak savaş hareketli hale getirmektir" demiştir. Churchill gemileri torpidolardan korumak için zırh tasarımına, piyade erini top ve makineli tüfek ateşinden korumak için askere çelik yelek giydirilmesi projelerine destek verdi. Batı Avrupa'da (Marn'da) harekâtın statik hale gelmesi üzerine Ortadoğu ve Balkanlar'da yeni cephele r açarak dengeyi

başka bir şekilde düzeltmeye (veya bozmaya) karar verdi.¹⁸²

Lloyd George, savaşı bir malzeme muharebesi olarak görmüştür. Savaşın malzeme ve teknolojiye intibak ettirilmesi gerektiğini düşünüyordu. Bazı generallerin silâh, teknoloji ve kullanım metotlarındaki değişikliği geç fark ettiklerini görmüştü.

Savunma Bakanlığı'nın birkaç tecrübeli firmanın dışında başka firmaların savaş teknolojisi ve malzemesi üretemeyeceğine dair peşin hükmü L.George'un en önemli sıkıntısı idi. L.George, savaşa yönelik üretim için bütün kaynakların seferber edilmesi gerektiğini tekrar tekrar vurguladı. Bu düşüncesi ve çabaları sonucunda Savaş Malzemesi Bakanlığı kuruldu ve bunun başına L.George getirildi.

Marn'da tarafların siperlere çakılıp kalması, Churchill'i değişik tedbirler almaya zorladı. Ruslara yeni cepheler açtırılması, Çanakkale üzerinden yeni zorlama girişimleri netice vermemişti. Bu başarısızlıklar askerlerle siviller arasındaki fikir ayrılıklarını derinleştirdi. Askerî harekâtın kimin kontrolünde ve nasıl yapılacağı tartışılır oldu. O günkü İngiliz hükümetinde birçok bakanlıkların bünyesinde danışman olarak profesyonel askerler görev yapıyordu. Bu askerler (askerî danışmanlar) teknik bakımdan uzman ve zamana ayak uyduran kimseler olduğu takdirde sistem iyi işliyordu. Şayet eski bilgilere bağlı kalarak, bir inatla, bilim ve sanayi potansiyelinin farkına varmadan fikir ve telkinlerde bulunuyorlarsa sistem yürümüyor, politikacılarla askerler arasında görüş ayrılıkları ortaya çıkıyordu.

Çanakkale yenilgisi, Churchill'in Denizcilik Bakanlığı'ndan azledilmesine sebep oldu. Ancak makineli tüfeğin her türlü arazide yürüyecek bir aracın üzerine takılarak kullanılması ve harbe hareket kazandırılması fikri Churchill'den sadır olmuştu. Bu fikir, askerî tarihe mekanize birliklerin kullanılmasına katkı olarak geçmiştir. Churchill, savaş uçaklarının gelecek harp üzerine tesirleri konusunda da

¹⁸² A.g.e, s.252.

çok ciddi değerlendirmeler yapmıştır.

Churchill'e göre "modern savaş bir bütündür. Harp yönetimi siyasi, ekonomik ve askerî güçleri bir arada kullanmaya ve her türlü bilgiye sahip liderliği gerektirmektedir."¹⁸³ Churchill, Savaş Malzemesi Bakanı Lord Kitchener'in her tabura iki tane makineli tüfek verilmesi gerektiğini söylenmesi üzerine itiraz etmiş ve şöyle söylemiştir: "O sayının karesini bulun, onu iki ile çarpın, elde edeceğiniz rakamı da iki misline çıkartın" demiştir. (16 tane)

Lloyd George, mtfevikler arası koordinasyon üzerinde de durmuş, gayretlerin hedefe teksif edilebilmesi için fikir birliği oluşturulması gerektiğini söylemiş, zaman zaman yapılan mtfevikler arası toplantı ve müzakerelerden bir şey çıkmamasının sebebini şöyle değerlendirmiştir: "Toplantıya gelen askerî liderler plânları ceplerinde gelirler, müzakere edilecek bir şey yoktur. Kendi plânları ile geri giderler... Ortak bir düşünce belirlenmesi asker ve sivillerin birlikte çalıştığı için bir kurulun kurulması şarttır."¹⁸⁴

I. Dünya Savaşı içinde; İngiliz askerlerini Fransızların kontrol etmesi veya tersi bir durum, askerler arasında hoş karşılanmamış, generaller birleşik komutanlık kurulmasını, kendi otoritelerinin kısıtlanması için sarf edilen gizli bir gayret olarak görmüşlerdir.

Lloyd George, Bakanlar Kurulu'nda sivil görüşle uzman görüşün çarpışmasını şöyle değerlendirmektedir: "Yeni bir icraat plânı ileri sürüldüğünde çoğu kere uzmanlar bunun teknik bakımdan yapılamayacağını ileri sürmüşlerdir. Getirilen nerileri ret etme veya ayak sürme bazen telafisi imkânsız zararlar vermektedir. Bu durum savaşta ve barışta başımıza devamlı geliyordu. Uzmanlarla siviller arasında karşılıklı güvene dayalı bir işbirliği olmadığı takdirde başarıya ulaşılamaz." Lloyd George diyor ki, "**Askerî liderler sivilleri dikkate almamaya, hatta bir bakıma kendilerini millettten üstün görmeye başlayarak askerî diktatörlüğe doğru**

¹⁸³ A.g.e, s.254.

¹⁸⁴ A.g.e, s.255.

eğilim göstermişlerdir." Peter Wright'a göre, "**onlar millet için yaşamamaktadır, millet onlar için yaşamakta ve ölmektedir.**"¹⁸⁵ Bazen kimin veya hangi ekolün lider olacağı, kimin terfi edeceği kararı, kadroları birbirine karşı düşmana karşı olduğundan daha saldırgan yapmaktadır."

Lloyd George, Churchill gibi Avrupa'da komutanlığın tek merkezde toplanmamış olmasını bir zafiyet olarak görüyordu. 1916-1918 yılları arasında İngiliz Genelkurmay Başkanı olan Sir William Robertson, Marn'daki siper savaşının birebir bütün Almanların öldürülmesiyle, bütün İngiliz erkeklerinin baştan aşağı silâhlendirilerek cepheye sürülmesiyle başarılacağına inanıyordu. Robertson katı bir düşünceye sahipti. Robertson'un askerî bir kavram olarak sadakate çok önem vermesi, astlarını korkudan titretmesi kesin bir zafer kazanılmasına yetmedi.

1916–1918 arasında İngiltere'de asker-sivil bütün herkes zafer kazanmak için tüm güçleriyle çalışmıştır. Fakat her iki taraf da diğerinin hatalı olduğuna inanmış şu şöyle şöyle olsaydı daha iyi olurdu, ben olsam böyle yapmazdım gibi laflar demişlerdir. Askerlerin kamuoyu önünde açıkça konuşamamaları sivillere göre dezavantaj teşkil etmiş, kendilerini ve haklı yanlarını savunamamışlardır.

Lloyd George ile İngiliz Genel Kurmay Başkanı (Robertson-Haig) arasındaki anlaşmazlığın temel sebebi Başbakan'ın isteklerini generallere kabul ettirememesidir. İngiliz resmi tebliğleri ve gazeteler, askerleri halkın gözünde yücelttikleri için hatalı oldukları zaman görevden el çektirmek mümkün olmamış veya görevden uzaklaştırılmayacak kadar halk desteğine sahip oldukları için bu yapılamamıştır.

1917'de, Fransa'daki Nivelles Taarruzu'nda sivil ve asker yetkililer arasındaki mücadele demokratik devletlerin savaşta ne gibi müşkülâtlarla karşı karşıya kalacağını, bakanların teknisyen ve danışmanlar karşısındaki çaresizliğini ve profesyoneller arasında karar vermekten yoksun olduklarını gösteren bir resim gibidir. Başbakan ve Savaş Bakanlığı'nın cephe komutanlıklarından daha üst bir

¹⁸⁵ A.g.e, s.256.

makam olması, komuta kademesine dış geçirdikleri manasına gelmiyordu. Demokrasiler kendi varlıkları için savaşırken bile zaafılardan kurtulamamaktadır.

Hükümet başkanı hangi zamanda, hangi şartlar altında profesyonel askerî liderlere hükmünü geçirecekti? İzlenecek tutum hakkında askerî ve sivil liderler arasında görüş farkları olduğu zaman ne yapılacaktı? Nasıl giderilecekti? Bu sorunlar çözülemeden devam etmektedir. Stratejinin tümüyle askerî bir sorun olmaması, önemli ölçüde politik ve teknik unsurların olması sistemi karmaşık hale getirmektedir. Savaş sanatının fizik veya matematik gibi kesin bir bilim olmaması, muhakemeye dayalı akıl yürütme sanatı olması sebebiyle; liderlik, karakter ve farklı yoğurt yeme şekli sistemde iç çatışmaya sebep olmaktadır.

İngiltere 28 Ekim 1913'de sivil ve askerî unsurlar arasındaki ilişkiler yasasını çıkartmış, savaş boyu Fransa'da bulunan ordularındaki askerî otoriteyi tek merkezde toplama işini başaramamış, asker sivil ilişkilerini de sağlıklı bir şekilde yürütememiştir.(Ordunun ve sivil hükümetin yetki anlaşmazlığı her zaman olmuştur.) Sivillerin tavsiyelerde bulunurken emir verememesi hem de İngiltere'de hem Fransa'da olağan işlerdendi.

I. Dünya Savaşı'nda Fransa'da da Genel Kurmay Başkanları, Savunma Bakanı ve Başbakan arasında otorite konusunda anlaşmazlıklar yaşanmıştır. 1917'de Savaş Bakanı olan General Lyautey "**Parlamente diktatörlük**" kurdu... Daha sonra Başbakanlığa gelen Clemenceau asker sivil ilişkilerini düzenledi. Alman taarruzları başladıktan sonra Foch'u yüksek komutanlığa getirdi. Alman taarruzları durdurulduktan sonra Fransız komutanlığı cephe taarruzları yaparak Almanların püskürtülmesini düşünüyordu. Hâlbuki Clemenceau Alman ulaştırma hatlarının hedef alınmasını istiyordu. İşte bu noktada çatışma başladı. Tartışmalar asker-sivil üstünlüğü etrafında yoğunlaştı. Cumhurbaşkanı Poincare'nun normal olarak Başbakan'ı desteklemesi (hierarchy bakımından) gerekirken o,Foch'u tuttu. Cephedeki Amerikan birliklerinin nasıl kullanılması gerektiği noktasında da Başbakan'la Foch arasında fikir ayrılığı ortaya çıktı. Amerikan Başkanı Wilson, "**Amerikan ordusunu, kendi hükümetine itaat etmeyen bir generalin kontrolüne**

vermeyeceğini açıkladı."¹⁸⁶

I. Clemenceau I. Dünya Savaşı'nın müttefiklerce kazanılmasına büyük katkıda bulundu. Bunlar, Savaş Bakanlığı'nın yeniden düzenlenmesi, birçok askerî kadro ve komisyonun kaldırılması, yeni ve enerjik liderlerin seçilmesi, 1918'de yapılan stratejik taarruz için olağanüstü katkılar olarak sıralanabilir.

I. Dünya Savaşı'ndaki müttefiklerin (bize göre ihtilaf devletlerinin) liderleri sivil yöneticilerdi. Savaşın karmaşık ihtiyaçlarına ve her alanı kapsayan muazzam teferruatına cevap verecek bir idarenin kurulması, harbi sevk ve idare etmesi, iyi derecede bilgiye, açık görüşe, tarafsızlığa ve inanca sahip olmayı gerektirmektedir. Askerî liderlerle sağlam temellere dayanan bir işbirliği yapılabilirse, işler daha kolay ve daha isabetle başarılmaktadır. Bu yapılamadığı takdirde sürtüşme, çekememezlik, dış geçirememek gibi idari zafiyetler ortaya çıkmakta, bu da başarısızlık ve felaketi getirmektedir.

5.1.1.19. ERİCH LUDENDORF VE TOPYEKÛN SAVAŞ KONSEPTİ

Ludendorff,¹⁸⁷ I. Dünya Savaşı'nda Alman Genel Kurmay Başkanlığı'nı yapmıştır. Harbi kaybetmeyi hiç bir zaman kabullenememiş ve Almanya'nın yenilmediğini, "**arkadan vurulduğunu**" söylemiştir. Almanya'nın yenilmesine sebep olan güçleri; Masonlar, Yahudiler ve Cizvitler olarak saymıştır.¹⁸⁸ Bu görüş daha sonra Hitler'in Nazi Partisi'nin temel ideolojisi olmuştur.

Ludendorff'un savunduğu "**topyekûn savaş**" teorisi, savaş tecrübelerinden elde ettiği izlenimlere dayanmaktadır.¹⁸⁹ Tarihin geriye doğru yorumlanmasını esas alan bir vizyon ortaya koymuştur.

¹⁸⁶ A.g.e, s.260.

¹⁸⁷ Earle, **Maker of Modern Strategy**, A. Hans Speier, s.3/6-321.

¹⁸⁸ Earle, **Modern Stratejinin Yaratıcıları**, s.263.

¹⁸⁹ Raymond Aron "Modern Stratejik Düşüncenin Evrimi", **Harp Akademileri Bülteni**, no:82,s.10-25.

Ludendorff, harbi sevk ve idare eden askerî lidere politik konular dahil olmak üzere tam bir yetki verilmesini istemektedir. "Beni iflâh olmaz militarist olarak takdim etseler bile savaşın sevk ve idaresi, halkın korunması için böyle yapmak gereklidir" demiştir.

Ludendorff inanç itibariyle Hıristiyanlığa karşıydı. Antiegaliter bir anlayışa sahipti. Devletin merkezi gücünün artması gerektiğine inanıyordu. Topyekûn savaş için politikanın saf dışı bırakılması gerektiğini değerlendiriyordu.

Almanya, ekonomide ve sanayide 1870'den 1910'a kadar olan süreçte büyük merhale almış nüfusu 3 katına, demiryolları 18.560 km'den 59 bin km'ye çıkmıştır. Alman Genel Kurmay Başkanlığı harplerin uzun sürmeyeceğini sanayileşmiş ülkelerin yıpratıcı savaşlara dayanamayacağını hesaplıyordu. Uzun bir savaşın askerî tekeli zayıflatacağı değerlendiriliyor, ekonomik ve toplumsal faktörlerin öneminin artmasının hükümetlerin altından kalkamayacakları badirelere sebep olacağı düşünülüyordu. I. Dünya Savaşı öncesi Alman askerî liderlerinin savaş teknolojisine karşı tutumları da çok müspet değildi.1912'de Almanya'nın ve uçak sayısı bakımından Fransa'dan üç misli geride bulunuyordu.

Alman Genel Kurmay Başkanlığı, balonların uçaklardan daha üstün olduğunu değerlendiriyor ve uçakların savaşta kullanılamayacağını düşünüyordu. Aynı bilgisizlik ve yanılğı muhabere, istihkâm gibi diğer teknik sınıfların kullanılması noktasında da yapılıyordu. 1905 Rus-Japon Savaşı bütün dünya ordularına çok önemli dersler verdi. Ancak her ulus savaşı farklı mantıkla yorumladı, aynı olayı farklı şekilde algıladı.

Aynı hata, halkın moralinin yüksek tutulması ve propaganda alanında da yapılıyordu, propagandanın modern savaşlardaki rolü kavranmamıştı. Almanya ve Alman ordusu teknoloji, ekonomi ve ideolojideki değişiklikleri algılamadan I. Dünya Savaşı'na girdi.

Ludendorff, Hindenburg'la birlikte siyaset adamlarına karşı generallerin üstünlüğünü savundu. Anayasayı dikkate almadı, kuvvetli azim gücü ile kafasına taktığını yaptı. İnandığı her konuda inadına direndi.

Ludendorff, anılarında; "**savaşta hedeflerin plânlanması ve seçeneklerin ortaya konması ve uygun hareket tarzının seçimi politik bir görevdir**" demiş, devlet adamlarının otoriteyi kaybetmemek için generallere cephe alabileceğini söylemiş, "**güçlü kişiliğe sahip olanlar sözlerini geçirirler, otoritelerini kabul ettirirler**" demiştir.

Ludendorff'a göre topyekûn savaşın beş temel unsuru vardır:¹⁹⁰

- 1- Savaş topyekûndur. Savaş ülke topraklarının tümünü kapsar.**
- 2-Ekonomik sistemin, savaşların amaçlarına hizmet edecek şekilde düzenlenmesi gerekir.**
- 3- Büyük kitlelerin savaşa katılması için halkın moralinin yükseltilmesi, düşmanın moralinin zayıflatılması için propaganda vazgeçilmez bir araçtır.**
- 4- Topyekûn savaş hazırlıkları barıştan itibaren başlamalıdır.**
- 5- Savaşın zafere ulaşması için komutanlığın, sevk ve idarenin bir kişinin elinde olması gereklidir.**¹⁹¹

Ludendorff'a göre, savaş sahalarının coğrafi alan olarak genişlemesinin sebebi; teknolojik gelişme ve ülkelerin birbirlerine ekonomik ve ticari olarak bağlı hale gelmesidir.

Savaşa girmiş bir millet, kuşatmaya uğramış kale halkına benzer. Kale halkını teslim olmaya zorlamak için kuşatmacılar, sadece savunma yapan askerlerle dövüşmezler. İçeride bulunan sivilleri de aç bırakarak teslim olmaya zorlarlar. Topyekûn savaşta silâhlı kuvvetlere karşı askerî taarruz yapılırken, sivil halka da askerî olmayan yollarla taarruz edilir. Bu durum askerlerle siviller arasında fark

¹⁹⁰Early, *age*, s.269.

¹⁹¹ Kur Yb.C Erikan, "**Topyekûn Harp**" Gen.Kur yayını, İstanbul, 1951, s.21.

bırakmaz.

Ludendorff, savaşma kabiliyetinin muhafazası için ekonominin kendi kendine yeterli olması gerektiğini söylemiştir.

Ludendorff, halkın birlik ve beraberlik içinde olmasına büyük değer vermiştir. Halkta birlik duygusunun zorla ve talimle sağlanamayacağını söylemiş, "ruhlarında ortak ırkî ve dinî değerler taşımayan insanların toplandığı orduların, savaşta irade oluşturacak bir güç odaklanması yaratamayacağını belirtmiş, bu kabil birlikteliklerin (hükümet ve devlet de dâhil olmak üzere) mekanik ve hayalet şeyler olduğunu değerlendirmiştir. Özellikle Japon halkının Shinto dinine dayanan ruhî ve manevî birlikteliğine büyük değer vermiş, Japonların İmparatora ve devlete sadakatini Tanrı'ya hizmet olarak düşünmelerinin büyük bir güç oluşturduğunu belirtmiş, "Japon halkının gücü, aynı ırktan ve dinden olmalarından ve aynı hayat felsefesini benimsemelerinden gelmektedir" demiştir.¹⁹²

Ludendorff, Almanya için Shintoizm'e benzeyen ırkçı bir din bulunmasını öğütlemiştir. Ludendorff, halkın birliğinin muhafazası için Japon modelini teklif ederken, birlikte hareket etmeyenlere karşı şiddet kullanılmasını istememektedir. Propagandanın doğru temeller üzerinden dürüst yapılmasını savunmaktadır. Marn yenilgisinin hükümet tarafından gizlenmesine de karşı çıkmış, "bu durum dedikoduculara ve bozgunculara fırsat verir" demiştir.¹⁹³

Ludendorff, "kaybedilen bir savaşın Alman kadın ve erkeklerine neye mal olduğu her gün anlatılmalıdır" diyordu.

Ludendorff'un "iyi bir propaganda gerçek olayların gelişimini tahmin etmelidir, dedikodu düşmana karşı en iyi propaganda aracıdır" gibi tespitleri, Goebbels tarafından II. Dünya Savaşı'nda başarıyla kullanılmıştır.

¹⁹² Early, **age**, s.270-271.

¹⁹³ **A.g.e.**, s.271.

Ludendorff'a göre savaş bir başkomutanın liderliğinde yürütülür. Başkomutan, askerî harekâtı sevk ve idare eder, ülkenin dış siyasetini ekonomisini ve propaganda faaliyetlerini yürütür. En bilgili subaylar ve personel askerî karargâhlarda toplanmalı, doğru bilgi ve doneleri başkomutana arz etmelidirler. Karargâh siyaseti tespit etmez, komutan tespit eder. Ludendorff'un topyekûn savaş teorisinde, **sivil devlet adamlarına yer yoktur**. Ludendorff, Clausewitz'in savaşın politikadan bağımsız bir olgu olduğuna dair görüşüne de karşı çıkmıştır.

Ludendorff'a göre topyekûn savaş, demografik ve teknolojideki gelişmelerin sonucudur. Ludendorff; **“halk kendi varlığına karşı topyekûn tehdit olduğunu görmediği sürece savaşmaz”** demiştir.¹⁹⁴

Naziler, Ludendorff'un topyekûn savaş doktrinini ideolojik bir muhtevaya sokarak istismar etmişlerdir. Nazilere göre barış hali mevcut değildir. Savaş hali asıldır. Barış savaşlar arası bir boşluk dönemi olmayıp, savaşlar arasındaki savaştır. Nazilerin propagandaya önem vermeleri, Ludendorff'tan esinlenmiş olabilir. "Psikolojik savaş, beşinci kol faaliyetleri" eski tarihlerden beri bilinmektedir. Ludendorff, propaganda **askerî başarı ve başarısızlık oranında etkili olur veya etkisini kaybeder**" demiştir.

I. Dünya Savaşı içinde ve daha sonra Hitler döneminde Almanya'nın propagandayı merkezden plânlaması ve bazen kendini deşifre edecek kadar sıradanlaşması hemen fark edilirdi. Koalisyon içinde anlaşmazlık yaratmak gibi taktik hedefler çoğu kere gizlenemezdi. Bolşeviklere karşı anti-komünizmin ve hür dünyanın savunulmasında tek merkez olduklarına dair görüşlere, çoğu kere kendileri söyleyip kendileri inanmışlardır.

Propagandanın tutarlı ve etkili olması için daha sofistike metotlarla kullanılması, çok cepheli etkiler yaratması, kime hizmet ettiğini deşifre etmemesi gereklidir. Ludendorff'un **“Savaş hâli asıldır”** sözü, Nazilere büyük ölçüde ilham

¹⁹⁴ A.g.e, s.272.

vermiştir.

5.1.1.20. MARKS - ENGELS

Marksist¹⁹⁵ teori insanlığa hâkim mücadeleyi, devletler, uluslar veya başka faktörlerle (din, mezhep, hanedan, şan-şöhret) değil sınıf mücadelesiyle izah etmektedir. Sınıf mücadelesi evrensel bir olgudur. Uluslararası ve devletleri aşan bir muhtevaya sahiptir. Bütün ülkelerin halkları ezen ve ezilen sınıflar olmak üzere ikiye ayrılır. Geçmiş çağlardan bugüne kadar köleler, serfler, işçiler ve tebaa ezilen sınıf olarak; kral, efendi, toprak sahipleri (feodal beyler), endüstriyel sanayi mülk sahipleri (burjuvazi) ezen sınıf olarak tekâmül etmiş ve bugünlere ulaşmışlardır. İnsanlığa hâkim mücadele, ezen sınıflarla ezilen sınıflar arasındadır. Bütün dünyanın ezilen sınıflarının, ezenlere karşı birleşmesi gereklidir. Marksist doktrin ideolojik plânda, ulus veya başka eksenlerdeki devlet düzenlerini aşan milletlerarası veya (milletler üstü) bir özellik taşır.

Marx ve Engels, kapitalist sistemin çözülmesinin ve ezilen sınıfların dünya çapında yönetime egemen olmasının sürekli bir ekonomik depresyon, kurnazca hazırlanmış bir askerî strateji ile hastalığın derinleştirilmesi ve bu araçların bir stratejik baskı gücü olarak kullanılması suretiyle dünya çapında bir ihtilâli başarmanın mümkün olacağını söylüyorlardı.

Marksist doktrinin uygulamasını yapan Lenin, kitlelerin bilinçli olarak bir istikamete yönlendirilmesine işaret ederek, "**savaş ne kadar sanatsa, isyan da o kadar sanattır ve belirli kuralları vardır. Bir; ihtilâle (veya isyana) teşebbüs etmeden önce, oyununuzun sonuçlarıyla yüzleşmeye hazır olun, asla ateşle oynamayın. İki; bir kere harekete geçtiniz mi kararlılıkla hareket edin, asla vazgeçmeyin. İhtilâlcî bir ruhla harekete geçmiş olan ayaklanmacılar savunma pozisyonunda olmamalı, taarruzî davranmalıdır. Üç; isyanın temel prensibi cüret, cüret, cürettir**" demektedir. Marks ve Engels Marksist teoriyi kurguladıkları 1850'li

¹⁹⁵ Earle, **Maker of Modern Strategy**, Sigmund Neuman, s.142-153.

yıllarda, yeni bir devrimin ancak yeni bir krizin sonucunda mümkün olacağını" söylüyorlardı.¹⁹⁶

Esasen Marksist teori, kitlelerin proleterleşmesi görüşüyle; iktidarın el değiştirmesi ve ezilen sınıfların egemen güç haline gelmesini bir evrimleşme modeli üzerinden kendiliğinden gerçekleşeceğini öngörüyordu. İktidarın el değiştirmesinde kıvılcım rolünü bir iktisadî yıkım, bir ekonomik buhran sağlayabilirdi. Böyle bir durumda **(kuruyan yaprağın dalından kopma anından biraz önce ağacı sallayarak yaprak dökmek gibi)** kitlelere hâkim olan lider kadrolar ayaklanmayı başlatacak ve devrimci dönüşüm gerçekleşecektir. Hâlbuki ilk sosyalist devrimi gerçekleştiren ve Marks'tan yarım asır sonra gelen Lenin meseleye mekanizmaların kendiliğinden oluşması yönüyle değil, iradî olarak hız kazandırma hatta tetikleme sürecinden **'inatla'** mücadele etme gereğinden söz etmektedir. Hâlbuki devrimci ihtilâl için zamanlama Marks'ta çok önemlidir olgunlaşmanın bir sonucudur. Lenin de ise ihtilâli başaracak zamanı tespit edecek temel ölçüt, örgütlenmedir.

Marks ve Engels, ihtilâl için en uygun alan olarak sanayileşen İngiltere ve Almanya gibi ülkeleri görürken, yarım asır sonra iktisaden köylülükten sanayileşmeye henüz geçmemiş olan Rusya'da ihtilâlin başarılı olması, Marksist teoriyle bağdaşmıyordu.

Marks ve Engels'in Marksist teoriye çok uygun şartları olan ve çok ümit var oldukları 1848 ihtilâlleri, başarısızlığa uğramıştır.

Marx, Kırım Savaşı'nı (1856), **"ilkel üretim teknikleri olan bir ulusla en son teknolojiye sahip diğerleri arasındaki umutsuz mücadele"** diye tanımlamış, bu tanımıyla sınıf çatışması tezinin dışına çıkmış ancak askerî başarının teknolojik üstünlüğe istinat ettiğini, büyük bir vukufiyetle ifade etmiştir.

¹⁹⁶ Earle, **Modern Stratejinin Yaratıcıları**, s.142

Kırım Savaşı, Engels'in büyük devrimler için değişime kapı açacak önemli bir ümidini de yok etmiştir.

Marks ve Engels'in Marksist teoriye ters tutumları ve çelişkileri Bohemya olayında da görölmektedir.

“Berlin-Viyana arasında yer alan Bohemya'nın Ruslara verilmesi halinde bu Alman ulusal varlığının sonu anlamına gelir” diyerek Almanya'nın bütünleşmesi yönünde görüşler sarf etmişlerdir.¹⁹⁷

Engels, Almanya'nın güney hudutlarının güvenliğinin Po Ovası'ndan geçtiğine dair Prusya askerî stratejistlerinin görüşlerine de itiraz etmiş, Almanya'nın güvenlik uğruna etrafındaki zayıf ulusları ezerek yayılmasının yanlış olacağını, bunun Avrupa'da en çok nefret edilen ulus olmasını sağlayacağını, söylemiştir.

Engels, Fransa'nın Paris ekseninde merkezileşmesi ve doğrudan doğruya hudutlardan itibaren Paris'e kadar savunmanın kademelendirilmesini de makul karşılamıştır.

Engels, orduların bütün ulusların bünyesindeki gelişimini makul karşılıyor ve bunu sosyal gelişmenin bir parçası olarak görüyordu.

Engels'in pozitif askerî düşüncesinin temeli; ‘**demokratik halk ordusu**’, silâhlanmış ulus doktrini ve bunun kademe kademe gerçekleşmesine dayanan bir inanç üzerine kurulmuştur.

Engels, İngiltere'nin denizlere hâkim olmanın getirdiği avantajı çok iyi değerlendirdiğini görmüş, I. Dünya Savaşı'nın sonucunu doğru bir sezgi ile tespit etmiş ve şöyle demiştir: "Avrupa'da çıkacak genel bir savaşta nihâi karar İngiltere'nin olacaktır. İngiltere Fransa ve Almanya'yı ablukaya alarak birini veya ötekini açlığa

¹⁹⁷ A.g.e, s.145.

mahkûm ederek teslim zorlayabilir"

Engels, "Avrupa Silâhsızlanabilir mi?" başlıklı makalesinde (1893) savaşı önleme aracı olarak askerlik hizmet süresinin bir uluslararası antlaşma ile derece derece azaltılmasını önermiştir.

Engels, sanayideki gelişme ve ateşli silâhlardaki ileri teknoloji ve ateş gücündeki artış sebebiyle isyanların kolayca bastırılacağını, devrimci bir savaşın isyanlarla başarılamayacağını da değerlendirmiş, devlet aygıtının meşru usullerle ele geçirilmesini öngörmüştür.

Engels, devletlerin bünyesine işlemiş olan militarizmin yok edilmesini boş çaba olarak değerlendirmiş, böylece savunduğu ve doktrinini kurduğu Marksist teoriyi ve barışçı tezleri tekrar tekrar ret etmiştir.

Engelsçi sosyalistlerden Jean Jaures, Fransa'da yeni ordu kuruluş çalışmalarında şunları söylemişti: "Bir ordunun seferberliğe geçmesi, ulusun seferberliğe geçmesidir. Barış isteyen bir ordu, yırtıcı, yağmacı, maceraperest hükümetlere karşı önemli bir güvencedir. Silâhlanmış ulus, silâhlanmış ordu ile aynı şeydir.¹⁹⁸ Bir ulusun silâhı ordusudur. Bu, Avrupa'ya yeni bir devir, barış ve adalet getirecektir.

Görüldüğü üzere, Marksist teorinin stratejik düşünceye bakış açısı ve katkısı yeni bir anlatım tarzı ile eski sözlerin yeni bir tekrarıdan başka bir şey olmadığı gibi sık sık reel politik karşısında kendi kendini ret ederek çelişkiye düşmekten kurtulamamıştır.

¹⁹⁸ A.g.e, s.151.

5.1.1.21. LENİN, TROÇKİ, STALİN

Lenin,¹⁹⁹ Marksist ihtilâlin kendiliğinden gerçekleşeceğine inanmıyordu. İktidarın; işçi ve köylülerin isyan etmesi ve zor kullanmasıyla ele geçirileceğini, proleterya diktatörlüğünün ancak bu şekilde kurulacağını değerlendiriyordu.

1917'de Rus İhtilâli başladığında, Rusya, 1. Dünya savaşı içinde bulunuyordu. Bolşevik ihtilâl ordunun savaşma ruhunu öldürmüştü. Rusya, bir taraftan bütün cephelerde yeniliyor, diğer taraftan merkezi hükümet, otoritesini kaybediyordu. Rus ordusundaki çözülmeye Marksist ideolojinin rolünü Lord Balfour şöyle değerlendirmiştir: "Bir ordu, güzel sözlerle kurulmaz. Bolşevikler bütün güçleriyle Rusya'nın savaşçı ruhunu paramparça ettiler, onu aynı şekilde canlandıramazlar". Bu düşüncenin yanlışlığı, II. Dünya Savaşı'nda açıkça ortaya çıktı.²⁰⁰

Bolşevik ihtilâl Rusya'da gerçekleşir gerçekleşmez, Bolşevikler,

1. Dünya savaşının emperyalist kapitalist düzeni savunan bir savaş olduğunu söylediler.

Müttefiklerle yapılan bütün gizli antlaşmaları ifşa ettiler. ("İlhak yok, tazminat yok" diyerek sosyalist idealizmle hareket ettiler.)

Emperyalist devletlerin barış görüşmelerinde müracaatlarını, doğrudan doğruya halka yapmalarını istediler. Rusya'da başlayan devrimin bütün ülkelere yayılacağını, tahmin ettiler. Rus İhtilâlinde önce Lenin'in Almanya'dan Rusya'ya geçmesi, Alman Komutanlığınca şöyle değerlendirilmiştir:

"Zaferi kazanmak için Rus siperlerine ölüm yağdırdık. Komünizme karşı katî düşmanlık besleyen bir fikre sahibiz ancak Rus ordusunun dağılması için şöyle bir

¹⁹⁹ Earle, **Maker of Modern Strategy**, s.321-390

²⁰⁰ Hulusi Çelikpazu, **age**, s.106.

şey yapacağız, diye bana sorsalardı, tereddütsüz yapın derdim."²⁰¹ Bu sözler; stratejide propaganda, psikolojik savaş ve hasmın parçalanmasının değerine işaret etmektedir.

Rus ihtilâlini başaran Lenin'in, Alman askerî stratejisinin beklentilerine göre hareket ettiği değerlendirilmelidir. Rus ordusunda itaatsizlik ruhunun başlatılmasında, Almanya'nın bilinçli müdahalesi etkili rol oynamıştır. Lenin, Rusya'da iktidarı ele geçirdikten sonra (1918'de), devrimi muhafaza etmek için Almanya'nın sınırlarında tutulması gerektiğini görmeye başladı ve şunu ifade etti²⁰²:

"Rus devrimini, Almanya'da ne zaman patlak vereceği bilinmeyen ihtilâle dayanarak risk altına sokamayız" Lenin'in reel politiği de güç politikasına dayanıyordu. Troçki, bu konuda Lenin'den daha farklı düşünüyor. Herşeyi muallâkta bırakıyordu. "**Savaş yok, barış yok**" gibi bir tezi ileri sürüyordu. Bu tez, Alman ordularına kumanda eden Hoffmann'ın Rusya içlerine dalmasına sebep oldu. Kısa bir müddet sonra Almanya, savaştan çekildiği için korkulan olmadı. Bundan sonraki süreçte Rusya'yı Bolşevik devrimi ile ele geçiren sosyalist liderler, sosyalizmin şart olduğunu söylemeye başladılar. Brest Litovsk Antlaşmasından sonra Bolşevik liderler, ordu olmadan psikolojik, ekonomik ve politik araçlarla başarı elde etmenin imkânsız olduğunu anladılar. Lenin, ordunun olmadığı yerde pasif direnişin savaşmayan bir ordudan daha etkili bir silâh olduğunu söylemiştir. Kısa bir süre sonra Lenin; "günümüzde savaşlar şevkle ve ideolojik tutumla değil, teknolojik üstünlük ile kazanılıyor" demiş.²⁰³ Daha sonra da, "Kızıl Orduyu, yani proleteryanın silâhlı gücünü silâhlandırmak; çalışan yığınları (işçileri) askerî eğitimden geçirmek ve askerlik bilimine ağırlık vermek şarttır" diyordu. "Savaşlar zararlı olsalar bile devrimci propaganda tek başına askerî zaferler kazanamaz."Troçki de Rus iç harbindeki tecrübelerine dayanarak şunları söylemiştir."Devrimci kuvvetlerin kapitalistlere karşı başarı kazanabilmesi için profesyonel subay, yeterli insan, silâh ve disiplin bakımından organize edilmeleri gerekir. Aksi takdirde zafer kazanması

²⁰¹ Earle, **Modern Stratejinin Yaratıcıları**, s.277.

²⁰² H.Walltschek,"Harbin Modern Görünüşü",**Harp Akademileri Haberler Bülteni**,sayı:74,1968,s.5.

²⁰³ **A.g.e.**, s.289.

beklenmemelidir.”

Devrim, adı üstünde, yıkıcı güçtür, silâhlı ayaklanma, çapulcu ve ayak takımı hâkimiyeti sağlar, bunun yeniden düzene sokulması gerekir.

Bolşevik ihtilâli sırasında bozgunculuğu, sivil itaatsizliği, subayların otoritesini yok etmek, kaos ortamının doğmasına sebep oldu. Sovyet ihtilâlini yapan lider kadrosu, kısa bir süre sonra düzensizliğin getirdiği yıkıcı sorunla karşı karşıya kaldılar. Yıktıkları eski ordunun yerine yeni bir ordu kurdular. Firar ve korkaklık için ağır cezalar koydular. Otoriteyi komutanlara verdiler. Rütbe, nişan, sancak gibi otorite simgesi araçlar serbest bırakıldı. Troçki; "Rus ihtilâlini takip eden dönemde temel sorunların başında ordu düzeninin yeniden tesisi gelir" demişti.²⁰⁴

"Kızıl ordu, devrimci ordu, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin ve dünya devrimci hareketinin merkez üssüdür. Dünya işçi ve köylülerinin merkezi, biricik, tek ordudur" dediler. Lenin bir müddet sonra Clausewitz "savaş politikanın bir parçasıdır" fikrini de benimsemiştir.

"Kapitalizm, devrimci şiddet olmaksızın, burjuvalara karşı silâhlı ayaklanmalar ve savaşlar olmaksızın, sosyalist devrim gerçekleşemez." "Devrimci savaş, kapitalizme karşı proleteryanın yaptığı savaştır."

Tek ülkede sosyalist devrim tezi de Sovyet ideologlarının üzerinde durdukları temel tezlerden birisidir. Rus halkı İkinci Dünya Savaşı'na kadar kuşatılmışlık, kapitalizm tarafından çevrelenilmişlik tezi ile (hissi ile) indoktrine edilmiştir²⁰⁵.

Lenin'in ölümünden sonra başlayan beş yıllık Sovyet sanayîleşme plânları, **"üretim savaşı, tarım sektöründe ilerleme, kömür cephesi"** gibi terimlerle Ludendorff'un "savaş hali asıldır," tezine uygun sosyalist bir model geliştirilmiştir..

²⁰⁴ Raymond L.Garthoff,"Sovyet Askerî Doktrini" Çev: Baha Ataman, E.U Basımevi, Ankara,1956,s.3-125.

²⁰⁵ Sovyetler Birliğinde Askerî Düşüncenin Gelişmesi, **Harp Akademileri Bülteni**, no:80,1969,s.29–61.

Stalin, **"bir millet ve tehlikeye atılmak olur için mutlak olan bir savaşa hazırlanmamak, uzağı görmemek "** demiştir.

Troçki, eski ordu disiplininin yıkılmasını doğal karşılıyor. Eski kurumların tasfiyesinin millet yararına olduğunu savunuyordu. "Savaşın aracı ordudur." Çarlar dönemindeki ordu, yerli barbar halklara, küçük komşulara ve birlik oluşturamamış devletlere karşı ciddi bir güçtür" demiştir.

“Kapitalist sistemde mevcut ordunun kurumsal olarak devam ettirilmesi esastır. Bizde ise eski ordu ve burjuva geleneklerin temizlenmesi onun yerine benzeri olmayan bir ordu ve zihniyetin kurulması hedeftir. Öncelikle her şeyi tersine çevirmek zorundayız. Devrimci şiddet çalışanları özgürlüğe kavuşturan bir araçtır. Biz, hiç bir sınıfın olmadığı sınıfsız bir kitle yaratmaya, halkların ve devletlerin sınırlarla ayrılmadığı, hiç bir çatışmanın olmadığı komünist toplum yaratmaya çalışıyoruz. Bu ütopya gerçekleştirmekten uzaktır. Kapitalistler, savaşmadan tek bir toprağı bile teslim etmeyecektir. Devrim, güç kullanmaya inanmaktadır. Kanlı bir savaş olmaksızın sosyal ilişkilerde bir değişiklik meydana gelemez.”

"Her genç işçi, pazar günleri evde oturup içki içmek yerine ateş etmeyi öğrenmelidir.²⁰⁶ Bu kendi sınıfının görevini başlatması demektir. Devrim orduda sıkı disipline inanmakta ve onu yaratmaktadır. Bir ordu; karargâhlarla, seçilmiş subaylarla, ateşli nutuklarla, savaşmaz; sıkı disiplinle savaşır.

Troçki, bu sözleri söylemekle kalmadı, eski ordunun teknisyen ve uzmanlarını tekrar göreve alarak pragmatik bir tavır gösterdi. Troçki'nin eski ordu subaylarını tekrar göreve alma kararı, ütöpik devrimler arasında, şaşkınlık yarattı, idealist devrimciler arasında ihtilâfa da sebep oldu. Kızıl ordunun 8. yıl dönümünde konuşan Voroshilov, göreve alınan bu eski subayların sadakat bakımından parti üyelerinden ayırt edilemeyeceğini söyleyerek bir kademe daha ileri gitti. Devrimin eski müesseseleri ve orduyu yıkması gerektiği konusunda çok keskin görüşlere sahip olan

²⁰⁶ Early, *age*, s.289.

Troçki'nin ihtiyaç hâsıl olduğunda ideolojiden saparak, ideolojiye yeni yorum getirmesi ve yeni çözüm yolları üretmesi ilginçtir.

Troçki askerî, stratejiyi bir bilim olarak görmemektedir. Ona göre strateji uygulamalı bir sanat ve beceridir. Marksist teori, ideolojik çözümler getirirse de bütün bilimlere kapsayan bir metot değildir. Marksizmi askerlik alanına uygulamak yanlıştır. Askerî sistem, askerî bilimin temel doktrinleri ve askerî sanatın gereklerine uygun şekilde tutarlı bir sistemle inşa edilebilir. Troçki ister savunma, ister taarruza yönelik olsun hiçbir doktrinin iyi ve kötü olmadığını, ancak zafere taarruzun ulaştıracağını da söylemiştir.

"Hiçbir doktrin, beklenmedik gelişmeler altında ve bütün şartlarda uygulamaya elverişli değildir. Her savaş çeşidi için özel hareket tarzları geliştirmek gereklidir."

Devrimin ilk yıllarında Kızıl Ordu profesyonel bir ordu mu olmalı, milis kuvveti mi olmalı tartışması da yapılmıştı. Marks ve Engels, Marksist teoriyi inşaa ederken komünist devlette en iyi askerî örgütlenmenin milis örgütlenme olduğunu söylemişlerdir.

Kızıl Ordu'nun yeniden kurulması noktasında büyük çabaları olan Mikhail N. Tukhachovsky (1893–1937) Komünist Enternasyonal'in dünya devrimine yol açacak silâhlanmış proleteryanın kullanılması için bir karargâh kurmasını teklif etti. İdeolojik ve politik hâkimiyet kurmak için düşman silâhlı kuvvetlerinin imha edilmesiyle zafer kazanılacağını söyledi.

"Eğer devrimci bir devlet saldırgan bir strateji izlerse profesyonel (daimî), yüksek standartlara sahip bir ordusu varsa bunu başarabilir. Milis kuvveti, bu işi başaramaz. Sosyalist devrim yıkılıncaya kadar ya da bütün dünyaya yayılıncaya

kadar savaşlar sürecektir²⁰⁷.

Troçki, Sovyet Ordusu'nu dünya işçilerinin ortak ordusu olarak gördüğü için şunu söylüyordu. **”Sovyetler Birliği'ne karşı bağlılık yemini etmiş bir asker aynı zamanda (dünya) işçi sınıfına karşı bağlılık yemini etmiştir.**

Anavatanın uluslararası kapitalist fesatlara karşı savunulması için yalnız askerî yönden değil, ulusal kaynakların geliştirilmesi ve sanayinin hedefine ulaşmasıyla da olacaktır.

1924'e kadar olan süreçte Sovyet devrimcileri şu karara varamamışlardı: Hükümetin ilk işi devrimi uluslararası alanda yaymak mı, yoksa tek ülkede sosyalizmi garanti altına almak mı?

Stalin, komünist hareketin uluslararası niteliğini ret etmedi fakat tek ülkede sosyalizmi millileştirerek kökleştirme cihetine gitti. (Sovyetlerin sınırları dışına taşması değil de S.Birliği'nde güvenliği sağlamak)

Kızıl orduyu 1941'de Almanya'ya karşı girişilen büyük mücadelede teknik ve manevî yönden hazırlayan Stalin'in etkisi inkâr edilemez.(Mareşal Klementy Voroshilov'la birlikte) Voraşilov teferruatlı bir felsefeye sahip değildi, sade bir mantık taşıyordu. Fakat disipline inanan, müteşebbis ruhlu, profesyonel bir yetenektir. Alman taarruzları başladığında Stalin'in yakınında yer alan Tukhachevsky taarruzun zafer kazandıracığına inanan bir mantığa sahipti. Savaşın amacı düşman kuvvetlerini imha etmek ve ekonomik gücü oluşturan kaynakları ele geçirmektir. Bu hedeflere ise ancak saldırarak ulaşılabilir. Stalin'e göre bir ordu için en önemli nitelik esneklik ve becerikliliktir. Bizim makineleri beceriyle kullanan, düşüncelerini şimşek hızıyla değiştiren adamlara ihtiyacımız var.**Bu günün mekanize ordularının ve uçaklarının kullanıldığı harekât alanında hızlı düşünmek şarttır.** Elde mevcut araçları etkin şekilde kullanmak için doğru ve hızlı düşünmek şart olduğu gibi

²⁰⁷ Raymond Aron, ”Clausewitz ve Halk Savaşı”, **Stratejik Etütler Dairesi Bülteni**, sayı:37,1973,s.41–47.

taarruz ruhuna sahip olmak gereklidir.

Stalin'e göre, halkın ekonomik ve manevî güçlerinin tümü harekete geçirilmeden stratejinin başarılı olması mümkün değildir. 1924'de Frunze, Kızıl Ordu'nun hasımlarına karşı üstünlük sağlayabilmesi için otomotiv sanayinin geliştirilmesi gerektiğini savunuyordu.

1928–1938 arası dönemde SSCB'de yaşanan kıtlıkların esas sebebi, olacağı mukadder olan harbe hazırlık dolayısıyla her şeyi ordunun ihtiyaçları için feda eden savaş ekonomisi olmuştur. SSCB'de 1928–1941 arası dönemde sanayide çalışan insan sayısı toplam nüfusun %16'sından %46'sına (üç kat) çıkmış, tarımda çalışan nüfus %77'den 47'ye inmiştir. SSCB'nin sanayileşmesi hem nitelik yönüyle hem nicelik yönüyle gerçekleşmiştir. Sanayi Uralların gerisine kuruldu. Ülkede otorşi prensibi (ekonomide kendi kendine yeterlilik) benimsendi.

Stalin, denizaşırı yolların açık kalması için ittifak stratejisine de önem verdi. İki cephede savaşmamak için Japonya ile bozuşmadı. Kızıl Ordu Alman Savaşı boyunca ikmal maddesi tedariki açısından herhangi bir müşkülâta uğramadı. SSCB cephe gerisi hizmetleri en son erkek ve kadına kadar plânladı başarıyla uyguladı. Resmi propagandanın teması SSCB işçilerinden ve köylülerden oluşan bir devlettir. Kapitalist-emperyalist blok tarafından kuşatılmıştır. SSCB'nin dışındaki tüm dünya Sovyet toplumuna ve devletine düşmandır.

1927'de Stalin, Osoavikim adlı havacılık savunma örgütünü kurdu. Topluma plânörcülük, paraşütle atlama ve kimyasal saldırılara karşı korunma konusunda eğitim verdi. Bu örgüt Alman istilâsına karşı direnişte önemli rol oynadı seferberlik ve sivil savunmada etkili hizmetler yaptı.

Kadınlar cephe gerisi hizmetlerde psikolog ve cerrah olarak büyük rol oynadılar. 1939'da Molotov SSCB'de sömüren sömürülen ayrımı olmadığını Sovyet halkının birleşmiş tek bir kitle olduğunu söyledi. Yaklaşmakta olan savaşın belirtileri ortaya çıktıkça SSCB'nin uluslararası devrimdeki rolünden söz edilmemeye vatan

savaşından, vatan için, onur için, şeref için, zafer için sonuna kadar savaşmaktan söz edilmeye başlandı.

II. Dünya Savaşı başladığında Sovyet askerinin yemin metni de değiştirildi. Savaş sanatını öğrenmeye, dürüst, cesur, disiplinli, gayretli olmaya, vatani SSCB'yi yiğitlik, sağduyu, şeref ve onurla savunmaya, kanını, canını düşmanın tamamıyla yok edilmesi için harcamaya mecbur kılan bir metin getirildi. Almanya'ya karşı savaşa girilince, bütün vatansever motifler resmi bildirimlerde ve konuşmalarda ortaya çıktı.

"Özgürlük savaşı, vatanseverlik savaşı, şerefli Sovyet vatanımızın bağımsızlık ve özgürlük savaşı, vatanının özgürlüğü için çarpışırken ölen kahramanlar" sözü bütün devlet adamı ve askerlerce kullanılmaya başlandı. Stalin, "sosyalist devrimin zaferi için, vatan için fedakârlık etmeyecek kişi sosyalist değildir" dedi.²⁰⁸

1924'de Kızıl Ordu'nun %77'si milislerden meydana geliyorken, 1936'da %33'ü milislerden oluşuyordu. Klâsik ordulardaki rütbeler yeniden Sovyet Ordusunda serbest bırakıldı. Hiyerarşi, otorite ve disiplin yeniden tesis edildi. (Selam vermek mecburiyeti gibi) Mareşal Timaşhenko sıkı disiplini yeniden tesis etti.²⁰⁹

Stalin'in stratejik ve politik hareket tarzları komünist doğmalardan kaynaklanmıyordu. Nazilere karşı gizli savaşı Çin'den, Avusturya'ya kadar bir çok alanda devam ediyordu. İspanya İç Savaşı'nda ilk defa Sovyet yardımları ve komünist ayaklanmalar açığa çıktı. Bu dönemde Sovyet diplomasisi yurt dışı komünist gurupları ulusal çıkarlar istikametinde başarı ile kullandı. Stalin, uluslararası komünizmden Hitlerle olan mücadelede sonuna kadar istifade etti.

Sovyet askerî stratejistleri II. Dünya Savaşı öncesinde harbin bütün Avrupa'ya yayılacağını gördüler. Sovyet savunmasının yıpratmaya dayalı bir model olması gerektiğini tespit ettiler. Bu savunma; derinlemesine ve stratejik karşı saldırıları da

²⁰⁸ Early, a.g.e, s.303.

²⁰⁹ Garthoff, a.g.e, s.77.

içine alan stratejik savunmaya dayalı olarak plânlandı²¹⁰.

Bu dönemde Sovyet hava gücü, Alman doktrininden etkilenerak kara harekâtının desteklenmesine matuf taktik hava gücü olarak öngörölmüştür.

Alman hava gücü Luftwaffe'nin fonksiyonlarına benzer bir yapı Sovyet hava gücü tarafından savaşın devamı boyunca sürdürölmüştür.

Hitler'in II. Dünya Savaşı'ndaki ana fikri Polonya harekâtında olduğu gibi hava harekâtıyla Sovyet topraklarının kısa sürede yakılıp yıkılması felce uğratılarak istilâ edilmesini öngörüyordu. Alman ordusu komutanları Falkenhayn, Seecht ve Leeb bunun mümkün olmadığını, Rusya'nın çok büyük bir coğrafyaya malik olduğunu düşünüyorlardı. Ruslar ise Hitler'in tersine ölkelerinin kısa sürede istilâ edilemeyeceğini değerlendiriyorlardı.

Sovyet Komutanlığı Alman taarruzları başlayınca mümkün mertebe kuşatmaya kapılmadan, büyük birlikleri kaptırmadan çekilmeyi hesap ediyordu. Wehrmacht'a kaptırılan topraklar tahrip edilecek, gerilla savaşlarıyla işe yaramaz ve güvensiz hale getirilecek savunma yaparak düşmanı yenme fırsatı yaratılacaktı.

Sovyet stratejisine göre yıldırım harbi savaşın başında değil sonunda yapılacaktır. Sovyet doktrini aktif savunma konseptine dayalı karşı taarruzları da bünyesinde bulunduran bir stratejik savunma harekâtıdır. (Bu doktrini de Hitlerin generallerinden Ritter Von Leala geliştirmiştir.) Geniş topraklar, soğuk, çamur, harekâtın menzil ve zaman itibariyle uzaması istilâcılarını tüketecekti.

Stalin, Rus halkına karşı yaptığı konuşmalarda halkı gerilla savaşı yapmaya istilâcılarını tüketmeye teşvik ediyordu. Kızıl ordu çekildikçe bütün demir yollarını sökecek, vagonları tahrip edecek, hayvan sürülerini geriye tahliye edecek, hububat stoklarından taşıyamadıklarını yakacak, yıkacak, düşmanı yokluğa mahkûm

²¹⁰ David Holoway, "Stratejik Konseptler ve Sovyet Politikası", **Stratejik Etütler Dairesi Bülteni**, sayı:33,1972,s.6-15.

edeceklerdi.

Stalin, gerilla savaşını yürütecek birliklere şu emri veriyordu; telefon, telgraf hatlarını, ormanları, depoları ve ulaşım araçlarını tahrip edecek birlikler kurulacak. Kaybedilen topraklarda düşman her adımda zorlanmalı, sıkıştırılmalı, hayat çekilmez hale getirilmelidir²¹¹.

Stalin'in öngördüğü aktif savunma ve gerillâ harbi şu düşünceye istinat ediyordu: "Toprağın her bir karışı için her köyde ve kasabada mümkün olduğunca uzun süre direnmek, düşmanın kanını mümkün olduğunca çok akıtmak, azamî Şekilde kayba uğratmak, güçlerini aşındırmak, sık ve beklenmedik saldırılarla doğduğuna pişman etmek."

SSCB'nin II. Dünya Savaşında ortaya koyduğu savunma konsepti: "**Silâhlanmış ve topyekûn savaş yapan ulus**" kavramına dayanmaktadır.

Churchill, II. dünya Savaşındaki Rus askerî ve politik stratejisini Şöyle değerlendirmiştir: iş gizli bir sır, "**Komünist ideolojiyle muamma haline getirilmiş gizli bir sır, bilmece gibi bir Şey, Rus milli çıkarlarına hizmet eden milli bir tutumdur.**"²¹²

II. Dünya Savaşı sona erdiğinde dünya yeni bir Şeyle karşı karşıya bulunuyordu: "Bu büyüklükteki Rus askerî gücünün varlığı Avrupa ve dünya politikası için yepyeni bir Őeydi." Savaş bittiğinde, SSCB'nin geniş toprakları, bol miktarda doğal kaynağı, genç ve artan nüfusu, sanayileşmiş dinamik toplum yapısı ve çekici bir ideolojisi vardı. Diğer savaşan bütün milletler tükenmişti. SSCB ve ABD daha sonraki döneme damgasını vuracak "**soğuk savaş**" dönemine ezici bir

²¹¹ Garthoff, **a.g.e.**, s.141-142.

²¹² Early, **a.g.e.**, s.310.

üstünlükle girmişlerdir²¹³.

5.1.1.22. LIDDEL HART (1895–1970)

Harplerin eski çağlara göre çapı genişlemiş, sayıca seyrekleşmiştir. Barışta uygulanan en iyi eğitim bile pratik olmaktan daha çok teorik hale gelmiştir. Tarih evrensel bir deneydir. Savaş tarihi tek başına bir kişinin denemesi değil. Fakat birçok kişinin çeşitli koşullar altında edindikleri tecrübenin özüdür.²¹⁴ Tehlike karşısında insanların tepkisi değişiktir. Psikolojik durumun savaşma azmi üzerine etkisi, direnme gücü, yorgunluk ve aç bulunmak, hazırlıklı iken baskına uğramak ile hazırlıksız iken baskına uğramak arasında fark vardır. Bütün bu etkenlerin sonuç üzerine tesiri farklıdır. Stratejide en dolaşık yol; hedefe ulaşmada, çok kez en kısa yoldur.

İnsanın tasarladığı amaca göre davranması beklenen tutumdur. Düşmanın beklenen hareket tarzına karşı koyması daha dirençlidir. Beklenen hareket tarzı olumsuz sonuçlar vermeye mahkûmdur.

Hasım bir kuvvetin insan ve maddî imkânları moral üzerine iyi yönde tesir eder. Esas itibariyle emir ve komuta, moral ve ikmal konularındaki kararlılık morali ve dayanma gücünü meydana getirir. Normal olarak beklenen bir hareket tarzına göre davranmak hasmın dengesini sağlamlaştırır, onun direniş gücünü artırır.²¹⁵

Bir gemiyi başdümencisinden mahrum ederseniz bu gemiyi bütün mürettebatıyla birlikte ele geçirebilirsiniz. Savaşta bir ordunun komutanını zekâ ve manevra alanında alt ederseniz; bütün düşman ordusunu ele geçirmiş olursunuz.²¹⁶

Önce düşmanı güvenlik duygusu içine düşürerek uyuşturmak

²¹³ Sadık Öztekin, "Sovyet Askerî Stratejisi", **Stratejik Etütler Dairesi Bülteni**, Gen. Kur. ATESE yayını, sayı: 37, 1973, s. 48-57.

²¹⁴ Liddel Hart, **Strateji**, (Çev. Cemal Enginsoy,) Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1973.

²¹⁵ **A.g.e.**, s. 23-24.

²¹⁶ **A.g.e.**, s. 45.

gereklidir.²¹⁷ Bizans komutanlarından Belisarius kendi güçsüzlüğünü kuvvetli hale dönüştürmek ve hasmın gücünü takatten düşürmek sanatının ustasıydı. Hareket kabiliyetli, direnme gücü ve her türlü zorluğu aşma iradesinin dayanağı psikolojik güç muharebenin kazanılmasında temel faktörlerdir. **Tefecilerin garantisiz borç vermedikleri gibi, emniyet tedbirsiz yürüyüş de olmaz. Baskınsız taarruz olmaz.**

"Çok iyi yetişmiş askerler, boş yere feda edilmeyecek kadar değerlidirler."²¹⁸ Kendi niyetini düşmana belli etmeyen aldatıcı manevralar dolaylı tutumdur. Yürüyüş hedefini belli etmeyen aldatma yürüyüşleri niyetin anlaşılmasını gizler. "Aldatma, dikkati başka yöne çekme ve kendi kuvvetini iki misli gösterme gibi çareler tek mermi atmadan zafer kazandırmıştır."²¹⁹

"Düşmanın dikkatinin başka yöne çekilmesi deyimi, karma bir anlam taşır. Buna göre, düşman komutanın muhakeme gücü, karşı koyma noktasında hareket serbestisini kaybedecek şekilde kuvvetlerini dağıtacak biçimde şaşırtılmalıdır."²²⁰

"Savaşta sonuç, düşman kuvvetlerinin maddî gücünün bozguna uğratılmasından çok; hasım komutanın muhakeme ve moral gücünün altüst edilmesiyle sağlanır." "Asıl sanat kuvvetleri tehlikeye maruz bırakmaksızın yaymak, parçalanmadan düşmanı kuşatmak, kendi kanadını açık bırakmaksızın düşmanın kanadını kuşatacak hareketleri veya taarruzları birbiriyle ilişkili olarak yürütmektir.

Napolyon'un Moskova seferinde hezimete uğraması²²¹ Fransız ordusunun karşısında savaşacağı düşmanı görememesine ve Rus yıpratma stratejisi ile güçten düşürülünceye kadar içeriye çekilmesi sebebiyle moral çöküntüsüne uğramasına ve mağlûp olmasına neden olmuştur.²²²

²¹⁷ Ag.e, s.50.

²¹⁸ A.g.e s.96.

²¹⁹ A.g.e, s.196.

²²⁰ A.g.e, s.112.

²²¹ Adrian Hill,"Napolyon'un Ordusu Bu Gün Başarılı Olabilir mi ?" Çev. E.Kur Alb Hikmet Falay, **Stratejik Etütler Bülteni**, sayı:61,1977,s.86-94.

²²² Hart, a.g.e, s.147.

"En etkili dolaylı tutum; Jido da olduğu gibi hasmı hile veya korkutma yolu ile yanlış bir harekete sevk ederek, onu kendi çabasıyla yenilgiye uğratan yoldur."²²³

"Düşmanın dengesini taarruzla bozmaya çalışmak yerine bu denge ya fiilen bir taarruza girişmeden önce veya taarruza başarılı bir şekilde başlayabilmek üzere önceden altüst edilmelidir." "Kuvvetli mevziler tespit edilerek başka yerlerden harekât yürütülebilir"²²⁴

"Laurens'm (Lavrens) çıkarttığı Arap ayaklanması dolaylı tutumun en aşırı bir şeklidir" ²²⁵ "Astarı yüzünden pahalı amaçlardan vazgeçmek yüksek strateji ile ahmaklık arasındaki farkı teşkil eder."²²⁶ 1918'de Ludendorff'un psikolojikman çöküşü harbi bitirmiştir. "Harpte gerçek amaç, hasım kıtaların kendisi değil hasmı yönetenlerin kafasıdır. **Zafer ve yenilgi arasındaki denge kafada yaratılacak kurgu dolayısıyladır.** Ludendorff'un sinirlenirini bozan şey, çok insan, silâh ve arazi kaybetmiş olması değil, baskına uğraması dolayısıyla yaşadığı şok ve hayal kırıklığının yarattığı panik duygusu olmuştur."²²⁷ "Savaşta hasımlarınızı küçümsemek yerinde bir davranıştır."²²⁸ **"Bir kartopu ne kadar sıkı olursa o kadar yavaş erir. Stratejik, diplomatik ve askerî kurumlar arasında sıkı bir birlik olmalıdır."**²²⁹ "Hitler girişeceği taarruza önceden yol hazırlamak için saldıracağı memlekette, kendisinden yana olan nüfuzlu kimseleri araştırıp bulmuştur."²³⁰ "Kafasını çarparcasına dikine hücumlardan kaçınmak, her zaman yumuşak noktalar bulmaya çalışarak en az direnişle karşılaşılabilecek istikametler bulmak"²³¹ "Harbin hedefi, düşmanı teslim olmak zorunda bırakmaktır. Eğer hasmın direnme azmi zayıflatılmaz ise; imha stratejisi çok pahalı hale gelir. **Hasımın iradesinde şaşkınlık yaratmak için vücuda uygun psikolojik mikrop**

²²³ A.g.e, s.172.

²²⁴ A.g.e, s.203.

²²⁵ A.g.e, s.207.

²²⁶ A.g.e, s.218.

²²⁷ A.g.e, s.231.

²²⁸ A.g.e, s.235.

²²⁹ A.g.e, s.241.

²³⁰ A.g.e, s.247.

²³¹ A.g.e, s.247.

verilmelidir"²³² "Cephenin daralması daima savunmanın yararınadır."²³³
Çok yayılma girişilen harekâtı akamete uğratar.²³⁴ "General Model Rus
cephesinde yokluktan bile ihtiyat kuvveti toplama gücünü gösteren komutan
olarak ün yapmıştır."²³⁵"Bırak sana gelsinler. Böylece kendilerini
yeneceklerdir." Hasmı hücumla kaldır. Bunu öyle yap ki, onun iki eli meşgul
olsun, senin bir elin serbest kalsın.²³⁶

Stratejide denge değişikliği düşmanın dengesini alt üst eder. Düşmanın
teşkilâtını bozan, kuvvetlerini birbirinden ayıran, ikmal ve lojistik sistemini tehlikeye
sokan hareketler dolaylı tutumdur. Harekâtın devamı boyunca komutan birden bire
kötü duruma düştüğü inancına kapılır ve düşmana karşılık veremeyecek gücü
kalmadığına inanırsa bu duygu yenilginin başlangıcını teşkil eder.²³⁷

Düşmanı açılmaya ve yayılmaya zorlamak için kendi kuvvetlerimiz de geniş
ölçüde dağılmalıdır. Gerçek sıklet merkezi kurmak dağılmanın ürünüdür.²³⁸ Duruma
uyuma kabiliyeti, günlük hayatta olduğu kadar savaşta da ayakta kalmanın temel
kanunudur. **Düşmanın lojistik sistemini tehdit eden çevirme hareketleri
muharebe hattına ne kadar yakın olursa bunun düşman üzerindeki etkisi çok
çabuk olur. Çevirme, hasmı destekleyen üslere ne kadar uzaksa sağlanan etki
de o kadar büyük olur.**²³⁹

- Amaçlarımızı ve hedeflerinizi eldeki vasıtalarla göre tespit edin.
- Çiğneyeceğinden fazlasını ısırarak akılsızlıktır.
- Plânlarımızı amaçlarımıza uydurun.
- En az umulan hareket tarzını seçin.
- En az direnilen istikametten yararlanın.

²³² A.g.e, s.248.

²³³ A.g.e, s.281.

²³⁴ A.g.e, s.337.

²³⁵ A.g.e, s.338.

²³⁶ A.g.e, s.348.

²³⁷ Robert F.Helms."Dolaylı Yaklaşım Stratejisi"Çev: E.Kur. Alb. Fethi Ersoy, **Stratejik Etütler Bülteni**, sayı:67,1979,s.83-97.

²³⁸ Hart, a.g.e, s.362.

²³⁹ A.g.e, s.364.

- **Alternatif hedefleri de kapsayan hareket tarzlarımız olmalı.**
- **Aldığımız her tedbir elâstiki olsun.**
- **Hasma vururken bütün gücünüzü tek darbe haline getirmeyin.**
- **Başarısızlığa uğramış bir taarruzu aynı istikamet boyunca tekrarlamayın.**

Liddel Hart Klavzeviç'ten farklı olarak muharebenin amacı düşman kuvvetlerinin yok edilmesi değildir. Amaç çarpışmaksızın hasmı bertaraf etmektir diyordu. Çünkü hasmı imha etmeye kalkarsanız, zayıtınız da o nispette büyük olur." Metotlarınız ne kadar sert olursa hasmınızın direnmesini o oranda amansız hale getirirsiniz. Gücünü yıpranma derecesine kadar harcayan bir devlet, kendi politikasını ve geleceğini iflâsa sürüklemiş olur.

Sahanın eldeki kuvvete nispeti temel faktördür.

"Alışılmış usullerden ayrılmak tehlikelidir. Bunu da yapmazsanız kazanma şansınız azalır." ²⁴⁰

"Hava üstünlüğü karadaki kötü sevk ve idarenin sebep olduğu zararları silemez."

Zafer kazanmanın güvenilir yolu dolaylı tutum yoludur.

5.1.1.23. KARL HAUS HOFFER (1870–1943)

Heraclitus'un "**savaş her şeyin babasıdır**" sözünün etkisinde kaldı. Yalnız coğrafya ile değil jeolojiden psikolojiye kadar her türlü bilimsel çalışma ile ilgilendi. Jeopolitik biliminin "saha"ya dayanan coğrafya temeli üzerine kurulu olduğunu söyledi.

Ekonomik yeterlilik üzerinde durdu. Bir devlet ekonomik bir denge içinde olmalıdır. Başka yerlerden gelecek ürünlere bağlı olmamalıdır. Bir ülkede bütün ürün ve kaynakları bir arada bulmak mümkün değildir. Kendinde olmayan malların ithalatı ve stoklanması pahalıya mal olmakta, bittiği zaman ekonomik yeterlilik de yok olmaktadır. Bu durumda ihtiyaç duyulan malların ikame edilmesi veya

²⁴⁰ A.g.e, s.409.

ihtiyaçlarının değiştirilmesi gerekmektedir. Meselâ "tereyağı yerine top gibi" savaş başlamadan önce ihtiyaç ve hazırlıklar yapılmalı sivil tüketim düşürülmeli, her şey zaferi kazanacak yönde programlanmalıdır. Askerî gücü en üst seviyeye çıkan devletler savaşı kazanır ve elde ettiği toprakların doğal zenginliklerinden istifade ederek daha fazla kendi kendine yeterlilik kazanır.

Bir savaş plânı, bir hedef plânı olmadan ekonomik yeterlilik sağlanamaz, karmaşık bir programa halkın desteği sürdürülemez, silâhlanma programları için halkın refah seviyesi düşürülmelidir ki Alman Silâhlı Kuvvetleri yeniden dirilebilsin. Karl Haushoffer de²⁴¹ Lebensraum'a bağlı kalmıştır. Bu terime yüklenen anlam şu idi: bir ülke nüfusunun yeterince sahaya sahip olma hakkı vardır. Yaşama hakkı, biyolojik bir kanundur. Nüfusu artan milletler büyümeli ve genişlemelidir.

Alman jeopolitik anlayışına göre sadece büyük güçler büyüyebilir, küçük devletler yok olmaya mahkûmdur. Diğer büyük güçler bir gün yok olabilirler, fakat Almanya'nın yok olacağı düşünülemez²⁴².

Almanların ileri sürdüğü Lebenstraum birkaç noktadan yanlış değerlendiriliyordu. Öncelikle devlet bir biyolojik organizma değildir. Devletin biyolojik anlamda büyümesi ve yok olması diye bir 'tabiat kanunu' yoktur. Almanya'nın yaşama sahası olarak iddia ettiği yer Slavların oturduğu Doğu Avrupa topraklarıdır. Slavlar nüfus büyüklüğü ve artış hızı bakımından Almanya'dan daha fazla büyüktür. Bu durumda onların batıya doğru büyümek gibi bir ihtiyacı vardır. Tersine, Fransa'nın nüfusu Almanya'dan daha az artmakta Lebensraum'un doğuya doğru değil batıya doğru olması daha haklı ve daha meşru görünmektedir. Bu durum Almanya'nın geleneksel yayılma siyasetinin batıdan ziyade doğuya doğru olduğunu göstermektedir.

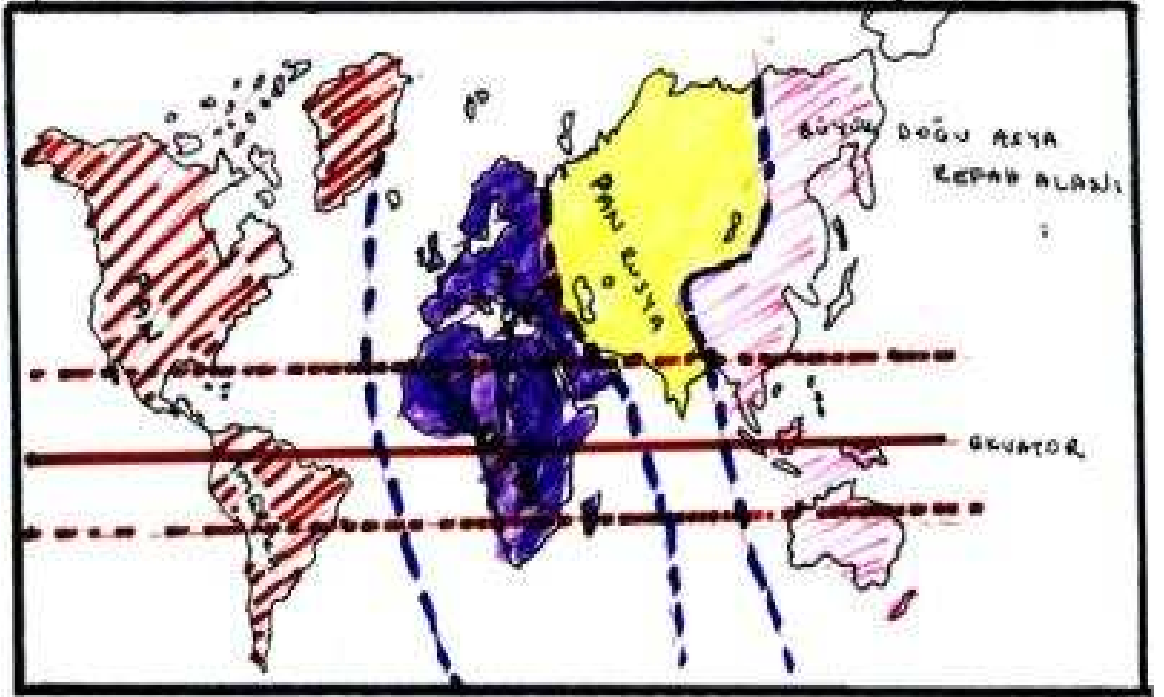
Lebensraum, savaş ve savaş tehditlerini içeren siyasî, askerî bir yöntem olup, doğruluğunu mantığının tutarlılığından değil hedefinden almaktadır. 18 yy.'ın

²⁴¹ Earle, **Modern Stratejinin Yaratıcıları**, s.327-343.

²⁴² Tümertekin, **a.g.e.**, s.126-127.

ortalarından itibaren Almanca konuşan milletlerin bir devlet altında toplanması fikri çok rağbet görüyordu. Çekce, Flemenkçe dilleri Almanca olarak kabul ediliyor; kültür ve ticaret bölgeleri haritaları yayınlanıyordu. Karl Haushoffer dünyayı dört siyasî bölgeye ayırmıştı. Güney ve Kuzey Amerika'yı kapsayan 'Pan Amerika', İskandinav yarımadasının doğusundan Türkiye'nin doğusuna, oradan Basra körfezine oradan da güneye uzanan bir meridyen çizgisinin batısına Eurafrika, Moğolistan, Doğu Rusya ve Çin'i kapsayan doğu Asya'ya Büyük Doğu Asya Refah alanı, Rusya, Orta Asya ve Hindistan'ı kapsayan alana da Pan Rusya adını vermişti.

Harita 1: Karl Haushoffer'e Göre PAN Bölgeleri

* Harita ölçeksizdir.Şematiktir.

Karl Haushoffer, 1 numaralı bölgenin Almanya'nın hâkimiyetinde birleşmesini öngörmüştür. Pan Amerika, “Monreo Doktrini çerçevesinde ABD'nin başkanlığında küresel bir güç merkezi haline geldi. Almanya'nın daha sonraki aşamada buraya hâkim olması ile birlikte ABD'nin gücünün yok olacağını gösterdi.²⁴³

Japonya; Uzakdoğu refah alanında Çin-Doğu Rusya (Kamçatka), Güneydoğu Asya ve Avustralya'yı ele geçirerek uzak doğuya hâkim olacaktır. Almanya ve Japonya ikinci aşamada, Pan Rusya alanını bölüşecekler. Rusya'yı Almanya, Hindistan'ı Japonya alacak dünyada iki büyük güç kalacak, daha sonra Almanya Uzakdoğu refah alanını da ele geçirecek ve dünyanın tamamına hâkim olacaktır. Karl Haushoffer'in düşündüğü pan bölgelerinin kurulması savaşa başvurmadan mümkün değildir.

Orta enlemde bulunan birçok devlet büyük devlettir. Güney enlemde bulunan birçok ülke de bunların sömürgesidir. Buraları ele geçirmek güçtür. Kuzey ve Güney Amerika arasında dar bir koridor vardır. Amazondan itibaren geçilmez ormanlar, yüksek dağlar mevcuttur.

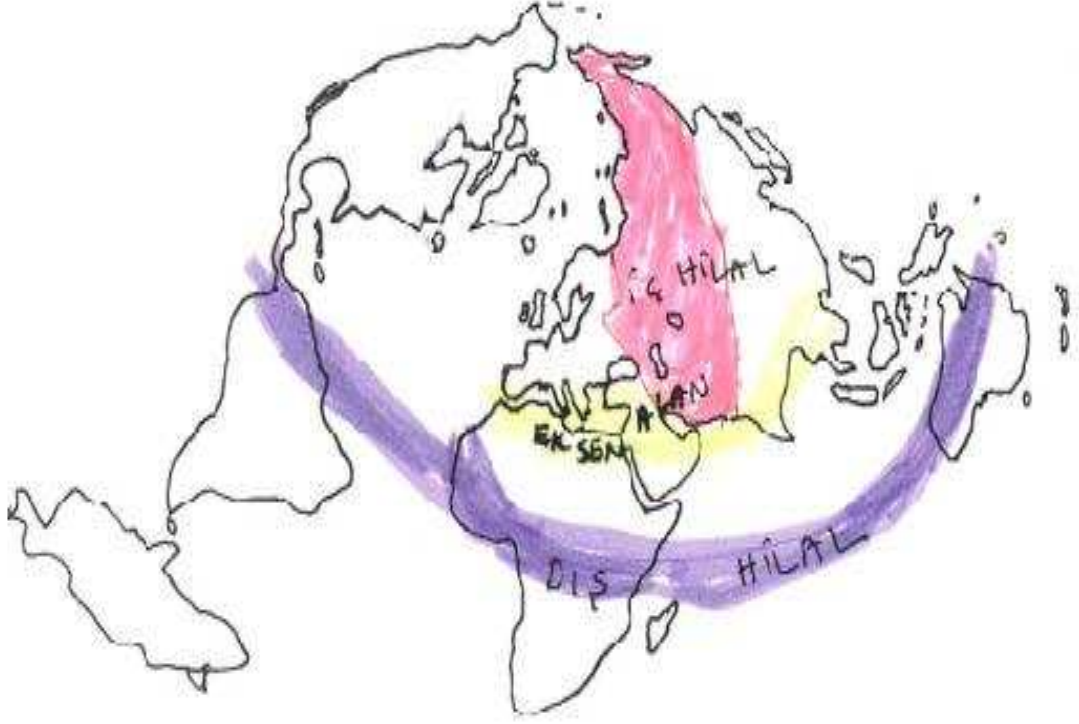
Hindistan ile Rusya arasında çok yüksek dağlar ve çöller bulunmaktadır. Uzakdoğu'da Japonya çok büyük bir deniz gücü ile adaları kontrol edebilir. Avrupa ve Afrika iki büyük engelle birbirinden ayrılmıştır. Cebelitarık'tan-Süveyş'e kadar uzanan Akdeniz, Akdeniz'i müteakiben başlayan Büyük Sahra Çölü. Bu engelleri aşabilmek için Pan Avrupa güçleri deniz gücünü kullanmakta çok mahir olmalıdır. Pan bölgelerinin kuruluşu için atılan her adım savaşla sonuçlanacaktır.

Karl Haushoffer'in görüşleri de esasen Mackinder'in merkez bölge teorisine atfen geliştirilmiştir. Mackinder, Avrupa-Asya-Afrika kara parçasını dünya adası olarak tanımlamakta, bu bölge kara parçası olarak en büyük, en kalabalık ve en zengin yerleşim bölgesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu özelliğinden dolayı insan hayatının sıklet merkezidir. Dünya okyanusundaki başlıca ada olarak düşünülebilir. Diğer kıtalar dünya adasının etrafında daha küçük ada olarak bulunmaktadır. Dünya adasının merkezinde iç hilâl, iç hilâli kuşatan eksen alan ve bunu çevreleyen dış hilal

²⁴³ Early, **a.g.e**, s.336.

bulunmaktadır.²⁴⁴

Harita 21: Karl Haushoffer'e Göre Merkez Bölge

* Harita ölçeksizdir.Şematiktir.

²⁴⁴ A.g.e, s.339.

Karl Haushoffer, Almanya'nın Pan Eurafrika alanını ele geçirirken Rusya ile ittifak kurabilirse; İngiliz ve Japon deniz güçleri dâhil olmak üzere çevresindeki hilâlleri kontrolüne alabilir. Daha sonra Rusya ve İngiltere'yi tek tek tasfiye edebilir.

Bu jeopolitik görüş şu noktalardan yanılmış ve hatalı çıkmıştır:

- Devletler çoğu kere hemen yanındaki komşularıyla değil, daha uzaktaki devletlerle ittifak kurmaya çalışmıştır.
- Rusya ve Almanya iki savaşta da karşıt kampta yer almıştır.
- Deniz gücü ülkeleri ile kara gücünün ittifak yapması karşılıklı eksikleri gidermede daha tamamlayıcı olmaktadır.
- Avrupa dışındaki büyük güçler Almanya ve Rusya'nın dengeyi bozacak şekilde güçlenmesine fırsat vermemektedir.
- Sadece büyük kara gücü olmak ve buna dayalı olarak kıtada üstünlük sağlamak uygulanabilir bir yöntem değildir.

Alman jeopolitikçilerin çok kolay sandığı, aşılabilir zannettiği birçok faraziye zannedildiğinden daha çetin çıkmıştır; uygulaması imkânsız olmuştur. Meselâ Alman Jeopolitikçilere göre sınır, dünya hâkimiyetine doğru ilerlerken Almanya'nın geçici olarak durduğu yerdir. Sınırlar kolayca aşılabilir, değiştirilebilir ve öteye itilebilir bir şeydir. Hâlbuki uygulamada, sınırlar, tahammül hudutlarının son bulunduğu, hazmedilmesi, geri çekilmesi asla kabul edilemeyen direnç noktaları olarak ortaya çıkmıştır. Sınır sorunları tarih boyunca savaşların temel sebepleri arasında yer almıştır²⁴⁵.

Alman jeopolitikçilerin ileri sürdüğü doğal sınırlara ulaşmak gibi bir takım hedefler de çatışmaların temel dinamiğini oluşturmuştur. Güç kullanarak geçilmez zannedilen bir doğal engeli aşmışsanız, önünüze gelen ikinci bir engeli aşmamanız için bir neden kalmamaktadır. Bu durumda hiç bir engel doğal engel olmamakta hiç, bir engelin güvenlik ve güvenirlilik sağlayıcı bir yönü kalmamaktadır.

²⁴⁵ Süha Göney, "Siyasî Coğrafya", Cilt:2, İÜ yayını no:2539, İstanbul, 1979, s.18-19.

Lebensraum (Hayat sahası) görüşü de zengin kaynaklara haris duygularla ulaşmanın diğeri bir adıdır. Avrupa irili ufaklı birçok devletle meskûn en fazla sınırlara haiz bir coğrafyadır. Yüzölçümüne nispetle çok zengin doğal kaynaklara sahiptir. Bütün alanlarına girilmiş, hemen hemen her yeri iskân edilmiş, kullanılmamış bir bölgesi kalmamıştır. Zengin çeşitliliğe sahip olan bu kıtada değişik güç merkezleri ortaya çıkmıştır, bunlar arasında yoğun rekabet bulunmaktadır. Karşılıklı rekabet tahammül hudutlarını da kapsayan iç sınırları yaratmıştır. Sınır ihlalleri bir çok savaşın çıkışına da sebep teşkil etmiştir.

Alman jeopolitikçiler saha konseptine de aşırı derecede değer vermişlerdir. Bu konsept, askerî düşünce tarzıdır. Muharebe alanında zaferi kazanmada temel parametredir. Saha meselesini ön plâna çıkartmak sahayı ele geçirmek için sınırları değiştirmeyi amaçlayan askerî hal tarzını yani fetih yolunu tek meşru eylem haline getirmekte politik sorunların çözümünde savaştan başka bir yol ve çözüm öngörmemektedir.

Savaşa hazırlıklı olma ve hayat sahasını ele geçirme konseptini, haklılaştırmanın temel misyonu olarak ta tamamen yanlış olan üstün ırk teorisi ile sistematize etmişlerdir. Üstün ırk teorisi; Almanları mistik bir tarikatın esrarkeş üyeleri gibi hipnotize etmiş, gözü kararmış kör inançlı yanlıştan yanlışta koşan Hasan Sabbah fedaileri yaratmıştır.

Karl Haushoffer'in saha, özellikle, güvenli geniş saha tezi; Kavgam'da şöyle formüle edilmiştir: "**Halkın yaşama sahasının büyüklüğü dış güvenlik için vazgeçilmez bir faktördür.** Halkın yaşadığı alan genişledikçe doğal korunma da kolaylaşır. Dar alanlara sıkışmış milletler kolayca baskına uğrar ve imha tehlikesiyle karşı karşıya kalabilir, devletin topraklarının büyüklüğü, özgürlüğü ve bağımsızlığı korumayı daha kolay hale getirir. **Toprakların küçüklüğü taarruzu davet eder.** "Sadece bu dünyada yeterince geniş bir alan bir ulusun bağımsızlığını garanti edebilir."

1914 sınırlarını talep etmek de mantıksızdır. 1914 sınırları mantıkî olmaktan çok uzaktır. Bu sınırlar bir kısım Almanları hudutlar dışında bırakıyor. Alman tarihinin herhangi bir zamandaki en geniş sınırları da yetersizdir, Nasyonal Sosyalistler daha ileri gitmelidir.

Karl Haushoffer'in jeopolitik görüşleri, Nazi'lerin temel doktrini olmuştur. Japonya ile yapılan ittifak onun görüşlerinden hareketle yapılmıştır. Japonların, Uzakdoğu'daki yayılma plâmı da Haushoffer'in jeopolitik görüşlerinden başka bir şey değildir.

5.1.1.24. HİTLER

I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Almanya, 1940 yılında Norveç'ten Manş Denizi'ne, Sovyetler Birliği'nden Batı Avrupa'ya kadar olan Orta Avrupa'nın sahibi haline gelmişti. Alman endüstrisi ve ağır sanayîi Wehrmacht'in (Ordunun) organik parçası, stratejisinin temel dayanağı olmuştu.

Kısa zamanda bu kadar büyük işlerin başarılması Hitler'in liderliğinden mi kaynaklanıyordu? Almanya'nın I. Dünya Savaşı'ndan onuruyla oynanmasının meydana getirdiği öfkeye mi dayanıyordu? Burası doğru bir şekilde tayin edilemezse de şüphesiz ki, Hitler'in liderliği²⁴⁶ de inkâr edilemez.

Alman ordusunun yeniden kuruluşu, Luftwaffe'nin ortaya çıkışı ileri görüşlü Alman komutanların eseri olarak kabul edilse de; Almanya'nın saldıracağı ülkelerde iç bölünmelerin ortaya çıkması, ihanetlere yol açan siyasî, ekonomik ve ideolojik savaş, bunu destekleyen Gobbels'in propaganda teşkilâtının yürüttüğü (gri'den beyaz'a) psikolojik savaşın yüksek başarısı inkâr edilemez.

Polonya, Norveç, Belçika, Hollanda ve Fransa'da kazanılan başarılar cüretkâr bir stratejinin hayal gücü ile bileşiminin meydana getirdiği atılganlıkla izah edilebilir.

²⁴⁶ Adolf Hitler, **Kavgam**, Karınca Kitapevi, İstanbul.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra Ludendorff'un savunduğu topyekûn savaş konseptini Naziler fiilen uygulamaya koydular. Alman ordusu da 1918'de olduğu gibi mevzii çatışmaya veya imha harbine girmemeye karar vermişti. Silâhlar, strateji ve taktikle ilgili konseptler bu yönde geliştirildi, otoyollar, motor sanayî, uçaklar ve uçakların bir savaş aracı olarak kullanılması Hitler'in azmi, yüksek komutada sağladığı birlik ve cüretli sevk idare ile birleşti. Sınıflar ve kuvvetler arası koordinasyon mükemmel bir şekilde sağlandı. Esasen gerek askerî gerekse de siyasî her liderin göze almaktan korkacağı tehlikeli kararları cüretle aldı ve uyguladı. Alman tarihinde hiçbir şansölye Hitler kadar militarist olmadığı gibi, hiçbir istilâcıda onun kadar açık sözlü olmamıştır.

Niyet ve plânlarını "KAVGAM" adlı eserinde daha 1925'den itibaren açıklamış Almanya'yı dünyanın bir numaralı askerî gücü yapacağını açıkça belirtmiştir. Hitler KAVGAM'da saldırganlığın meşruiyet doktrinini şu şekilde açıklamıştı: **Tanrı tabiatı, arazi ve toprağı onu kullanmak ve işlemek için güce ve sanayiye sahip olan insanlar için yaratmıştır"** Lebenstraum (Hayat sahası), anlayışıyla da hayatın güçlüler için olduğunu, güçsüzlerin yaşama hakkına sahip olmadığını belirtir.

Hitler'in görüşüne göre Orta Avrupa'da üstünlük sağlamak için Almanya I. Dünya Savaşı'nda olduğu gibi iki cepheli savaşa girmemelidir: **"Almanya, Avrupa'nın tek askerî gücü olmalı, Alman halkı, bunu sadece bir hak olarak değil; bir görev olarak kabul etmelidir."**

Fransa ve Almanya arasındaki ebedi anlaşmazlık Fransa'yı ortadan kaldıracak taarruzî bir savaşla halledilmelidir. Fransa'nın yok edilmesi için önce tecrit edilmesi gereklidir. Fransa'nın Doğu Avrupa'daki müttefiklerini tesirsiz hale getirerek, batı kanadını güvence altına alarak yapılmalıdır. Avrupa'da Almanya'nın sadece iki müttefiki olabilir; İngiltere ve İtalya...

Önce Fransa ortadan kaldırılmalıdır. Fransa tarih boyunca izlediği siyasetle Almanya'nın ilerlemesine engel olmuştur. Avrupa'nın Almanlaşmasını iki kuvvet

engellerebilir. İngiliz Hava Kuvvetleri ve Kızıl Ordu. Hitler Kızıl Ordu'yu çok önemsememiştir.

Hitler, II. Dünya Savaşı öncesinde plânlarının başarıya ulaşması için İngiltere ile anlaşması gerektiğini başlangıçtan itibaren doğru tayin etmişti. Bunun için deniz gücünden vazgeçmeyi, dünya pazarlarında İngiltere ile rekabet etmeyi düşünmedi. Almanya kıta imparatorluğu haline geldikten sonra kolaylıkla donanma kurabilir. İngiltere'nin bu gücüne son verilebilirdi...

Başlangıçta İngiltere ile ittifak yapmak "geçici bir tahdit, fakat güçlü bir gelecekti..."Hitler, Almanya'nın İngiltere'ye karşı takınacağı tutumun ABD'yi etkileyeceğini biliyordu.

Hitler, ABD'yi ırk farklarının bölüp, güçsüzleştireceğini değerlendiriyordu. İngiltere'nin Avrupa'da bir devletin kesin kontrolü ele almasına asla izin vermeyeceğini biliyordu. Avrupa denge değişikliğine karşı İngiliz halkı savaşmak istemezse bile, İngiliz hükümetlerinin daha büyük mukavemet göstereceklerini değerlendirememiştir.

Fransa'ya karşı bambaşka bir yol izliyordu. Fransa'yı içten tüketmeye karar vermişti. İzlediği stratejiyi şu şekilde izah ediyordu: **"Galip gelen taraf akıllı ise; isteklerini yenilen tarafa parça parça bildirir. Kişiliğini kaybetmiş bir millet taksit taksit gelen bu istekler karşısında 'ne var bunda, bu istekler bir şey değil der' ve kabul eder. Baskılar ve istekler karşısında her seferinde silâhı eline alması için yeterli sebep yoktur. Boyun eğdikçe daha büyük isteklere karşı direnmek manasını yitirir. Sırayla gelen felaketlere katlanmak alışkanlık haline gelir."**

Hitler, Fransa'yı ortadan kaldırmaya karar vermişti ve bunu başarı ile gerçekleştirdi. Almanların tarihi geçmişinden gelen; devlete tapma, ordu geleneği, üstün ırk, Pancermenizm, Yahudi aleyhtarlığı gibi ideolojik olgular felsefî analizlerle derinleştirildi ve birbiriyle bağdaştırılarak iç tutarlığı olan bir ideoloji oluşturuldu. Bu

ideolojinin cazibesine kapılan Almanlar dört bir cephede 1939'dan 1945 Mayıs'ına kadar 6 yıl çarpıştı.

Hitler, Alman halkının yeniden doğuşunun güç kazanmakla mümkün olabileceğini biliyordu. Bunun için gerekli olanında burjuva devlet adamlarının gevelediği gibi silâh değil azim gücünün olduğunu düşünüyorlardı. **En iyi silâhlar, onların kullanmaya hazır, azimli ve kararlı bir ruh yoksa ölü ve kararsızdır.** Almanya'nın aklı nasıl silâh üretebiliriz? Sorusunda değil halkta nasıl silâh kullanma ruhunu yaratabiliriz? Sorusunda kalmaktadır.

Hitler,1918'de Alman ordusunun yenilmediğini ihanete uğrayarak yenilmeye zorlandığını söylemiş halka bu tezi inandırmıştır. Wilson'un sözünde durmayarak, Almanya'yı elverişsiz bir barış antlaşmasına mahkûm ettirdiğini savunmuştur.

Gene Hitler I. Dünya Savaşı'nın topyekûn olmadığı tezini işlemiştir. Naziler iktidara geldikten sonra yapılan 4 yıllık plânla Alman ekonomisi otorşi, askerîleşme ve modernizasyon itibariyle görülmemiş bir başarı göstermiştir. Topyekûn savaş konseptinin totaliter devlet ideolojisiyle birleştirilmesi sonucu merkezî plâna dayalı savaş ekonomisi oluşturulmuştur.

Hitler tek başına silâhı yeterli olarak görmemiş kuvveti ve kuvvetin yarattığı tehdidi psikolojik savaşın tehdit, slogan, fikir, kelime ve görsel propaganda araçlarıyla ruhlara işlemiş kuvvetin etkisini çarpan mekanizmasıyla daha etkili hale getirmiştir. Hitler diğer ülkelerin arasının açılmasında ve hasımların birbiriyle çatıştırılmasında uzmandı. Hedefe koyduğu ülkelerde mutlaka bir iç bölünme, çelişki, kararsızlık ve panik yaratmıştır.

Meselâ Japonya ile yaptığı ittifakı İngiltere ve ABD'yi ürkütmek için komünizm ve Bolşevikliğe karşı yapılmış gibi gösterdi. Çekoslovakya'nın işgalinde diğer topraklarda yaşayan Almanların birleşmesi gayesine yönelik bir iş yaptıklarını söylediler. ABD ve İngiliz liberalleri bu hareketi saygı ile karşıladılar ve bir hak

olarak gördüler. Hitler, Yahudi aleyhtarlığını da taktik icabı kullanıyor, çeşitli sınıf ve kökenden gelen halkların mukavemet etmesini önlemek ve kendini haklılaştırmak için yapıyordu. İşin enteresan yönü ise şu idi: **Hitler'e karşı çıkmak; savaş tacirliği, savaş çıkartmak için çığırtkanlık yapmak olarak kabul ediliyor, Hitler'i destekleyenler ise barışseverler olarak gösteriliyorlardı.**

Bu yöntemler Avrupa'da o kadar büyük zihin karışıklığı yaratmıştı ki, devlet adamları devletlerinin çıkarlarının ne olduğunu göremeyecek duruma gelmişti. Hitler psikolojik harp tekniklerini kullanarak, kurbanlarını yumuşatmış, onlara sahte bir güvenlik duygusu vermiştir.

Hitler'in topyekûn savaş stratejisini savaş hali asıldır, toplumlar normal olarak barış halinde değil savaş halinde yaşarlar. Devletin barış zamanı siyaseti, ekonomiyi, psikolojiyi ve diğer askerî olmayan silâhları içeren genişletilmiş bir stratejidir²⁴⁷.

Almanya'nın amacı; sadece sınırları genişletmek; yeni topraklar kazanmak değildir.²⁴⁸ Aynı zamanda modern darbe teknikleriyle totaliter Nazi ideolojisinin yayılmasını da sağlamaktır. Hitler'in savaş stratejisi barıştan itibaren plânlanmış "**korku**" ve "**korkutma**" ana fikrine dayanıyordu. Alman harp sanayîi, uçak teknolojisi ve kapasitesi ziyaretçileri korkutmada bir araç olarak kullanılıyordu. 1940'a kadar olan süreçte korkutma ve yıldırma stratejisi başarıyla kullanıldı, hasımların karşı koyma iradesi felce uğratıldı.

Hitler'in işgal ettiği topraklarda yarattığı korku ve acımasız yöntemler direnişe kaynak teşkil etti. Avrupa'nın öteki ulusları kendisini acıtmadan sokan ve uyuşturduktan sonrada yutan bu canavara karşı ayağa kalkması ile büyü bozuldu, onun bütün sihirbazlıklarını Musa'nın asası gibi yuttu.

²⁴⁷ Y.Plotnikov,"2.Dünya Savaşında Almanların Kafkaslar İstikametindeki Edelweis Harekâtının Çöküşü",Çev: Kamil Günçan, **Silâhlı Kuvvetler Dergisi**, sayı:238,s.23–28.

²⁴⁸ Feridun Akkor,"Dünya Stratejisi",**Silâhlı Kuvvetler Dergisi**, sayı:299,1985,s.40–42.

Hitler, başlangıçta kazandığı zaferlere dayanarak, bunun böyle devam edeceğini zannediyordu. Ama stratejinin acımasız ilkesi burada da kendini hissettirdi; son muharebeyi kaybeden harbi kaybeder, harbi kaybeden bütün her şeyini kaybeder.

5.1.2. II. DÜNYA SAVAŞINDA İNGİLİZ SAVUNMA DOKTRİNİ

İngiltere, geleneksel olarak büyük kara ordusu bulundurmaktan kaçınan bir askerî düşünceye ve yapıya sahiptir.²⁴⁹ Denizlerin sağladığı güvenlik, denizlerden gelecek tehlikelere açık olma büyük kara gücünden ziyade büyük deniz gücünü gerekli kılmaktadır. İngilizler I. Dünya Savaşı'nda ilk defa tankı muharebe sahasına sokarak büyük başarı elde ettiler. 1918'de Tümgeneral J.F.C. Fuller tank sınıfının önemini anlatmaya çalışıyordu. İngiltere'nin I. Dünya Savaşı'ndan beri bir hava kuvvetleri vardı. İktidardaki İşçi Partisi ve daha sonra iktidara gelen milliyetçi hükümetler barış yanlısı politikalar güdüyorlardı. İngiltere silâh sistemlerinde modern şartlara intibak edemiyordu. Hatta İngiltere rakip güçler savaş gemisi yaparsa, yeni gemiler inşa edecekti.

Tank birliklerinin kullanılmasıyla ilgili taktik geliştiren General Fuller'in kitapları Almanya ve Rusya'da daha çok ilgi topladı. Hükümetler; 1937'de İngiltere'nin Almanya'ya abluka siyaseti ve ekonomik ambargo uygulamasını daha mantıklı buluyorlardı. Maginot Hattı Almanya'yı tutacağı için İngiltere'nin ordusu ihtiyat kuvveti gibi bekleyecekti.²⁵⁰

Fransız komutanları, İngiltere'nin bu görüşüne itiraz ettiler. İngiltere'nin savaşın yükünü müttefiklerin omuzlarına yüklemek istediğini belirttiler. Kimi İngiliz generalleri de bu itirazlara katıldılar. Bunlardan General Rowan Robinson, Liddel Hart'ın taarruz etmekten kaçınan pasif savaş metotlarına itiraz etti. **Hart'ın görüşlerinin ne askerî ne de İngiliz olduğunu söyledi.** Robinson, mekanikleşerek

²⁴⁹ Earle, **Maker of Modern Strategy**, B.Irving, M. Gibson, s.313-326.

²⁵⁰ Hulusi Çelikpazu, **a.g.e**, s.114-115.

sayıca az nitelikçe üstün taarruz gücü kurulması gerektiğini söylüyordu. Binbaşı Sheppard bir makale yayınladı: İngiltere'nin kaynakları az olduğu için bir taarruz savaşı yapamayacağını, **silâhça üstün olmadan da taarruza yeltenmenin çılgınlık" olacağını, belirtiyordu."**²⁵¹

Germaines adlı bir stratejist General Malin Craig'in İspanya İç Savaşı için söylemiş olduğu "esas faktör hala piyadedir, yeni silâhlar piyadeye yardım eder ama piyadenin yerini alamaz" sözünü esas alarak Fransa'ya 60 tümen piyade gönderilmesini tavsiye ediyordu. Germaines mecburî askerliği ve büyük orduyu destekliyordu. Liddel Hart, zırhlı tümenlerin Fransa'da kullanılmamasını; stratejik ihtiyat olarak İngiltere'de tutulmasını tavsiye ediyordu.²⁵²

O günkü İngiliz basını da bu fikri destekliyor, Fransa'ya gönderilen birlikler gittikçe savaşa angaje oluyordu. I. Dünya Savaşı'nda olduğu gibi ağır zayıat veriliyordu. Bu nedenle mekanize birlikler, İngiltere'de kalmalıdır, diyorlardı.

Liddel Hart, Almanların zırhlı tümenlerinin yetersiz olduğunu; MAGİNOT'ta açılacak gediğin oynak savunma ile kapatılacağını değerlendiriyordu. Uygulamada bu fikri yanlış çıkmıştı. İngiliz Savaş Bakanlığı, mekanize kuvvetlerin artırılması yolunda öneri yapılmamasını tembih ediyordu.

Bu konuyu değerlendiren General Germaines; "içinde bulunduğumuz dönemde savunma bakanlığına hâkim olan görüş bir takım ahmakça düşüncelerin boş yere savunulmasından başka bir şey değildir" diyordu.

Özellikle Liddell Hart'ın savunmanın üstünlüğüne dair görüşleri İngiltere savunma çevrelerinde yanılmaya (illizyona) sebep olmuştu. L.Hart, Maginot hattının savaşı stabil hale getireceğini değerlendiriyor; **"hareket imkân olmadığı takdirde" savunma taarruzdan üstündür,** diyordu. İngiltere'nin geleneksel savunma doktrini olan dolaylı tutumu; ambargo, abluka, tecrit gibi ekonomik ve psikolojik araçları

²⁵¹ Earle, **Modern Stratejinin Yaratıcıları**, s.323.

²⁵² **A.g.e.**, s.324.

yoluyla kullanmasını öngörüyordu. İngiltere, zayıf tarafını düşmana açmayacak, kendini savunarak hasmı takatten düşürecek diyordu. Bu görüşün yanlışlığı harbin uzamasına ve daha fazla zayiata sebep oldu.

Demokratik kurumların barışseverliği, askerî uzmanların dar görüşü, başlangıçtan itibaren durum üstünlüğünü Almanlara verdi.²⁵³ Gerekli yasal ve idarî değişiklikler zamanında yapılmadığı için halkta direnme azminin oluşması gecikti. Barışseverliğin, savaşın uzak bir ihtimal olduğunu düşünen iyimser görüşlerin, savunmayı gereksiz ve masraflı gören, bugünü yaşamayı geleceğe tercih eden, askerlik sanatını küçümseyen, savaşın kötü bir şey olduğunu söyleyen, barışseverliği akılcılık ve iyilikle bir tutan politikanın yanlışlığı bir kez daha ortaya çıktı.

5.1.3. II. DÜNYA SAVAŞINDA FRANSIZ SAVUNMA DOKTRİNİ

1914'de Fransız ordusu Almanları Marn'da 1793 ve 1870'den kalma vatanseverlik duygularıyla durdurdu. 1939'a gelindiğinde Fransızlarda bir isteksizlik hâkimdi. Alman taarruzlarının başlattığı şokla Fransız orduları cesaretini yitirdi ve ricat başladı.²⁵⁴ Korku karşı taarruzlar yapılmasını engelledi, Fransa kayıtsız şartsız teslim oldu.²⁵⁵

I. Dünya Savaşı ile II. Dünya Savaşı arası dönemde Fransız halkı I. Dünya Savaşı'nın ağır zayıyatını tartıştı. Bir daha böyle bir çatışmaya girilmemesi temenni edildi. Askerlik hizmeti kısaltılarak yetersiz bir süreye indirildi. Ordu üzerine tartışmalar başladı. Savaşı ordunun kazanmadığı söylendi. Ordunun yeniden düzenlenmesi gerektiği, Prusya stili tüm milleti silâh altına alan, topyekûn savaş konseptinin hatalı olduğu, bunun Fransa'nın güvenliğini sağlamayacağı, güvenliğe büyük bir polis gücünün yeteceği belirtildi. Fransa'nın önde gelen işadamı örgütleri, ordunun rolünün azaltılmasını delicesine savundular. Neticede ordu 5 yıl askerlik yapan profesyoneller, 6 ay askerlik yapan gelip geçicilerden oluşan ikili bir sisteme

²⁵³ A.g.e, s.325-326.

²⁵⁴ Earle, **Maker of Modern Strategy**, Irving M. Gibson, s.390-401

²⁵⁵ Hüseyin Işık, "Fransız Silâhlı Kuvvetleri ve Fransa'nın Savunma Doktrini", **Silâhlı Kuvvetler Dergisi**, sayı:307,s.70-78.

geçti. Fransız askerî kanunları askerî siyasete bulaşmasını engelleyecek muhtevadan yoksundu. Ordu; milisler ve profesyoneller olarak ikiye bölündü, halk; cumhuriyetçiler, kralcılar, radikaller muhafazakârlar, sol, sağ, liberal olmak üzere on parçaya bölündü.

1914'de savaşın başında sosyalistler oylarını artırdılar, silâhlanmaya son vereceklerini söylediler. Mecliste büyük bir ağırlığa ulaştılar. Sağ ve sol ideolojilerin dogmatik gücü milli savunma prensiplerini aşan bir mantıkla ele alındığından ülkenin güvenliği fikrî felce uğradı.

I. Dünya Savaşı sonrası başlayan ekonomik kriz, enflasyon, subaylar ve askerî personelin gelirlerini yarı yarıya düşürdü. Orduya ihtiyaç azaldığı gerekçesiyle binlerce yaşlı subay işten çıkartıldı. Harp okulları gelecek vaat eden parlak gençlerin başvurduğu meslek sahası olmaktan çıktı. Ayrıca Milletler Cemiyetine olan güven anlaşmaların sağladığı emniyet hissi büyük bir gevşeklik yarattı.

Ekonomik sıkıntılar, bütçe açıkları meclisin savunmaya daha büyük pay ayırmasına engel teşkil etti. Özellikle solun ve özgürlükçülerin (liberallerin) takip ettiği asker aleyhtarı tutum, askerlerin sivillerden emir alması, Clemenceau'nun 1907 tarihli devlet protokol yasasının ön plâna çıkartılması, askerleri üzüyordu. I. Dünya Savaşı'nda vatani müdafaa eden Fransız askerî, her yerde hor görülüyor, aşağılanıyordu. Her yerde Clemenceau'nun "**savaş generallere teslim edilmeyecek kadar önemli bir konudur**"²⁵⁶ sözü tekrarlanıyordu. Radikaller, ordu aleyhtarı çevreler generalleri faşistlikle, generaller de radikalleri anti militarist, cahil ve Fransa'nın düşmanı olarak görüyorlardı.

Bu esnada Reichswehr'in Komutanı H. Von. Seeckt Fransa'yı bir baştan bir başa işgal edecek "**yıldırım harbi**" doktrinini benimsemiş; Alman ordusunu da yeni baştan kurmuştu. Almanları sınırdan durdurmak için büyük bir tahkimat yapılması fikri ortaya atıldı. Maginot hattı'nın yapımına başlandı.

²⁵⁶ Earle, **Modern Stratejinin Yaratıcıları**, s.313.

1935'de Fransa'nın yeniden eski sisteme dönüp orduyu vatandaş ordusu haline getirmesi ve askerlik sürelerini uzatması işe yaramadı. Üç yıllık sürede birlik ruhu veya askerlik ruhu yaratılamadı. Fransız ordusunun darbe gücünü kaybetmiş olması seferberlik tamamlanincaya kadar düşmanın Maginot Hattı'nın önünde oyalanması gerektiği şeklinde stratejik bir konsepte döndü. Sürekli sınır tahkimatı yapmak Fransa'da Vauban'dan beri gelen eski bir gelenektir. 1926'dan itibaren doğu sınırının tahkimatına başlandı.

I. Dünya Savaşı Kahramanı General Petain, Maginot Hattı'nın güvenlik sağlayacağına başlangıçtan itibaren inanmamıştır. Her şart altında savunma yanlısı değildi.

Fransız halkı MAGINOT'un geçilmezliği efsanesine o kadar inanmıştı ki, savunma doktrinin yarattığı atalet, ikmal ve koordinasyon hataları birliklerin hareket ve manevra kabiliyetinin olmaması silâhların hantal, demode ve eski olması, **yüksek komuta heyetinin teferruat meselelerle boğuşması, taarruz fikrinin hiç olmaması gibi faktörler nedeniyle Fransız ordusu Maginot'ta çakılıp kalırken; Von Seeckt'in orduları Paris'e ulaşmıştı.**

Fransız ordusu, II. Dünya Savaşı'nda kullandığı topçu desteğini, tank harekâtını unutmuştu. Ateş gücü savunma mevziini koruyan fetiş haline gelmişti. Uçaklar, tanklar, ulaştırma vasıtaları, topçunun ateş gücünü arttıran araçlar olarak tasavvur ediliyordu. Fransız ordusu, ateş ve harekâtı, baskını, karşı taarruzu unutmuştu. Yaratıcılık, girişim ve cesaret yok olmuştu. Maginot hattının geçilemez olduğuna dair rivayetler herkesin ağzında sakız olmuştu. General Chauvineau'nun taarruz üç misli kuvvet üstünlüğünü gerektiriyor ve çok zayiata yol açıyor şeklindeki görüşü Mareşal Petain'in "**ateş öldürür**" sözü ile birleştirilmiş savunmanın zafer kazandıracağına dair "**sözde doktrin**" geliştirilmiştir.²⁵⁷ Bu doktrine göre düşman Maginot'un önünde biçilecek, taarruzî gücünü kaybedecek, daha sonra Fransız

²⁵⁷ A.g.e, s.317.

ordusu taarruza geçip hasat toplayacaktı. Fransa'nın ve Fransız askerlerinin askerliğin ve cesaretin gerektirdiği sorumluluğu almaktan kaçınması Fransa'yı sorumluluktan kaçan küçük milletler kategorisine soktu²⁵⁸.

5.2. JEOPOLİTİK KURAMLAR

Jeopolitik kuramlar: Mevcut coğrafi durumun sağladığı avantajların devlete ve güç sistemleri üzerinde ne gibi yararlar sağlayacağından hareket etmektedir. Belli özellikleri taşıyan coğrafi unsurların insan iradesini aşan yaptırma gücü nedir? Güç elde etmek çabalarının doruk noktasına ulaştırabilmek (dünya hâkimiyetine) için hangi koşulların biraraya gelmesi gerektiği araştırılmaktadır.

Klâsik jeopolitikte mekân çok önemlidir. Büyüklük mekânla ilgili bir kavramdır. Modern anlayışta ise imkân önemlidir. İmkân yaratmak, imkânları geliştirmek, hasmı kontrol etmek ve kapasite kazanmak önemlidir.

Klâsik Jeopolitik teorileri genel olarak iki kategoriye ayırabiliriz. 1. Kaynakları dayanak kabul eden kuramlar, 2. Kuvvete değer veren teoriler. 1 inci görüşü savunanlar, belli kaynaklar bir araya geldiği zaman gücün bir ölçüde kendiliğinden oluşacağı iddiasındadırlar. Hâlbuki kaynaklar işlenmedikçe bir anlam ifade etmez. Mackinder'in teorisi bu sebepten tenkit edilmiştir. Kaynak beşerî irade ve teknoloji ile kuvvet sentezini meydana getiren en önemli unsurdur. Bugün genel kabul gören bir gerçekte şudur; değişen, gelişen bilim ve teknolojinin oluşturduğu gidişat coğrafi unsurlara bağlılığın önemini azaltmaktadır. Doğal olarak tabii dayanaktan yoksun olarak teknolojinin gelişmesi zor olduğu gibi yalnız kaynaklara istinaden de kuvvet meydana gelemez. Çünkü insan faktörü gücün oluşumunda pasif değil aktif bir güçtür. Bununla birlikte insan iradesi kaynaklar için itici ve gerekli bir unsurdur.

²⁵⁸ Orgeneral Ailleret, "Savaş Karşısında Strateji", Tercüme Gurubu, **Stratejik Etütler Dairesi Bülteni**, sayı:38,1973,s.11-17.

2 nci görüşü savunanlar yani kuvvete dayanan görüşler ise (Alb. Schacklin'in hava hâkimiyeti teorisi ve Runner'in kuzey kutbu teorisi) değişken (nispi) bir unsur olan kuvvetin hâkimiyet sağlayabilmesi için küresel çapta üstünlük kazanmasını anlıyorlar. Coğrafi çevreyi güç unsuru haline getiren kuvvetlerin nitelik ve yer değiştirmesi bugün için kullanılmayan alanların kullanılmasıyla birlikte jeopolitik önemde değişmeler olacaktır. SSCB'nin daha geri bir teknolojiyle merkez bölgeyi uzun süre elde tutamayacağını George Orwell 1984 adlı kitabında söylemiştir. Bu devlet 1989'da dağılmıştır. Kutup bölgelerinin güç olarak değerlendirilebilmesi için teknolojinin coğrafi çevreye değer kazandırması ve işlemesi gereklidir.

Kuvvetler bölgesi, doğal kuvvetlerle teknolojinin bileşkesidir. Hedefsiz tek başına teknoloji için teknoloji ile ya da kaynaklardan yoksun yetersiz bir nüfus ile her mekânda güç faktörü oluşamaz. Kaynaklar ne kadar kıt olursa olsun insanın bilinçli çabaları cılız bir doğayı verimli hale getirip işleyebilir ve güç faktörünü oluşturabilir. Fakat kaynak sıkıntısı gelişmeyi frenleyen önemli bir engeldir. (şu anda petROLSÜZ bir dünya düşünemeyiz.) Tabiatın bir şeyler vermesi halinde güç faktörü daha kolay gerçekleşebilir. Doğanın cömertçe bahsettiği kaynaklar ile insanın bilinçli çabalarının bileşkesi hegemon gücün ortaya çıkmasına sebep olur. Bu da kuvvetler bölgesini meydana getirir.

5.2.1. KARA HÂKİMİYETİ TEORİSİ

5.2.1. 1. Mackinder (1861–1947)

Kara hâkimiyetine inanan jeopolitikçilerin başında Halrord J. Mackinder gelir. Bir coğrafya profesörü olan Mackinder büyük coğrafi bölgelerin tarihin ana hatlarını yönlendirdiği kanaatindedir. 1904 yılında yazdığı tarihin Coğrafi Mihveri adlı makalesinde görüşlerini şöyle açıklamıştır.²⁵⁹

“Son zamanlarda kuzey kutbuna ulaştık ve onun derin bir denizin ortasında olduğunu gördük: Güney kutbunun ise yüksek bir plâto üzerinde olduğunu anladık.

²⁵⁹ Robert Downs , **Dünyayı Değiştiren Kitaplar**, s.181–198.

Bu son keşiflerle birlikte coğrafi keşiflerin defteri artık kapanmış bulunuyor. Bundan sonra ne yeni bir bereketli toprak ne önemli dağ silsilesi ne birinci sınıf nehir bulma şansı kalmamıştır. Üstelik dünya haritası bütün kıraç topraklara sahip olma konusundaki siyasal iddialar, ortaya atılmadan önce tam çizilmiş bile değildi. Misyoner istilâcı çiftçi, madenci ve son zamanda mühendis daha önce keşfedilen yerleri o kadar doldurmuştur ki, dünya siyasî olarak paylaşılmadan önce her tarafıyla açılmış bile değildi. Avrupa'da Kuzey Amerika'da ve Avustralya'da uygar veya yarı uygar kuvvetler arasındaki bir savaşla elde edilenlerin dışında, harita üzerinde paylaşılmamış hemen hiç bir yer kalmamıştır.

Mackinder'e göre Avrupa, Asya ve Afrika üç değil bir tek kıtadır. Dünya adası "insanların düşüncesine eskiden deniz hâkim olmadığı için bu büyük saha bir ada olarak gözükmüyordu, çünkü onun etrafını dolaşmak imkânsızdır." İki bin mil uzunluğunda bir buz dağı, bir ucu Asya'nın kuzey kıyılarına dayanmış durumda, kutup denizinde yüzyüyor, şu halde, denizciliğin genel amaçları açısından, bu kıta ada sayılmaz ama bu durumun ve genişliğinin dışında, bu bölge diğer adalardan farklı değildir. Gerek alan gerekse nüfusu itibariyle dünya adası dünyanın geri kalan kısmını gölgede bırakır. Toprakları dünyanın toplam yüzölçümünün $\frac{3}{4}$ 'ünü oluşturur. Amerikan kıtası Avustralya ve daha ufak diğer bölgeler üçte birine sahiptir. Üstelik dünya nüfusunun $\frac{7}{8}$ 'i dünya adasında yaşar. Şu halde eski dünya, dünyanın tartışmasız en geniş coğrafi birimidir.²⁶⁰

Mackinder'e göre dünya adasına ada denilmemesinin nedeni Kuzey Kutup bölgesine geçiş imkânlarının olmaması buraların denizciler tarafından dolaşılmamasıdır.

1919 'da Demokratik İdealler ve Gerçek" adlı kitabında dünya adasında hâkimiyet sağlayacak bölgeyi araştırmış, dünya adasına hâkim olacak pivot bölgeyi tespit etmiştir.

²⁶⁰ Age,s.185.

Küresel çapta üstünlük sağlayacak coğrafi bütüne pivot bölge ya da merkez bölge adını vermiştir.

Merkez bölgesi, bütün dünya adası ve onun büyük bir kısmı gelecek bir zamanda tek ve birleşik bir deniz gücü üssü olursa ne olur? Diğer bütün üslerden daha fazla gemisi, daha çok insan gücü olmaz mı? Gerçi Almanya yenilmiştir. Ama büyük kıtanın geniş bir kısmı ileride tek bir yönetim altında yine birleşebilir. Ve orada yenilmez bir deniz gücü kurulabilir. Eğer Almanya kazanmış olsaydı. “Kendi deniz gücü tarihte hiç görülmemiş ölçüde, daha doğrusu mümkün olan geniş ölçüde bir üs bulurdu.”

Mackinder’e göre tarih aslında deniz ve kara güçleri arasında süren mücadelelere dayanmaktadır. Bu iki güç dikkatlice incelendiğinde denizlerde üstünlük sağlamanın dayanak ve üs bölgeleri kontrol etmeye bağlı olacağı bu bölgelerinde kara devletleri tarafından kontrol edileceği dolayısıyla esas olarak kara gücünün dünya hâkimiyetine gideceği kanaatindedir.

Mackinder dünya adasının tek başına tartışmasız üstünlük sağlayacak olanaklara sahip olduğunu söyledikten sonra dünya hâkimiyetine gidecek merkez bölgesini nasıl saptadığını şöyle anlatıyordu.

“Avrupa dışarıdan gelen barbarlığın baskısı altında uygarlığa ulaşmıştır. Şu halde bir an için Avrupa’ya ve Avrupa tarihine Asya’nın ve Asya tarihinin bir kolu olarak bakmanızı istiyorum. Çünkü Avrupa uygarlığı gerçek bir anlamda Asya’dan gelen istilâ güçlerine karşı asırlık mücadelenin eseridir. Modern Avrupa’nın siyasi haritasındaki en dikkate değer tezat, kıtanın yarısını işgal eden Rusya’nın geniş sahasıyla Batılı devletlerin sahip bulunduğu ufak arazi parçaları arasındaki tezattır. Ve şöyle devam ediyor.“Bin yıl boyunca Asya’dan Ural dağlarıyla Hazar denizi arasındaki geniş bölgeden bir dizi atlı kavimler çıkmış ve bunlar Güney Rusya’nın düz ovalarında at koşturarak oradan Avrupa yarımadasının tam kalbindeki

Macaristan'ı vurmuşlar, etraftaki bütün büyük kavimler Ruslar, Germanler-Fransızlar-İtalyanlar ve Doğu Romalılar tarihi bu akınlara karşı durma zorunluluğu ile şekil almıştır.²⁶¹

“Dünya siyasetinin mihver bölgesi gemilerle ulaşılmayan fakat eski tarihte atlı kavimlere açık bulunan ve bugün hemen her tarafı demir yolu ağı ile örülmek üzere bulunan o geniş Avrasya bölgesi değil midir? Eskiden olduğu gibi şimdi de burada çok geniş çaplı sınırsız bir askerî, iktisadî gücün seferber olması için uygun şartlar mevcuttur. Moğol İmparatorluğu'nun yerine Rusya geçmiş bulunuyor. Rusya'nın Finlandiya, Polonya, Türkiye, İran, Hindistan ve Çin üzerindeki baskısı eski kavimlerin merkezden dışarı doğru akınlarının yerini almıştır. Almanya'nın Avrupa'daki merkezi stratejik mevkiini Rusya bütün dünya için işgal etmektedir. Kuzey bölgesi hariç her tarafa hücum edilebilir ve her taraftan hücum görebilir.

Mackinder'in yukarıda anlattığı çerçeveye içerisinde 1919'da Karadeniz'den (Volga sınır olmak üzere) Baltık Denizine, Sibiryaya ve Kuzey Buz denizine kadar olan İran, Afganistan ve Lena bölgesine merkez bölgesi veya Heartland (Kalpgâh Bölge) adını vermektedir.

Kalpgâh bölgeyi biri iç diğeri dış olmak üzere iki ay çevrelemektedir. İç ay'da Almanya, Avusturya, Türkiye, Hindistan, Çin yer almaktadır. Dış ayda ise İngiltere, Güney Afrika, Avustralya, ABD, Kanada, Finlandiya ve Japonya vardır.

Mackinder'e göre merkez bölgesi, kuzey ve güneyden gelecek saldırılara karşı doğal engellerle kaplıdır. Doğusu dağlık ve arızalıdır, yalnız batısı Avrupa'ya kadar uzan düz ovalarla kaplıdır. Yalnız batıyı merkez bölgesinden ayıracak doğal engeller yoktur. Heartland'a sahip olan devlet sonra donanma ile dış kenar adayı da ele geçirebilir. Mackinder merkez bölgesinin dünya hâkimiyeti için geniş olanaklar sağladığını şöyle ifade ediyordu.1937'de yapılan hesaplara göre Kuznetsk ve Kranoyrask kömür yatakları dünyanın 300 yıllık ihtiyacını karşılayacak rezervlere

²⁶¹ Göney, a.g.e, s.25-34.

sahiptir. Bu bölgedeki petrol üretimi Rusya'yı ikinci petrol üreticisi devlet yapmıştır. Manganez yatakları bölgenin pamuk kaynakları bütün dünya hâkimiyetine yetecek potansiyel gücü ifade etmektedir.

Mackinder'in dünya hâkimiyeti için özet görüşü şöyledir.

“Doğu Avrupa’ya hâkim olan merkez bölgesini kontrol eder. “

“Merkez Bölgesine hâkim olan dünya adasını kontrol eder.”

“Dünya adasına hâkim olan dünyayı kontrol eder.”

Mackinder “herhangi bir zamanda gerçek siyasî kuvvet dengesi, elbette ki bir taraftan hem iktisadî hem stratejik anlamda coğrafi şartlara, bir taraftan rekabet halindeki ulusların nüfusu, canlılığı, teçhizatı ve organizasyonuna bağlıdır. Kuvvet dengesi hesabındaki coğrafi unsurlardan daha sabit ve ölçüye gelir şeylerdir. Mackinder mihver mevkiinde bulunmanın coğrafi önemini de şöyle ifade etmiştir. Rusya’dan başka bir millet orada bulunmuş olsaydı yine değişmezdi” demek suretiyle coğrafi etkenlere büyük ağırlık verdiğini ifade etmiştir. Hatta Mackinder Çin sorunu üzerinde de durmuş “Meselâ Japonlar tarafından organize edilen Çinliler Rus İmparatorluğunu yıksa ve topraklarını işgal etmiş olsa dünya uygarlığı için bir sarı tehlike yaratırdı. Çünkü bu defa büyük kıtanın kaynaklarına bir de Okyanus Cephesi eklenecek yani mihver bölge de Rusya’ya henüz sahip bulunmadığı bir avantaj daha ortaya çıkacaktır²⁶² .

1943 yılında yayınladığı “Yuvarlak Dünya ve Barışın Kazanılması” adlı makalesinde evvelce ortaya attığı fikirlerin şimdi daha büyük geçerlilik kazandığını söylemiş, merkez bölgesinin coğrafi yerini değiştirmiştir. Yeni tezine göre merkez bölgesi Adriyatik Denizinden, Baltık Denizine, Yenisey Irmağından (Lena bölgesi dışarıda kalmak üzere) Afganistan ve İran dâhil olmak üzere uzanan bölgeyi kapsamaktadır.

²⁶² A.g.e, s.188.

Ayrıca Sovyetler Birliği savaşı kazanır ve Almanya yenilirse, Rusya en büyük kara devleti olur. Üstelik Rusya stratejik bakımdan en kuvvetli savunma pozisyonuna sahip olan devlettir. Merkez bölge dünyanın en büyük istihkâmını teşkil eder. Tarihte ilk defa olarak bu bölge hem sayı hem de kalite bakımından yeterli insana sahip olmuştur. Ayrıca ABD'nin endüstri gücünün de dünya hâkimiyeti için dikkate alınması gerektiğini söylemiştir.

Mackinder merkez bölgesinin işlenmesi halinde üstlenmiş ve teşkilâtlanmış bir güç ortaya çıkacağını söylemiş mevcut gücünü yeterli bulmamıştır. Merkez bölgesine hâkim olan devletin Avrasya çevresine doğru genişleyerek denizlere varacağını kurulacak donanma ile en büyük deniz gücü olacağını iddia etmiştir. Ayrıca 1943 yılında Rusya'nın hemen hemen merkez bölgenin tamamına sahip olduğunu derinliğine ve genişliğine 2500 mil, 4,5 milyon mil kare ve toplam 170 milyon nüfusu ile dünya hâkimiyetini sağlayacağını söylemiştir.

Mackinder kara hâkimiyeti kuramını formüle ederken Almanya'nın 1 nci ve 2 nci dünya savaşlarındaki yayılmasını durdurabilmek için politik ve stratejik önlemleri de araştırmıştır. Almanya'nın genişlemesini durdurmak için ABD, İngiltere, Fransa ve Rusya'nın işbirliği yapmasının doğru olacağını dolayısıyla Almanya'nın iki cepheli savaş ile zayıflatılabileceğini belirtmiştir.

Mackinder, merkez bölgesindeki Sovyet nüfusunu kırmak için Çin ve Hindistan'ın gelişmesini (Japonya ve Almanya'dan alınacak savaş tazminatı ile) öğütlemektedir.

Mackinder coğrafi temele dayanan bu bölgeyi dünya hâkimiyeti için yeterli görmesine rağmen Almanya'nın yalnızlaştırılması ve zayıflatılması için değişik teklifler ileri sürmüş bunun için de politik bütünleşme hareketlerini önermesi teori ile bağdaşmamaktadır. Şayet Almanya'nın bulunduğu bölge o kadar önemli ise neden merkez bölgesine dâhil etmemiştir?

İkinci bir nokta; merkez bölgesinde ulaştırma gelişmemiştir. Kaynaklar arasında büyük mesafeler vardır, yeterli ve homojen bir nüfusa sahip değildir, endüstri gelişmemiştir, var olan endüstri ise Urallar batısı veya batı bölgesindedir. Kaynaklar oldukça birbirinden uzaktadır.

Üçüncü nokta: Bölgenin etnik, sosyal ve dini yapısı incelenmemiş, bölge halkı sanki homojen Slav halkındanmış gibi düşünölmüştür. Hâlbuki o halkın çoğunluğu Türk ve Ukraynalıdır. İnsan sayısına sadece kemiyet olarak dikkat etmiş etnik ve diğer sorunlara önem vermemiştir.

Dördüncü nokta: Bu bölge seçilirken bazı hatalar yapılmıştır. Bölge içerisinde Arap yarımadası ve Anadolu'nun gösterilmemesi büyük hatadır. Bu bölgeler, kaynak (petrol), denize açılma, Afrika'ya sıçrama konusunda stratejik çıkış yoludur. Ayrıca merkez bölgesini dıştan koruması nedeniyle Heartland içinde gösterilmesi, gerekirdi.

Beşinci nokta: Merkez bölgesi Mackinder'in saptamış olduğu bölge olmuş olsaydı, Afrika merkez bölgesine karşı savunulabilirdi. Dolayısıyla merkez bölgesine hâkim olan Afrika'ya hâkim olamazdı.

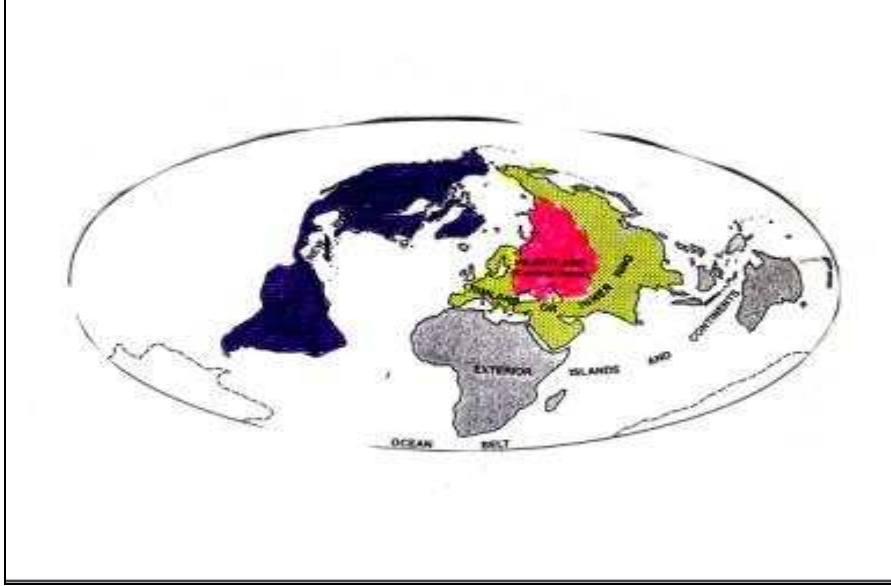
Altıncı nokta: Coğrafi unsurlara büyük ağırlık vermiştir. Sırf kaynaklara dayanarak jeopolitik teori kurmak yeterli olmamaktadır. Mackinder yer yer bu hataya düşmüştür. Kâh Çin ve Hindistan kuvvetlenmelidir. Kâh Almanya zayıflatılmalıdır diyerek çelişkiye düşmüştür. Güç faktörü coğrafi temele mi dayanıyor, insan sayısına mı, yoksa endüstri ve teknik güce mi dayanıyor? Bu konu açıklığa kavuşturulamamıştır.

Kaynak ve güce aynı değeri verdiğini açıkça ifade etmeli nicelik kadar niteliğin de önemli olduğunu kabul etmeliydi.

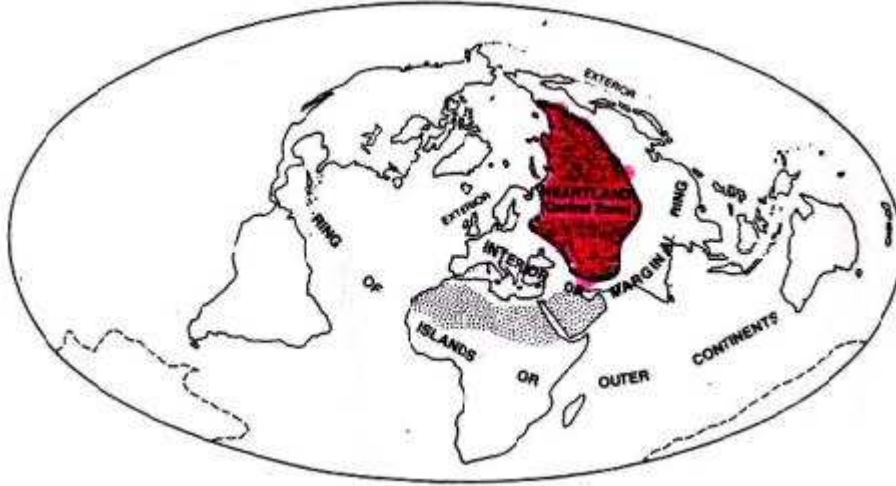
Fakat Mackinder'in merkez bölgesi kuramının günümüzde de geçerliliği ileri sürölmektedir. Ancak yukarıda belirtilen tenkitler teori kadar önemlidir:

Gerçekte merkez bölgesine tamamen hâkim olan SSCB'nin dünya hâkimiyetine ulaşamamasının nedenleri araştırılmalıdır:

Harita 3: Mackinder'in Merkez Bölgesi'nin Görünümü

Harita 4: Pivot Bölge'nin Bugünkü Durumu

* Haritalar ölçeksizdir.Şematiktir.

5.2.1.2. James Fairgriev

Fairgriev Mackinderin etkisinde kalmıştır. “Dünya Devletlerinin Coğrafyası” adlı eserini 1915’de yayınlamış ve şu görüşleri savunmuştur. Fairgriev’e göre Heartland ile büyük deniz devletleri (İngiltere, Fransa, ABD) arasında küçük devletler (Finlandiya, İsveç, Norveç, Danimarka, Hollanda) teşkilâtlar ve birleşirse kuvvet dengesi değişebilir. Merkez bölge bu ülkelerce kontrol edilir. Öte yandan Çin geniş alana ve homojen bir nüfusa sahip olması nedeniyle geliştiği takdirde Heartland’a kolayca hâkim olabilir. Fakat dünyadaki mevcut gelişmeler Fairgriev’in düşündüğü gibi olmadı. Bu küçük devletler ile Fransa, İngiltere ve Almanya blok kurma çabası içerisinde olmalarına rağmen kendi aralarında birleşmemişler askerî bir güç olarak ortaya çıkmamışlardır. Çin ise halen gelişmesini tamamlayamamıştır.

5.3.KENAR KUŞAK TEORİSİ (RİMLAND)

Nicholas Spykman (1883-1943) devletin, dış politikasının anlaşılması için onun dünya üzerindeki mevkiinin incelenmesinin zorunlu olduğuna inanıyordu. Coğrafya bir devletin siyasetinde en esaslı faktördür, çünkü sürekli olan odur. Vekiller, bakanlar, hükümetler gider fakat dağ sıraları yerinde kalır. Ayrıca dengeli şekilde barışı korumanın en emin aracı olarak jeopolitiği görüyor ve büyük devletlerin barışı sağlayacaklarına inanıyordu. Spykman, Mackinder’in fikirlerini iyi bir şekilde incelemiş ve değerlendirmiştir, görüşleri şöyle özetlenebilir²⁶³.

Heartland’ın çöllerle kaplı ve kaynakların birbirinden uzak olması nedeniyle coğrafi engeller bakımından yakın bir gelecekte yeryüzünün başlıca kuvvet kaynağı olabilmelerini kuşkulu görmüştür. Bu durumda dünya hâkimiyetinin merkez bölgesini çeviren kenar kuşak ülkelere dayanacağı fikrindedir. Çünkü kenar kuşak memleketleri olan Türkiye, İran, Irak, Pakistan, Afganistan, Hindistan, Çin, Kore ve Sibirya nisbeten deniz ve kara ulaştırmasıyla birbirine bağlıdır. Aynı zamanda kenar

²⁶³ Ramazan Özey, “Dünya Hâkimiyet Teorileri”, Marifet yayınları, İstanbul, 2000, s94-95.

kuşak devletleri hem Heartland'ı hem de Amerikan kıtasını çevreler, bu sebeple kenar kuşak memleketleri deniz hâkimiyetine daha yakındır. Görüşlerini şöyle formüle etmektedir.²⁶⁴

“Kenar Kuşak Ülkelerine Hâkim Olan Avrasya’yı Kontrol Eder, Avrasya’ya Hâkim Olan Dünyayı Kontrol Eder.”

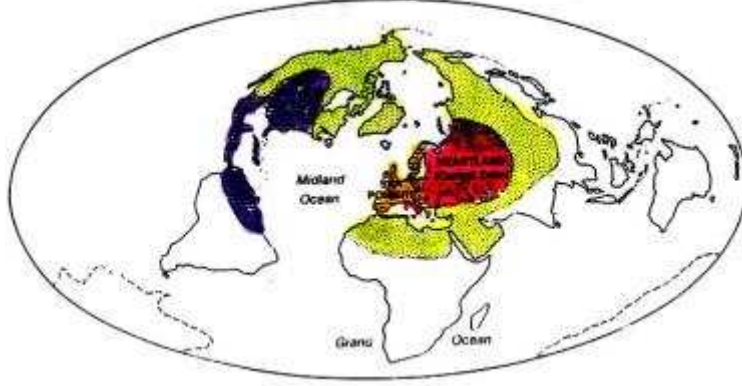
Bu görüşten sonra, ABD çalışmalarını kenar kuşak ülkeleri üzerine yöneltmiştir. Kenar kuşak devletleri kara devletleri (kara kuvvetleri) ile deniz devletleri (deniz kuvvetleri) arasında tampon bölge oluştururlar. Şayet kenar kuşak devletleri birleşir ve gelişirse hem ABD için hem Rusya ve İngiltere için büyük tehlike oluşturacaklardır. Spykman bu defa kenar kuşak ülkelerini kontrol etmek için Rusya ile İttifak kurulmasını öğütlemektedir.

Spykman'ın görüşleri sonucu NATO- CENTO, SEATO gibi paktlar kurulmuş, merkez bölgesinin kontrolüne çalışılmıştır. Spykman'ın yanıldığı en önemli nokta ise kenar kuşak devletleri gelişmemiş, merkez bölgesi gelişmiştir.

Spykman'ın bu yanılışı Sovyetler Birliği'nin dünyaya hâkim duruma geçeceğini küçümsemiş olduğu kanaatini vermektedir. Stratejik üstünlük, doğal kaynaklar, endüstriyel güçle desteklenmediği sürece değer ifade etmez.

²⁶⁴ Göney, a.g.e, s.45-47.

Harita 5: Spykman'ın Kenar Kuşak Bölgesinin Görünümü

* Harita ölçeksizdir Şematiktir.

“Kenar Kuşak Devletleri Merkez Bölgeye Giriş Merkez Bölgeden Çıkış Kapısıdır.”

Spykman'ın görüşlerini etkileyen en önemli husus Amerika'nın ulusal karakterinden kaynaklanan pasivizm ve anti-militarizmdir. Bu görüşün sonucunda devletin (ABD) güvenliği için kendi kuvveti en son başvurulacak kuvvettir. Bu amacı gerçekleştirmek için blok ve paktlar meydana getirilip kolektif güvenliğe yönelmelidir, demiş, Amerikan stratejisi de bu yönde uygulanmıştır.

5. 4. HAVA SAVAŞI TEORİLERİ

Hava gücü²⁶⁵ doktrinin temeli şudur: Sürat, yükselme, manevra yapma ve uzak mesafelere ulaşma imkânı sebebiyle uçaklar, kara ve deniz yüzündeki herşeyi tahrip etme gücüne sahiptir, yerden gelecek her türlü misillemeğe karşı da oldukça emniyet içindedir²⁶⁶.

²⁶⁵ Earle, **Modern Stratejinin Yaratıcıları**, s.405-419

²⁶⁶ Majör James B Simith, "Clausewitz ve Uçaklar Üzerine Bazı Düşünceler", Çev Hava Kuvvetleri Komutanlığı Tetkik Kurulu, **Silâh Kuvvetler Dergisi**, sayı:307,1987,s.48-57.

5.4.1. Giulio Douhet (1869–1930) (İtalyan Havacı)

Hava taarruzlarının sivil halkın moralini çökerteceğini düşündü. Tedbir olarak ulusların havadan yok edilmesi görüşünü savundu.²⁶⁷

— Uçaklar, karşılarında hiç bir etkili savunmanın yapılamayacağı taarruz araçlarıdır.

— Kalabalık yerler bombalanırsa sivil halkın morali bozulur.

Savaşta iyi bir savunma yapabilmek için hava hâkimiyetini ele geçirmek gereklidir²⁶⁸. Savaşta esas hedef askerî tesisler değil, yerdeki kuvvetleri destekleyen endüstri merkezleri ve kalabalık yerleşim yerleridir.

Özellikle havada düşman kuvvetleriyle savaşılmamalı, yerdeki tesisler ve ikmal maddesi sağlayan fabrikalar tahrip edilmelidir. Hava gücümüz taktik harekâtı destekleyecek, düşman halkının dayanma gücünü felce uğratacak taarruzî hava harekâtında bulunacaktır.

Bombardıman yapan ve kendini savunabilen uçaklar yapılmalı bu uçaklar hava kuvvetlerinin temel teçhizatı olmalıdır. Douhet'in hava hâkimiyetine ilişkin görüşünün doğru olduğu günümüzde kesinlik kazanmıştır.

Douhet, hava gücünün askerî hedeflerden ziyade, siyasî hedeflere yönelmesini ister. Bu görüşü de isabetlidir. Hava gücü, düşman halkı üzerinde panik yaratarak, “kamu düzenini yıkar, halkta panik meydana getirir. Korkuya kapılan halk bir müddet sonra savaşa son verilmesini isteyecektir. Douhet yangın bombasının büyük tahribat yaparak çok etkili olacağını değerlendiriyordu. Hava gücü süratle zafere ulaşmanın temel kuvvetidir. Savaşta hava üstünlüğünü veya hava hâkimiyetini ele geçirmek çok önemlidir, diyordu.

²⁶⁷ Early, a.g.e, s.407

²⁶⁸ Çelikpazu, a.g.e, s.115-117.

Douhet, uçaklarda telsiz kullanımı, uçaklara karşı av uçaklarının kullanılmasını ve hava savunmasında uçaksavar topçusunun ortaya çıkışını küçümsedi. Ancak ağır bombardıman filolarının önemini doğru tahmin etmişti. Douhet de topyekûn savaş kavramına inanıyordu. Kara, deniz ve hava teşkilâtlarının birleştirilmesini savunuyordu.

Douhet, gelecekte kullanılacak uçakların niteliklerinde yanıldı; kullanılış maksadı ve şekillerinde yanılmadı. Uçak, diğer silâhlardan daha kuvvetli ve ekonomiktir, demiştir. General Golovine, uçakların halkın moralini çökerteceği görüşünü abartılı bulmuştu, zaman, Golovine'i haklı çıkarttı.

I. Dünya Savaşı'nın statik mevzii savaşına dönüşmesi insan zayıyatını artırmıştır. Douhet, statik strateji yerine dinamik bir strateji geliştirilirse insan zayıyatı azalır diye düşünüyordu.. Bu nedenle zaman ve saha faktörü dışında üçüncü boyut olan havadan yararlanmak gereklidir, diyordu. Hava araçlarından yararlanarak düşmanın ana yurduna ulaşmak gereklidir. Büyük bir bombardıman kuvvetinin gücü karşısında hiçbir şey dayanamaz. Hava gücü statik hatları aşabilir. Önce düşmanın hava gücünü ve taarruzî hava gücünü yaratan fabrikalar yok edilmelidir. Uluslararası mücadelenin şekli eldeki teknik, stratejik araçlara bağlıdır. Hava gücü ve gaz bütün doktrinleri değiştirecektir²⁶⁹.

5.4.2. WILLIAM MITCHELL (1879–1936)

Mitchell,²⁷⁰ geleceğin savaşlarının kaderini hava kuvveti tayin edecektir dedi. Mitchell de hasmın ekonomik ve sınaî merkezlerine taarruz edilmesinin önemine inanıyordu. Birkaç gaz bombası sivil halkı yerinden uzaklaştırır ve savaşı destekleyemez hale getirir diyordu.

Bir şehrin bombalanması tehdidi bile o şehrin boşaltılmasına ve fabrikaların durmasına sebep olur. Zafer kazanmak için düşmanın savaşma gücü yok edilmelidir.

²⁶⁹ Göney, a.g.e, s.50-52.

²⁷⁰ Earle, **Modern Stratejinin Yaratıcıları**, s.415

Fabrikaların, ulaştırma vasıtalarının, yiyecek merkezlerinin, yakıt stoklarının yok edilmesi düşmanı savaşılamaz duruma getirir.

Savaş alanında düşman ordusuna saldırmak yanlış bir hedeftir. Düşmanın hayati hedeflerine üretim merkezlerine saldırmak sonuca daha kolay götürecektir. Havadan yapılan savaş sonuca hızla götürür. Hava gücü, düşman ülkesinde öylesine tahribata yol açacaktır ki, uzun süre savaşmak ve direnmek mümkün olmayacaktır. Hava ve yer kuvvetleri arasındaki işbirliğine de Mitchell önem vermiş; yerdeki düşman kuvvetlerine saldırılması gerektiğini de savunmuştur.

Uçaklar, su üstü gemileri de görev yapamaz hale getirir. II. Dünya Savaşı'nda birçok gemi hava taarruzu ile batırılmıştır. Fakat bu Mitchell'in söylediği gibi kolay olmamıştır. Mitchell, hava gücünü kullanarak düşmanın geri hatlarına paraşüt birlikleri indirilmesini de savundu. Hava taarruzlarına karşı en etkin savunma, düşman hava gücünü yok etmektir dedi. Gelecekte bir depo yakıtla dünya çevresinde kısa sürede dolaşabiliriz diyerek bazen realitenin dışına çıkmıştır. (Temenni olarak söylenebilirdi) Mitchell kıtalar arası ulaşımda hava yollarının kullanılmasını savundu. Mitchell'in hayallerinin birçoğu daha sonraki yıllarda gerçekleşti.

5.4.3. ALEXANDER DE SEVERSKY

Seversky,²⁷¹ uçakların uzun hareket yarıçapının önemi üzerinde durmuş, yarıçapı uzatma imkânlarını göstermiştir. Yakın bir zamanda dünya çevresinde 25 bin mil yol kat edilebileceğini söylemiştir. II. Dünya Savaşı'nda Luftwaffe yetersiz menzilin sıkıntısını çekmiş ileri hava meydanlarının kurulması için ileri üslere sahip olmak maksadıyla karada da askerî güçleri savurganca kullanmak zorunda kalmıştır. Seversky, uçakların menzilin artırılmasının uçak gemilerine olan ihtiyacı azaltacağını düşünmüştür.

²⁷¹ A.g.e, s.418.

Hâlbuki uçakların menzili artsa bile, yakın üslerden taarruz etmek daha ekonomik olacaktır. Bu noktayı Seversky görememiştir. Seversky, Newyork, Detroit, Chicago ve San Francisco'nun 24 saat içinde hava gücü tarafından nasıl bombalanacağını anlatmış günümüz hava saldırılarına benzer bir kurgu hayal etmiştir.²⁷²

Askerler kendi devirlerinin silâhlarıyla savaşmaya hazır olmalıdır. Teknolojide ve silâh sistemlerindeki küçük bir üstünlük başarıya giden yolu açmaktadır. De Seversky, aşırı hava hâkimiyeti taraftarı görüşleri savunmuştur.

Hava gücü geleceğin gücüdür. Hava gücündeki gelişme jeopolitik görüşleri değiştirmiştir. Uçakların menzili, hızı ve tahrip güçlerinin artması deniz aşırı üslerin önemini kaybettirmiştir. **"Yeterli kaynaklara sahip olup bunu kontrol altında bulunduran ve işleten ülkeler coğrafi mevkii ne olursa olsun dünyaya hükmederler"** demiştir.

5.5.HAVA HÂKİMİYETİ TEORİSİ

5.5.1. Harry Schaklin

İkinci Dünya Savaşı'nda hava kuvvetlerinin kütle halinde yüksek tahrip gücü ile başarılı bir şekilde kullanılması dünya politikasında önemli değişiklikler yapacağı hususundaki tartışmaları hızlandırdı. Hava kuvvetlerinin ortaya çıkması askerî stratejide büyük değişiklikler yapmıştır. Evvelce kapalı olan birçok alanlara girebilme ve derinliklere ulaşma imkânı sağlanmıştır. Çok güvenli sayılan dağ, nehir gibi doğal engellerin anlamı değişmiştir. Merkez bölgesini çeviren dağlar korunma sağlamaz olmuştur. Kısaca tavan delinmiştir.

²⁷² Rıza Balta"''Sovyet Hava Gücünün Gelişimi ve Yapılan Hatalar'',**Hava Kuvvetleri Dergisi**, sayı:260,1976,s.3-18.

Hareket kolaylığı, hız gibi faktörler hava kuvvetlerine artan bir etkinlik kazandırmıştır. Artık günümüzde uçağın (ister sabit, ister döner kanatlı olsun) girip çıkamayacağı alan kalmamıştır. Dolayısıyla deniz aşırı kanal ve üslerin güvenliği tehlikeye girmiştir. Bu yüzden mevcut jeopolitik kuramlarda değişiklik yapmak zorunlu olmuştur. Fakat hava kuvvetleri yer teşkilâtına dolayısıyla yere bağımlıdır, biçimindeki karacı görüşler de gözden uzak tutulmamalıdır. Hava kuvvetleri de karaya bağımlıdır. Uzayda üslenme havadan ikmal, çok uzun menzil gibi teknolojik gelişmeler bu mahzurları azaltma yönünde sonuçlar meydana getirmiş ise de yere bağımlılık her zaman devam edecektir. Araziyi kazanmak ve elde tutmak kara gücü ile mümkündür. Bu durum kuvvetler arasında kesin bir tercih yapılmasını önlemektedir. Schaklin'e göre Sovyetler Birliği'ni ikinci Dünya Savaşı'nda alıkoyan Anglosakson hava kuvvetleridir. Çünkü SSCB 2 nci Dünya Savaşı'ndan sonra ordusunu terhis etmeyerek psikolojik etkisinden yararlanması sadece batıyı oyalama ve yanıltmaya yönelik hareketlerdi. Sovyetleri durduracak etkisi dolayısıyla hava hâkimiyeti teorisini Schaklin şöyle formüle etmiştir.

Merkez bölgesine hâkim olan Doğu Avrupa'yı kontrol eder. Merkez bölgesine hâkim olan eğer hava kuvveti ile alıkonmaz ise dünya adasını kontrol eder, dünya adasına hâkim olan dünyayı kontrol eder. Onun için hava üstünlüğüne de sahip olmalıdır.

5.5.2.Runner

Hava silâhları ve teknolojinin gelişmesi kuzey kutbunu geçilebilir yapmıştır. Yenidünyanın merkez bölgesi ile eski dünyanın merkez bölgesi (yani Heartland) komşu olmuşlardır. Bu iki kara ve deniz ülkesi bu bölgede hassas bir durumda bulunmaktadır İki blok kuzey kutbunda birbirine yaklaşmıştır²⁷³.

Kutup bölgesi doğal şartlarının sertliği yüzünden eskiden gelen bir alışkanlıkla geçilmez sanılmaktadır. Nedense insanlık dünyaya hep doğu batı

²⁷³ Göney, a.g.e, s.47-48.

istikametinden bakmaktadır. Bu yönüyle tek yol sanılan Moskova'dan Washington'a Avrupa ve Atlas Okyanusundan geçilerek gidileceği zannı, hâlbuki iki süper devlet kutupta da birbirleriye komşudur. En fazla kutupta birbirine yakındır. Bu sebeple kutup bölgesinin hassasiyeti teknoloji ve gelişme ile birlikte artacaktır.

Deniz hâkimiyeti taraftarları kuvvetin dağılmasına neden olduğundan bütün dünyaya parça parça dağılmış olan donanmanın hava kuvvetleri tarafından kolayca ortadan kaldırılması mümkündür. Bu nedenle sadece donanmanın kuvvetli olması ve deniz hâkimiyeti için mücadele etmesi yeterli değildir.

Parçalanmış bir donanma her yerde zayıf olacaktır. Donanmanın kuvvetli olabilmesi için deniz aşırı bölge ve üslerde ideolojik ve politik hâkimiyet elde edilmelidir.

Diğer bir husus ise deniz aşırı bölge ve üslerin desteğini kazanmadan denizden hareketle kara hâkimiyetine gitmek mümkün değildir.

Sonuç olarak hava hâkimiyeti teorisini savunanlar, karşı tarafın aynı silâha sahip olmasıyla dengenin tekrar kurulacağını hesaba katmamışlardır.

Schaklin 2'nci Dünya Savaşı'nda Sovyet yayılmasını durdurucu esas güç olarak Anglo-Sakson hava kuvvetlerini göstermiştir. Sovyetler Birliği aynı kuvvetlere sahip olunca tekrar yayılmacı çabalara girişmemesinin nedenini açıklayamamıştır.

De Sversky'in görüşleri aşırı olmakla beraber doğrudur. Bu gün uzayın dahi askerî ve ekonomik amaçlarla kullanıldığı düşünülürse (meteoroloji, madencilik, telekomünikasyon, tarım, balıkçılık maksatları için kullanılmaktadır.) gelişen çeşitli korunma ve güvenlik araçları (uydular, radarlar, dinleme cihazları) herhangi bir ülkeyi uzaklığı ne olursa olsun dinleme ve gözetleme ve tesir altına alma olanakları sağlamaktadır.

O halde hava ve uzay hâkimiyeti büyük önem kazanma yolundadır.

5.6.DENİZ HÂKİMİYETİ TEORİSİ

Alfred T. Mahan (1841–1914) “Tarihin Akışı Üzerinde Deniz Gücünün Etkisi” adlı kitabında jeopolitik görüşlerini savunmuştur.²⁷⁴ Mahan kitabında deniz kuvvetlerinin insanlık tarihindeki yerini araştırmış denizlerin toplumların gelişmesindeki tesirlerini incelemiştir. Mahan’ın toplu bir jeopolitik görüşü olmamasına rağmen çeşitli yıllarda yazdığı makalelerde fikrini parça parça işlemiştir. Mahan’a göre dünya hâkimiyeti denizlerden geçer, denizlerde güç kazanabilmek için altı vasıfa sahip olmak gereklidir.

- 1. Coğrafi mevkii**
- 2. Ülkenin fiziki yapısı ve sağladığı imkânlar**
- 3. Devletin elindeki arazinin genişliği**
- 4. Hükümetin yapısı**
- 5. Nüfus**
- 6. Halkın ulusal karakteri**

Mahan’a göre deniz gücü demek donanma gücü demek değildir. “Deniz gücünün tarihi bir ulusun deniz üstünde veya deniz yoluyla büyüklüğünü gerçekleştiren her şeyi içine alan geniş bir konu almakla birlikte esas itibarıyla bir askerî tarihtir.”²⁷⁵ Donanma sadece amaca hizmet eden bir araçtır. Bir ticaret filosu ya da etkili bir donanmadan biri olmazsa öbürü de olmaz.”

Mahan’a göre kara sınırları olmayan ada devletleri çok büyük avantaja sahiptir. Karada sınırları olmayan bu devletlerin ne kara savunmasını gerektiren bir ihtiyacı ne de kara savaşlarıyla sınırları korumayı veya genişletmeyi hedef alan bir

²⁷⁴ A.g.e.,s.38-45.

²⁷⁵ Robert Downs, **Dünyayı Değiştiren Kitaplar**, s.165-180.

sorunu vardır.O halde denizci devletler coğrafi mevkii itibariyle avantajlı pozisyonadadır.

Mahan denizde kıyısı olan ülkelerin gücünü değerlendirirken kıyılardan içeriye doğru işleyen yol ağının olup olmadığına bakmak gerektiğini söylüyor ve kıyıdan geri bölgeye ulaştırma hattının verdiği kolaylık ne kadar fazla ise orada ticarî ilişkilerin gelişme şansı o derecede yüksektir.

Bir ulusun deniz gücü olarak ortaya çıkışını sağlayan diğer bir neden ise arazinin genişliğidir. Mahan'a göre "Arazinin genişliğinin anlamı km2 olarak arazi değildir. Arazi genişliğini bir ülkenin sahip olduğu deniz sahilinin uzunluğu ve doğal limanlar meydana getirir. Bir ülkenin nüfusunun deniz sahilinin genişliğine oranı önemlidir. Asıl mühim olan nüfusun genel toplamı da değildir. Deniz ve denizcilikle uğraşan insan sayısı önemlidir. Mahan nüfusun sayısal büyüklüğünden ziyade denizcilikle ve ticaretle uğraşan insan sayısı üzerinde durmuştur.

Mahan'ın görüşleri özet olarak şöyledir:

Denizler kıyıları dikkate alınmazsa uçsuz bucaksız engin bir ova gibidir. Deniz ovaları da kara ovaları gibi benzer özellikler taşır. Nasıl ki karada ovalar insanların ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılıyor, insanlar çeşitli gereksinimlerini karşılamak için köyler ve kasabalar kuruyor ve bunların ilişkisini bir yol şebekesiyle sağlıyorlarsa denizler içinde aynı durum söz konusudur. Karadaki yolları birbirine bağlayan yollar, kavşaklar, geçitler vardır. Bu merkezlerin önemine göre yolların da önemi artar bu merkezlere hâkim olabilmek için bunları çevreye bağlayan yollara, yollara da hâkim olabilmek için yolun tamamına değil önemli geçit ve kesişme noktalarına ve kavşaklara sahip olmak gerekir. Aynı durum denizler içinde geçerlidir. Bir gemi; iki nokta arasında çeşitli yollardan gidebilirse de iki nokta arasındaki mesafe rüzgâr, derinlik, geçiş hakkı gibi faktörler nedeniyle istediği gibi hareket edemez. Denizlerde etkin olmak için yolların geçtiği yerlere yakın sahil kıyıları, ada ve üslerin kontrolü gereklidir. Yani deniz yollarını, kavşak noktaları, adalar, üsler sahiller, kanallar, boğazlar ve dayanaklar kontrol eder.

Buralara hâkim olursanız rahat edersiniz. Dolayısıyla deniz yollarını kontrol etmek bu geçitleri kontrol etmektir.

Mahan'a göre kara yollarına oranla deniz yollarının daha kolay ve ucuz olması, coğrafi bakımdan birbirinden çok uzak olan ülkeleri dahi birbirine bağlaması denizlere vazgeçilmez stratejik değer kazandırmıştır.²⁷⁶

Denizlerin ticarî ve ulaştırma bakımından önemi ortadadır. Bu nedenle silâhlı gemiler için dünyanın uzak köşelerinde uygun deniz istasyonları kurmak elde tutmak gerekir. Bu fikri savunan Mahan sözlerine şöyle devam ediyor. **“Bir ulusun dehası sağlam sömürgeler kurmak yeteneğinden anlaşılır.”**²⁷⁷

Mahan'a göre kara devletleri büyük deniz gücüne sahip olamaz. Çünkü kara devletlerinin geniş kara sınırlarına sahip olması, kuvvetli bir kara ordusu beslemesini gerektirir. Bu durum ekonomi üzerine olumsuz etkide bulunarak büyük bir deniz gücünün kurulmasını engeller. Deniz gücü ile kara gücü arasındaki mücadelede bir ülkenin denizden kuşatılması ona karşı yenilmez bir kara ordusu çıkarmaktan daima daha etkili olmuştur. Mahan'a göre kara hudutları olmayan İngiltere'nin dünya hâkimiyetine gitmesi mümkündür.

Öte yandan büyük bir kara devleti olan ABD'i kuvvetli komşularının olmaması nedeniyle büyük bir kara ordusu beslemek külfetinden kurtulacağından, mevcut imkânlarıyla etkili bir deniz gücü meydana getirebilir.

Mahan deniz kuvvetlerinin hareket özgürlüğünü artırmak için Panama kanalının yapımını önermiştir.

²⁷⁶ Selçuk Sökmen “Mahan'a göre Deniz Gücü”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Nisan 1980, s.10-12.

²⁷⁷ William Reitzel Mahan'ın Denizlerin Kullanılmasıyla İlgili Görüşleri”, Çev:Tunç Erem, **Harp Akademileri Haberler Bülteni**, sayı:95,1973, s.70-79.

Ayrıca Mahan bir hükümetin başarılı politikasından onun deniz kuvvetlerine verdiği önemi anlamakta ve şöyle demektedir:

“Akıllıca ve dengeli bir şekilde yürütülen despotik yönetimler bazı devirlerde hür bir ülkede yavaş işleyen idare mekanizmasıyla yapılabilecek olandan daha büyük verimlilikte büyük bir deniz ticareti ve parlak donanma kurmuşlardır. “Mahan’ın denizcilik siyasetini teşvik eden despotik yönetimleri dahi meşru görmesi denizin olanaklarına ne derece inandığının birer delidir.

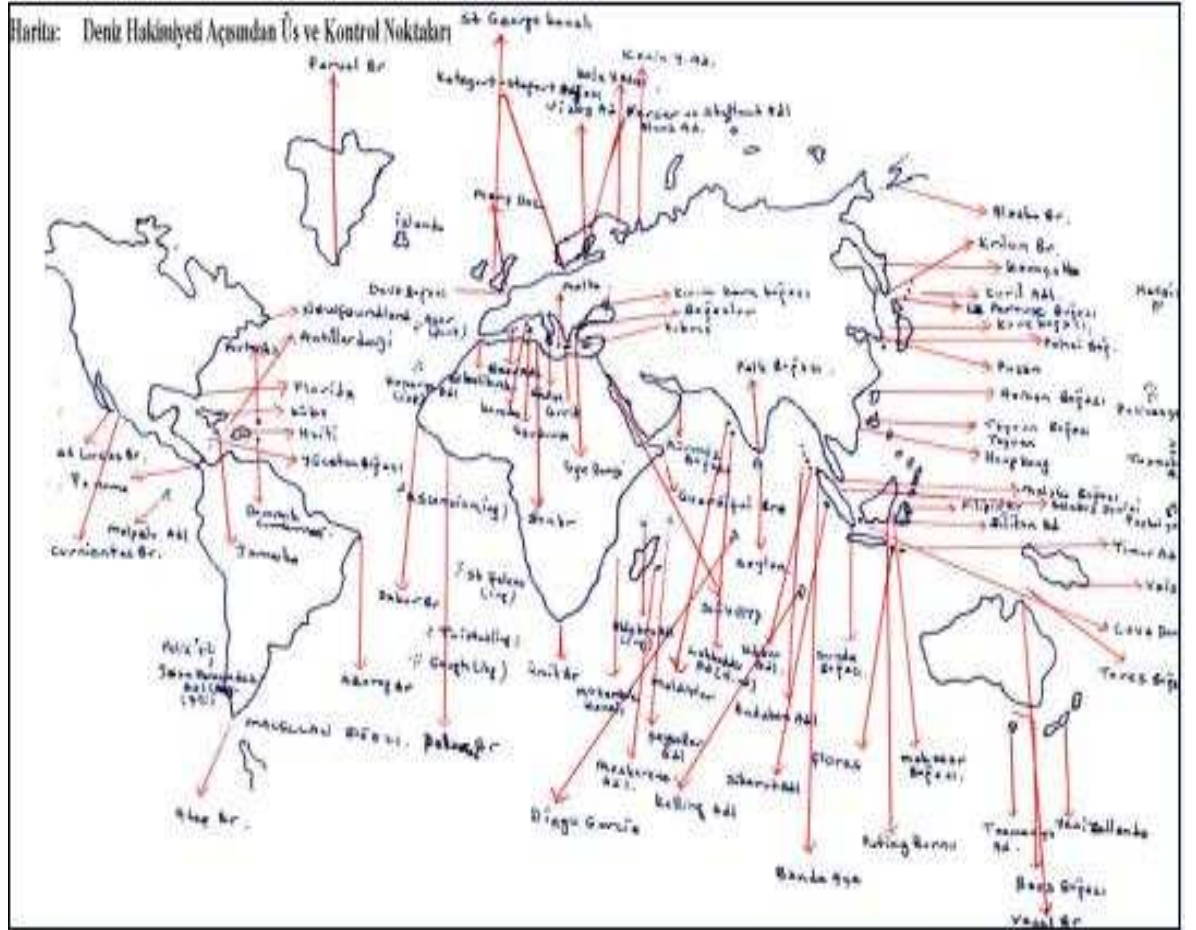
Mahan’a göre denizler ekonomik ve stratejik değer taşırlar. Denizlerin ekonomik zenginliklerinden yararlanan taraf dünyaya hâkim olacaktır. Bu olanaklardan yararlanmak için deniz aşırı birçok üslere sahip olmak gereklidir. Bunu başarmak için silâhlı bir donanma gereklidir²⁷⁸.

Aradan yüzyıl zaman geçmesine rağmen denizlerin Mahan’ın önsezisinden daha fazla imkânlar vermesi onun haklılığını göstermektedir. Deniz ulaşımı ucuzluk tonaj, taşıma kolaylıkları bakımından büyük avantajlar sağlar. Sulardaki rekabet, işletme giderleri, gemi taşımacılığı ile ilgili fiyat dalgalanmaları, teknolojik ömrünün ekonomik ömürden çok daha fazla olması, filoların büyük ticaret işletme giderleri ile karşılaşmasına sebep olur. Filo ve yolların korunması deniz ticareti taşımacılığını sağlayabilmek için liman, sığınak ve tesislerin yapılması gereklidir. Bu da çok büyük masrafları gerektirmektedir. Buna rağmen balıkçılık tekniğindeki gelişmeler, (uzak mesafelerde ve derin sularda, radar ile modern balık avcılığı, avlanan balıkları ambalajlama depolama gibi tekniklerin gelişmesi, balıkların yaşama koşullarının incelenmesi sonucu bilimsel avcılık yapılması) deniz altından kömür, petrol, uranyum gibi madenlerin çıkartılıp işletilmesi denizaltı metan gazının işletilmesi birçok sualtı canlısının sanayide kullanılması, denizlerdeki dalgalardan akıntıların çeşitli derinliklerindeki ısı farkından enerji üretilmeye başlanması, denizlerin çok büyük önem kazanmasını sağlamıştır. Teknolojideki en son gelişmeler nükleer enerji ile çalışan gemileri ortaya çıkarmıştır. Son yüzyılda deniz altının keşfi

²⁷⁸ V.Atalay, 'Strateji Kuramları Üzerine Tartışma ve Deniz Kuvvetleri **Stratejisi**'**Deniz Kuvvetleri Dergisi**, sayı:494,1976,s.4-9.

denizaltı araştırmaları ve gizleme örtüsü olarak denizlerin kullanılmasını sağlamıştır. Deniz silâhlarının vurucu gücündeki gelişmeler, anavatanı uzaktan korumayı esas alan bu doktrinin önemini daha da artırmıştır. Yeni teknolojilerin denizlerin değerini daha da arttırmıştır. Deniz aşırı üslere ve adalara sahip olan ülkeler hammadde ve pazar kolaylığı sağlamışlardır. ABD ve İngiltere'nin Mahan'ın görüşlerine büyük önem verdikleri görülmektedir. Amiral Groskow döneminde SSCB donanmaya büyük ağrlık verilmiştir.²⁷⁹

Harita 6: Deniz Hâkimiyeti Açısından Dünyanın Önemli Geçit ve Üs Noktaları

*Harita ölçeksizdir.Şematiktir.

²⁷⁹ Sergei G.Groshkov, "Savaşta ve Barışta Deniz Kuvvetleri", Deniz Kuvvetleri Dergisi Eki, cilt:93,sayı505,1979,s.3-34.

Harita 7: Deniz Hâkimiyeti Açısından Pivot Bölgeler

*Harita şematiktir. Ölçeksizdir.

5.7. JEOPOLİTİK TEORİLERİN SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ SONUNA KADAR UYGULANMASI

Mackinder 1919'da "Merkez Bölgesi Teorisini" yayınladığı zaman bütün dünyada büyük ilgi uyandırmıştı. Dikkatler merkez bölgesini elinde tutan Rusya'da toplanmıştı. Bu arada bu kuramın doğru olup olmadığı konusunda da tartışmalar başlamıştır. Teori ister doğru ister yanlış olsun tutarlı taraftarlarının ağırlığı nedeniyle savunmacı bazı önlemlerin alınmasını gerektirmiş, strateji uzmanlarının ilgisini çekmiştir.

Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği merkez bölgesini elinde tutmakla (Mackinder'e göre) avantajlı durumunu sürdürmüştür. Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'nin problemi merkez bölgeden dışarı taşımamak olmuştur.

Sovyetler Birliği'nin çevresinde oluşturulan Spykman'ın ABD hükümetlerine önerdiği güvenlik alanı ve kenar kuşak devletlerinin işbirliğini esas olan görüşleri sonucunda NATO, CENTO, SEATO gibi paktlar kurulmuştur. Paktlar ve güvenlik alanları oluşturularak bir yandan Sovyetler Birliği tehdit altına alınırken, diğer yandan mücadele Amerikan sınırlarının binlerce kilometre ötesinde sürdürülmüştür.

280

Sovyetler Birliği 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Doğu Avrupa'yı da ele geçirmiş (hatta Almanya'nın yarısı da buna dâhildir) Büyük Okyanustan batıya uzan sınırları Atlantiğe ulaşmaya sadece 250 mil kalmıştır.²⁸¹

1917'ye kadar Rus yayılma siyaseti normal emperyalist saldırma ve kaba yayılma biçimini takip ederken bu tarihten sonra ideolojik içerik kazanarak daha kapsamlı ve aktif yapı kazanmıştı. Bolşevik ihtilâlinde sonrada Merkez Bölgesinden dışarı çıkmak sıcak denizlere varmak Sovyet politikasının Çarlık döneminden beri değişmeyen ortak hedefi olmuştur. Nitekim Lenin'in Dışişleri Bakanı Vişinski şöyle demişti.

“Herhangi bir savaş gemisi Akdeniz'den Karadeniz'e geçeceği zaman Moskova'daki yönetim çarist de sosyalist de olsa boğazlardan başka bir yerden geçmeyecektir.”

Özellikle Amiral Groşkov döneminde Sovyetler Birliği donanmaya büyük ağırlık vermiş Rusya büyük bir denizci devlet haline gelmiştir. Böylece Amiral Mahan'ın İngilizlere önerdiği deniz hâkimiyeti görüşü Sovyetler tarafından da uygulanmaya çalışılmıştır. Sovyetler Birliği 1960–1980 döneminde Akdeniz'deki donanmasına üs elde edebilmek için çok çaba harcamıştır.

²⁸⁰ Osman Canberk, "Jestratejinin Geleceği", **Silâhlı Kuvvetler Dergisi**, sayı:226,1987,s.69–77.

²⁸¹ Sam Nun, "Askerî Stratejinin Yeniden Düzenlenmesi İhtiyacı", Çev:Dz.Kur.Alb.Fikri Uluç, **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, sayı:526,1984,s.3-7.

Hint Okyanusu'ndaki Sovyet donanmasına üs temin edebilmek için yapılan ideolojik devrimler özellikle Afrika'da ve Hint Okyanusuna hâkim bölgelerde Marksist hareketler büyük başarılar göstermiştir.

Sovyetler Birliği'nin Etiyopya'da, Somali'de Angola'da nüfuz kurma ve koruma çabaları kenar kuşak ülkelerini çevrelemekle birlikte Hint okyanusundaki donanmasına ikmal ve destek üsleri sağlamak fikrini taşıyordu. Sovyetler Birliği Baltık Denizinde Stageratt-Katagaratt boğazlarını kontrol etmek ve Almanya'nın batı ile bağımlı kesmek için önemli büyüklükte bir donanma bulundurmıştır. Avrupa 1990'lara kadar süren bu tehdit karşısında kendi arasındaki sorunları bir tarafa bırakıp bütünleşme çabalarına hız vermiştir. Avrupa devletleri stratejik silâhların sınırlandırılması görüşmelerinde ABD'nin kendilerini riske atacak ödünler vermesine şiddetli tepki göstermişlerdir. Ancak Sovyetler Birliği'nin iktisadî alt yapısının yetersizliği aşırı silâhlanma isteği askerî harcamaları sivil kaynaklardan aşırı şekilde kısarak finanse etmesi ekonomik sıkıntılara yol açarak dağılmasını hızlandırmıştır.

İki Almanya'nın birleşmesi peyklerin kontrolden çıkması Rus yayılcılığını önemli ölçüde frenlemiştir. Sovyetler Birliği merkez bölgesinde sıkışık kalması nedeniyle şartlara ve dünya kamuoyunun duyarlılığına bağlı kalarak sabırla bu çemberi kırmaya çalışmışsa da başaramamıştır. Geçmişteki (Soğuk Savaş döneminde) Sovyetler Birliği'nin politik çabalarını şöyle sıralayabiliriz²⁸².

1). Kenar kuşak devletlerini doğrudan ele geçirmeyi amaçlayan aktif ve pasif politikalar, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye üzerindeki Sovyet tehdidi Doğu Avrupa'nın ve Balkanların Sovyet nüfuzu altına girmesi. Vietnam ve Kore'deki sarkma hareketleri.

²⁸² Lichaël D. Salamon, "Yeni Stratejik Eşitlik Kavramları", Çev: Hikmet Falay, **Stratejik Etütler Bülteni**, Gen. Kur. ATESE Bşk.lığı yayını, sayı:64,1978,s.89-103.

2). Kenar kuşak devletlerini içten ele geçirecek yeraltı faaliyetlerini sürdürmesi ve bu konuda Sovyet ideologları “**zayıf halka teorisini**” geliştirmişlerdir.

Sovyetler Birliği kendisini çevreleyen demokratik ülkeleri birbirine bağlanmış halkalar olarak görmekte ve bu çemberi kırmak için henüz sosyal ve iktisadî dengesini kazanamamış bu ülkelerin dost sosyalist yönetimlere dönüşmesini amaçlamaktadır.

Bu çabalarını başarıya ulaştırmak için Türkiye’de, İran’da, Çin’de, İtalya’da Endonezya’da, Fransa’da ve pek çok Asya ve Afrika ülkesinde ideolojik komplo hazırlıkları yaptırmıştır.

3). Sovyetler Birliği’nin 3 üncü çabası doğrudan doğruya kenar kuşak ülkelerini çevrelemeyi amaçlayan politikalarıdır.

Angola’da Afrika’da, Endonezya’da, Meksika’da ve Küba’daki devrim hareketleri bu türden çabalardır. Böylece kenar kuşak devletlerini çevreleyen dış kuşağı ele geçirmeye çalışmıştır²⁸³.

4). 4. ncü çaba olarak deniz hâkimiyetini sağlayacak yollara ve üslere sahip olmayı amaçlayan devrim ve yayılma hareketleri olarak değerlendirilebilir.

Sovyetler birliği dünyanın birçok büyük denizlerinde kuvvetli donanmalar bulundurarak batılı devletleri birbirine bağlayan stratejik deniz yollarına el atmak için çalışmıştır. Sovyetler Birliği’nin bu çalışmalarını şöyle değerlendirebiliriz.

²⁸³ Elizabeth Kridlvalkenier, ”Sovyetler Birliği ve Üçüncü Dünya”, **Stratejik Etütler Dairesi Bülteni**, sayı:38,1973,s.39-50.

a). Hint Okyanusu'nda kuvvetli bir donanma bulundurarak Süveyş'i, Babulmendep Boğazını ve en önemlisi olarak da Hürmüz Boğazından geçen petrol yolunu tehdit ve kontrol altına almaya çalışmıştır.

b). Akdeniz'de kuvvetli bir donanma bulundurarak Akdeniz'e kıyısı olan NATO (kenar kuşak) ülkelerinin ulaştırma yollarını kesmeyi, Süveyş ve Akdeniz petrol ulaştırmasını kontrol etmeyi düşünmüştür.²⁸⁴

c). Kuzey denizinde ve Batlık denizinde çok kuvvetli donanmalar bulundurarak Batının ABD ile irtibatını kesmeye çalışmıştır.²⁸⁵

5) 5. nci bir çaba olarak Sovyetler Birliği'nin kendi sosyal ve iktisadî sistemine bağlı ülkeleri amaçları doğrultusunda kullanması sayılabilir. Küba'nın Orta Amerika ve Afrika'daki faaliyetleri Vietnam'ın Hintçinindeki ve Kamboçya'daki politikaları Sovyetler'in bu çeşit çabaları olarak değerlendirilebilir. Bu faaliyetlere paralel olarak Sovyetler Birliği büyük bir kara ülkesi olması nedeniyle karalardaki hâkimiyetini sürdürürken Vietnam ve Kuzey Kore'yi içine alan halkada Pasifiğe çıkmak için aynı zamanda kenar kuşak bölgelerinin uzak doğudaki çemberini oluşturan ülkeler üzerindeki aktivitesi zaman zaman hız kazanmıştır.

1939'da kendisini kuzeyden tehdit eden (kuvvetli bir ülkeyle işbirliği yaptığı zaman kendisine zarar vereceği endişesiyle) Finlandiya'yı tehdit unsuru olmaktan çıkarmak ve sahip olduğu üstünlüğe son vermek için harekete geçti. Kendini çevreleyen ülkelere karşı ideolojik araçlarla ya da silâhlı olarak istilâlara girişti. 2. Dünya Savaşından sonra Çin'e Komünizmi yerleştirdi. Başlangıçta komünist doktrinin özelliklerinden dolayı Çin'in Sovyet politikasının bir aracı olarak gördüyse

²⁸⁴ Ertuğrul Akman, "Sovyetler Birliği Akdeniz'de", *Strategie Survey Dergisi*, **Stratejik Etütler Bülteni**, sayı:38,1973,s.69-75.

²⁸⁵ Worth H. Bagley, "Sovyet Deniz Gücü ve Nato Stratejisi", Çev: E.Tuğ. Gen. Fahri Çeliker, **Stratejik Etütler Bülteni**, sayı:53,1976,s.69-77.

de 1960'dan sonra Çin-Sovyet çatışmasının başlaması Batılıların Çin'i de Sovyetlerin bir peyki olarak görmelerinin hatalı olduğunu ortaya çıkardı. 1970'lerden sonra Çin, Sovyetler Birliği için önemli bir tehdit unsuru haline geldi. Çin ideolojik yayılmayı prensip olarak kullanmakla birlikte o gün için yeterli ölçüde sanayileşemediği fakirlik çemberini kıramadığından dolayı sesini yükseltmemiştir. Soğuk Savaş döneminde Kara sularını 200 mile çıkarmakla henüz deniz altı kaynaklarını kontrol altına alıp kıtasını çevreleyen kenar adalarda da kontrol sağlamaya çalışmıştır.

Sovyetler Birliği Çin'i kendi politikasının bir aracı olarak kullanabilseydi. Uzak Doğu'daki Sovyet yayılması durdurulamadığı gibi bütün Güney Doğu Asya ülkeleri Sovyetler Birliği'nin eline geçmiş olacaktı.

Sovyet-Çin çatışması Çin'i de çevreleyen kenar kuşak ülkelerini bir ittifak içinde tutmayı amaçlayan klâsik ittifak görüşünü zayıflatmıştır. (Spykman'ın görüşü.)

Sovyetler Birliği bir taraftan Moğolistan ve diğer taraftan Vietnam vasıtasıyla Çin'i baskı altında tutmuştur.

Sovyetler Birliği merkez bölgesinin dışına çıkmak için en uygun ortamı Güney Asya'da bulmuş, yapılan bir ihtilâlle Afganistan'da Sovyet yanlısı bir hükümet iş başına getirilmiştir. Afganistan'ın Sovyetler tarafından işgali İran, Pakistan ve Hindistan'ı da içine alan Orta Güney Asya'yı hassaslaştırmıştı. Özellikle İran'da şahın devrilmesinden sonra iktidara gelen dini yönetim, İran-İrak çatışması bölgede spekülâtif ortam oluşturmuştur. Hindistan-Pakistan çatışması Sovyet sarkması için tehlikeli bir ortam oluşturmuşsa da, Pakistan Sovyet tehdidini anlamış yalnız başına da olsa bu tehlikeyi bertaraf etmek için yoğun çaba sarf etmişti.

1980'lerin ortasına kadar Akdeniz bölgesindeki Sovyet tehdidi Türkiye, Yunanistan ve Ortadoğu'yu içine alan kuşak üzerinde yoğunlaşmıştır. Öte yandan Türkiye'yi çevreleyen Irak, Suriye gibi ülkelerde nispeten Moskova'ya dost

yönetimlerin iş başında olması bölgede güvensizliği artırmıştır. Sovyetler Birliği Merkez Bölgenin dışına çıkmak için kenar kuşak ülkelerini dıştan kuşatacak alternatifler peşinde koşmasına rağmen bu isteğini gerçekleştirememiştir. Özellikle Nasır zamanında Mısır üzerindeki Sovyet nüfuzunun hangi boyutlara ulaştığı bilinmemektedir. Enver Sedat döneminde Mısır-Sovyet ilişkilerinin bozulması üzerine bölgedeki nüfuzunu Libya ve Cezayir'e dayandırmıştı. (Hatırlanacağı üzere Stalin Yalta Konferansı'nda Libya'yı sömürge olarak istemişti.

Sovyetler Birliği'nin merkez bölgeden çevreye doğru genişlemesi Spykman'ın kol kola zincirler şeklindeki güvenlik ittifakına ilave olarak Batıda Birleşik Avrupa Devletini, Doğuda Çin'i Güneyde Pakistan ve İran'ı içine alan 3 üncü güvenlik alanı Ortadoğu da Türkiye, Ortadoğu ülkeleri, Yunanistan ve Balkanları içine alan 4 ncü bölgesel güvenlik alanları kurularak ve topyekûn potansiyel caydırma ile durdurulmuştur²⁸⁶.

Bu nedenle Avrupa ve Çin'e dayanarak uzun mesafeli potansiyel tehdit ile Ortadoğu ve Önasya ittifak bloklarının yakın tehditleri Sovyet gücünü kabuğuna çekmeye mecbur etmiştir. Avrupa geçtiğimiz dönemde kendi bütünlüğünü sağlayacak çalışmalarda önemli ilerlemeler sağlamış, Sovyetler Birliği kabuğuna çekilmeye zorlanmıştır. SSCB Atlantiğe, Hint Okyanusuna veya Akdeniz'e nereden çıkarsa çıksın aynı kazancı elde edecekti. Ve Batılılar kaybedecekti.

Soğuk Savaş döneminde AB Türkiye'nin güçlenmesini sağlayacak hareketleri desteklemiştir. Ancak Soğuk Savaşı kazandıktan sonra tutum değişikliğine gitmişlerdir.

²⁸⁶ Michael Howard, "Stratejinin Unutulan Boyutları", **Harp Akademileri, Strateji Üzerine Özel sayı:2**, s.13–25.

6. BÖLÜM

6.KUVVETLER BÖLGESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

6.1.PİVOT BÖLGE

Dünya hâkimiyeti yarışında güç merkezi meydana getirecek araçlara sahip bölgeye denir. Diğer bir tanımla güç mücadelesini başarıyla yürütmek için coğrafi mevkii, kaynak ve kapasitesiyle büyük devlet olma niteliklerini kazandıran bölgeye denir.²⁸⁷

Geleceğe yönelik olarak bir pivot bölge seçebilmek için tarih boyunca dünya devleti veya hegemon devlet olma özelliği göstermiş ulusların kurulduğu alanlar araştırılmalıdır.

Geçmiş yüzyıllarda büyük dünya devletleri nerelerde kurulmuş, (bugünkü süper devletler) bu devletler hangi nedenlere dayanarak bu niteliği elde etmişlerdir? Bu işi başaramamış olan milletler hangi noktalarda başarısızlığa uğramışlardır? Büyük devlet olma vasıflarını daha sonra neden ve nasıl kaybetmişlerdir? Bu konuların derinlemesine incelenmesi ve araştırılması gereklidir. Bugün eskiden gelen alışkanlıkla büyük devletlerin kurulduğu alanları PİVOT bölge olarak değerlendirmekteyiz. Büyük devletlerin genellikle eski dünyanın merkez bölgelerinde ortaya çıkışı tesadüf sayılabilir mi? gibi Mackinder'in Heartland teorisinde ifade ettiği gibi bu durum coğrafyanın emredici tesirine mi dayanmaktadır? Günümüzde ABD'nin Ortadoğudaki kuvvetlerinin adının merkez kuvvetleri komutanlığı olması tesadüfî midir?

Orta çağların sonlarında kurulan Moğollar ve Timur Devleti Hunluların faaliyet gösterdiği coğrafi bölgelerde kurulmuş ve etrafındaki halklara üstünlük

²⁸⁷ Tümertekin,a.g.e,s.139-143.

sağlayarak büyük ölçüde bir dünya devleti olmuştur. Tarihi açıdan değerlendirildiğinde Orta Asya'da kurulan devletlerin iyi bir organizasyonla Uzak Doğu'dan, Doğu Avrupa'ya, Doğu Avrupa'dan Ortadoğu'ya kadar olan alanlarda üstünlük sağladıkları görülmektedir.

Akdeniz havalisine hâkim olan devletler ise Anadolu üzerinden İran'a kadar geçmişler sınırlı ölçüde dünya hâkimiyeti veya bölge hâkimiyeti sağlamışlardır. Nitekim Romalılar İran'a ve Orta Asya'ya el atamadıkları için Asya içlerine fazla giremediler. Büyük İskender Anadolu üzerinden İran'a el atmasına rağmen İç Asya'ya yönelik mücadelede Orta Asya Türklerini kontrol edememesi ve Keşmir üzerinden Hindistan'a inememesi yüzünden küresel çapta cihangir olamamıştır.

Orta Asya'dan çevreye yönelik istilâ hareketleri genel olarak Ortadoğu ve Doğu Avrupa istikametine yönelik olmuştur. Çin asırlarca yoğun nüfusu devasa coğrafyası nedeniyle istilâcılar için çekici bir bölge olmamıştır. Soğuk Savaş döneminde aynı bölgede bulunan Sovyetler Birliği de genişleme yönünü aynı istikametlerde sürdürmek istemiştir. Dünya tarihindeki bütün büyük mücadelelerin yönü Anadolu, Orta ve Doğu Avrupa, Akdeniz çevresi İran ve İç Asya'da sürmüştür. Tarihte dünya hâkimiyetini Hun'lar, Moğollar ve Timur Devleti gerçekleştirmiştir. İskender, İslâm İmparatorluğu (Emevi ve Abbasiler), Romalılar ve Osmanlılar büyük ölçüde bölgesel güç olmuşlar. Ancak dünya hâkimiyetine ulaşamamışlardır. Yakın çağlarda İngilizler deniz gücüne dayanarak bir dünya imparatorluğu kurmuşlarsa da işgal ettikleri bölgelerde nüfus üstünlüğü sağlayamamışlar onun yerine sömürgeciliği tercih etmişlerdir. Osmanlılar İç Asya'da kontrol kuramadıkları için dünya hâkimiyetini gerçekleştiremediler. Osmanlıların genişlemesinde İran faktörü olumsuz yönde çok etkili rol oynamıştır. Batıya doğru genişlediği dönemlerde İran Doğu Anadolu'yu işgal ederek batıya yönelik Osmanlı ilerlemesinin hızını kesmiş ayrıca Osmanlıların İç Asya ile de irtibatını kopartmıştır. Ayrıca dini yayma motifi Osmanlı'yı daha çok batıya yöneltmiş İran'la rekabet tali rol oynamıştır.

Her devirde farklı bölgelerde güç merkezleri ortaya çıkmıştır. Güç merkezleri yer değiştirmesine rağmen Doğu Anadolu, Kafkaslar ve Azerbaycan Horasan

bölgesi eski dünyanın geçiş kapısı olmuştur. Bir bölgede güç merkezinin ortaya çıkması için iki unsura ihtiyaç vardır. Organize olmuş yeterli nüfus, günün ihtiyaçlarına cevap verecek teknik ve ideolojik yetenek ve bu tekniği destekleyecek kaynaklar ve de organizasyonu gerçekleştirecek ulusal irade olmalıdır.

Coğrafyanın sağladığı avantaj büyük devlet olma koşullarını sağlayacak olanaklara sahipse güç ögesi başka bölgelerde de ortaya çıkmaktadır. Nitekim günümüzde Amerika kıtasında ABD güç merkezi olarak varlığını sürdürmektedir. Brezilya, Meksika gibi devletlerde ileride büyük güç olarak ortaya çıkabilecek elverişli kaynaklara sahiptir. .

6.1.1. Tarihi Açıdan Pivot Bölge

İlk ve orta çağlarda kurulan büyük devletler; Türklerin kurduğu Hun Devleti (Doğu ve Batı), Moğollar, Roma İmparatorluğu, Timur'un kurduğu Timur Devleti, Çin, Emevi ve Abbasilerin kurduğu İslâm İmparatorluğu o devirlerde süper devlet sayılıyorlardı. İlk ve Ortaçağlarda bilinen dünya; Asya, Avrupa ve Afrika'nın kuzey kıyılarından oluşuyordu. Bilinen dünyanın yüzölçümü global olarak 60_70 milyon km²'lik bir alanı kapsıyordu. Kuzey ve Batı Avrupa seyrek nüfuslu soğuk iklime haiz bir coğrafi alandı. İç Afrika ise balta girmemiş sık ormanlardan müteşekkildi, sadece kuzey tarafı biliniyordu.

Hun'lar Ortaasya'da, bugünkü Çin'in, Moğolistan'ın bulunduğu alanlar ile birlikte Batı Asya'da devlet kurmuşlardır. O devirde dünya hâkimiyetini gerçekleştirmek için Batı Hunlar Roma İmparatorluğu ile savaşmış fakat Akdeniz Bölgesi'nde uzun vadeli kontrol kuramamışlardır. Saman alevi gibi parlamış ve sönmüşlerdir. Hun'lar rakipleri olan Çin ve Roma İmparatorluğunu kontrol edemedikleri için dünya hâkimiyetini gerçekleştirememişlerdir. Fakat o devirde büyük devlet kurmayı başardılar. Hun'ların dünya hâkimiyeti kuramamalarının nedenleri şöyle sıralanabilir.

1. Yaşadıkları bölgelerde nüfus çoğunluğu oluşturamadılar. Dağıldılar ve yayıldıkları (işgal ettikleri) coğrafî alanlarda kontrol sağlayamadılar. Bu durum sabun köpüğü gibi yayılıp ve kısa sürede sönmelerine neden oldu.

2. Urallar bölgesi üsleriyle irtibatını kesti. Doğu ve Batı Hunlar birbirinden ayrıldılar. Avrupa'ya gelen Hun'lar bugünkü Macaristan'da bir koloni biçiminde tutunabildiler.

Romalılar: İlk ve Ortaçağlar boyunca Akdeniz'i bir iç deniz haline getirdiler. Yalnız Akdeniz Bölgesi'ne hâkim olmaları dünya hâkimiyetini gerçekleştirmelerine yetmedi. Asya-Avrupa kıyı şeridi hariç dil ve din bütünlüğünü de sağlayamadılar. Genel olarak Güney Avrupa ve Kuzey Afrika kıyılarında askerî üstünlük sağladılar. Doğu Avrupa'ya ve İran'a hâkim olamadılar. Hükümranlık alanlarındaki dinleri kontrol edemediler. Hıristiyanlığın ortaya çıkması Roma'nın ideolojik ve teşkilât yapısını değiştirdi ayrıca en kuvvetli zamanlarında. Orta Asya ve Çin'e ulaşamadılar bu alanlar tamamen kontrolleri dışında kaldı. Bu nedenle Roma İmparatorluğunun küresel çapta dünya hâkimiyetini gerçekleştirdiği söylenemez.

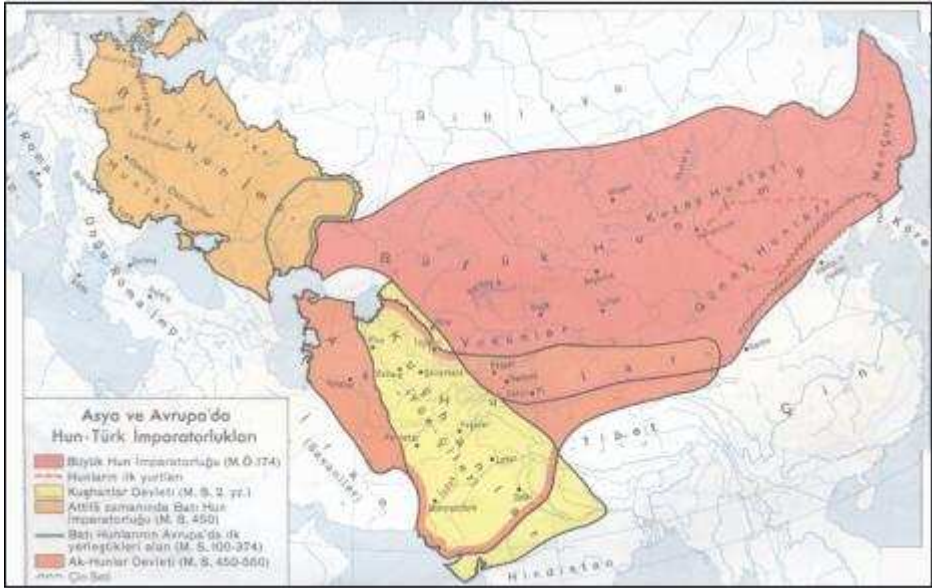
Romalılardan daha önceki devirde Makedonya'da ortaya çıkan Büyük İskender'inde Romalıların faaliyet gösterdiği coğrafî alanlarda büyük devlet kurduğu görülmektedir. İskender de Ön Asya'ya, İran'a el attı Orta Asya'ya yöneldi ise de Orta Asya ve Hindistan'da hâkimiyet kuramadığından dolayı dünya hâkimiyetini gerçekleştiremedi.

Harita 8: İlk Çağda Pivot Bölge (Romalılar)

Kaynak: Faik Reşit ONAT, **Tarih Atlası**, Kanaat Yayınları, İstanbul, 1991, S. 15.

Harita: 9 İlkçağ'da Ortaasya

Kaynak: A.g.e, s.9.

Moğollar: Orta Asya ve Çin dâhil bütün Orta ve Doğu Asya'da hâkim oldular. Avrupa, özellikle Doğu Avrupa'da üstünlük ve kontrol sağladılar. Anadolu'ya hâkim oldular, fakat Afrika'ya inemediler. Nüfus azlığı ve üslerden aşırı uzaklaşma yüzünden kuvvetler arasındaki irtibat koptu. Cengiz'in ölümünden sonra devletin

6.1.2. Kaynaklar Açısından

Bugünkü sanayinin ve insan ihtiyaçlarının vazgeçilmez hammaddeleri göz önüne alınarak saptanacak pivot bölge için stratejik hammadde olarak “Demir, kömür, petrol, uranyum, pamuk ve buğday, pirinç” gibi maddeler ve bu maddelerin yetiştirildiği ve çıkartıldığı alanlar sayılabilir. Bu kaynaklara dayanan kuvvetler bölgesi değerlendirmesi şöyle olmaktadır.

Anadolu, İran, Ortadoğu, Ukrayna, Balkanlar, Türkistan (Doğu ve Batı), Pakistan ve Afganistan'ı içine alan coğrafya pivot bölge olarak görülmektedir.

Dünyanın bütün petrollerinin, demirinin, kömürün, uranyumun ve pamuğun yarısından fazlası bu bölgede halen elde edilmekte ya da elde edilecek rezervlere sahiptir.

2'nci Bölge Kuzey Amerika'nın orta kesimidir. ABD kendi kendine yeterliliğini sağlayacak kaynaklara sahiptir.

3'ncü Bölge Avrupa bölgesidir.4.Bölge Güneydoğu Asya ve Çin sırasıyla Güney Amerika'nın kuzeydoğu ve batısı, 5. Hindistan 6.Güney Afrika pivot bölge olarak sayılabilir.

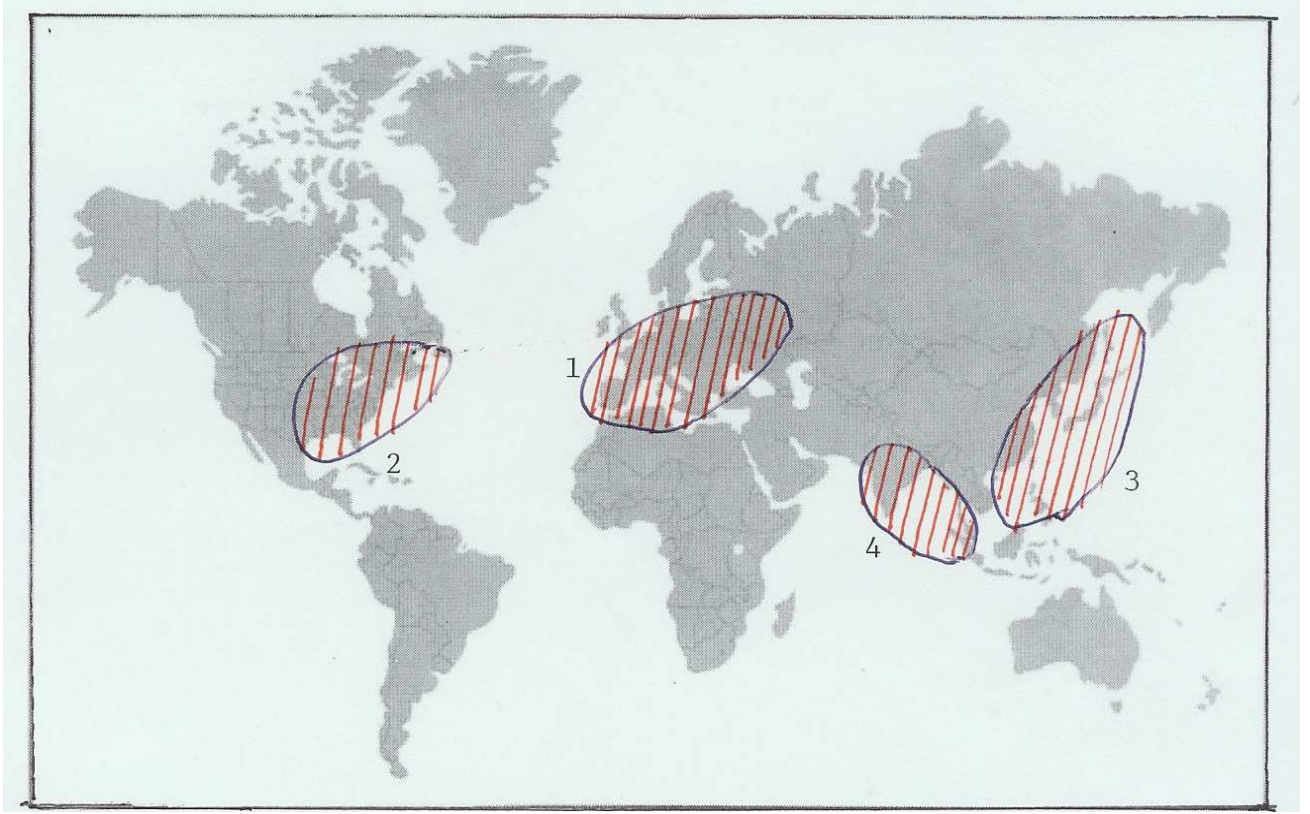
Dünya hâkimiyeti için önemli kapasiteye sahip olan 1. 3. ve 4. bölgede politik birlik yoktur. 2. bölgede politik birlik ve ABD'nin üstünlüğü olduğundan günümüzden büyük kitlevî hammadde ve sanayi üretim bu bölgede gerçekleştirilmektedir. Bu nedenle kuvvet merkezi olarak 2. bölge üstünlüğü elinde bulundurmaktadır.

6.1.3. Sanayi Açısından

Sanayi ve endüstriyel seviye esas alınır; soğuk savaş döneminde 1.bölge Avrupa bölgesidir. Dünyanın en büyük üretim merkezleri bu bölgededir. 2. pivot

bölge Kuzey Amerika'nın doğusudur. 3. pivot bölge Çin ve Japonya'yı alan Doğu Asya bölgesidir.

Harita 13: Sanayi Açısından Pivot Bölgeler

*Harita şematiktir. Ölçeksizdir.

Birinci pivot bölge politik bölünmeden dolayı (Batı-Doğu, Batı da kendi arasında bölünmüştür.) Kuvvet bölgesi olma niteliğinde değildir. Bu durumda en büyük pivot bölge olarak Amerikan bölgesi kabul edilmektedir. (Homojen bir birlik olması sebebiyle.)

Avrupa devletleri politik birliğe gidemedikleri sürece "Avrupa" kuvvet bölgesi olarak değerlendirilmeyecektir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyet tehlikesi ve kaynak yetersizliği yüzünden, Avrupa devletleri tek bir devlet (Avrupa Birleşik Devletleri) kurma çabasına yönelmişlerdi. Bunun için ekonomik işbirliği (Ortak Pazar) ideolojide birlik için sosyal demokrasi, siyasal birliği gerçekleştirmek için Avrupa Konseyi ve Avrupa Parlamentosu kurulmuştur. Günümüzde birlik Avrupa Birliği adını almıştır.

6.1.4. Nüfus ve Güç Merkezi Bakımından

Alman jeopolitikçi Frederich Ratzel devletin en kısa tanımı olarak **bir parça insan, bir parça toprak (ein stück Boden, ein stück menschen)** deyimini kullanmıştır. Ulusal güce etki eden önemli faktörlerden biri nüfus faktörüdür. Günümüzde dünya nüfusu 6 milyara ulaşmıştır. Nüfus sayısı ve niteliği, demografik yapıyla değer kazanmaktadır. Genellikle büyük GSMH'ya sahip ülkelerde nüfus da büyüktür. Genelde dünya politikasında söz sahibi devletlerin nüfusu (ABD, SSCB, Çin'de) 250 milyonun üstündedir. 250 milyon nüfus dünya nüfusunun yaklaşık 1/20'sine eşdeğerdir. Günümüzde nüfusun ekonomik ve sosyal güç ifade edebilmesi için okuma yazma oranı yüksek, teknik yetenekleri ileri, bilimsel ve teknik alanlarda çalışan (bilimsel araştırma yapan) sayının büyük olması gereklidir. Ayrıca global nüfusun ulusal politikayı desteklemede ortak bir bilinç taşıması zorunludur. Nüfusun yaşlara göre dağılımı (çalışabilirlik açısından), ortalama ömür, evlilik oranları, toplumda akrabalık hisleri, aileye bağlılık, etnik azınlık sorunları sosyal gücü etkilemektedir. Etnik unsurlar belli ulusal azınlık statüsüyle de olsa bir ülkenin GSMH'na çalışarak katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle nüfus homojen bir yapılanmayı göstermese dahi ekonomik gücü dolayısıyla askerî gücü etkilemektedir. Günümüzde salt nüfus çoğunluğuna dayanarak 4 büyük pivot bölge seçebiliriz. 1 numaralı bölge Çin, Hindistan ve Güneydoğu Asya'yı içine almakta yaklaşık dünya nüfusunun yarısı burada yaşamaktadır. (yaklaşık karaların 1/10'unu kapsamaktadır.) 2 numaralı bölge Anadolu Akdeniz sahilleri ve Avrupa'yı kapsayan bölgedir. Yaklaşık dünya nüfusunun 1/5 buralarda yaşamaktadır. Dünya yüzölçümünün, karaların 1/10'unu kapsamaktadır.

Üçüncü yoğun bölge kuzey Amerika'nın doğu sahilleridir. Dünya nüfusunun 1/50'si yaşamaktadır.

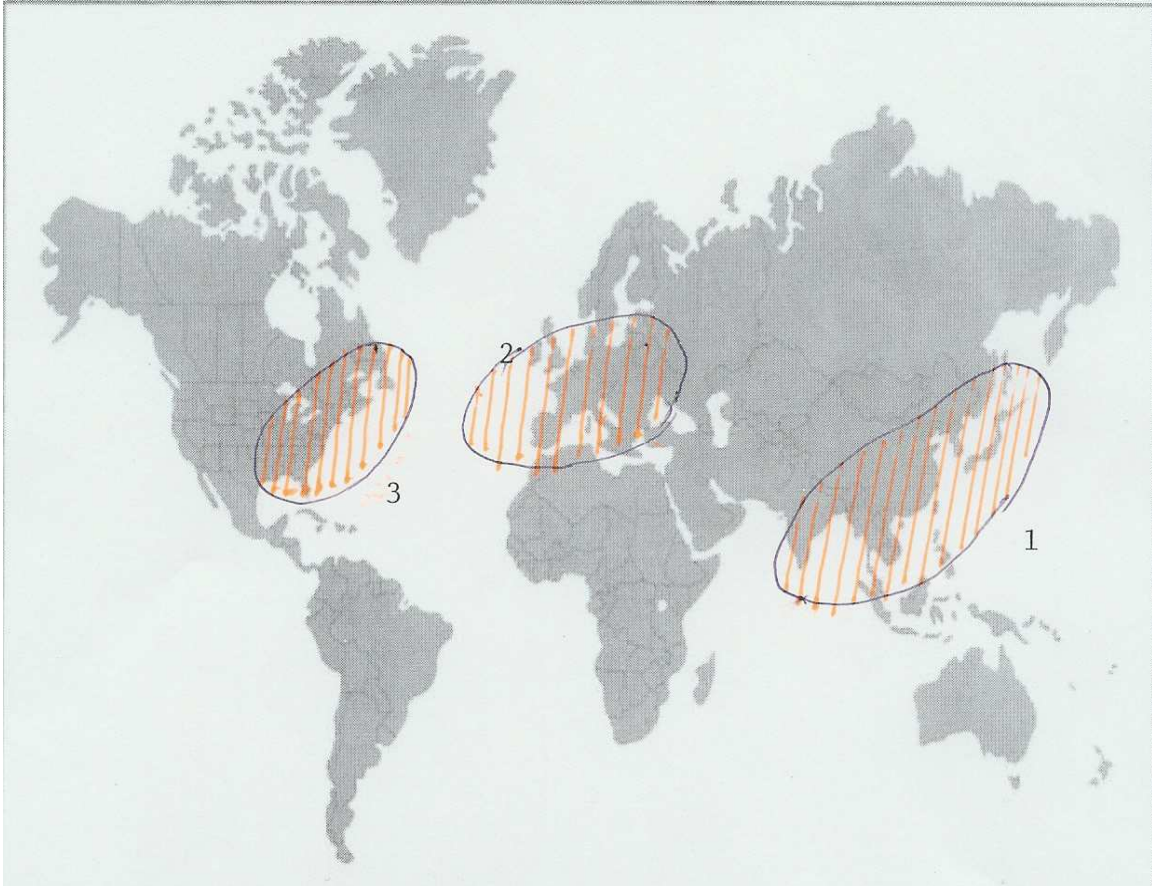
Dördüncü bölge olarak pek önemli olmamakla birlikte Afrika'nın altın kıyısı sahilleri sayılabilir.

Nüfusa göre kuvvetler bölgesi tespit ettiğimizde önem sırası şöyle olmaktadır. Haritada önem sırası: Uzakdoğu, Akdeniz çevresi ve Amerikanın doğu kıyıları 1.2.3, olarak numaralandırılmıştır.

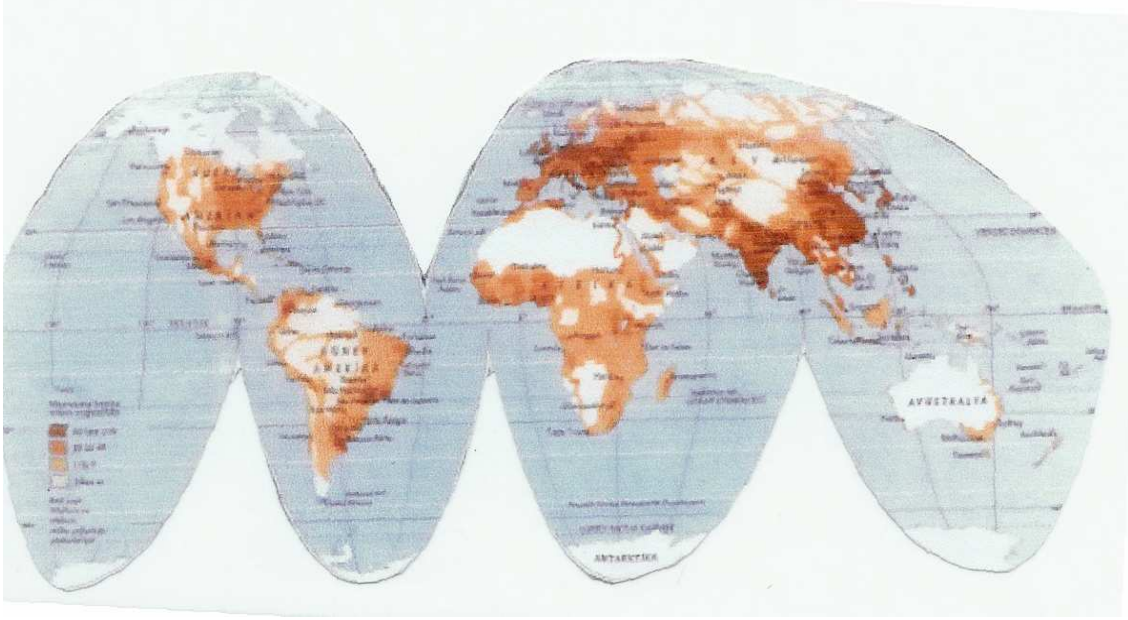
Nüfusa göre tahmin edilecek kuvvetler bölgesi (Pivot bölge) incelemesi ile hali hazır dünya gücünün odaklaştığı alanlar benzerlik göstermektedir.

Günümüzde kuvvet merkezleri önce 2 ve 3 numaralı sonra 1 ve numaralı bölgelerde ortaya çıkmıştır. Yeterli homojen nüfus olmadan güç merkezi meydana gelemez. 1 ve 2 numaralı bölgelerde siyasal ve etnik bölünmeler çok derin olduğundan güç merkezi 3 numaralı bölgede ortaya çıkmıştır.

Harita 14:Nüfus Açısından Yoğun Bölgeler

Harita 15: Dünya’da Nüfus Yoğunluğu

6.1.5. Ulusların Yeryüzündeki Dağılışı

Ulusların dünya üzerinde coğrafi bölgelere dağılışına dikkat edilirse en önemli coğrafi bölgelerin Türkler tarafından iskân edildiği görülür. Orta Asya Türklerinin uzun süre SSCB içinde yaşaması etnik ayrılık sorununu ortaya çıkartmış, İslâmiyet din olarak zayıflamıştır. Türkler arasında coğrafi, ideolojik ve politik bütünlük kurulursa dünyadaki kuvvet dengeleri değişebilir.

Dünyada ikinci önemli bölgeleri ise İngiliz kökenli uluslar işgal ederler. Ama yenedünya ile eski dünyanın mesafesinin uzak oluşu İngilizlerin bütün dünyaya dağılımı bu üstünlüğü zayıflatmaktadır. Bu nedenle Arapların yerleştiği bölgeler ikinci derecede stratejik değerlidir. Dördüncü kuvvetli bölge Çin bölgesidir. Batı Avrupa’da halen politik birlik kurulamamıştır. Sovyet tehlikesinin ortadan kalmasından sonra 19. asırdaki Alman, Fransız, İngiliz rekabeti yeniden başlayabilir. Demografik gerilemeye paralel olarak Avrupa ekonomik üstünlüğünü kaybetmeye başlayabilir. Araplar kendi aralarında politik birlik kurmayı sağlayabilirlerse dünya dengelerinde önemli bir yer işgal edebilirler. Hindistan’ın homojen bütünlüğü olmasına rağmen, güç merkezi olarak ortaya çıkması sanayileşmesine (Sihler, Hindular, Müslümanlar) ulusal birliğini sağlamasına bağlıdır.

6.1.6. Deniz Hâkimiyeti Açısından Pivot Bölgeler ve Noktalar:

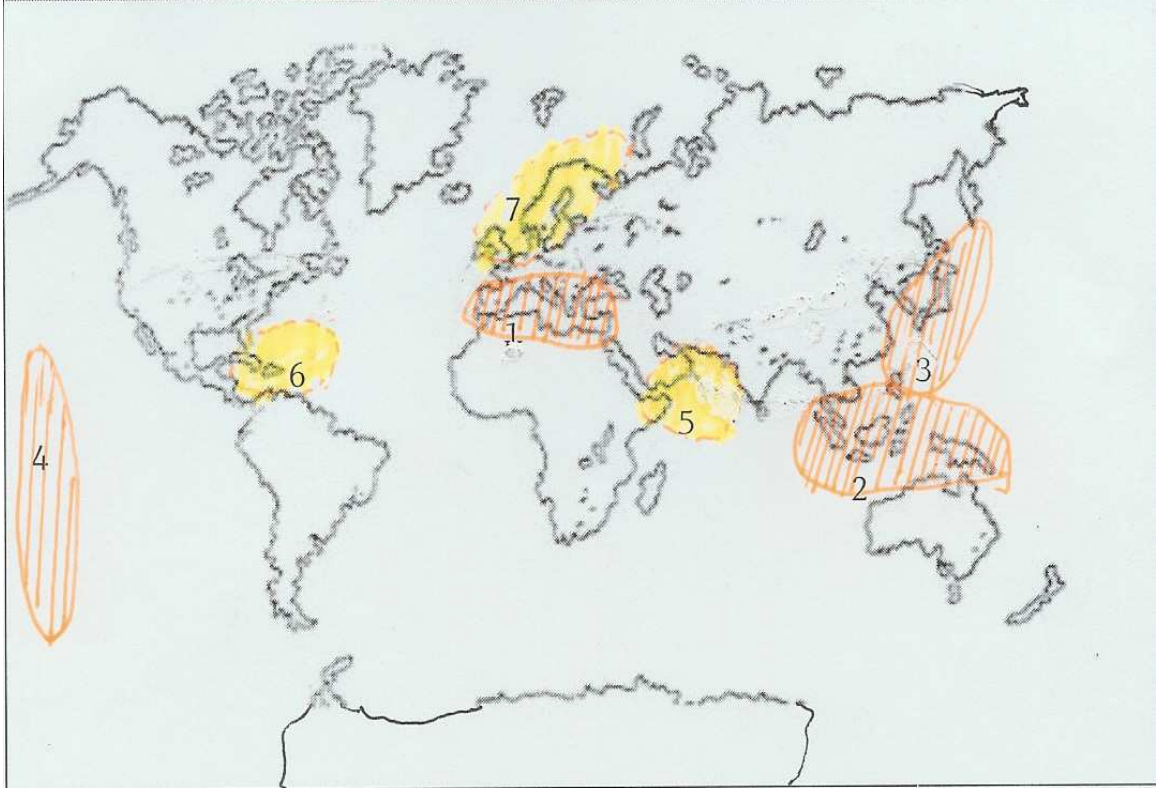
Deniz egemenliği ister ticari ister askerî amaçlı olsun, deniz ulaştırmasının kontrol edilmesinden başka bir mana ifade etmemektedir.²⁸⁸

HARİTA 7'de Deniz Hâkimiyeti Açısından Pivot Bölgeler şematik olarak gösterilmiştir.

1. Havai Adaları, Berring Boğazı,
2. Fiji Adaları, Fransa,
3. Yeni Kaledonya, Ateş Burnu
4. Manş, Kanarya Adaları,
5. Fareor ve Shetland Adaları, Stagerat ve Kattegat geçidi. (Büyük Belt Küçük Belt Boğazları)
6. Sardunya ve Belear Adaları, Cebelitarık Boğazı,
7. Sicilya ve Malta, Bon Burnu,
8. Kıbrıs,
9. Süveyş,
10. Babülmendep Boğazı,
10. Rozambik Kanalı,
11. Ümit Burnu
12. Berring
13. Kuril Boğazı
14. Formoza
15. Seylan
16. Filipinler
17. Malaga Boğazı
18. Malûk Adaları
19. Timur Denizi
20. Cakarta boğazı
21. Benda Denizi
22. Bass Boğazı

²⁸⁸ Erdoğan Dümen, "Nükleer Çağda Deniz Stratejisi", **Silâhlı Kuvvetler Dergisi**, sayı:291,1984,s.40.

Harita 16: Deniz Hâkimiyeti Açısından Pivot Bölge ve Noktalar

*Harita ölçeksizdir.Şematiktir

6.1.7. Deniz Hâkimiyeti İçin Pivot Sahalar

Deniz hâkimiyetini sağlamak için yolları kontrol eden kanal ve adaların en önemlilerinden; Süveyş, Cebelitarık, Panama, Babülmendep, Türk boğazları, Hürmüz, Kategat geçidi ve Malaka boğazları “pivot bölge” sayılabilir.

Deniz hâkimiyeti²⁸⁹ için 4 ana bölge saymak mümkündür:

Birinci bölge Akdeniz, havalisi, ikinci bölge Hürmüz ve Babülmendep Boğazı (önasya) (Basra Bölgesi),üçüncü bölge uzak doğu adalar çemberi, dördüncü bölge Büyük okyanusta bulunan Güney Kuzey istikametinde uzanan adalar zinciridir. 1. bölge Türk Boğazlarını, Kırım Boğazı, Süveyş Boğazı,KıbrısMalta,Sicilya Adaları, Bon Burnu, Sardunya, Korsika ve Balear Adaları ile birlikte Cebeli Tarık Boğazı ve Kanarya adalarını içine alır.

²⁸⁹ James Eberle,“Deniz Stratejisi” **Harp Akademisi Bülteni**, sayı:157,s.53–65.

1. Bölge: Karadeniz Akdeniz şeridindeki ülkelerin ulaştırma ve ticaretinin geçtiği havzadır. Batı Avrupa'ya yapılan petrol sevkiyatı bu bölgeden geçer.

2. Bölge: Ortadoğu'dan uzakdoğu, Amerika kıtası ve Batı Avrupa'ya giden petrol yollarının geçtiği bölgedir.

3. bölge: Uzak doğunun sanayileşmiş ülkelerinin ticaret ve ulaştırmasını kontrol eden adalar zinciridir.

4. bölge: Uzak doğuyu ve Amerika kıtasını birbirine bağlayan hattır.

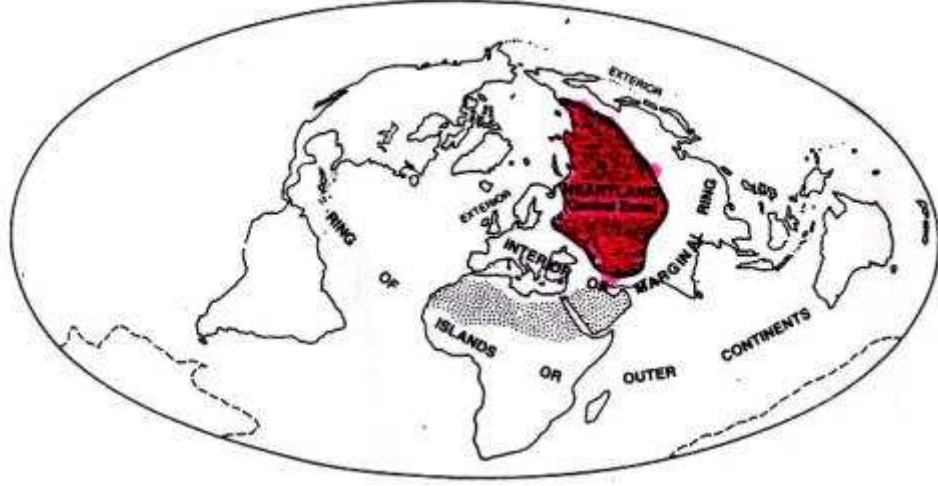
6.1.8. Kara Hâkimiyeti Açısından Pivot Bölgeler

Mackinder, 1919'da yayınladığı makalede dünya hâkimiyetine ulaşmak için pivot (heartland) bölge olarak Uralların doğusunda kalan Asya'yı saptamıştır.

1943'de ise Uralların batısı ve Balkanları da pivot bölge içerisine dahil etmiştir.

Mackinder'in pivot bölge olarak (veya bölgesi oluşturmak için) tespit ettiği ölçütler baz alındığında ve kendisinin 1943'de saptadığı bölge dünya hâkimiyetine varmak için yeterli değildir. Çünkü doğu, batı, kuzey ve güney ulaştırma hatları ve geçiş noktaları üzerinde bulunan Anadolu, Ortadoğu ve İran ve Afganistan (heartland) kalpgâha dâhil edilmemiştir.

Harita: 17: Mackinder'in Merkez Bölgesinin Görünümü

***Harita şematiktir.Ölçeksizdir.**

Mackinder Pivot bölgesi, daha çok kaynak zenginliğine istinaden seçmiş olmasına rağmen Ortadoğu gibi doğal zenginliğe ve stratejik hammadde kaynakları olan önemli geçiş yollarını üzerinde barındıran hayati öneme haiz bu bölgeyi kalpgâha dâhil etmemesi hatalıdır.

Nitekim Sovyetler Birliği Mackinder'in saptadığı bölgeyi tamamen kontrol etmesine rağmen dünya hâkimiyetine gidememiştir. Çünkü Türkiye, Balkanlar, İran, Afganistan duvarını yarıp güneye sarkamamıştır. O halde Mackinder'in tespit ettiği pivot bölge dünya hâkimiyeti bakımından yetersizdir. Olaya tarihî açıdan bakıldığında Moğollar ve Timur'un dünya hâkimiyetine Ortadoğu'ya hâkim olduktan sonra ulaşmış oldukları görülür.

Bu nedenle pivot bölgeye Ortadoğu'nun da dahil edilmesi gereklidir.

Hülasa, tarih boyunca kuvvet bölgeleri incelendiğinde şu sonuçlara varılmıştır. Dünyada büyük devletler daima Orta Asya, Anadolu ve Akdeniz Bölgesi'nden doğmuştur. Kaynaklara ve diğer unsurlara göre yaptığımız tahminlere

göre günümüzde genel olarak bu bölgelerin önemlerinden bir şey yitirmediğini ortaya koymaktadır.²⁹⁰

Tarih boyunca güç bölgelerinin ortaya çıkışı önemli iki temele dayanmaktadır. Birincisi teknik ve bilimsel seviyenin ileriliği ikincisi kaynakların (insan, malzeme, hammadde ve doğanın verdikleri) bolluğu bunu işleyecek beşeri unsurun teşkilâtlanmasıdır. Bugün Amerika ve Rusya'nın gücü kaynakların bol ve tekniğin ileri olmasından kıtasal bir alana hükmetmelerinden ileri gelmektedir.

Amerika kıtası dünyanın toplam karalarının ¼'ünü meydana getirmektedir. Eski dünyadan oldukça uzaktadır. Bu yüzden pivot bölge olarak kabul edilebilmesi için bu bölgenin devletleri denizlerde tam bir hâkimiyet sağlamaları gerekir. Aksi takdirde eski dünyanın sorunlarına aktif olarak katılamazlar. Dünyaya yayılmış üsleri koruyamazlar, dünyanın her yerine müdahale ederek kapasiteye sahip olamazlar ve stratejik üstünlüğünü sürdüremezler. Bu nedenle ABD karacı bir devlet olduğu kadar denizci bir devlet haline gelmek için çok çalışmıştır.

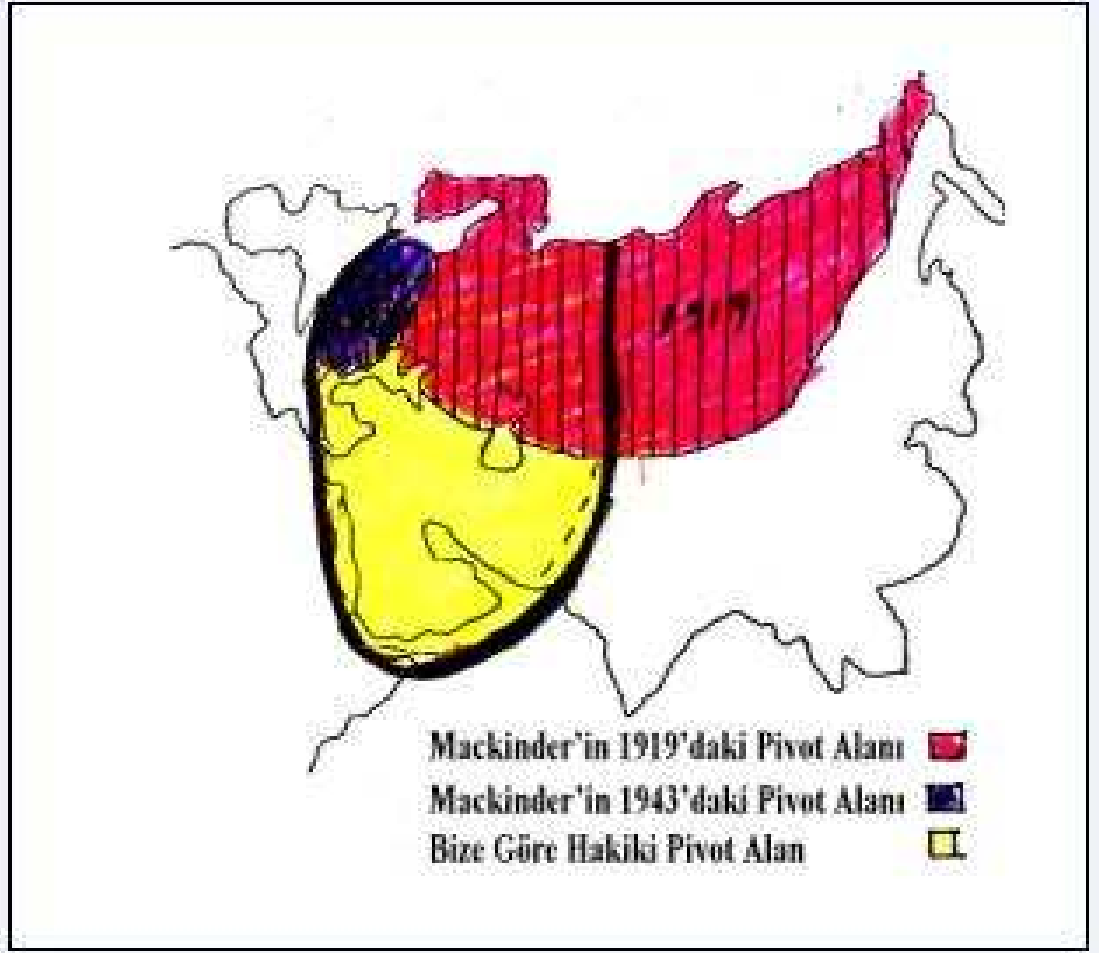
Dünya adasında (eski dünyada) ortaya çıkacak asal bir güç denizlerde üstünlük sağladığı takdirde Amerika kıtası tamamen tali bir rol oynamak durumunda kalabilir.

Sovyetler Birliği'nin bloklar arası rekabette üstünlüğünü sürdürmesi askerî ve ekonomik gücünü korumasına ve ekonomik ve teknolojik ilerlemesinin devamına bağlı olmuştur.

Nitekim doğu-batı rekabetinde SSCB'nin nefesi kesilince yarıştan çekilmiş dünya tek kutuplu hale gelmiştir. Günümüzde dünya çok kutuplu yönde ilerlemektedir.

²⁹⁰ Robert Legvold, "Stratejik Doktrin ve Salt, Sovyet ve Amerikan Görüşleri", Çev: KKK. lığı Talim ve Yayın Kurulu Tercüme Şubesi, KKK Dergisi, Sayı:60,1980,s57-84.

Harita 18: Günümüzde Pivot Bölge

*Harita şematiktir. Ölçeksizdir.

7. BÖLÜM

7. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE BLOKLARIN STRATEJİK YAKLAŞIMLARI

7.1. AMERİKAN ASKERİ STRATEJİSİ

Amerika'nın II. Dünya Savaşı'ndan beri uyguladığı askerî strateji²⁹¹ 8 dönem olarak incelenebilir. 1'nci devre 1945-1947, 2'nci devre 1947-1952, 3'ncü devre 1953-1956, 4'ncü devre 1957-1960, 5'nci devre 1960-1964, 6'ncı devre 1965-1971, 7'nci devre 1972-1980, 8'nci devre 1981 ve günümüze uzanan süresidir.²⁹²

Birinci Devre 1945–1947: Eisenhower “kara, hava ve deniz kuvvetlerinin ayrı ayrı savaştığı eski harpler artık gerilerde kaldı. Bundan böyle zaferi üç kuvvetin işbirliği sağlayacaktır, diyordu. Bu devrede iki fikir ileriye sürülmüştür. Atom bombası yeteri kadar denenmemiştir. Elde az sayıda bu silâhtan vardır. Bu nedenle konvansiyonel silâh üstünlüğüne sahip olan Sovyetler Birliği karşısında bir denge sağlanamaz. Bu dengenin Amerika lehine sağlanması için, klâsik silâhlara önem verilmelidir. İkinci fikre göre bu defaki savaşın kaderini yalnız başına Atom bombası tayin edecektir. ABD bu gücüne dayanarak bütün dünyaya kendi stratejisini kabul ettirebilecektir.

İkinci inanç kamuoyunda daha fazla etki taşıdığından Amerika Genelkurmay Başkanlığı çelişkiye düştü ve açık bir strateji geliştirilmedi. Ayrıca halk barış ekonomisine hızlı geçiş istiyordu. SSCB müttefik sayılıyordu. Batı Avrupa harbin yaralarını sarmaya çalışıyordu. 10–14 Ocak 1946'da Truman “dünyanın en kuvvetli devleti olarak üzerimize düşen sorumluluktan kaçınamayız, uluslararası olayların

²⁹¹ Early, **a.g.e.**, Edward Warner, s.485–503.

²⁹² David C.Jones,”Amerika Birleşik Devletleri Askerî Stratejisi,”Çev: E.Korg. Cemal Enginsoy, **Stratejik Etütler Bülteni**, Gen. Kur. ATESE Bşk.no:75,s.1–24.

gelişmesine ABD büyük ölçüde etkide bulunmalıdır” dedi. H. Hoover atom bombasına sahip olduğumuz sürece bütün dünyaya kendi politikamızı rahatça kabul ettirebiliriz, diyordu. ABD II. Dünya Savaşı’ndan sonra sanayi, para ve kredi bakımından en güçlü devletti. Harbe giren ülkeler içinde halkı en az zarar görmüş ve en çok itibarla çıkmıştı. II. Dünya Savaşı süresince ortaya çıkan büyük firmalar hükümet ve devleti yönlendirecek kadar gelişmişlerdi. Çok büyük bir üretim potansiyelini sürdürme mecburiyeti vardı. Bu nedenle dışarıya sermaye ihraç etme zorunluluğu doğmuştu. Bunun için ABD, SSCB’nin kontrolü dışındaki dünyaya hâkim olmak için geniş bir çaba başlattı. Bu devrede Sovyetler Birliği ve Çin’e karşı politik, ideolojik ve ekonomik rekabet hızlandı. ABD Doğu Avrupa’yı Sovyet etkisinden kurtarmak için yoğun çaba içinde bulundu. Sovyetlerin Güney Asya, Afrika ve Güney Amerika’daki ideolojik ve ekonomik yayılması önlemeye çalıştı.

ABD bu amaçları gerçekleştirmeye çalışırken bazı noktalarda yanıldı. Bir defa bütün dünyanın ABD’nin etrafında birleşeceği sanılıyordu. Ayrıca Sosyalist ülkelerin hızlı biçimde itibarını ve etkisini kaybedeceği, Sovyetlerin II. Dünya Savaşı’nın yaralarını uzun sürede saramayacağı ve toparlanamayacağı, Doğu Avrupa’nın Sovyetler Birliği ile bağdaşmayıp süratle Sovyet etkisinden kurtulup batı saflarına katılacağı umuluyordu. Ayrıca Çin devriminin kısa zamanda söneceği bekleniyordu. Sosyalizmin öteki alanlarda yayılma olanağı bulunamayacağı tahmin ediliyordu. Batının sömürgelerinin özgürlük isteklerinin uzun bir zaman sürecinde gerçekleşeceği sanılıyordu. Bütün bu değerlendirmelerin yanlışlığı nedeniyle 1’nci devredeki ABD askerî stratejisi başarılı olamadı²⁹³.

II’nci Devre 1947–1952 Dönemi:

Birinci devrede saptanan hedefler sürdürüldü. Bu devreye ABD politik, ekonomik, ideolojik ve askerî alanlarda yayılma ve taarruz ile girdi. 1947 Mart ayında “**Önleme**” doktrini ilan edildi. 6 amaç saptandı.

²⁹³ Osman Ancın, “Nükleer Çağda NATO Askerî Stratejisinin Evrimi”, **Stratejik Etütler Dairesi Bülteni**, Gen. Kur. ATESE Bşk.lığı yayını, no:37,1973,s.29–39.

1'nci amaç; sosyalizmin Doğu Avrupa Balkanlar ve Güneydoğu Asya'daki yayılmasını durdurmak.

2'nci amaç; Almanya'nın kurtarılması ve batı saflarına alınması,

3'ncü amaç; Batı Avrupa'nın kalkınması için İngiltere'ye 4 milyar 400 milyon Fransa'ya 1 milyar 900 milyon dolar yardım yapılması,

4'ncü amaç; Batı Avrupa Birliği'nin kurulması,

5'nci amaç; Çin'de komünizmin yayılmasını önlemek ve Çan Kay Şek'i kuvvetlendirmek,

6'ncı amaç; önleme tutma doktrinini Amerikan kıtasında uygulamak,

Bu amaç 30 Nisan 1948'de Bocota'da toplanan konferansta gerçekleştirildi. Amerika devletleri örgütü kuruldu. Antlaşmaya göre üye devletlerin herhangi birinin dokunulmazlığı, bütünlüğü, bağımsızlığı ve egemenliği silâhlı veya silâhsız olarak bir tehdide uğrarsa Amerikan devletleri harekete geçerek gerekli önlemleri uyguladıkları dendi, ABD ayrıca her devletle ayrı ayrı ikili antlaşmalarda imzaladı.

1947'den sonra Amerikan Silâhlı Kuvvetleri yeniden organize edildi. Ulusal Güvenlik Konseyi kuruldu. Bu konseye devlet güvenliğiyle ilgili karar alma yetkisi verildi. Silâhlı kuvvetlerin organizasyonunda hava stratejisine öncelik verildi. Gelecek savaşta hava gücü etkili bir biçimde kullanılacaktı. Böylece “**kitlevî nükleer savaş**” stratejisi doğdu.

Bu dönemde Speykman'ın kenar kuşak teorisinin uygulamaya konulması kararlaştırıldı. Böylece önleme tutma doktrinini “**kuvvet pozisyonu**” yoluyla gerçekleştirilecekti. Kuvvet pozisyonu teorisi Amerikan askerî gücüne, Sovyetler Birliğine karşı daha barıştan itibaren konuşma durum üstünlüğünün yaratılmasının ve onun çember içine alınmasını amaçlıyordu. Bu amacı gerçekleştirmek için, siyasî ve askerî blokların kurulması, askerî üslerin, işbirliği yapılan ülkelerin silâhlandırılması, nükleer vurucu gücün artırılması düşünüldü²⁹⁴. 1949 yılı savunma bütçesi Kongre'de tartışılırken General Omar Bradlay görüşlerini şöyle belirtiyordu; **deniz**

²⁹⁴ David C.Jones, "Amerika Birleşik Devletleri Askerî Stratejisi" Çev: E.Korg. Cemal Enginsoy, **Stratejik Etütler Bülteni**, sayı:75,1981,s.1-24.

aşırı ülkelerde üsler kurmak zorundayız. Düşmanı, kendi sınırlarımız ötesinde karşılamak ve ilk darbeyi üsler yardımıyla vurmak zorunluluğunu bütün Amerikan vatandaşlarının anlamaları gerekir. Amerikan topraklarının ve silâhlı kuvvetlerimizin gelecek bir savaşta en az kayıpla çıkması başka türlü olamaz. Düşmanı can evinden vuracak bu üsler düşman topraklarına en yakın olan bölgelerde kurulmalıdır. Bu görüşlerin kongrede kabul edilmesinden sonra Truman Doktrini olarak adlandırılan ilkeler yürürlüğe kondu. Şu amaçlara yöneldiler:

1. BM teşkilâtını uygun yönde yönlendirmek,
2. Dünyanın çeşitli bölgelerinden kuvvet üstünlüğü sağlamak,
3. Askerî ve siyasî blokları kurarak inisiyatifi elde tutmak,
4. Az gelişmiş ülkelere ekonomik ve askerî yardım yaparak Sovyet bloğuna kayışı önlemek. İlk iş olarak NATO'nun kurulması çabaları hızlandırıldı.

NATO kurulduktan sonra, F.Almanya'nın da teşkilâta girmesi kabul edildi. NATO kurulduktan sonra 1953'e kadar ABD askerî stratejisi 5 devre geçirdi²⁹⁵.

1'nci aşama nükleer silâh tekeli ABD olduğundan, klâsik kuvvetleri Sovyet gücüne eşit seviyeye getirmek için çaba sarf edildi. Bu dönemde muhtemel bir sıcak çatışmada ABD tereddütsüz nükleer silâh kullanacaktır.

2'nci aşamada Sovyetler Birliği atom bombasını keşfetti. Bu dönemde NATO Sovyetlerin 90 tümenine karşı 20–25 tane kurabildi. Bu durumda güç dengesi Batı bloğunun aleyhine bozuldu. ABD taktik nükleer silâhları keşfedince denge yeniden sağlandı.

3'ncü aşamada Sovyetler Birliği'nde bir kısım birliklerini taktik nükleer silâhlarla donatınca iki blok arasında yoğun bir silâhlanma yarışı başladı. NATO bu dönemde nükleer silâhlardaki sayı üstünlüğüne dayanarak stratejisini değiştirmede.

²⁹⁵ Sabri Yirmibeşoğlu, "Nükleer Güçlenme NATO Stratejisi (1945-1961)", **Silâhlı Kuvvetler Dergisi**, no:249,1974,s.14–24.

4'ncü aşamada Sovyetler Birliği dengeyi lehine çevirmek için yoğun bir silâhlanmaya girişti. Amerika'nın nükleer denizatlıları ve bunlardan karaya fırlatılabilen POLARİS füzelerini hizmete sokmasıyla Batı bloğunun lehine olan denge sürdürüldü.

5'nci aşama stratejik ve taktik nükleer silâhlar ile savaşmanın olanaksız olduğu anlaşılınca yeniden klâsik silâhlara dönüldü.

Üçüncü Devre 1953–1956;

İşgal altındaki ulusların kurtarılmasını amaçlıyordu. Bunun için; 1. Taviz politikası, 2. Tutma-Önleme politikası, 3. Kurtarma politikası gibi seçenekler vardı.

Kurtarma doktrinini başarıya ulaştırmak için;

1. Bu doktrini bütün devlet kurum ve kuruluşlarıyla halka benimsetmek,
2. Komünizme karşı büyük bir propaganda savaşı başlatmak, halkı komünizmden soğutmak için çalışmak
3. Kurtarma politikası bütün dünyaya ilân edildi ve
 - a. Halk demokrasili hükümetlerin meşru olmadıkları ilân edildi.
 - b. İşgal altındaki ulusların kurtarılması için mültecilerden kurtuluş orduları teşkil edilecek,
 - c. Komünizm fikir olarak yasa dışı kabul edilecek,
 - d. Politik mücadele bütün zeminlerde sürdürülecek,

Bunun için plânlar yapılmıştı. Savaş üç dönem halinde sürdürülecekti. Birinci safhada gerekli sayı ve güçte askerî kuvvetler seferber edilecek, ikinci safhada bu kuvvetlerin Rusya üzerine yürümesi için ileri bölgelere intikal ettirilecek, üçüncü safhada ekonomik, politik, psikolojik ve askerî araçları kullanmak suretiyle yakın doğudan yapılacak bir taarruz ile Rusya'yı Uralların doğusuna itilecek.

Bu doktrinin uygulanamayacağı anlaşılınca harp uçurumunun kenarında denge politikası benimsendi. Bu doktrin; her an harp tehdidinde bulunmak, önlenemediği takdirde ABD Silâhlı Kuvvetlerinin her an harekete geçeceğini propaganda etmek.

1952’de iktidara gelen Cumhuriyetçiler “**önleme-tutma politikalarını** değiştirip **toptan ret stratejisi** adı verilen siyaseti benimsediler. Bu politika üç varyantın bir bileşimi idi. Biricisi Truman’ın **Önleme-Tutma politikasına** devam etmek. İkincisi Güney Doğu Asya’ya yönelik Sovyet yayılmasını önlemek için, bu bölgeyi Amerika’nın güvenlik alanı içinde göstermek ve buraya yönelik dış tehdit meydana geldiğinde genel bir nükleer harbin başlayacağını ilân etmek. Üçüncüsü bütün olaylarda inisiyatifi ele almak ve Sovyetler Birliğini yoğun politik ve ekonomik baskı altında tutmak. Bunun için Sovyetler Birliğini çevreleyen ülkelerle ittifaklar kurmak. ABD’nin birinci savunma hattı Sovyet sınırlarından başlatılacaktır. Bunu gerçekleştirmek için, nükleer silâhlara dayanan korkutucu-ürkütücü güç yaratmak. “ **vurucu kuvvet**” stratejisi ile Sovyetler Birliği ve peyklerini çevreleyen askerî bloklar ve üsler halkasını tamamlamak, NATO ortaklarının kara gücünü artırmak ve bunun masraflarını müttefik ülkelere yüklemek.

Bu stratejiyi gerçekleştirmek için, bütün stratejik plânların nükleer silâhların kullanılacağı varsayımının dayandırılması kararlaştırıldı. Müttefik ülkelere taktik ve stratejik nükleer silâhlar verildi. Silâhlı kuvvetlerde teknik yenilikler yapılarak, insan gücünden tasarruf sağlandı. Ordunun hareket yeteneği, manevra kabiliyeti geliştirilerek, alarm ve reaksiyon süreleri kısaltıldı. Seferberliğin çabuk ve etkili biçimde gerçekleştirilmesi düşünüldü. ABD savunması bütün alanlarda daha fazla kuvvetlendirildi. Bütün bunlar genel nükleer savaşa hazırlanmak amacını taşıyordu. Zaten nükleer silâhların sayıca artırılması, bunları hedefe ulaştıracak atma vasıtalarının, düşman sınırlarına yakın topraklarda üs ve şebekeler kurarak yerleştirilmesi ve bu düşüncüyü doğruluyordu. Nitekim 1953-54’te ABD silâhlı kuvvetleri tamamen nükleer silâhlarla teçhiz edildi, müttefiklere her çapta silâh yardımıyla birlikte atma araçları yardımı yapıldı. Hava kuvvetlerinin bütçesi savunma bütçesinin % 40’ından % 50’sine çıkartıldı. Balistik roket ve füze yapımına

büyük paralar ayrıldı. Bu arada Amerika’da topyekûn ret stratejisi de eleştirildi. Bu politikayı bizzat ABD’nin yıktığı ilan edildi. 1949’da Kızıl Çin’e saldırılması, 1954’te Vietnam’a müdahale edilmesi, 1956’da Macaristan’a karşı kayıtsız kalınması bu politikayı iflâsa sürüklemiştir, dendi.

Dördüncü Devre (1957–1960)

Sınırlı Harp Teorisi (1957–1960)

Bu dönemde kuvvetler dengesi Batılılar aleyhine büyük bir değişme göstermiştir. Doğu bloğu nükleer silâhlar ve bunları atma araçları bakımından ABD ile yarışa girmiştir. Sömürge İmparatorlukları çökmeye başlamış, sömürgeler kendi bağımsız devletlerini kurmuşlardı. Toptan-Ret stratejisinde ABD stratejik hava üstünlüğüne sahiptir. Sovyetlerin etrafındaki üslere yerleşti. Hâlbuki 1957’de Sputnik uzaya fırlatılınca ABD’nin bu alandaki tekeli de ortadan kalkmıştır.

ABD her iki harpte hakem rolünü oynayarak istediği taraflarla birlikte harbe girme şansı var iken, şimdi bu avantajını yitirmişti. ABD’nin nükleer ve atma araçları tekeli kaybetmesinden sonra gelecek bir savaşta topraklarını üçte ikisinin yıkıma uğrayacağını söyleyerek büyük bir tedirginlik göstermişti. Bu tedirginlik müttefiklere de yansımıştı. “Bu çağda total harp artık imkânsız olmuştur, sınırlı harp ise normal ve gerekli harp kategorisine girmiştir” dendi.

Sınırlı harp konsepti, silâhlarda sınırlılığı amaçlıyordu. Gelecek bir savaşta nükleer silâhlar kullanılabilir, ancak bu silâhlar taktik nükleer silâhlar olacaktır. Doğu bloğunun sayısal üstünlüğü ancak böyle dengelenebilir. Sadece konvansiyonel silâhların kullanılması kabul edildiğinde Avrupa’nın sanayi kapasitesinden daha fazla yararlanma imkânı elde edilmiş olur. Taktik nükleer silâhlar kullanılması mümkündür. Bu durum dünyanın gene yıkılması demektir. Sınırlı harbi yürütebilmek için “**özel barış ordusu**” kurulması kararlaştırıldı. Sınırlı harbin mutlaka sınırlı kalabilmesinin mümkün olmayacağı da düşünüldü. **Merdiven stratejisi** veya “**elastiki mukabele**” doktrini geliştirildi. Sınırlı silâhlarla başlayacak bir savaşın

tırmanışa geçmesi her türlü nükleer silâhların kullanıldığı harbe dönüşmesi halinde gayet hareketli dünyanın her tarafına müdahale edecek taktik ve stratejik birliklerin kurulmasına karar verildi.

Kissinger'e göre ABD'nin hür dünya liderliğini sürdürmesi genel harpten kaçınmak, uluslararası sistem değişikliğine yol açarak olayları sınırlı harplerle önmekle sürdürülebilir. Termonükleer silâhların ABD'yi tehdit ettiği bir dönemde genel harp yerine ABD topraklarından uzakta müttefik ülkelerde veya düşman topraklarında harbi yürütmeliyiz” diyordu. Sınırlı savaş doktrini kabul edilmesine rağmen 1960'a kadar genel harp stratejisine uygun olarak stratejik bombardıman filoları ve atma araçları geliştirildi. ABD hava gücü yenilendi, reaksiyon yeteneği artırıldı, sayıca geliştirildi. Askerî düzenlemelerde değişiklikler yapıldı. **Kalkan-Kılıç stratejisi** adı verilen bu politika ile NATO ülkelerinin silâhlı kuvvetleri bir kalkan gibi Sovyet taarruzunu durduracak, ABD nükleer gücünü daha sonra kılıç gibi kullanarak harbi kazanacaktı. Mareşal Montgomery, hür dünya ülkelerinin karşılıklı bağılıkları halinde ortak politikalar üreteceğini belirtti. NATO ülkeleri arasında ortak bağlar kurulamaması ilişkilerindeki çıkar çatışmaları topyekûn gücü zayıflatıyor dedi.

ABD Dışişleri Bakanı Herter **“Birleşik devletler ancak kendi varlığını tehlikede gördüğü vakit genel harp başlayacaktır”** deyince NATO ortakları arasındaki endişeler gittikçe çoğaldı. NATO birliklerinin ABD'nin kontrolü altında tutulması tümen sayısının azaltılması ve sürekli nükleer silâh depo edilmesi bu endişeleri daha fazla arttırıyordu. ABD bu dönemde Sovyet yayılmasını (ideolojik) Afrika ve Güneydoğu Asya ve Amerika kıtasında durdurmak için **dolaylı saldırı stratejisini de** yürürlüğe koydu. Yerli rejimleri korumak için partizan savaşlarını destekledi.

Beşinci Dönem 1960–1964

Başkan Kennedy sınırlı harpleri yürütecek güce sahip olmayı istiyorsak; bu harpleri yürütecek silâhlı kuvvetleri kurmak için büyük fedakârlıklara katlanmamız

gerekir, diyordu. Kennedy “**insanlar ve halklar üzerinde saygı ve otorite sağlayan şeyin kuvvet olduğuna**” inanıyordu. NATO İttifakı ekonomik rekabet yüzünden zayıf durumdadır. Ayrıca Doğu Bloğu, Asya, Afrika ve Güney Amerika üzerinde Amerika’ya göre daha başarılı çalışmalar yaptığını söylemiş, Amerika’nın inisiyatifi ele alması gerektiğini belirtmiştir. Bunun için silâhlanma yarışına hız verildi. Stratejik güçlerin modernleştirilmesi ve vurucu gücünün artırılması çalışmaları hızlandırıldı. Askerî teşkilâtlar merkezileştirildi. Bu dönemde **toptan-ret doktrini** tamamen terk edildi. **Esnek mukabele stratejisi** yürürlüğe kondu²⁹⁶.

Amerika, NATO’nun askerî gücünü esnek mukabele stratejisi için değil her türlü ihtimali başaracak şekilde artırmayı, NATO içinde kendi nüfuzunu geliştirmeyi amaçladı. NATO’nun F. Almanya hariç diğer ülkeler bu ilkeleri iyi karşılamadı, kuşklarını ileri sürdüler. Diğer Avrupa ülkeleri Çin’in Sovyet bloğundan ayrılmasını ve dünya dengesinin değişmesini de ileri sürerek NATO içinde söz sahibi olmak, kendi nükleer silâhlarına sahip olmak istediler. Amerika, her üyenin ayrı ayrı nükleer silâhlara sahip olması yarar sağlamaz ayrıca nükleer harp tehlikesini artırır. Kaynakların israfına ve amaç birliğinin zayıflamasına neden olur, Konvansiyonel güçlerde gelişme sağlanmaz, nükleer silâhlara sahip olmak isteyen ülkelerin sayısını artırır, dedi.

NATO üyesi ülkeleri kendi nükleer silâhlarına sahip olmak isteğinde ısrar edince ABD NATO ülkelerinin ortak malı olacak bir plân ileri sürdü. Bu plâna göre öteki NATO ülkelerinde hareketli nükleer roket birlikleri kuracak, Atlantik’te ortak nükleer denizatlıların üslendirileceği böylece NATO içinde bağımsız yeni nükleer güce sahip ortakların çıkışını önlemek, ortakların nükleer silâhlara ayıracakları yeni kaynakları konvansiyonel silâhlara ayırmak, ABD’ye duyulan güvensizliği azaltmak ve NATO birliğini sağlayarak, **soğuk savaşa** devam etmek istemiştir.

İngiltere ve Fransa nükleer silâhlara sahip olduğu için, diğer ortaklarda nükleer savaş tehlikesini artıracığı için, plânı, beğenmediler. Savaşta ABD “**çok**

²⁹⁶ Raymond Aron, “Modern Stratejik Düşüncenin Evrimi 2” **Harp Akademisi Haberler Bülteni**, no:83,1970,s.25.

tarafli nükleer güç” plânını ileri sürdü. Bu plâna göre nükleer silâhı kullanacak birlik ve gemiler ortak personelden meydana gelecektir.

Altıncı Devre 1965–1971 Yumuşama ve Esnek Karşılık Stratejisi

1967 yılında NATO savunma bakanları 10 yıllık **“topyekûn mukabele, misilleme”** stratejisini resmen değiştirdiler. Bunun yerine bir saldırıya karşı **“kademeli artan mukabele”** stratejisi kabul edildi.²⁹⁷

Nükleer silâhlarda meydana gelen eşitlikten beri ABD topyekûn misilleme yerine alternatif esnek karşılık verme stratejisini uygulamaya karar vermiştir. ABD ve NATO liderleri Sovyetlerin askerî güçlerini artırmasından devamlı rahatsızlık duymuşlardır. Belçika Dışişleri Bakanı Von Glaslande’ye göre **“Ruslar için yumuşama savaşı zafer kazanmaya çalışmaktır.”** 1970’li yıllarda H. Kissinger **“Askerî alandaki değişimin yarattığı sonuçlar bugünkü yönlerini sürdürürse 1980’li yılların hepimiz için bunalımlar dönemi olacaktır. Yumuşama ölmüştür. Avrupa artık Amerikan nükleer garantisine bel bağlayamaz. Gerçekten hassas bir durumdayız. Yumuşamanın gerçekleşmesine inananlar ise “Sovyetlerin iç ve dış işlerinde ordu önemli rol oynar. Sovyetler güçsüzlüğü hor görürler. Uzlaşma onlar için bir zaaf gösterisidir. Bütün bu tahminlerin aksine yumuşama süreci başlamış ve taraflar anlaşma yolunu seçmiştir. Harmel Raporundan beri NATO politikası savunma ile birlikte artık yumuşama (detante) ilkesini de benimsemiş bulunuyor. **Caydırma ve ileriden savunma** prensibi, **esnek karşılık** adı verilen ve 1967’de kabul edilen bu stratejisi NATO’nun bugünkü stratejisidir. Başlıca özelliği savaşı önlemeye çalışmak ancak silâhlı bir çatışmanın önlenmemesi halinde savaşımaya hazır olmaktadır. Bu strateji, tehdidin, elverişli görülen bölgelerde yapılacak sınırlı bir saldırı sayesinde baskı yaratmaktan, genel nükleer bir savaşa kadar çok geniş bir yelpazeyi kapsadığını kabul etmektedir. NATO toprak bütünlüğünü koruyabilmek için bu nitelikte her saldırıya, uygun kuvvetlerle ve mümkün olduğu kadar alçak bir savaş eşliğinde karşı koyma hazırlıklı olmalıdır. Saldırmanı caydırmayı hedefleyen bu**

²⁹⁷ Nazım Arslan, “Amerikan Stratejik Silâhlarının Kullanılma Doktrini ve Avrupa Savunması”, **Silâhlı Kuvvetler Dergisi**, sayı:258,s.76–79.

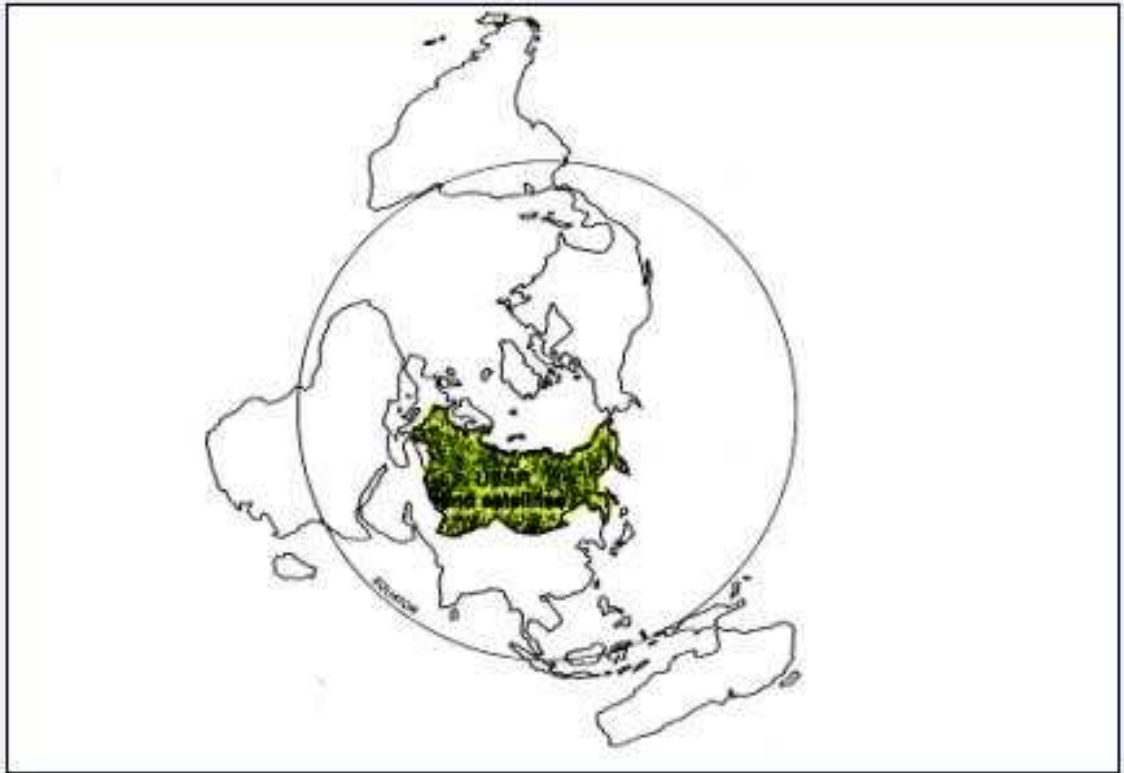
strateji misilleme kuvvetleriyle savunma kuvvetlerinin bir karmasına dayanır. Bu kuvvetlerden ne biri ne de diğeri tek başına harekete geçemez. Misilleme kuvvetleri, stratejiyi, saldırgan bir stratejiye dönüştüremez. Çünkü bunun için gerekli olan pek çok unsurdan bilinçli olarak yoksun bırakılmışlardır. Savunma kuvvetleri de, Sovyet nükleer tehdidi nedeniyle, klâsik (kıtalararası silâhlarla) savunma için tek başlarına yetersizdirler. Gerek kıtalar arası stratejik nükleer silâhlar gerek savaş alanı nükleer silâhlarından oluşan misilleme kuvvetleri, stratejik kavramın bir parçasıdır. Çünkü esnek **karşılık politikasının** nihai aşmasını temsil ederler. Bu kuvvetlerin nötralize edilmesinin Sovyet çıkarlarına yarayacağı kabul edilmektedir. Dolayısıyla, gerek Kuzey Amerika ülkeleri gerekse İttifak'ın Avrupalı ülkeleri için bu kuvvetlerin modern ve etkili olmaları ve dayanma güçlerinin yüksekliği hayati önem taşır.

Bazen savaş alanı nükleer silâhları olarak anılan kısa menzilli nükleer silâhlara ihtiyaç vardır. Bu silâhlar sadece düşmanın NATO kara kuvvetlerine karşı nükleer silâh kullanma ihtimalini önlemekle kalmazlar. Aynı zamanda taktiğini değiştirmiştir. Bu her safhadaki saldırganlıkları önlemek, önlenemediği takdirde müttefiklerle anlaşmış olarak, nispi avantajlar sağlayacak, ABD'nin ve müttefiklerinin çıkarlarına karşı zararları en az halde indirecek şekilde düşmanlıklara son vermektedir. Yeni silâh sistemleri geliştirerek. Sovyetler Birliği'nde aynı şekilde hareket etmeye zorlanmalıdır. Amerika'nın anlayışına göre eşitlik, stratejik her türlü hata ve ihmale karşı tedbirlere garanti olmadıkça avantaj sağlayan devamlı bir strateji değildir ve hiç bir zamanda olamaz. Tam tersine Sovyet teknolojisinin (yepyeni bir gelişmesi) ve hatta gizli ve yüklü bir yıldırma programı ile bile bir kaç haftada alt edilebilecek tehlikeli şekilde rahatsız edici bir korku dengesidir. Hatta Moskova yalnızca bir Amerikan nükleer saldırısını önleyebilme yeteneğine sahip olduğuna değil, nükleer bir çatışmada ayakta kalan güç olarak çıkacağına da inanmaya başlayabilir. Nükleer silâhlarda Rusya'nın üstünlük hatta eşitlik ihtimali korkutucudur. Sovyetler Birliği'nde km²'ye düşen nüfus yoğunluğu ABD'ye oranla düşüktür. İnsan ve malzemelerin yoğun olarak toplu halde bulunmaları ülkenin aniden yok edilme tehlikesine maruz bırakmakta ve sivil savunmayı bir daha düzelmeyecek şekilde karışık hale getirmektedir. Ayrıca ABD kendini birçok hukukî

ilişkiler açısından bağlı görmektedir.²⁹⁸ Batı Avrupa ile olan kültürel ve tarihi bağlar, Amerika topluluğunu meydana getiren halkların çeşitli ülkelere karşı duydukları ırk bağları buhran zamanında sıkıntılara neden olabilir. Batı bloğu içinde anlaşmazlıkların aleniyete dökülmesi, kararlar için onay birliği bu zayıflığı artırmaktadır. Buna karşılık II. Dünya Savaşı'ndan sonra batı bloğunun lideri olan ABD'nin nükleer üstünlüğe dayanan yıldırma politikasına rağmen Sovyetler Birliği karşı tarafın tehdit sınırına kadar ilerleyerek kuvvet yayılmasını başarabilmiştir.

ABD nükleer silâh üstünlüğünü kaybettikten sonra tek taraflı yıldırma politikası yerine karşılıklı güven ortamının kurulması için silâhlanmanın ve silâhların azaltılmasına Sovyetler Birliği ve müttefiklerinin ikna edilmesi gereklidir diye düşünmüştür.²⁹⁹

Harita 19: Soğuk Savaş Döneminde Sovyetler Birliği'nin Görünüşü

²⁹⁸ Hans Baldrum **Aldatma Stratejisi** (Çev. Top. Atğ. Aydın Bilgin) Harp Ak. Yayını, İstanbul, 1978, s.75.

²⁹⁹ Morris Janowitz, "İstikrar Sağlayan Askerî Sistemler, Yeni Bir Stratejik Ana fikir Doğuyor", Çev: E.Tümg. A.Kuloğlu, **Stratejik Etütler Dairesi Bülteni**, sayı:52,1975,s.27-36.

7. 2. SOVYET ASKERİ STRATEJİSİ ³⁰⁰

1945–1953 Devresi, savaşın kazanılması düşmanın silâhlı kuvvetlerinin imhası, siyasal ve ekonomik merkezlerin işgaliyle mümkündür. Bu da taarruzla sağlanır. Taarruz art arda kademelendirilmiş delici saldırı yapan birliklerce başarılabilir. Bunun için manevraya elverişli geniş ve derin sahalara ihtiyaç vardır. Taarruzu başarabilmek için yeterli cephane, silâh, malzeme, araç ve akaryakıt stokunun elde bulunması gereklidir. Bu da harekâtı bütün aşamalarda destekleyen harp endüstrisinin varlığına bağlıdır.

Harekâtın başarısı için baskın çok önemlidir. Cephenin çeşitli kesimlerden yarılmaması derinlikte kitle halinde zırhlı ve motorlu birliklerin kullanılması, manevranın desteği için topçunun kitle atışı yapması gereklidir.

II. Dünya Savaşı içinde ABD'nin nükleer silâhları kullanması Sovyetlerin bu silâhlara sahip olmaması yöneticileri tedirgin etmiş, 1949'da atom bombası 1953'de de termo-nükleer silâh imali gerçekleşmiştir. Nükleer silâh tekelinin ABD'de olduğu dönemde Sovyet stratejisi nükleer silâhların tahrip gücünü küçümsemiş savaşı kazanmada hiç bir silâhın tek başına önemli olmayacağı vurgulanmıştır³⁰¹.

1953–1955 Devresi; 1953 yılında Amiral Kuznetsov “Büyük anavatan savaşının tecrübesi artık tek başına yeterli değildir” diyerek savunma stratejisinin değişmesi yönünde adım atmıştır. Stalin'i putlaştırmanın Sovyet stratejik düşüncesi gelişmesini önlediği belirtilmiş, teknolojinin stratejide yaptığı değişikliklerin göze alınması gerektiği söylenmiştir. Dolayısıyla nükleer silâhların kuvvetli tahrip gücüne sahip silâhlar olduğu kabul edilmiş, stratejik alanda kullanılmasıyla ilgili görüş ve fikirler geliştirilmeye başlanmıştır.

³⁰⁰ **Strateji**, Harp Akademileri yayını, İstanbul, 1967, s.53-76.

³⁰¹ İ.Krumpet, “Stratejik Nükleer Silâhlarla Savaş Kazanılabilir mi”, Çev:Atgım T.Müftüoğlu, **Harp Akademileri Haberler Bülteni**, sayı:94,1973,s.3-5.

1955–1960 Devresi; Bu dönemde nükleer silâh üstünlüğü batılılarda olduğu için Sovyetler Birliği nükleer savaş doktrinine geçiş yapmamıştır. Tek silâhın savaşın sonucunu tayin etmede yetersiz kalacağı görüşü tekrar kabul edilmiştir. Sovyet görüşüne göre 1941 yılında Rusya, toplam askerî gücünün % 60'ını kaybetmesine rağmen sonuçta savaşı kazandığını, nükleer silâhlar kuvvetli bir ateş gücü olduğuna göre tek başına savaşı kazanmayacağı dolayısıyla harbi kara, hava, deniz ve hava savunma birliklerinden meydana gelen **“birleşik kuvvetler”**in kazanacağını savunmuşlardır. Mareşal Jukov ve yerine gelen Mareşal Malinovsky **“Gelecek savaşta zaferin sadece silâhlı kuvvetlerin bütün silâhlarının birleştirilmiş çabasıyla elde edilebileceğine inanmaktayız” demiştir.**

1960–1970 Devresi; Sovyetler Birliği, nükleer denizaltılar, hidrojen bombalarını ve stratejik roket sistemlerini ordunun kuruluşuna verdiği devredir. Bu devrede Sovyetler Birliği oransal bir ferahlık duymuştur. Rus stratejik anlayışı ulusal strateji ile askerî stratejiyi kesinlikle birbirinden ayırmaktadır. Ulusal stratejiyi Komünist Partisi saptar. Askerî strateji bir bilimdir, geçmiş savaşların birikimi teknolojideki gelişmelerin etkisiyle oluşur. Sovyet ulusal stratejisi Komünist Partisinin 22'nci kurultayında şöyle saptanmıştı. “Birbirinden farklı sosyal düzene sahip devletlerin barış içinde yaşamaları, genel ve tam bir silâhsızlanmaya geçilmesi” şeklinde formüle edilmiştir. Bu ilke pasif bir dış politika yürütülmesi anlamını taşımaz. Bir taraftan Sovyetler Birliği kendi gelişmesini sağlarken, kapitalist bloğun yıpratılması düşünülmelidir. Kapitalizmin zayıf taraflarından yararlanılmalıdır. Kapitalist bloğun birbirleriyle olan ekonomik rekabeti, sömürgeler ile sömürgeci uluslararasıdaki milliyetçilik sorunları, kapitalist ülke içindeki sınıfsal yapı, yararlanılacak zayıf taraflardır. II. Dünya Savaşı içinde Stalin'in katı tutumu topyekûn Batının Sovyet bloğu karşısında birleşmesine ve kuvvetlenmesine neden olmuştur.³⁰²

Sovyet görüşüne göre gelecekteki savaşlar; üç kategoriye ayrılır.

³⁰² Ferhat Çebi, “Sovyet Stratejisindeki Gelişmeler”, **Silâhlı Kuvvetler Dergisi**, sayı:230,1969,s.19–22.

1. İstilâ savaşları,
2. Kurtuluş savaşları
3. İki blok arasında olacak genel savaş.

Sovyetler istilâ savaşlarına karşı koymak, ulusal kurtuluş savaşlarını desteklemek yönünden kendilerini yükümlü görmüşlerdir. Bölgesel savaş (mahalli savaş veya küçük savaş) gibi isimlerle adlandırılan savaşların ABD'nin kendi çıkarları için ortaya attıkları amaçlı terimlerdir. Sovyetler Birliği ABD'nin kuvvete dayanan bir politika izlediğini de iddia etmiş. Buna gerekçe olarak J.Fuster Dullas'ın "Amerikanın dış siyasetinde iki yol vardır bunlardan biri blokları kurmak, ikincisi de "silâhlanma yoludur" sözünü göstermiştir. Bunların amacı Sovyetler Birliğine karşı çeşitli üslerden saldırıların yönetilmesi. Savaşın kendi toprakları dışında tutulması, pakt ve anlaşmalar yoluyla diğer ülkelerin topraklarına girilmesi, (Bu yol casusluk, siyasal ve ekonomik baskı yoluyla yerel hükümetin kontrol edilmesini sağlar.) çeşitli stratejilerin geliştirilmesi (**savaşın sınırında bulunma stratejisi, tehdit stratejisi, kademeli savaş stratejisi, frenleme doktrini, kurtuluş doktrini**) ve savaşta nükleer silâh avantajı kaybolduktan sonra geliştirilen yerel savaş, küçük savaş stratejisi ABD'nin politik çalışmaları için uydurulmuş stratejilerdir. Küçük savaş stratejisi yok olmaktan korkmanın doğurduğu bir sonuçtur ve ABD'nin genel bir savaş tehlikesini bertaraf ederek, küçük bölgesel savaşlarla çıkarlarını gerçekleştirmek istemesinin sonucu olarak ortaya atılmış bir iddiadır.

1960–1965 devresi nükleer silâhlarda Sovyetlerin eşitlik sağladıkları dönemdir. Dolayısıyla Sovyet görüşü de değişmeye başlamış, bu silâhların kitle halinde kullanılması stratejisi kurallarını tamamen değiştirdiğini söylemeye başlamışlardır. Böylece Sovyetler Birliği'nin askerî stratejisi, düşman kuvvetlerinin, ekonomik potansiyelinin kısa zamanda yok edilmesi ve dolayısıyla savaşın amaçlarının kısa bir zaman içinde gerçekleştirilmesi için silâhlı kuvvetlerin bütün branşlarının muharebe çalışmasına yönetilmesi suretiyle düşmanın bütün topraklarının derinliğine yöneltilen derin **nükleer darbeler stratejisidir.**³⁰³

³⁰³ Sovyetler Birliğinde Askerî Düşüncenin gelişmesi, a.g.e, s.34.

Sovyet görüşüne göre; gelecek bir savaş ABD ve Rusya kendi koalisyonlarına dâhil devletlerin tüm güçleriyle katılacağı bir muharebe olacaktır. Savaş kesin sonuçlu olacak, taraflardan birinin ortadan kalkmasıyla sonuçlanacak. İlk darbeyi vuran taraf büyük avantajlar kazanmakla birlikte; ilk toparlanan taraf savaşın sonucunu belirleyecektir.

Gelecek savaşta cephe ve yurt içi alanı ayrımı olmayacak her yer aynı ölçüde yıkıma uğrayacaktır. Böylece Sovyetler Birliği gelecek savaşta nükleer silâhlarla yalnız ABD topraklarına yöneltmekle kalmayacak onun müttefiklerini ve üslerini de aynı şekilde tahrip edecektir. Dolayısıyla ABD'nin 1960 öncesinde olduğu gibi nükleer silâh avantajına sahip olmadığı belirtilmiştir.

Mareşal Krylev “Sovyet stratejik füzelerinin menzilleri sınırlandırılmamıştır, her türlü savunmayı aşacak yetenektedir” dedi. Gene bu dönemde Sovyetler Birliği'nin 24 saat içinde ABD'yi 50–70 milyon insan kaybına uğratacağını belirtmektedir.

Nükleer savunma konusunda ise Sovyetler birinci safhada yoğun hava savunma kuvvetleri kurmuşlardır.

Karşılıklı nükleer darbeden sonra bir tertiplenme ve yeniden düzenleme safhası başlayacaktır. Bu safhanın süresi düşmanın yıkımına bağlıdır. Bununla birlikte ilk darbeden kurtulan ve reaksiyon süresini hızla geçiren silâhlı kuvvetler ilk stratejik hedefleri ele geçirerek düşman arazisini işgal edecektir. Savaşın başlangıcında nükleer silâhların kitle halinde kullanılması eskisi gibi seferberlik sisteminin kolayca uygulanmasına olanak vermeyecektir. Bunun için ihtiyat kuvvetlerinin kurulması ve ikmalî en geç savaşın başlayacağı an bitirilmek üzere savaşa başlama devresinden önce bitirilmelidir.

Nükleer silâhlar artık taktik başarıların önemini azaltmıştır. Birliklerin yarma ve derinlikteki hedefleri parçalamak için muharebe etme mecburiyetleri yoktur. Her türlü direniş nükleer silâhlar tarafından tahrip edilecek, muharip birlikler her

istikamette kolaylıkla ilerleyebileceklerdir. Dolayısıyla büyük birliklerin sıklet merkezi kurmasına ihtiyacı kalmamıştır.

1964'ten sonra Sovyet askerî doktrini 3 amaca yöneldi.

1. ABD'ye karşı güvenilir bir stratejik nükleer karşılıklı verme yeteneği sağlanması,
2. Doğrudan doğruya kıtalar arası balistik füzelere (ICBM) dayanmaksızın, kıtasal Avrasya'nın oluşturduğu jeostratejik kabuğu parçalamaya yönelik girişimlerde bulunulması,
3. Klâsik güçlere verilen geleneksel değerin etkili bir biçimde yeniden canlandırılması,

Brejnev döneminde **“hasmın denizlerden yararlanılmasını önlemek”** amacıyla deniz kuvvetlerine olağanüstü önem vermeye başlandı. Okyanusların Amerikan gölü haline gelmemesi ve bir askerî harekât maksadıyla yararlanılması için mevcut deniz gücüne meydan okumak ve onları saldırgan hareketlerden caydırmak stratejisinin yeni boyutu olarak kabul edildi.

Bu nedenle Sovyetler Birliği Silâhlı Kuvvetleri yurt savunmasını çok aşarak batıyı tehdit edecek boyutlarda taarruz gücü oluşturdu. Sovyet askerî stratejisi 1970'li yıllardan sonra muhteva değiştirmeye başladı. Nükleer silâhları ateş destek vasıtası, büyük bir taarruz gücünün zaferin kazanılmasında en önemli aygıtı görme fikri zayıflamaya başladı. Fakat Sovyet silâhlanmasının amacı etkili bir dış politika için “stratejik desteğe dolayısıyla güçlü bir askerî yeteneğe dayanan politika daha etkilidir düşüncesine dönüştü. Sovyet ekonomik gelişme hızı 1960'lı yılların ortalarından itibaren düşmeye başlamasına rağmen savunma masraflarındaki artış sürekli büyüdü. Sovyetler Birliği silâhlanmasını ekonomisini zorlama pahasına gerçekleştirdi. Halkın alınan kararlarda rol almaması nedeniyle savunma programına büyük kaynaklar ayrılabilmiştir.

Kara Kuvvetlerinin tertiplenmesi Orta Avrupa'da siklet merkezi yapıp taarruz etmeye uygun biçimde, Deniz Kuvvetleri de Kuzey Denizi'nde yan emniyetini alacak şekilde tertiplenmişti.

Sovyetler Birliği'nin o günkü askerî stratejisi imkân nispetinde savaşa başvurmadan korku yaratmak, batının kolektif güvenlik düzenlemesini aşındırmak ve tahrip edici faaliyeti desteklemek üzere nükleer gücünün prestijinden yararlanmak, böylece Sovyet askerî gücünün rolü, Sovyet nüfuz sahasını adım adım yaymaktır. Herhangi bir nükleer savaşta Sovyet stratejisi, düşman nükleer kuvvetlerini fırlatılmadan yani daha yerde iken veya hedeflerine doğru uçuş esnasında imha etmek, nükleer silâhların Sovyet topraklarına ulaşması halinde savaş alt yapısını tekrar işler hale getirmek ve askerî harekât ve çeşitli alanlardaki birleşik silâhlarla savaşı sürdürmektir.

Sovyet stratejik düşüncesi 1970'den sonra iki fikrin etkisi altında gelişmiştir³⁰⁴. Sovyet liderlerine göre en güçlü ekonomi ile hayatta kalmayı başaran taraf savaşı kazanacaktır. Bir kısım liderlerde genel bir nükleer savaşın çıkabileceği ve bunun kazanılabileceği inancındadır. Sovyet stratejisinin gelişmesinde gelenekçiler ve **yenilikçiler** arasındaki çatışmayı, bugün yenilikçilerin kazandığı görülmektedir. Yakın zamanda belirtilen ve Sovyet liderleri tarafından kabul edilen prensipler her iki tarafça benimsenmektedir³⁰⁵.

Gelenekçiler; stratejinin savunmaya yönelik olması gerektiğini söylerken, yenilikçiler caydırma **stratejisinin** geçerli olması gerektiğini belirtmektedirler. Gelenekçiler çatışmanın büyük bir kara kuvveti ile sürdürüleceği ve nükleer silâhların rolünün kesin sonuçlu olmayacağını belirtirken ikaz süresinin yeterli olmayacağını, ilk safhanın etkisinin kesin olmayacağını, savaşın uzun süreceğinin kara kuvvetlerinin başrolü oynayacağını savunmuşlardır.

³⁰⁴ Fahri Çeliker, "Brejnev Doktrini", **Stratejik Etütler Bülteni**, sayı:71,1980,s.34-42.

³⁰⁵ Leon Goure, "Sovyet Askerî Doktrini", Çev: E.Tümg. A.Kuloğlu, **Stratejik Etütler Bülteni**, sayı:62,1978,s.49-57.

Yenilikçiler; kesin unsuru nükleer atma sistemlerinin sağlayacağını ve ikaz süresinin yeterli olmayacağını, savaşın ilk safhasının etkisinin kesin olacağını savaşın kısa süreceğini, kara kuvvetlerinin tali rol oynayacağını bu nedenle sayısının azaltılması gerektiğini belirtmişlerdir. Soğuk Savaş'ın son devresinde yenilikçilerin etkinlik kazandığı görülmekle birlikte Sovyetler Birliği eski stratejik alışkanlıklarını sürdürmektedir. Klâsik düşünce 1985'e kadar klâsik hareket tarzını sürdürmüştür. 1985'den sonra klâsik kuvvetlerde de indirimi kabul etmeleri, nükleer tahrip optimum noktanın aşılmış olduğuna inandıklarını göstermektedir. Bundan sonraki nükleer silâh stoku ilave tahrip gücü meydana getirmeyecektir.

Sovyet liderleri 1960'lardan beri nükleer saldırı için kuvvetlerin geliştirilmesinde tutarlı ve amansız bir politika izlemişlerdir. Sovyet liderliği genel bir nükleer savaşın felaketlere yol açacak sonuçlarını kabul etmektedirler. Taraflar savaş yolunu göze alamamaktadır. Yavaş yavaş nükleer silâh dengesinin dondurulması gerektiği fikrini ileri sürmektedirler. Silâhlanma gayretleri için tarafların birbirine güvenmeleri ve karşılıklı kontrollerin mümkün olması gereklidir.

Amerikan liderlerine göre esnek karşılıklı denge stratejisi hiç de esnek değildir. Kuvvet dengesindeki farklılık bu kavramı inandırıcı kılmayacak kadar büyüktür.

Soğuk Savaş döneminde Sovyet Askerî Stratejisi üstün klâsik kuvvetlere dayanan konvansiyonel güç farkını devam ettirme alışkanlığı ile birlikte batı ile arasındaki teknolojik açığı kapatmayı düşünmüştür. Bunu gerçekleştirebilmek için zaman kazanmaya çalışmıştır. Soğuk Savaş dönemi Sovyet Askerî Stratejisi de esnek **misilleme stratejisine** dayanmaktadır. Batı ile arasındaki ekonomik güç farkı kapatılıncaya kadar iktisadî reformlarla milli gücü artırmaya çalışmış ve (buna bağlı olarak askerî gücünü koruyacak) dünya liderliği için rekabet etmeye çabalamıştır. Sistemin tıkanması, iktisadî yıkım ve buna bağlı olarak askerî gücün dağılmasına sebep olmuştur.

7.3. YUMUŞAMA SÜRECİNDE JEOPOLİTİĞİN UYGULANMASI

1980’li yıllara kadar doğu ve batı arasındaki yarışmada Sovyetler Birliği inisiyatifi büyük ölçüde elinde bulunduracak düzeye geldi. 1973’den sonra süregelen Salt-1 Salt-2 görüşmelerinde bu üstünlüğü sürdürdü.1960’dan sonra Sovyet ekonomisinin gelişme hızında düşüş başlamıştır. 1980’den sonra artık Sovyet ekonomisi bilimsel düzey bakımından kesinkes batı ekonomilerinin gerisinde kalmıştı.³⁰⁶ Sovyetler Birliği 1970’lere kadar batı bloğunun lideri ABD ile nükleer güçte rekabet edecek düzeye geldi. Karşılıklı yarış silâhların denetimi kavramını gündeme getirdi. 1970’den sonra başlayan görüşmelerde karşılıklı silâhsızlanma fikri terk edildi. Taraflar silâhların denetimi konusunda mutabakata vardı. 1960–1970 devresinde nükleer silâhların denetimi, kullanılması ve kontrolü ile ilgili sınırlı sayıda antlaşma yapıldı. 23 Haziran 1961’de SSCB ile ABD Antartika kıtasının barışçıl amaçlar için kullanılmasını öngören bir anlaşmayı Washington’da imzaladılar. 5 Ağustos 1963’de Moskova’da atmosferde dış uzayda ve karasuları dâhil denizlerde nükleer silâh kullanılması ve denenmesini yasaklayan bir anlaşmayı kabul ettiler. Antlaşma bütün ülkelere açık tutuldu.

10 Ekim 1967’de ay öteki gezegenler ve dış uzayın nükleer denemelerde kullanılmasını yasaklayan antlaşma kabul edildi.

5 Mart 1970’de yürürlüğe giren bir antlaşma ile nükleer silâhların yayılmasını önlemeyi taraflar kabul etti. Antlaşma ile nükleer silâhlara sahip olan ülkelerin bu teknolojiyi öteki ülkelere aktarması yasaklandı. Nükleer silâhlara sahip olmayanlara ise bu tür silâhları edinme yasağı getirildi. Antlaşmada taraflara topyekûn silâhsızlanmayı gerçekleştirme yükümlülüğü getirilmişse de bu konuda olumlu adım atılmamıştır. (NPT Antlaşması)

³⁰⁶ Sedat İlhan, ”Stratejik Dönüşümler, Yumuşama, Batı Avrupa Birliği ve Silâhlı Kuvvetlerimiz”, **Stratejik Etütler Bülteni**, Gen. Kur. ATESE Başkanlığı yayını, sayı:58,1976,s.32–45

18 Mayıs 1972’de yürürlüğe giren antlaşma ile nükleer ve diğer kitle imha silâhlarının deniz yatağında okyanus tabanında yerleştirilmesi ve bulundurulması yasaklanmıştır.

26 Ekim 1979’da Viyana’da kabul edilen bir sözleşme ile devletlerarasında nükleer materyallerin, hırsızlığı, sabotaja ve yasa dışı kullanımına karşı alınması gereken önlemler ve suçluların cezalandırılması yöntemleri kabul edildi. Bir yanlışlık sonucu istenmeden nükleer savaş çıkma olasılığına karşı tarafların birbirini haberdar etmesini sağlayacak kırmızı telefon çekilmesine ilişkin anlaşma 20 Haziran 1963’de Cenevre’de imzalandı. Bu tür anlaşmalar genellikle çok taraflı ve nükleer silâhların yayılmasını önleyen genel ve tam silâhsızlanma mantığı taşımayan antlaşmalar olup, iki süper devletin çıkar uzlaşmasına vardıkları antlaşmalardır.³⁰⁷

1970’den sonra SALT–2 ile başlayan silâhların sınırlandırılması çabaları ise tarafların birbirlerinde bulunmasına izin verdikleri nükleer silâh stoklarıdır. 30 Eylül 1971 yılında Salt–1 Antlaşması Washington’da imzalandı. Antlaşma ile taraflar yanlışlıkla ya da emir komuta zinciri dışında veya yanlışlıkla nükleer silâhların kullanılmasını önlemek için örgütsel ve teknik önlemler almayı kabul etmişlerdir. İki taraf ülke sınırlarını aşan ve öteki ülke doğrultusunda füze atışı yapacaklarsa bunu önceden bildirmeyi kabul etmişlerdir. Ayrıca 26 Ekim 1972’de Moskova’da iki ülke topraklarında sadece iki balistik füze savunma sistemi hakkını veren antlaşmayı imzalamışlardır. 3 Ekim 1977’de taraflar antlaşma hükümleri ile çelişen davranışlardan kaçınma kararı almışlar, mevcut ve yapım halindeki kıtalararası balistik füzelerin (ICBM) antlaşmasının imzalandığı tarihteki sayıda dondurmayı ve deniz altından atılan balistik füzelerin toplam sayısı da sınırlandırılmıştır.

22 Haziran 1973’de Washington’da taraflar nükleer savaşı önlemeyi politikalarının temel amacı yapmayı kabul eden antlaşmayı imzalamışlardır. 31 Mart 1976’dan itibaren yeraltından 150 kilotonu aşan nükleer deneme yapma yasağını kabul eden antlaşmayı imzaladılar. Salt-II görüşmelerine 24 Kasım 1974’de başlandı.

³⁰⁷ Fred A Payne ,”Stratejik Nükleer Denge Yeni Bir Ölçü Yöntemi”,Çev: E.Kur. Alb. Hikmet Falay, **Stratejik Etütler Bülteni**, Gen. Kur. ATESE Bşk.lığı yayını, sayı:65,1979,s.159-166.

Bu görüşmelerde kıtalararası balistik füze ve uzun menzilli bombardıman uçağı sayısı 2400 olarak sınırlandırıldı. Bu sayının 1320'sinin çok başlıklı (MIRV) olabileceğı, yeni ICBM ve füze rampalarının servise sokulması yasaklandı. 18 Haziran 1979 tarihinde Salt-II imzalandı. 10 Ocak 1981'den itibaren bu sayının 2250'ye inmesi 1320 MIRV'li ICBM füzesi, kısa menzilli füze uçak ve gemilerden oluşacaktır. MIRV'li füze rampası sayısı 1200'ü geçmeyecektir.

ABD 1960 yılından beri stratejik nükleer üstünlüğü sağladıktan sonra sorunların daha kolayca çözümleneceğı fikrini savundu. Bu durum gösteriyor ki, ABD tekeli silâh üstünlüğüne ulaşınca, ya da rakipleri pes deyince bütün dünyayı kontrol edebileceğı barışı arzulamaktadır. Nitekim General Rogers "Biz adil ve kalıcı genel bir barışı değil, hareket üstünlüğümüzü ve bağımsızlığımızı koruyacak bir barış arıyoruz" diyordu.³⁰⁸ Yani ABD dünyanın her tarafına özgürce müdahale edeceğı barışı arzu etmektedir. Sovyetler Birliğı ile görüşmelerinde de ideolojik pazarlık, karşı tarafı masrafa sokma, global toplumsal çatışma stratejisi uygulandı. Amerikan kıtasına ulaşılabilir menzildeki kıtalararası balistik füzeler üzerinde daha fazla duruldu. ABD için konvansiyonel gücü artırmak, çok masraflı olduğı için daima bu tip önerileri de bir içgüdü ile kendi ve dünya kamuoyları önünde daima barıştan ve silâhsızlanmadan bahsetmiş fakat kapalı kapılar arkasında gerçeklere ve görevlerine döndükleri zaman ihtiyaçlarının gerektirdiğı silâhlanma emirlerini vermişlerdir. Ayrıca ABD nükleer silâhları ilk kullanan taraf olmamayı hasmı konvansiyonel saldırı için serbest bırakmak biçiminde anlamış ve her şart altında nükleer üstünlüğü elinde bulundurmak istemiştir.

1981'den sonraki görüşmelerde ABD Başkanı Ronald Reagan "Sıfır Çözüm" diye adlandırılan öneriyi gündeme getirdi. Bu öneriye göre ABD Avrupa'ya yeni füzeleri yerleştirmekten vazgeçebilecekti, buna karşılık SSCB elindeki tüm orta menzilli füzeleri sökecekti SSCB, Batı bloğunun elinde bulunan İngiliz ve Fransız malı (162) adet nükleer füzelerin görüşme dışı tutulmasına itiraz etti. Görüşmeler 1985 yılına kadar devam etti. Sovyetler Birliğı gittikçe ödün vererek ABD

³⁰⁸ SİSAV, **Silâhsızlanma ve Barış Semineri**, İstanbul, 1985,s.34.

tekliflerine razı olmaya başladı. 1986 yılı Eylül ayında SSCB İngiliz ve Fransız füzelerini hesap dışı bırakılmasını kabul ediyordu.11–12 Ekim 1986'da Reykjavik'de yapılan görüşmelerde Gorbaçov her iki tarafında Avrupa'daki tüm füzelerini sökmeleri ve Sovyetlerin Asya'da, ABD'nin de Amerika'da 100'er adet orta menzilli füze bulundurulmalarını önerdi. Görüşme sonunda bütün bunların kabulünün ABD'nin "Yıldız Savaşları" projesinden vazgeçmesine bağlıdır dedi. Görüşmelerde kesildi. 1987 yılına gelindiğinde "Çifte Sıfır Çözümü" kabul edildi. Yeryüzündeki tüm 500–5000 km menzilli füzelerin 14 yıllık bir süre içinde sökülmesi ve yerinde denetim mekanizması kabul edildi. 1989 yılına gelindiğinde SSCB, ABD'nin uzay savunma sistemleri konusundaki çalışmalarına engel olamayacağını anlayınca tek taraflı ödün vererek anlaşmazlık konularının çözümlenmesini kabul etti.³⁰⁹

Gorbaçov, askerî indirimlere, bir taarruz ordusunu her alanda ve her bölgede en üstün düzeyde tutmaya devam etmenin Sovyet ekonomisinin batışını durdurma çabalarını hiçe indireceğini gördüğü için razı olmuştur. Eğer Batı Avrupa Reagan'ın orta menzilli nükleer füzelerini, SS-20'lerin karşısına dikmeyi kabul etmeseydi, bu füzelerin karşılıklı olarak imha edilmesi bugün bir gerçek olmayacaktı. Batı teknolojisinin üstünlüğü sayesinde sınırının sınırında olsa yeterli caydırıcılığa sahip bir konvansiyonel gücü ayakta tutamamış olsaydı, Sovyet ekonomisini batırmaktan kurtarma dürtüsünü bile, Batı Avrupa'nın sermaye ve kafa zenginliğini esir alma arzusunu Kremlin'in zihninden atmayacaktı. Eğer Amerika ortaya atmamış olsaydı, SSCB kendisi aynı yola Amerika'dan önce girmiş olduğunu hatırlayıp Krasnoyarak projesini artık kıtalararası nükleer füzelerin yarı yarıya azaltılması ilkesine dayanan anlaşmayı ilân etmeyecektir.³¹⁰

20. yüzyılın ikinci yarısından sonra karşılıklı silâhlanma yarışını şimdiye kadar üretilmiş olan en yıkıcı silâhların birikimine neden oldu. İnsanlık emsali görülmemiş biçimde kendi kendisini yok etme tehdidiyle karşı karşıya

³⁰⁹ Ferdinant Oto Miksche,"Sovyet Politikası ve Yumuşama",**Harp Akademisi Haberler Bülteni**, sayı:83,1970,s.33–38.

³¹⁰ Coşkun Kırca, **Milliyet**, 7 Nisan 1989, s.7.

bulunmaktadır. Sadece mevcut nükleer silâh stoku tüm dünyada var olan yaşamı yıkmaya yetecek miktarı aşmaktadır. Zaten savaşların sorumlusu silâh değildir. Silâh onu kullananların elinde siyasal, ideolojik veya başka çıkarların gerçekleştirilmesi için bir araçtır. Nükleer silâh tehlikesini azaltmak için tek taraflı silâhsızlanma, savaş riskini daha fazla artırmaktadır. Zayıf tarafın silâhsızlanma veya silâhları azaltma pazarlığında başarılı olması olası değildir. Silâhlanmak silâhsızlanmanın yolunu açmak çelişki gibi gözükmüşse de bu gerçeğin kendisidir. Güçlü olmadan silâhsızlanma masasına oturulmaz ayrıca daha az riskli dünya için tansiyonu düşürücü ekonomik ve ticarî politikalar izlenmelidir.

Silâhların denetimi ve silâhsızlanma görüşmeleri dünyadaki yumuşamaya katkıda bulunmakla birlikte Türkiye'ye yönelik tehdidi azaltmamaktadır. Nitekim Klawzveviç'in ünlü sözü günümüzde "Nükleer silâhların mevcut olduğu yerde savaş siyasetin başka araçlarla devamı olmaktan çıkar." biçimine dönüşmüştür. Her iki bloğun liderleri arasında yapılan görüşmelerde ABD'yi kendi savunma imkânlarının kalite üstünlüğünü Sovyetlerin miktar avantajına karşılık tutmaktadır. Stratejik olarak Sovyet klâsik kuvvetlerinin Atlantiği aşarak ABD için tehdit olmayacağını bilmektedir. Amerikan kıtasına ulaşabilecek ICBM'ler ve Amerika'nın kullanacağı balistik füzeleri önleyecek Sovyet savunma sistemleri görüşme konusu olmaktadır.

1980'lerde ABD, Speykman'ın çevirme halkalarına ilave olarak uzaydan da Sovyetleri tehdit altına almaya çalışmıştır. Etkin (SDİ) uzay savunma sistemleri, haberleşme ve imha silâhlarını Sovyet kıtasına yöneltebilecek yetenek kazanmıştır.

1979 yılında Sovyetler Birliği Afganistan'a müdahale etti.³¹¹ Başlangıçta Speykman'ın kenar kuşak çemberinde bir gedik açmaya yönelik bu harekâtın Pakistan'ı hedef alarak Hint Okyanusuna ulaşacağı sanıldı. Gerçekten de Sovyetler Birliği bu gediği aşabilse idi, ABD'nin çok korktuğu Sovyetlerin doğrudan yayılma Stratejisini önleyemeyecekti. Fakat bu mücadele umulan sonucu vermedi. ABD'nin,

³¹¹ Dennis Chaplin, "Sovyetler Birliği'nin Üçüncü Dünyadaki Dolaylı Stratejisi", Çev: Sivil Memur Oktay Döşemeci, **Stratejik Etütler Bülteni**, Gen. Kur. ATESE Bşk.lığı yayını, sayı:66,1979,s.120-140.

Vietnam’da batağa saplandığı gibi Sovyetlerde Afganistan’da batağa saplandı. Kızıl ordunun yenilmezliği efsanesi silindi. Sovyet Silâhlı Kuvvetleri kendi kamuoyu önünde itibar kaybetti. Arap-İsrail savaşlarında Sovyet silâhlarının Batı silâhları karşısındaki teknolojik geriliği görülmüştü. Bu durum kesin olarak saptandı. Sovyetlerin zayıf bir yabancı güç karşısındaki bu deneyimi liderlerin kötü gidişatı önlemek için çeşitli önlemler alması gerektiğini ortaya çıkardı.

Sovyetler Birliği Batı bloğu karşısında 1980’den beri ekonomik olarak tıkanmıştı.³¹² Soğuk savaş süresinde Batı, Sovyetleri GSMH’nin önemli kaynaklarını silâhlanmaya ayırmaya zorlamıştır. Geleneksel büyük kara ordusu bulundurma geleneği 20 yy boyunca devam etmiş, 4-5 milyon civarındaki bu büyük kara orduları ağır masrafları nedeniyle Sovyet ekonomisinin fleksibilitelerini zayıflatmıştır. Böylece büyük ordular Sovyetler için zayıflatıcı güç rolünü oynamıştır. Bu durum batıya daha fazla yarar sağlamıştır. Silâhsızlanma görüşmelerinde silâhların kontrolü olarak imhası dışında Uralların doğusuna çekilmesi uzun menzilli nükleer silâhları yerine taktik nükleer silâhların yapılması gibi seçenekler Türkiye açısından güven sağlamamıştır. Fakat bloklararası yumuşama Türkiye’nin politik seçeneklerine yeni alternatifler getirerek saldırıya uğrama ihtimalini zayıflatmıştır. Bu durum bir ölçüde savunma masraflarının azalmasına katkıda bulunabilirdi. Batının Sovyet tehdidini tamamen bertaraf etmesi halinde 70 yıldan beri rafa kaldırmış olduğu Sevres’i gündeme getirebilir kendine başka düşmanlar ve düşmanlık alanları yaratabilir. Sovyetler Birliğinde 1917’den beri süren Marksizm-Leninizm’e olan inanç kaybolmuş, doğu ve batı arasında yumuşama doğu bloğunun batıya üstünlük verdiğini sandığı kişisel mülkiyet, çalışma ve sözleşme serbestliklerinin tanınması serbest ekonominin yaygınlaştırılması bu konular içerisindedir. Batı şimdiden Doğu Avrupa ülkelerine büyük ekonomik yardımlar yapmaya başlamıştır. Bu yardımlarla serbest ekonominin inşasına yardım

³¹² Geoffrey Jukes, "1980’lerde Stratejik Bir Durum Bir Tahmin Denemesi", Çev: E.Kur. Alb. Hikmet Falay, **Stratejik Etütler Dairesi Bülteni**, sayı:52,1975,s.94-112.

edeceğini görmüş ve ekonomik bağımlılık yaratarak onların Sovyetlerle olan bağlarını zayıflatarak koparmıştır.

Doğu Avrupa'nın Sovyetlerle ekonomik, (COMECON) ve ikili ve çok taraflı bağlantıları (Varşova Paktı Anlaşmaları) bulunmaktadır. Sovyet kuvvetlerinin Doğu Avrupa'dan çekilmesi yumuşamaya hız katmıştır. Berlin duvarı hızla yıkılmış iki Almanya'nın birleşmesi umulmayacak bir hızla gerçekleşmiştir. İki Almanya'nın birleşmesi tezine Sovyetler Birliği ve Polonya'daki Stalinci geleneğe bağlı liderlerin şiddetle karşı çıktıkları görülmüştür. Doğu Avrupa ve Rusya'daki olaylar Stalinci geleneğe bağlı liderlerin, partilerin ve yönetimlerin tasfiyesi niteliğini taşımıştır. 1989 yılında Coşkun Kırca şöyle diyordu.

“Reformlar perdeleri kaldırarak, bloklararası kuşkuyu azaltarak işbirliği ile refahı yaygınlaştırmak gibi amaca yönelecekse insanlık tarihinde yeni bir aşama olacaktır. Bu gün SSCB Doğu Avrupa'daki uydularını azat etmeden ekonomik batıdan kurtulabilmek için muhtaç olduğu batı kredilerine ve teknolojisine kavuşamayacağını bilmektedir.”

Batının iktisadî gücünden yararlanmak için Sovyetler Birliği Doğu Avrupa'da kontrollü bir serbestleşme uygulamak istemişse de onu başaramamıştır. Sovyetler Birliği demokratikleşmeye paralel olarak Doğu Avrupa'daki kuvvetlerini çekmiştir. Dolayısıyla Doğu Avrupa'daki Sovyet kontrolü hızla gevşemiş ve insanlığın ummadığı bir süratle tasfiye olmuştur. Böylece batı ile doğu arasındaki perde aralanmış ve güven ortamı tesis edilmiştir. Bundan sonra dünyada güven ortamının tesis edilebilmesi için hiçbir yerde sertlik yanlılarının iktidara gelmemesi gereklidir³¹³.

1950'lerden beri Sovyetler Birliği askerî bakımdan çepeçevre kuşatılmış, iktisaden de tecrit edilmiştir. Özellikle 1970 'den sonra bu askerî kuşatmaya uzay da

³¹³ George Outrey, "İki Büyüğün Stratejik Doktrinleri", Çev: E.Kur. Alb. Ahmet Onur, **Stratejik Etütler Bülteni**, sayı:73,1981,s.91-104.

eklenmiştir. Sovyetler teknoloji ekonomi ve askerî bakımdan batı karşısında soğuk savaşı kaybetmiştir. Batıya karşı Doğu Avrupa'yı denge unsuru, tampon bölge ve son olarak ta koz olarak kullanmak istemişse de başaramamıştır. Sovyet peyklerinin ekonomik yük olma özellikleri yıkımı başlatan önemli nedenlerden sayılabilir. Sovyet yönetimi buna rağmen Varşova paktını isteğe bağlı olarak sürdürmek ve bu yükü üye ülkelere dağıtmak içinde büyük çabalar sarf etmişlerdir. Ancak lider konumundaki Sovyetlerin her halükârda daha fazla fedakârlık yapması gereği bu düşünceyi de uygulanamaz hale getirmiştir.

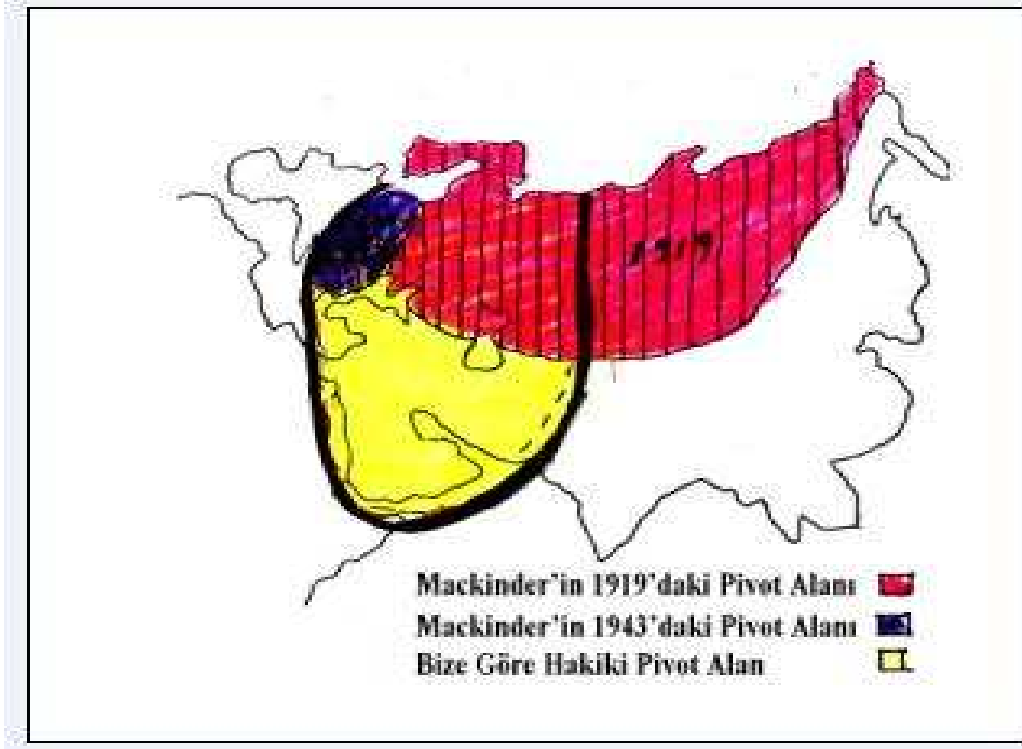
Sovyetlerin dağılmasından sonraki dönemde Türkiye'nin batı ile ilişkilerinde ekonomik menfaatler ve karşılıklı çıkarlar önem kazanacak, soğuk savaş döneminin batıya körü körüne bağlılığı mecburiyeti ortadan kalkacaktır. Türkiye ile eski Sovyetler Birliği arasındaki ilişkiler gelişerek, kültürel bağlar artacak Sovyet kontrolündeki Türk halklarının yaşadığı devletlerle direkt ekonomik ve ticarî ilişkiler kurularak güvensizlik ortadan kaldırılacaktır. Bu ilişkilerin artmasına paralel olarak Türkiye'ye yönelik Rus tehdidi azalacaktır. Bu nedenle Türk ordusu tertiplenmesini değiştirecek yeni bir teşkilât yapısıyla birliklerini ulusal menfaatlerini tahakkuk ettirecek bölgelere kaydırması gerekecektir. Türkiye'nin Güney bölgesinde dikkatini yoğunlaştırması İsrail'le ilişkileri yeniden şekillendirmesi ihtiyacını doğuracaktır.

Kimsenin ummağı biçimde 2000'li yıllara varmadan Sovyet mozağinin çatlaması kuvvet boşluğu meydana getirmiştir. ABD'nin tek başına hegemon güç haline gelmesi dünyanın başına yeni felaketler getirebilir. Dünyanın yeniden çok kutupluluğa dönmesi Türkiye'nin menfaatlerini koruması açısından daha fazla seçenek elde etmesini temin edebilir. Rusya Cumhuriyeti içindeki özerk bölgelerin dahi kopmalarının gündeme geldiği bir sürece girilmiştir. Türkiye'nin bizzat Rusya Federasyonu'nu devre dışı bırakacak ekonomik (Karadeniz Ekonomik işbirliği) ve askerî (Bağımsız Devletler Topluluğunun bir kısmı ve Balkanlarda çıkarlarına uygun askerî ve ekonomik ittifaklar) ittifaklarla önemli bir güç odağı haline gelmesi

mümkündür. Ayrıca Montrö Sözleşmesini yeniden gündeme getirerek çıkarlarına uygun tadilat yaptırabilir.³¹⁴

Helmut Kohl yeniden oluşan dünyada iki Almanya'nın birleşmesi karşısında Polonya sınırlarına garanti veremeyeceğini ifade etmiştir. 2000'li yıllarının ötesinde kuvvetlenecek birkaç devletle birlikte (Çin, Hindistan, Almanya, Japonya, Brezilya, Türkiye gibi) iki kutuplu sistemden çok kutuplu sisteme geçiş olabilir. Yeni bir dünya savaşına neden olmadan tüm ulusların sorunlarını barışçı yoldan çözmelerini temenni ederken Türkiye şimdiden tek kutuplu dünyadan zarar görmeye başlamıştır.

Harita 20: Pivot Bölge Mukayese Haritası

³¹⁴ Zbigniew Brezinsky, "Uluslararası Yeni Bir Düzene Doğru", Çev: Tuğg. Fahri Çeliker, **Stratejik Etütler Bülteni**, sayı: 54, 1976, s. 71-79.

SONUÇ

Soğuk Savaş dönemi bloklararası çatışmaya dönüşmeden bölgesel düzeyde ve mevzi çatışmalarla şekillenmiş, soft güç adı verilen yumuşak güç kullanımı yoluyla hasmın bertaraf edilmesi tarihte ilk defa gerçekleştirilmiştir. Soğuk Savaş dönemindeki savaşlar genellikle iki bloğun rekabeti ön alma, stratejik alanlara uzanma, hasmı çembere alma ve çember içinde tutma gibi düşüncelerle yapılmış, Hintçini Savaşı, Afganistan'ın işgali, Arap-İsrail savaşları bloklar arasındaki teknolojik ve askerî rekabetin sınındığı; gözdağı verme, korkutma, caydırma amaçlı mahdut hedefli çatışmalar olmuştur.

Doğu-Batı arasındaki rekabette; batının Sovyet-Çin çatışmasını daha 1950'lerden itibaren derinleştirilmesi Sosyalist bloku bölmüş ve yıpratmıştır. Bu dönem içinde Üçüncü Dünya adı verilen, doğu ve batı rekabeti dışında kalan coğrafi alanlar ve ülkeler; iki tarafın hakemliğine oynayarak taraflar arası rekabetten azamî ölçüde yararlanarak kalkınmasını ve etkinliğini artırması beklenirken bunu başaramamışlardır.

Soğuk Savaşın en belirgin vasfı şu olmuştur:

Dünya hâkimiyeti açısından pivot bölge (kalpgâh alan) olarak tanımlanan coğrafi saha tümü ile Sovyet Birliği tarafından kontrol ediliyorken küresel anlamda hegemon güç haline gelememiştir. Soğuk Savaş'ın ikinci belirgin vasfı; nükleer çağda nükleer güç tekeli elinde tutan ülkelerin yıkıcı bir sıcak savaşı göze alamamaları olmuştur. Nükleer silâhları ilk kullanan taraf olmamak konsepti şu ana fikre dayanmıştır: Nükleer savaşın kazanan tarafı yoktur. Nükleer savaşı askerî yolla kazanan taraf, sonuçta bir şey elde edemeyecek, yenilen taraftan daha avantajlı olamayacaktır. Nükleer savaşın göze alınamaz ve kazanılamaz oluşu, yumuşak güç kullanımını hedef alan, psikolojik savaş, kültür savaşı, medeniyetler çatışması, subversiv savaş, yeraltı savaşları, terörizm, ideolojik savaş, ekonomik ve politik güç kullanımı, gibi yeni alanlar yaratmış, Soğuk Savaş döneminde istihbarat, özel kuvvetler, özel kuvvetler harekâtı ve istihbarata karşı koyma hayati derecede değer kazanmıştır. Nükleer savaşın göze alınmazlığı ve yapılamazlığı kavramı bundan

sonraki dönemde yumuşak güç kullanımını daha yaygın ve işler hale getireceği beklenmelidir.

Genel olarak soğuk savaş kalpgâh olarak adlandırılan bölge ekseninde cereyan etmiştir. Doğu Avrupa'dan, Güney Kore'ye kadar uzanan kenar kuşak ülkeleri yoluyla çevirme ve bu çevirmeyi yarmaya yönelik çabalar şeklinde kuvvet tertiplenmesi, kuvvet gösterileri, yer yer sıcak çatışmalara başvurma şeklinde sürdürülen rekabet Sovyetler Birliği'nin aniden dağılmasıyla son bulmuştur. Soğuk savaşın bitmesinden sonra kuvvet dengesi hesapları alt üst olmuş, iki kutuplu dünya düzeni tek kutuplu hale gelmiştir. Dün hasım olarak karşı ittifak sistemi içinde yer alan ülkeler NATO'ya katılmak için müracaat etmiş, karşı bloğun motor gücünü oluşturan Rusya Federasyonu bile NATO'ya gözlemci sıfatıyla katılmıştır. Her şeyin her şeyle karıştığı güç dengelerinin ve hasım algılamalarının değiştiği yeni bir ortama geçiş yapılmıştır. İşte bu şartlarda, Türkiye gibi güç kesişme, alanlarının odağında ve denge değişikliklerinden etkilenme hassasiyeti olan geçiş havzalarının merkezinde yer alan ülkelerin gerek ileri silâh teknolojilerinde, gerek iktisadî, sosyal düzen bakımından geç kalmaları veya zaafa düşmeleri halinde; dünya konjonktürünün dışında kalmalarına beklenmedik ölçüde bedel ödemelerine sebep olabilir.

Türkiye Soğuk Savaş döneminde uluslararası dengelerden istifade etti fakat kendi iç dinamikleriyle ayakta kaldı. Ancak Soğuk Savaş sonrası döneme çok hazırlıksız girdi. Soğuk Savaş ötesi dönem iyi görülemedi. Geleceğin ne getireceği ne götüreceği iyi tahlil edilemedi. Türkiye Soğuk Savaş sonuçlarına hazırlıksız yakalandı. Türkiye'nin bulunduğu bölge **domino etkisine müsait bir alandır**. Pivot bölgenin merkezinde yer alan Kafkaslar, Balkanlar, Akdeniz Havzası, Basra Körfezi, Afganistan ve Anadolu'nun bulunduğu coğrafya iç dinamiklerle harekete geçtiğinde veya dıştan gelecek tesirlerle taşlar yerinden oynadığı takdirde bütün dünya dengeleri etkilenmektedir. Türkiye Soğuk Savaş döneminin zihin tembelliğini bir tarafa atarak Soğuk Savaş sonrası dönemde de edilgin konuma düşmemek için önümüzdeki yüzyılın ana dinamiklerini daha iyi okuyarak ve anlayarak yeni meydan okumalara cevap verecek bir teşkilâtlanmaya gitmek mecburiyetindedir. Bu teşkilâtlanma ideolojik, teknolojik, iktisadî, sosyal ve askerî birçok yönlere ve cephelere dönük olmak zorundadır. Türkiye soğuk savaştan güçlenerek ve bölgesel güç olarak

çıkmiştir. Meydan okumalar ve karşı koyuşlar genel olarak jeopolitik eksen
stratejik gerekçelerle yapılmaktadır. Jeopolitik veriler kıyaslamalarda rakamlar gibi
temel işlev görmekte hesaplamalar onlarla ve onlar üzerinden yapılmakta, sonuçlar
ve hedefler hesaplamalara ve yöntemlere bağlı olarak değişmektedir.

KAYNAKLAR

KİTAPLAR

1.2.3.4. **Askerî Tarih Seminerleri:** Gen. Kur. Askerî Tarih ve Stratejik Etütler Dairesi Bşk. (ATASE) yayınları, Ankara, 1984.

AKDAĞ, Mustafa: **Türkiye'nin İktisadî ve İctimai Tarihi**, Cilt (I-II), Tekin Yayınevi, İstanbul, 1979.

AKIN, İlhan: **Siyasî Tarih**, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1983.

AKKOR, Feridun: **Barış mı Savaş mı**, Cihan Matbaası, Ankara, 1971.

AKYOL, Taha: **Sovyet Rus Stratejisi ve Türkiye**, Cilt (I-II), İstanbul, 1976.

ALPER, Cem: **Çok Uluslu Şirketler ve Ekonomik Kalkınma**, Ticari İlimler Akademisi yayınları, Ankara, 1978.

ARI, Önder: **Uluslararası İlişkiler ve Türkiye ve Komşuları**, İ.Ü.İk. Fakültesi. Yayınları no: 356, İstanbul, 1977.

ARMAOĞLU, Fahir: **20. YY Siyasî Tarihi**, Türkiye İş Bankası yayınları 1983.

ARMAOĞLU, Fahir: **Siyasî Tarih**, Ankara Üniversitesi SBF yayını no: 3621, Ankara, 1975.

ARON, Raymond :“Modern Stratejik Düşüncenin Evrimi”, **Harp Akademileri Bülteni**, no:82,s.10–25.

ASKERİ TARİH BÜLTENİ : Gen. Kur. Askerî Tarih Stratejik. Etüt. Bşk.lığı yayınları.

ATEŞ, Toktamış: **Siyasal Tarih**, İktisat Fakültesi yayınları, No: 48710, İstanbul, 1982. BALDRUM, Hans : **Aldatma Stratejisi** (Çev. Top. Atğ. Aydın Bilgin) Harp Ak. Yayını, İstanbul, 1978.

BAYAT, Mert: **Milli Güç ve Devlet**, Belge Yayınları, İstanbul, 1986.

BAYUR, Hikmet: **20. YY'da Türklüğün Tarih ve Acun Siyaseti Üzerine Etkileri**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1974.

BİLGE, Suat: **Milletlerarası Politika**, İstanbul. t.y.

CLAUSWITZS Carl, Von.: **Harp Üzerine**, (Çev. Tuğgeneral Fahri Çeliker), Ankara, 1986.

ÇAĞDAŞ STRATEJİNİN YENİ BOYUTLARI: Gen. Kur.ATESE Bşk.lığı yayını,Ankara,1980.

ÇAM, Esat; Prof. Dr.: **Devlet Sistemleri**, İ.Ü. İk. Fak. Yayını, no. 486, İstanbul, 1982.

ÇELİK, Edip: **Milletlerarası Hukuk**, Filiz Kitapevi, İstanbul, 1984.

ÇELİKPAZU,Hulusi , Korkmaz Tağma :“**Günümüze Kadar Taktik ve Strateji Anlayışı**”,Harp Akademileri yayını,1983.

DANIKER, Gustav.: ”**Askerî Sevk ve İdarede Saha, Kuvvet ve Zaman**,”KKK. Lığı yayını, İstanbul,1954.

DOWNS, Robert: **Dünyayı Değiştiren Kitaplar**, Tur Yayınları, İstanbul, 1984.

DÜNYADA NELER OLUYOR : Alternatif yayıncılık, İstanbul, 1982.

EARLE, EDWARD MEAD.: **Makers of Modern Strategy**, Princeton University Press, London, 1952.

EARLE, EDWARD MEAD.: **Modern Stratejisinin Yaratıcıları**, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi yayınıları, Ankara, 2003.

EHRHARD, Robert: **Hava Gücü ve Savaş**, (Çev. Emekli is. Alb. Mehmet Erdoğan), Gen. Kur. Yayını, Ankara, 1986.

EMERSON, Ruppert: **Sömürgelerin Uluslaşması**, (Çev. Türkkaya Ataöv), Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1965.

ERGİN, Ersuat: **Yeni Çağın Eşiğinde**, Türkiye İş Bankası yayınıları, t.y. 1969.

ERGİN, Feridun: **Uluslararası Politika**. t.y.

ERGİNSOY, Cemalettin: **Sovyetler Birliği'nin Askerî Doktrini**, Gen. Kur.Basımevi, Ankara, 1979.

ERİKAN, Kur Yb.C . :”**Topyekün Harp**” Gen.Kur yayını,İstanbul,1951.

FARPELLA,EMİLLİO:**Hükümlerin Yeniden İncelenmesi, Cilt 1,2**, (Çevirenler Avni Omaykan, Arif Büyüktuğrul), İstanbul, 1978.

FAVAGNOSA, Carlo: **Harbi Neden Kaybettik**, (Çev. Alb. Arif Büyüktuğrul) Genelkurmay yayını, Ankara, 1952.

FEDERALALMANYA’NIN GÜVENLİĞİ İLESİLAHLI

KUVVETLERİNİN DURUMU: (Çev. Kur. Alb. Hilmi Soyaslan, Dr. Levent Çoknur),Harp Akademileri Basımı, İstanbul, 1971.

GARTHOF, Raymond L.: **Nükleer Çağda Sovyet Stratejisi** (Çev.Dr. Metin Kıratlı) Gen .Kur. Basımevi, Ankara, 1966.

GARTHOFF, Raymond L.: **Sovyet Askerî Doktrini** (Çev. Baha Ataman) E.Ü. Basımevi, Ankara, 1956.

GERGER, Halûk: **Nükleer Tehlike**, 2'nci baskı, Bilim ve Sanat yayınları, Ankara, 1984.

GİRGİN, Kemal: **Çağdaş Politika ve Diplomasi El Kitabı**, Türkiye İş Bankası Kültür yayını, Ankara, 1975.

GÖNEY, Süha :”**Siyasî Coğrafyada Başlıca Görüşler**”,cilt 2,İÜ yayını no:2539,İstanbul,1979.

GÖNLÜBOL, Mehmet: **Uluslararası Politika**, A.Ü. SBF yayını, no: 546, Ankara, 1985.

GRAY, Collin, S. Geoffray Sloan: **Jeopolitik, Strateji ve Coğrafya**, (Çev. Tuğrul Karabacak) Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi yayınları, Ankara, 2003.

GÜREL, Şükrü, Dr.: **Ortadoğu Petrolünün Uluslararası Politikadaki Yeri**, AÜ, SBF yayınları, Ankara, 1979.

HALDUN, İbni: **Mukaddime**, Çev: Zakir Kadiri Ugan, C.I,II, III, MEB Yayınları, İstanbul, 481, İstanbul, 1990

HALLE Louis: **Soğuk Harp**, (Çev. Fahri Çeliker), Gen. Kur. Basımevi, Ankara, 1976.

HALLİDAY, Fred: **Yeni Soğuk Savaş**, (Çev. İlker Özünlü), Belge Yayınları, İstanbul, 1985.

HAMİTOĞULLARI, Beşir: **Çağdaş İktisadî Sistemler**, A.Ü. SBF. Yayını, no: 416, Ankara, 1978.

HARP TARİHİNE GİRİŞ : Harp Akademileri Matbaası, İstanbul, 1953.

HART, Liddel: **Strateji**, (Çev. Cemal Enginsoy),Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1973.

HİGGİN, Hugh: **Soğuk Savaş**, Koza Yayınevi, İstanbul, 1975.

HİTLER, Adolf : **Kavgam**, Toker Yayınları, İstanbul, 1987, s.437.

HİTLER, Adolf: **Tek Kurtuluş Yolu**, (Çev. İlhami Kaya), Altay Yayınevi, İstanbul, 1970.

HURIWITZ, I.C.: **Ortadoğu Siyaseti Askerî Boyutlar**, (Çev. Nusret Özselçuk) Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1980.

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI YILLARI: Dışişleri Bakanlığı yayınları, Ankara, 1975.

İLHAN, Suat: **Jeopolitikten Taktiğe**, Harp Akademileri yayını, İstanbul.

İLKİN Akın: **Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi**, İ.Ü.İk. Fak. Yayını, İstanbul,1983.

JUKOV, Georgiy, K.: **Mareşal Jukov**, Baskan Yayınları, İstanbul, 1982.

KADRİ, Yakup: **Zoraki Diplomat**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1967.

KARAL, Enver Ziya, Prof. Dr.: **Osmanlı Tarihi**, Türk Tarih Kurumu yayınları, t.y. Ankara.

KİRK, Patrick, Jeane.: **Aldatma Stratejisi**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1976.

KONGAR, Emre: **Toplumsal Değişme Kuramı**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1979.

KÖKSAL Aydoğan: **Afrika Coğrafyası**, Sevinç Matbaası, t.y. Ankara.

KUYUCUKLU, Nazif: **Türkiye İktisadı**, Beta Yayınları, İstanbul, 1986.

MARDİN, Şerif: **İdeoloji**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1976.

MASERAVİÇ, M.E. Pestel: **Yarın İçin Strateji**, T.C. Başbakanlık Yayını no: 031, Ankara, 1971.

MENDEL, Ernest: **Avrupa Meydan Okuyor**, (Çev. Tunç Tayanç) Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1974.

MORGENTHAU, Hans J.: **Uluslararası Politika**, Cilt (1-2), (Çev. Baskın Oran, Ünsal Oskay), Ankara Türk Siyasî İlimler Derneği yayını, 1970.

NICHOLSON Harold: **Diplomasi**, (Çev. Metin Ergin), Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1970.

ORAN, Baskın: **Kara Afrika Milliyetçiliği**, SBF yayınları, Ankara, 1977.

ÖNGÖR, Sami: **Ortadoğu**, Sevinç Matbaası, t.y. İstanbul.

ÖZEY, Ramazan :”**Dünya Hâkimiyet Teorileri**”, Marifet yayınları, İstanbul, 2000.

PWYKİN, Michael: **Asya’daki Rusya**, (Behsat Tunç), Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1975.

SAGAY, Reşat: **Dr. Milletlerarası Önemli Meseleler**, T.İş Bankası yayınları, no: 110, İstanbul, 1972.

- SAKA, Mehmet: **Ege Denizinde Türk Hakları**, Hareket Yayınları, no: 61, İstanbul, 1974.
- SANDIKLI, Atilla ve Hasret Dikici Bilgin: **''Türkiye'de Enerji ve Kalkınma Sempozyumu**, Tasam Yayınları, İstanbul, 2006.
- SARICA, Murat: **Siyasal Tarih**, Filiz Kitapevi, İstanbul, 1980.
- SARICA, Murat: **1. Dünya Savaşı'nda Avrupa'daki Barışı Kurma ve Sürdürme Çabaları**, İ.Ü.SBF yayını, İstanbul, 1982.
- SARTORİ, Giovanni: **Demokrasi Kuramı**, (Doç. Dr. Deniz Baykal), Ankara Türk Siyasî İlimler Derneği yayını, no: 23, Ankara.
- SEYİTOĞLU, Halil, Prof. Dr.: **Uluslararası İktisat**, Turhan Kitapevi, Ankara, 1986.
- SIEVERS, Allan: **İhtilâl Tekâmül ve İktisadî Nizam**, (Çev. Seniha Yazıcıoğlu), Devlet Kitapları, İstanbul, 1986.
- SİLAHLARIN KONTROLÜ**: Ankara, 1989.
- SİPOLIS, V. M. Halanof: **2. Dünya Savaşı'nın Nedenleri**, Ağaoğlu Yayınları, İstanbul, 1975.
- SİSAV: **Silâhsızlanma ve Barış Semineri**, 25–26 Kasım, İstanbul, 1983.
- SNİRER, William: **Nazi İmparatorluğu'nun Doğuşu**, Hürriyet Yayınları, İstanbul.
- SOĞUK HARP**: Gen. Kur. Yayını, Ankara, 1976.
- TACAR, Polat: **Nükleer Yayılmasının Önlenmesi Sorunu**, Başbakanlık yayını, Ankara, 1970.
- TARAKÇI, Nejat: **Devlet Adamlığı, Bilim, Jeopolitik ve Jeostrateji**, İstanbul, Çantay Kitapevi, 2003.
- TEZKAN Yılmaz, M. Murat Taşar: **Dünden Bugüne Jeopolitik**, Ülke Kitapları, 3. Baskı, Ankara, 2002.
- TOPRAK, V.: **''Milletlerarası Politika''**, 1971.
- TÜRKİYE'DE SANAYİ SEKTÖRÜ VE HARP SANAYİİ İLE ENTEGRASYONU**, (Konferans notları), Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1987.
- TUNAYA, Tarık Zafer: **Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku**, Fak. Matbaası, İstanbul, 1978.
- TÜMERTEKİN, Erol: **Beşeri ve İktisadî Coğrafyaya Giriş**, İstanbul, Ü.Ed. Fak. Yayını, no: 975, İstanbul, 1962.

- TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİ VE MEGALO İDEA:** Gen. Kur. Basımevi, Ankara, 1876.
- TÜRSAN, Nurettin,Emekli General: **SSCB**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1979.
- ULAŞ, Bahri: **Milletlerarası Kurumlar**, Ulaş Yayınları, Ankara, 1986.
- ULUGİRAY, Metin: **20. yy Raporu**, Sander Yayınları, İstanbul, 1975.
- ÜLKEN, Yüksel: **20. YY Dünya Ekonomisi**, İ.Ü. İk. Fak. Yayınları, İstanbul, 1975.
- ÜNAL, Tahsin: **Siyasî Tarih**, Kutluğ Yayınları, 1974.
- VALERİ, Paul: Bugünkü Dünyaya Bakış, (Çev. Vehdi Atay), Tur Yayınları, Ankara.
- VALLACHP, Jehuda: **Bir Askerî Yardımın Anatomisi**, (Çev. Fahri Çeliker), Gen. Kur. Basımevi, Ankara, 1977.
- WETTER, A.Gusstav: **Bugünkü Sovyet İdeolojisi**, Kültür Bakanlığı Yayını, t.y.
- WHİTMAN,J.E.A.:”**Tarih Boyunca Strateji ve Tabiye**” Çev: Feridun Ergin, Gen. Kur. Basımevi, Ankara,1945.

MAKALELER

- AKKOR, Feridun: "Dünya Stratejisi", **Silâhlı Kuvvetler Dergisi**, sayı: 299, 1985, s. 40–42.
- AKMAN, Ertuğrul : "Sovyetler Birliği Akdeniz'de", *Strategie Survey Dergisi*, **Stratejik Etütler Bülteni**, sayı: 38, 1973, s. 69–75.
- ANCIN, Osman : "Nükleer Çağda NATO Askerî Stratejisinin Evrimi", **Stratejik Etütler Dairesi Bülteni**, Gen. Kur. ATESE Bşk.lığı yayını, no: 37, 1973, s. 29–39.
- ARAS , Osman: "Çağdaş Stratejinin Boyutları", **Stratejik Etütler Bülteni**, Gen. Kur. ATESE Başkanlığı yayını, sayı: 58, 1976, s. 68.
- ARAS, Osman : "Çağdaş Stratejinin Boyutları", **Stratejik Etütler Bülteni**, Gen. Kur. ATESE Bşk.lığı yayını, sayı: 58 1976, s. 66–69.
- ARAS, Osman : "Çağdaş Stratejinin Boyutları", **Stratejik Etütler Bülteni**, Gen Kur ATESE Başkanlığı, sayı: 58, 1976, s. 66.
- ARON, Raymond : "Clausewitz ve Halk Savaşı", **Stratejik Etütler Dairesi Bülteni**, sayı: 37, 1973, s. 41–47.
- ARON, Raymond : "Modern Stratejik Düşüncenin Evrimi 2" **Harp Akademisi Haberler Bülteni**, no: 83, 1970, s. 25.
- ASLAN, Nazım : "Amerikan Stratejik Silâhlarının Kullanılma Doktrini ve Avrupa Savunması", **Silâhlı Kuvvetler Dergisi**, sayı: 258, s. 76–79.
- ATALAY, V.: "Strateji Kuramları Üzerine Tartışma ve Deniz Kuvvetleri Stratejisi" **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, sayı: 494, 1976, s. 4–9.
- BAGLEY, Worth H. : "Sovyet Deniz Gücü ve Nato Stratejisi", Çev: E. Tuğ. Gen. Fahri Çeliker, **Stratejik Etütler Bülteni**, sayı: 53, 1976, s. 69–77.
- BALTA, Rıza : "Sovyet Hava Gücünün Gelişimi ve Yapılan Hatalar", **Hava Kuvvetleri Dergisi**, sayı: 260, 1976, s. 3-18 .
- BELLETTINI, Jacques : "Gezegeneğimizin Gizli Dengelerini Anlamak İçin Jeopolitik", Çev: YABE Tercüme Bürosu, **Harp Akademileri Bülteni**, sayı: 145, 1985, s. 147-158.
- BREZİNSKY, Zbigniew : "Uluslararası Yeni Bir Düzene Doğru", Çev: Tuğg. Fahri Çeliker, **Stratejik Etütler Bülteni**, sayı: 54, 1976, s. 71–79.

- CANBERK, Osman :”Jeostratejinin Geleceği”,**Silâhlı Kuvvetler Dergisi**, sayı:226,1987,s.69–77.
- CHAPLİN, Dennis :”Sovyetler Birliği’nin Üçüncü Dünyadaki Dolaylı Stratejisi”,Çev: Sivil Memur Oktay Döşemeci, **Stratejik Etütler Bülteni**, Gen. Kur. ATESE Bşk.lığı yayını, sayı:66,1979,s.120-140.
- CROWL, Philip A. :”Doğru Olarak Cevaplandırılacak Altı Soru, Strateji Üzerine”**Harp Akademileri Bülteni**, Özel sayı: 2,1984,s.1-12.
- ÇEBİ,Ferhat: ”Sovyet Stratejisindeki Gelişmeler”,**Silâhlı Kuvvetler Dergisi**, sayı:230,1969,s.19–22.
- ÇELİKER, Fahri :”Yeni Askerî Teknolojilerin Uluslararası İlişkilere Etkisi”,**Stratejik Etütler Bülteni**, sayı:61,1977,s.52–63.
- ÇELİKER,Fahri :”Brejnev Doktrini”,**Stratejik Etütler Bülteni**, sayı:71,1980,s.34–42.
- DÜMEN,Erdoğan :”Nükleer Çağda Deniz Stratejisi”,**Silâhlı Kuvvetler Dergisi**, sayı:291,1984,s.40.
- EBERLE,James :”Deniz Stratejisi” **Harp Akademisi Bülteni**, sayı:157,s.53–65.
- ERENDİL, Muzaffer :”Milli Gücün Ana Ögesi: Ekonomik Güç”,**Stratejik Etütler Bülteni**, Gen. Kur. ATESE. Bşk.lığı yayını, no:66,1979,s.60–66.
- ERENDİL, Muzaffer: ”Milli Stratejinin Dayanağı: Milli Güç”**Stratejik Etütler Bülteni**, Gen. Kur ATESE Başkanlığı yayını, sayı:65, 1979,s.22–26.
- ERENDİL, Muzaffer:”Milli Gücün Somut Ögesi, Askerî Güç”, **Stratejik Etütler Bülteni**,Gen Kur ATESE Başkanlığı yayını, sayı:68,1979,s.30–35.
- ERKAN, Atilla : Strateji Üzerine”,**Deniz Kuvvetleri Dergisi**, sayı:268,1978,s.17-21.
- ESLEN, Nejat :”Carl Von Clausewitz Üzerine”,**Harp Akademileri Bülteni**, no:154,1987,s.37–44
- GOURE,Leon: ”Sovyet Askerî Doktrini”,Çev: E.Tümg. A.Kuloğlu, **Stratejik Etütler Bülteni**, sayı:62,1978,s.49–57.
- GROSHKOV,Sergei G.:”Savaşta ve Barışta Deniz Kuvvetleri”,**Deniz Kuvvetleri Dergisi** Eki, cilt:93,sayı505,1979,s.3–34.
- HELMS, Robert F.:”Dolaylı Yaklaşım Stratejisi”Çev: E.Kur. Alb. Fethi Ersoy, **Stratejik Etütler Bülteni**, sayı:67,1979,s.83–97.

- HİLL, Adrian :”Napolyon’un Ordusu Bu Gün Başarılı Olabilir mi ?” Çev. E.Kur Alb Hikmet Falay, **Stratejik Etütler Bülteni**, sayı:61,1977,s.86–94.
- HOLLOWAY,David :”Stratejik Konseptler ve Sovyet Politikası”,**Stratejik Etütler Dairesi Bülteni**, sayı:33,1972,s.6-15.
- HOWARD, Michael :”Stratejinin Unutulan Boyutları”,**Harp Akademileri, Strateji Üzerine Özel sayı:2**,s.13–25.
- IŞIK, Hüseyin :”Fransız Silâhlı Kuvvetleri ve Fransa’nın Savunma Doktrini”,**Silâhlı Kuvvetler Dergisi**, sayı:307,s.70–78.
- İLHAN,Sedat: ”Stratejik Dönüşümler, Yumuşama, Batı Avrupa Birliği ve Silâhlı Kuvvetlerimiz”,**Stratejik Etütler Bülteni**, Gen. Kur. ATESE Başkanlığı yayını, sayı:58,1976,s.32–45
- JANOWITZ, Morris :”İstikrar Sağlayan Askerî Sistemler, Yeni Bir Stratejik Ana fikir Doğuyor”,Çev: E.Tümg. A.Kuloğlu, **Stratejik Etütler Dairesi Bülteni**, sayı:52,1975,s.27–36.
- JONES, David C. :”Stratejik Sorunlar”,Çev. E.Tuğgeneral Mehmet ATAÇERİ, **Stratejik Etütler Bülteni**, Gen Kur ATESE Başkanlığı yayını, sayı:65,1979,s.36–45.
- JONES, David C.:”Amerika Birleşik Devletleri Askerî Stratejisi”,Çev: E.Korg. Cemal Enginsoy, **Stratejik Etütler Bülteni**, Gen. Kur. ATESE Bşk.no:75,s.1–24.
- JONES, David C.:”Amerika Birleşik Devletleri Askerî Stratejisi”Çev: E.Korg. Cemal Enginsoy, **Stratejik Etütler Bülteni**, sayı:75,1981,s.1–24.
- JUKES, Geoffrey :”1980’lerde Stratejik Bir Durum Bir Tahmin Denemesi”,Çev: E.Kur. Alb. Hikmet Falay, **Stratejik Etütler Dairesi Bülteni**, sayı:52,1975,s.94-112.
- KRIDLVALKENIER, Elizabeth :”Sovyetler Birliği ve Üçüncü Dünya”,**Stratejik Etütler Dairesi Bülteni**, sayı:38,1973,s.39–50.
- KRUMPET,İ.:”Stratejik Nükleer Silâhlarla Savaş Kazanılabılır mi”,Çev:Atgım T.Müftüoğlu,**Harp Akademileri Haberler Bülteni**,sayı:94,1973,s.3-5.
- LEGVOLD, Robert :”Stratejik Doktrin ve Salt, Sovyet ve Amerikan Görüşleri”,Çev: KKK. Iığı Talim ve Yayın Kurulu Tercüme Şübesi, **KKK Dergisi**, Sayı:60,1980,s57–84.

- LYKKE, Artur F.: J, "Askerî Stratejiyi Anlamak", Çev. Yaşar Karagöz, **Harp Akademileri Bülteni**, no:159,1988,s.14.
- MATTOS, Tümgeneral Carlos De Meira:"Güç Kavramının Oluşumu ve Değerlendirilmesi",Çev Mehmet Erdoğan, **Stratejik Etütler Bülteni**, sayı: 61,1977,s.95-100.
- MİKSCHE, Ferdinand Oto. : "Sovyet Politikası ve Yumuşama",**Harp Akademisi Haberler Bülteni**, sayı:83,1970,s.33-38.
- NUN, Sam:"Askerî Stratejinin Yeniden Düzenlenmesi İhtiyacı",Çev:Dz.Kur.Alb.Fikri Uluç,**Deniz Kuvvetleri Dergisi**,sayı:526,1984,s.3-7.
- ONUR,Ahmet : "Savaş, Ekonomi, Finansman",**Stratejik Etütler Bülteni**, Gen. Kur. ATESE Bşk.lığı yayını, sayı:65,1979,s.125-129.
- ORGENERAL AİLLERET,"Savaş Karşısında Strateji",Tercüme Gurubu, **Stratejik Etütler Dairesi Bülteni**, sayı:38,1973,s.11-17.
- OUTREY, George: "İki Büyüğün Stratejik Doktrinleri",Çev: E.Kur. Alb. Ahmet Onur, **Stratejik Etütler Bülteni**, sayı:73,1981,s.91-104.
- PAYNE, Fred A. : "Stratejik Nükleer Denge Yeni Bir Ölçü Yöntemi",Çev: E.Kur. Alb. Hikmet Falay, **Stratejik Etütler Bülteni**, Gen. Kur. ATESE Bşk.lığı yayını, sayı:65,1979,s.159-166.
- PLOTNİKO,Y. : "2.Dünya Savaşında Almanların Kafkaslar İstikametindeki Edelweis Harekâtının Çöküşü",Çev: Kamil Günçan, **Silâhlı Kuvvetler Dergisi**, sayı:238,s.23-28.
- RAHMAN, Syed Fazal Ur : "Modern Stratejinin Mimarları",**KKK Dergisi**, sayı:62,1982,s.102-108.
- REİTZEL, William : Mahan'ın Denizlerin Kullanılmasıyla İlgili Görüşleri",Çev:Tunç Erem,**Harp Akademileri Haberler Bülteni**,sayı:95,1973,s.70-79.
- SALAMON,Lichael D. : "Yeni Stratejik Eşitlik Kavramları",Çev: Hikmet Falay, **Stratejik Etütler Bülteni**, Gen. Kur. ATESE Bşk.lığı yayını, sayı:64,1978,s.89-103.

SANFORD ,Melvin J.:”Temel Strateji Esasları”,Çev. Hasip Tulumbacıoğlu, **Stratejik Etütler Dairesi Bülteni**, Gen Kur ATESE Başkanlığı yayını no:33,1972,s.1–5.

SANFORD,Melvin J. :”Temel Strateji Esasları”,**Stratejik Etütler Dairesi Bülteni**, sayı:33,1972,s.1–5.

SEDEF, Şükrü :”Von Clausewitz’den Seçmeler”,**Silâhlı Kuvvetler Dergisi**, sayı: 306,1986,s.83–86.

SİMİTH,Majör James B. :”Clausewitz ve Uçaklar Üzerine Bazı Düşünceler”,Çev Hava Kuvvetleri Komutanlığı Tetkik Kurulu, **Silâhlı Kuvvetler Dergisi**, sayı:307,1987,s.48–57.

SOVYETLER BİRLİĞİNDE ASKERİ DÜŞÜNCENİN GELİŞMESİ : **Harp Akademileri Bülteni**, no:80,1969,s.29–61.

SÖKMEN,Selçuk :“Mahan’a göre Deniz Gücü”,**Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Nisan 1980,s.10-12.

WALLTSCHKEK,H. :”Harbin Modern Görünüşü”,**Harp Akademileri Haberler Bülteni**,sayı:74,1968,s.5

YİRMİBEŞOĞLU,Sabri :”Nükleer Güçlenme NATO Stratejisi (1945-1961)”, **Silâhlı Kuvvetler Dergisi**, no:249,1974,s.14–24.

